

การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงาน
ของกลุ่มชาติพันธุ์อ่ากับชาวพุทธล้านนา
THE COMPARATIVE STUDY ON BELIEF IN MARRIAGE RITUAL
OF AKHA AND LANNA BUDDHISTS

พระภาสน ธิวจิตโต (สงฆ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงาน
ของกลุ่มชาติพันธุ์อ่ากับชาวพุทธล้านนา

พระภาสน ธิรจิตโต (สงฆ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE COMPARATIVE STUDY ON BELIEF IN MARRIAGE RITUAL
OF AKHA AND LANNA BUDDHISTS

PHRAPHASON THIRACITTO (SONGSRI)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

.....

(พระสุธีธรรมานุวัตร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ
( )

.....กรรมการ
(พระปลัดเสนาห์ ฐมฺมวโร, ดร.)

.....กรรมการ
(ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ)

.....กรรมการ
(นางใจไฉนดี ยูวนะศิริ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระครูปลัดเสนาห์ ฐมฺมวโร,ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.พูนชัย   ปันธิยะ   กรรมการ

นางใจไฉนดี   ยูวนะศิริ   กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงาน
ของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าบ้านแม่จัน

ผู้วิจัย : พระภาสน ธิริจิตฺโต (สังศรี)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระปลัดเสนห์ ธมฺมวโร นธ.เอก ประโยค ๑-๒ พธ.บ. (ศาสนา)
M.A. (Philosophy), M.Phil (Philosophy), Ph.D. (Pali & Buddhism)

: ผศ. ดร. พูนชัย ปันธิยะ นธ.เอก พธ.บ. (ศาสนา) ศศ.ม. (ปรัชญา),
Ph.D. (Buddhist studies)

: นางใจ ไลฤติ ยูณะศิริ วท.บ. (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา),
ศศ.ม. (สังคมวิทยา)

วันที่สำเร็จการศึกษา ๑ เมษายน ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าบ้านแม่จัน ได้กับชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่ากับกับชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า และเปรียบเทียบความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าบ้านแม่จันได้กับชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้รู้และบุคคลที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับนำหลักวิชาการมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์แล้วนำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า

ความเชื่อการเลือกคู่ครอง ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ จะเลือกจากความพึงพอใจของตนเองเป็นหลัก สิ่งที่สำคัญต้องเป็นคนดี ไม่เกี่ยวข้องอบายมุขต่างๆ เพราะต่างก็มีความเชื่อว่า เมื่อแต่งงานกันไปแล้วสามารถสร้างฐานะให้มั่นคงได้ กลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าบ้านแม่จันได้ ไม่นิยมเลือกคู่ครองที่ต่างฝ่ายต่างเป็นลูกคนสุดท้องและไม่นิยมเลือกคนในวงศ์ตระกูลเดียวกันหรือต่างชาติพันธุ์ ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า เฉพาะคนที่มีสถานภาพทางสังคมสูง พ่อแม่จะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจ สำหรับความเชื่อการเกี่ยวพาราสี ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์มีการใช้เครื่องดนตรีเป็นสื่อและมีการนำโทรศัพท์มือถือเข้ามาเป็นสื่อในการพูดคุย กลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าบ้านแม่จันได้ ห้ามเกี่ยวพาราสีในบ้าน เพราะมีความเชื่อว่าจะถูกผีบรรพบุรุษลงโทษให้มีอันเป็นไป โดยจะมีสถานที่เฉพาะคือลานที่อยู่ในชุมชน ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ใช้สถานที่ที่บ้านของฝ่ายหญิงกับสถานที่ของวัดช่วงมี

งานเทศกาล และจะไม่มีการร่ววงกินเพราะมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งไม่ดี ผิดผีปู่ผีตายาย ความเชื่อการ
 ทาบทามสู่ขอ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ จะใช้เพื่อนหรือญาติที่เป็นชายเท่านั้น ในวันที่ไป
 ทาบทามสู่ขอมีการนำเหล้าขาวไปมอบให้กับพ่อของฝ่ายหญิง ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ผู้ทำ
 หน้าที่สู่ขอไม่กำหนดว่าจะหญิงหรือชายแต่ต้องเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ เพราะมีความเชื่อว่าจะทำ
 ให้เป็นที่ยอมรับของฝ่ายหญิง เมื่อตกลงกันได้ จะทำพิธี “ใส่ผีค้ำไว้ก่อน” เปรียบเสมือนเป็นการตก
 ลงหมั้นหมายไปในตัว และก่อนการแต่งงานห้ามมีการสร้างเรือนหอ เพราะกลัวจะเกิดอาถรรพ์จะ
 ทำให้คู่รักเกิดการแตกแยกพลัดพรากจากกันมีอันเป็นไปไม่สามารถแต่งงานกันได้

ความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับการหมั้น กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าไม่มีพิธีหมั้น ส่วนชาวพุทธ
 ล้านนาบ้านแม่ต้า ในวันที่หมั้นจะมีการทำพิธีบอกกล่าวผีปู่ผีตายาย เพื่อขอความคุ้มครองในการจัด
 งานและความเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว สำหรับฤกษ์ยาม กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ สามารถ
 แต่งงานได้ทุกเดือนแต่มีข้อห้ามตายตัว โดยจะดูจากวันเกิดของชายกับหญิงและดูวันย้อนหลังของ
 คนในครอบครัวทั้งสองฝ่าย ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า กำหนดให้ตรงกับเดือนคู่ วันที่แต่งงานจะ
 เลือกให้ตรงกับ “วันหัวเรียงหมอน” ส่วนฤกษ์ที่เป็นเวลาจะถือเอาเลข ๕ เป็นสำคัญ

เครื่องประกอบพิธีกรรม กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ มีทั้งข้อห้ามและข้อต้อง
 ปฏิบัติให้มี ข้อห้ามได้แก่ เนื้อสัตว์และผักทุกชนิดที่เกิดจากธรรมชาติในป่า เพราะมีความเชื่อว่าจะ
 มีวิญญาณชั่วร้ายติดตามมาด้วย ส่วนข้อที่ต้องปฏิบัติให้มี คือหยกกล้วยเผา เพราะมีความเชื่อ
 กล้วยจะนำมาซึ่งการแตกหน้าแตกกอก นอกจากนั้นจะใช้ไก่ตัวเมียสีดำเป็นสัญลักษณ์แทนตัวฝ่าย
 เจ้าสาวและหมุดผู้สีดำเป็นสัญลักษณ์แทนตัวฝ่ายเจ้าบ่าว มีการทำนายดวงชะตาชีวิต โดยดูจากเส้น
 สีขาวที่ติดกับหมุด ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ให้ความสำคัญกับพานบายศรี ที่ใช้สำหรับเป็นเครื่อง
 เชิญขวัญของคู่บ่าวสาวและเชื่อเรื่องน้ำมนต์ว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถที่จะขับไล่สิ่งที่ไม่ดีออกไป
 ได้ ในส่วนของผู้ประกอบพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้สามารถที่จะกำหนดบุคคล
 ใดก็ได้ ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้ากำหนดให้มีเพียงคนเดียวในหมู่บ้าน

ขั้นตอนพิธีกรรม กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ จัดพิธีแต่งงาน ๓ วัน ที่บ้านของฝ่าย
 ชาย ค่าใช้จ่ายฝ่ายชายเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด มีข้อห้าม คือ ๑. ห้ามญาติ ทางฝ่ายเจ้าสาวเข้าร่วม
 พิธีกรรมทั้ง ๓ วัน เพราะเชื่อว่าบุตรที่เกิดมาจะเป็นใบ้หรือพิการ ๒. ห้ามเจ้าบ่าวเจ้าสาวอาบน้ำทั้ง ๓
 วัน เพราะมีความเชื่อว่ามีผีร้ายสิงอยู่ในน้ำ เกรงว่าจะมาทำให้มีอันเป็นไป ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า
 จัดพิธีแต่งงาน ๑ วัน ที่บ้านของฝ่ายหญิง สิ่งที่เป็นข้อห้ามไม่มี

ความเชื่อพิธีกรรมหลังการแต่งงาน สองกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีความเชื่อเรื่อง “ผีบรรพ
 บุรุษ” กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ หลังจากแต่งงานแล้วฝ่ายหญิงจะย้ายมาอยู่กับครอบครัวของ
 สามี ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ฝ่ายชายจะย้ายมาอยู่กับครอบครัวของภรรยา

Thesis Title : The Comparative Study on Belief in Marriage Ritual of Akha
and Lanna Buddhists

Researcher : PhraPhason Thiracitto (Songsri)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrapaladsaneh Dhammavaro President

Pali 1-2, B.A. (Religions), M.Phil (Philosophy), Ph.D. (Pali & Buddhism)

: Dr. Poonchai Pantiya Director

M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Chailairudee Yuwanasiri Director

B.S (Sociology and Anthropology) M.A. (Sociology)

Date of Graduation: 1 April 2011

ABSTRACT

This thesis is aimed to study the marriage ritual belief of Akha and Lanna Buddhists. It is on the purpose to study and to compare between Akha's marriage ritual belief and Lanna Buddhists' marriage ritual belief by using quantitative data and qualitative data such like observation, intensive interview from expert and relative person. We also use the academics manner to conclude and to represent the result by descriptive conclusion. The result is following.

Mate selection both tribes are mostly depended on their satisfaction. Especially their mate has to be good person, not to involve in any allurements which can ruin because they believe that they can make themselves constantly after the marriage. Akha doesn't like to choose their mate such like the youngest child of the family and unlikely chose their mate whom is the same family or different tribe. Lanna Buddhists only the high-class society, their parents often involve in their mate selection's decision. For flirting both tribes usually use the music instrument for communication and also use the cell phone. The flirting is prohibited in house for Mae Jun Tai Akha because they believe that their ancestor soul will punish them consequently they have specific place for flirting that is community's yard. Lanna Buddhists often use their bride house and their temple during the fair. And they are no infringing because it is wrong for their grandparents' soul. For making marriage proposal, Mae Jun Tai Akha will compose only their

friends or their male cousin. On the marriage proposal day, The groom's side will give white liqueur to their bride's father but Lanna Buddhists the person who do the job on purpose doesn't matter whatever male or female but needs to be creditable person because it can be accepted from the bride's side. For Lanna Buddhists , when the marriage proposal is done, they will have the "soul-left" ritual as the acceptable engagement. Before the marriage , Lanna Buddhists have no bridal house because they are afraid of mystery that can break apart the spouse so they can't get married.

For the engagement belief, Akha doesn't have any engagement but Lanna Buddhists have. On engaged day, Lanna Buddhists will have "acceptation from their grandparents" for protection on the ceremony and blessing for the spouse. For the wedding time, Mae Jun Tai Akha can get married every month but they need to check on the bride's birthday and groom's birthday and also look back to their recent date of their both family relative. Lanna Buddhists will regulate the date which is even number and also have to be "Appropriate day" (the day that is good for doing ceremony of Thai horoscope) and commonly depend on number "9".

The ritual complements, Mae Jan Tai Akha have both procedure and prohibition. The prohibitions are meat and vegetable which rise up in the forest because it is followed by the bad soul. The procedure is burned banana pepper because banana can spire or reproduce. They also use the black female chicken as the symbol of bride and also use the black male pig as the symbol of groom. So they have horoscope by looking at the attached white line on the pig. For Lanna Buddhists, they pay attention to "Bai Sri Tray with pedestal" (It is the ritual. Thai and Laos cultures believe that we have mascot. Mascot can protect us and follow us everywhere. This ritual will take our mascot nearer to us and can support our spirit more bravely, more conscious and less careless.) That is the important complement for the spouse and also believes that holy water can expel the badness. For the ceremonies' participant, Mae Jun Tai Akha doesn't mater how many participants are there but Lanna Buddhists can have only one participant in the village.

For the ritual step\, Mae Jan Tai Akha has 3 days for wedding day at groom's house. The cost will be charged by the groom's side. The prohibitions are 1.No bride's cousins allow in the ceremony because they believe that spouse's kid can be mute or disability. 2. The spouse can't take a bath during all 3 days ceremony because they believe that bad ghost is under the water and can have something badly. For Lanna Buddhists have only a day for wedding day and there is no prohibition.

The belief after wedding, both tribes also believe in “ancestor soul”. For Mae Jan Tai Akha, after they get married the bride will move to live with groom’s family but Lanna Buddhists, the groom will move to live with bride’s family.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีเพราะความเมตตาจากพระอาจารย์ ดร.เสน่ห์ ฐมวโร ประธานกรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พูนชัย ปันธิยะ และอาจารย์ไฉไลฤดี ยุวนะศิริ ซึ่งเป็นกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ข้อคิดแนะนำหาแนวทางในการเก็บข้อมูล การค้นคว้าหาเอกสารเพื่อใช้อ้างอิง และแนวทางการเขียนสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

ขอเจริญพรขอบคุณ พ่อชิตา จือปา พ่อหลวงหล่ออุ่ม มาเยอะ พ่อเบทุ เซอมือ แม่หมีมี จือปา แม่หมีลอง เซอมือ และชาวบ้านแม่จันใต้ทุกท่าน ที่ได้ช่วยเหลือให้ข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้อง กับกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ถึงแม้จะมีความยากลำบากต้องพบอุปสรรคต่างๆ แต่ไม่ทอดทิ้งกัน

ขอเจริญพรขอบคุณ กลุ่มเยาวชนทั้งชายและหญิงบ้านแม่จันใต้ทุกคน ที่เป็นกำลังใจให้ ทั้งช่วยแปลภาษา เก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และที่สำคัญ ท่านนายกสมาคมอาข่า คุณไกรสิทธิ์ สิทธิโชฎก กับ คุณปฏิภาณ อางิ ที่ช่วยแนะนำเอกสารและให้ คำปรึกษาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า

ขอเจริญพรขอบคุณ น้ำใจไมตรีอันดีงามต่อ พ่อหลวงบุญยิ่ง โมงยาม ท่านผู้ช่วย ทองสุข ยานะจิตและภรรยา ตลอดจนชาวบ้านบ้านแม่จันใต้ทุกท่าน ที่ได้ให้การเอื้อเพื่อการเก็บข้อมูล ในส่วนที่ เกี่ยวข้องกับบ้านแม่จัน

ขอกราบขอบพระคุณหลวงพ่อธานี ภูทธิโย วัดบ้านห้วยน้ำจุ่น ที่ให้ที่พักพิงในการพิมพ์ วิทยานิพนธ์และให้คำปรึกษาในเรื่องภาษาเขียน เจริญพรผู้ใจบุญ คือ คุณโยมเอื้อการย์ สันติศิริ ที่ เป็นเจ้าภาพในการจัดพิมพ์วิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

คุณค่าของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ผู้วิจัยขออุทิศคุณงามความดีให้กับโครงการพระบัพพิต อาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) ที่ได้ให้ทุนการศึกษา บิณฑบาต ครุอาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ ประสาทวิชาความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและศาสตร์อื่นๆ ตลอดระยะเวลากว่า ๘ ปี ที่ผู้วิจัยได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่หมู่บ้านแม่จันใต้ ชาวบ้านทุกท่านได้มีศรัทธาให้ความเคารพร่วมมือทำ กิจกรรมต่างๆ นี้คือแรงบันดาลใจสำคัญสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ โดยยึดถือหลักธรรมของ พระพุทธเจ้าเป็นแนวปฏิบัติที่ผู้วิจัยจะขอน้อมนำเป็นสรณะตลอดชีวิต

พระภาสน (พยัพ) ธิรจิตฺโต (สงฺศรี)

๑ เมษายน ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
สารบัญ	ข
สารบัญตาราง	ฉ
คำชี้แจงอักษรย่อในคัมภีร์	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๕
๑.๗ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ สภาพทั่วไปของหมู่บ้านแม่จันใต้และบ้านแม่ตำ	
๒.๑ ประวัติความเป็นมาของบ้านแม่จันใต้	๑๑
๒.๑.๑ ลักษณะภูมิประเทศ ที่ตั้ง และอาณาเขต	๑๒
๒.๑.๒ การปกครอง	๑๓
๒.๑.๓ สภาพการศึกษา	๑๖
๒.๑.๔ ด้านการสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต	๑๖
๒.๑.๕ สภาพทางเศรษฐกิจ	๑๗
๒.๑.๖ ลักษณะทางสังคมและความเชื่อ	๑๘

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๒.๒ ประวัติความเป็นมาของบ้านแม่ต๋ำ	๓๖
๒.๒.๑ ลักษณะภูมิประเทศ ที่ตั้ง และอาณาเขต	๓๘
๒.๒.๒ การปกครอง	๓๙
๒.๒.๓ สภาพการศึกษา	๔๐
๒.๒.๔ ด้านการสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต	๔๐
๒.๒.๕ สภาพทางเศรษฐกิจ	๔๒
๒.๒.๖ ลักษณะทางสังคมและความเชื่อ	๔๓
บทที่ ๓ พิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและชาวพุทธล้านนา	
๓.๑ พิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้	๕๔
๓.๑.๑ การเลือกคู่ครอง	๕๕
๓.๑.๒ การเกี่ยวพาราสี	๕๖
๓.๑.๓ การทาบทามผู้ขอ	๕๘
๓.๑.๔ พิธีกรรมการแต่งงาน	๖๐
๓.๑.๕ พิธีกรรมหลังการแต่งงาน	๖๘
๓.๒ พิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของชาวพุทธล้านนاب้านแม่ต๋ำ	๘๒
๓.๒.๑ การเลือกคู่ครอง	๘๒
๓.๒.๒ การเกี่ยวพาราสี	๘๓
๓.๒.๓ การทาบทามผู้ขอ	๘๕
๓.๒.๔ พิธีกรรมเกี่ยวกับการหมั้น	๘๖
๓.๒.๕ พิธีกรรมการแต่งงาน	๘๘
๓.๒.๖ พิธีกรรมหลังการแต่งงาน	๑๐๕
บทที่ ๔ วิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชาวพุทธล้านนาเกี่ยวกับพิธีกรรมการแต่งงาน	
๔.๑ ความเชื่อการเลือกคู่ครอง	๑๑๑
๔.๒ ความเชื่อการเกี่ยวพาราสี	๑๑๔

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๔.๓ ความเชื่อการทาบทามสู่ขอ	๑๑๘
๔.๔ ความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับการหมั้น	๑๒๑
๔.๕ ความเชื่อพิธีกรรมการแต่งงาน	๑๒๒
๔.๕.๑ ฤกษ์ยาม	๑๒๒
๔.๕.๒ เครื่องประกอบพิธีกรรม	๑๒๕
๔.๕.๓ ผู้ประกอบพิธีกรรม	๑๓๒
๔.๕.๔ ขั้นตอนพิธีกรรม	๑๓๔
๔.๖. ความเชื่อพิธีกรรมหลังการแต่งงาน	๑๔๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๕๔
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๕๘
บรรณานุกรม	๑๕๙
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก	๑๖๗
ภาคผนวก ข	๑๗๒
ภาคผนวก ค	๑๗๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๗๘

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
ตารางที่ ๑	เปรียบเทียบคำเรียกชื่อเครือญาติของกลุ่มไทย-กลางกับกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า	๒๒
ตารางที่ ๒	พิธีกรรมและช่วงกิจกรรมของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ตำ ในรอบ ๑๒ เดือน	๔๕
ตารางที่ ๓	แสดงปฏิทินของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า	๖๑
ตารางที่ ๔	ลักษณะการอบรมสั่งสอนบุตรสาว	๖๕
ตารางที่ ๕	แสดงวันดีและไม่ดีประจำเดือนทั้งสิบสอง	๘๐

คำชี้แจงการใช้อักษรย่อคำกิริ

การอ้างอิงคำกิริได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๕ อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ได้กล่าวถึงแหล่งที่มาเล่ม/ข้อ/หน้า กล่าวคือ เลขตัวหน้าเป็นเลขเล่ม เลขตัวกลางเป็นข้อ เลขตัวหลังเป็นหน้า เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘/๒๐๒ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๘ หน้าที ๒๐๒

สำหรับหลักธรรมที่ไม่มีคำอธิบายหรือไม่มีข้อที่เป็นคำสรุป จะเขียนว่า “ดูรายละเอียดใน” ไว้หน้าคำกิริ เช่น ดูรายละเอียด ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘/๒๐๒ หมายถึง ดูรายละเอียดใน สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๘ หน้าที ๒๐๒

พระสุตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ส.สพ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค
ม.มู.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปธานาสก
ส.ส.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
ช.ชา.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ชุททกนิกาย ชาดก
ช.มหา.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ชุททกนิกาย มหานิทเทศ
ช.ธ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ชุททกนิกาย ธรรมบท
อง.ทสก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนินบาต
อง.จตุกก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนินบาต
อง.อัฐก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฐกนินบาต
อง.ทุก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนินบาต

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยโบราณมนุษย์มีความเชื่อว่า ความเป็นไปของชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นจากการคลibanดาลของสิ่งที่มีอำนาจเร้นลับจำพวกผีศาจ เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ดังนั้นเมื่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ เป็นต้นว่าฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว อุทกภัย และ วาตภัย เกิดขึ้นมนุษย์จึงตกใจกลัวเพราะไม่รู้สาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านั้น เมื่อมนุษย์ไม่รู้และไม่มีทางป้องกันแก้ไขจึงเชื่อว่าปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้น เกิดจากการกระทำของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออิทธิฤทธิ์ของเทพเจ้าผู้ทรงบันดาลให้เป็นไป ความเชื่อจึงเกิดขึ้น และได้กลายมาเป็นมูลเหตุหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกยอมรับและเชื่อถือนำมาเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ และวิธีการที่มนุษย์ปฏิบัติต่อความเชื่อเหล่านั้นสามารถแสดงออกได้หลายวิธีแต่ที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ สัญลักษณ์เชิงพิธีกรรม เนื่องจากพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่ต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แสดงออกโดยการกระทำทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

ในฐานะที่พิธีกรรมจัดเป็นส่วนหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน พิธีกรรมจึงเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ได้และรวมถึงความคิดเห็นความรู้สึกของสมาชิกในกลุ่มด้วยกัน และการประกอบพิธีกรรมทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ทางสังคม ๓ ประการ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน การศึกษาพิธีกรรมในรอบปี และรอบชีวิต จะทำให้เข้าใจถึงบทบาทและความสำคัญของพิธีกรรมที่มีต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่มาร่วมกลุ่มประกอบพิธีกรรมนั้น^๑

ด้วยเหตุที่ว่าพิธีกรรมคือ การกระทำที่คนเราสมมติขึ้นเป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจ และมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่นพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ก็มีพุทธบริษัทเป็นผู้ร่วมพิธี และในพิธีกรรมยังแฝงปรัชญาธรรมไว้เป็นหลักการของพิธีกรรมนั้นด้วย ทั้งนี้จุดมุ่งหมายก็เพื่อที่จะทำ ให้คนเข้าใจหลักธรรมโดยไม่รู้ตัว จึงกล่าวได้ว่าพิธีกรรมเป็นสิ่งที่มีความค่า คุณประโยชน์ และมี

---

^๑ สมบูรณ์ สุขสำราญ, “ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน”, งานวิจัยลำดับที่ ๑๘ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (โครงการเผยแพร่งานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔.

อิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ในด้านรูปธรรมและนามธรรม เมื่อประพจน์ปฏิบัติแล้วทำให้เกิดความเชื่อมั่นเป็นกำลังใจทั้งทางกายและทางใจได้อย่างดียิ่ง เพราะผลของการปฏิบัติจะทำให้เกิดความสุข หมดความกังวล และพิธีกรรมบางพิธีกรรมสามารถเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเข้ามาผสมผสานได้อย่างกลมกลืน ทำให้เกิดพลังและมีอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ ส่วนพิธีกรรมบางพิธีกรรมอาจหาเหตุผลมาอธิบายไม่ได้ซึ่งเป็นเรื่องของนามธรรม พิธีกรรมแบบนี้มักถูกกล่าวหาว่างมงายไร้สาระ จึงสรุปได้ว่าพิธีกรรมกับความเชื่อมีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจของมนุษย์ และเนื่องจากเกือบทุกสังคมของโลกจะประกอบด้วยผู้คนหลายกลุ่มชาติพันธุ์หลายเชื้อชาติ สังคมไทยก็เช่นเดียวกัน ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มทั้งที่อยู่บนพื้นที่สูงและพื้นราบกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง เข่า ลาหู่ ลีซู อาข่า ลัวะ ถิ่น ขมุ มลาบารี ตองสู๋ จีนฮ่อ ไทยใหญ่ ไทยลื้อ และปะหล่อง แต่ละกลุ่มเหล่านี้จะมีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตน

การแต่งงานเป็นการเริ่มต้นของการตั้งครอบครัวและการสร้างรูปแบบครัวเรือนในชุมชน อีกทั้งเป็นการประกาศให้สังคมได้รับรู้ และยอมรับการอยู่ร่วมกันของชายหญิงคู่หนึ่ง เพื่อประกันความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวที่จะเกิดขึ้นภายหลังการแต่งงาน นอกจากนี้พิธีกรรมการแต่งงานยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงสิทธิในการเป็นเจ้าของซึ่งกันและกันและเป็นพฤติกรรมรูปแบบความเชื่อทางวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ นอกจากนี้การแต่งงานยังแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ ๑. การแต่งงานนอกกลุ่ม (Exogamy) หมายถึง การแต่งงานนอกกลุ่มวัฒนธรรม นอกกลุ่มเครือญาติ และนอกกลุ่มชุมชน ๒. การแต่งงานในกลุ่ม (Endogamy) หมายถึงการแต่งงานในหมู่พวกเดียวกันที่มีความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน^๒

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า “AKHA” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีลัทธิความเชื่อประเภทผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีลักษณะเน้นหนักไปในทางนับถือผีวิญญาณบรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเชื่อว่า อะผือหมีแย คือบรรพบุรุษที่เป็นเทวดาและเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งในโลกล^๓ ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าจึงมีความเกรงกลัวต่อภูตผีสิ่งเร้นลับมากที่สุด โดยในรอบปีหนึ่งๆ จะมีประเพณีพิธีกรรมต่างๆ มากมาย เช่น พิธีเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว “แซ่จี้ ซี-เออ” พิธีปลูกประตูหมู่บ้าน “ลื้อฮอง คู้-เออ” พิธีเชิญผีปรดสิ่งชั่วร้ายออกจากหมู่บ้าน “คำ คำ ฉี-เออ” พิธีบูชาศาลพระภูมิเจ้าที่ “มีซ้อง ลื้อ-เออ” พิธีอยู่กรรมกำจัดตักแตน “แจ บ้อง ลอง-เออ” พิธีเซ่นกระบอกเหล้าผี “แซ่ลี้ จี้ป่า ถ้อง ลื้อ” และ

^๒ นิยพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ, มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๒ – ๒๐๕.

^๓ สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, ชาวเขาเผ่าอาก้อ, (กรุงเทพมหานคร : มปส, ๒๕๑๘), หน้า ๕๐.

พิธีเก็บเกี่ยวข้าวครั้งสุดท้าย^๔ มีการบวงสรวงเช่นไหว้ด้วยสิ่งของต่างๆ โดยหวังว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วจะช่วยให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ปลอดภัยและได้รับความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ชาวพุทธล้านนา ก็เช่นเดียวกันยังคงมีพื้นฐานความเชื่อที่สืบต่อมาจากบรรพบุรุษของตน โดยความเชื่อดั้งเดิมมานั้นชาวล้านนาเชื่อว่า ในจักรวาลนี้มีโลกอยู่หนึ่งเรียกว่า โลกธาตุ คือ ที่อยู่ของคนเรานี้ เข้าใจกันว่าโลกเป็นแกนกลางมีทางเดินไปสู่ขอบจักรวาล มีพระอาทิตย์ พระจันทร์ เป็นบริวารอยู่ในจักรวาลร่วมกัน จึงมีคัมภีร์นพเคราะห์ ๙ คือ ดาวพระเคราะห์ ๙ ดวง ที่ล้อมรอบโลกไว้ ดาวพระเคราะห์มีความสำคัญต่อชะตาและชีวิตของสัตว์ทั้งหลายมีมนุษย์เป็นต้น เป็นสิ่งที่จะผลักดันให้ชีวิตเจริญก้าวหน้า หรือมีความอับเฉา จึงเกิดมีคัมภีร์โหราศาสตร์ขึ้นมาทำนายทายทักให้ประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อเป็นการปรับปรุงสังคมให้อยู่อย่างสงบราบรื่น^๕ นอกจากนี้ ชาวล้านนายังมีความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาสซึ่งความเชื่อเรื่องนี้เป็นเงื่อนไขของพุทธศาสนาที่ได้คิดจากพราหมณ์ที่กล่าวว่า คนที่ตายไปแล้วจะต้องกลับมาเกิดอีก เชื่อว่าหากได้อุ่ร่วมกันในชาตินี้ต่อไปชาติหน้าจะได้กลับมาอยู่ร่วมกันอีกจึงเกิดความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่ชวาคัญว่า มีความสมพงษ์กันเพียงไรหากเป็นคู่กรรมคู่เวรอยู่ที่ใดจะต้องมาอยู่ร่วมกันจนได้^๖ จากเหตุผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าและชาวพุทธล้านนาต่างก็มีความเชื่อในสิ่งที่ตนเองเคารพอยู่ เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมใดๆ ก็จะทำให้การบวงสรวงเช่นไหว้ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนั้นคุณค่าของพิธีกรรมยังสื่อให้เห็นถึง ความเสียสละ ความกตัญญู ความสามัคคี เป็นจุดนัดหมายให้คนมารวมกันเป็นวินัยพื้นฐาน เป็นเครื่องน้อมนำศรัทธาที่จะพาให้เข้าถึงธรรมชั้นสูง เป็นโอกาสสำหรับพระที่จะปรากฏตัวและแสดงธรรม รวมทั้งเป็นรูปแบบสำหรับสื่อธรรมกับคนหมู่มาก^๗ ซึ่งความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่ากับชาวพุทธล้านนาต่างก็มีรูปแบบและขั้นตอนในการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป แต่สิ่งหนึ่งที่มีเหมือนกันคือ เชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมตามคติความเชื่อที่ตนเคารพอยู่ ก็จะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลต่อชีวิตคู่ในการอยู่ร่วมกัน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะศึกษาเปรียบเทียบความเหมือน ความแตกต่างกันทางความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่ากับชาวพุทธล้านนา เพื่อให้เกิด

^๔ สมาคมชาวอ่าข่าเชียงราย, “พิธีกรรมประเพณีรอบปีอ่าข่า”, (เชียงราย : สมาคมชาวอ่าข่าเชียงราย, มปป.), หน้า ๔ (อัคราณา).

^๕ มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^๗ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๕๑.

ความรู้ ความเข้าใจ ความกระตือรือร้น ในเรื่องการประพฤติปฏิบัติและไม่ก่อให้เกิดความสับสนหรือข้อโต้แย้งในด้านแนวคิดและข้อปฏิบัติว่า อะไรเป็นความเชื่อในพิธีกรรมการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า อะไรเป็นความเชื่อในพิธีกรรมการแต่งงานของชาวพุทธล้านนา เพื่อยังประโยชน์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของชาวพุทธล้านนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของชาวพุทธล้านนา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของชาวพุทธล้านนามีรายละเอียดอย่างไร

๑.๓.๒ ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของชาวพุทธล้านนานั้นมีความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันอย่างไร

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ ศรัทธาหรือความเชื่อ ในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงาน หมายถึง การยอมรับนับถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเคารพ มีรูปแบบและขั้นตอนที่ชัดเจนนับตั้งแต่การเลือกคู่ครอง การประกอบพิธีกรรม และการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว

๑.๔.๒ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า หมายถึง ชาวบ้านบ้านแม่จันใต้ หมู่ ๒๕ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

๑.๔.๓ ชาวพุทธล้านนา หมายถึง ชาวบ้านบ้านแม่คำ หมู่ ๔ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

๑.๕ ขอบเขตการวิจัย

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของชาวพุทธล้านนาว่ามีรายละเอียดทั้งความเหมือนและความแตกต่างในด้านใด

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาข้อมูลด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาจาก พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ รวมถึงตำราและเอกสารทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรม และพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อ่ากับชาวพุทธล้านนา

๑.๕.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

บ้านแม่จันใต้ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

บ้านแม่ต้า ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อ่ากับชาวพุทธล้านนาจากแหล่งข้อมูล คือห้องสมุดมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และหอสมุดศรีมงคลเกษมเชียงใหม่

๑.๖.๒ การศึกษาปรากฏการณ์ภาคสนาม ซึ่งใช้เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑) การสัมภาษณ์ (Interview) โดยใช้แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)

๒) การสังเกต (Observation) โดยใช้การสังเกต ๒ วิธี ได้แก่

๑) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมการแต่งงาน ถ้าผู้วิจัยพบในขณะที่ทำการวิจัย

๒) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – Participant Observation) โดยสังเกตสภาพทั่วไป เช่น การดำรงชีวิตประจำวันของกลุ่มชาติพันธุ์อ่ากับชาวพุทธล้านนากับบ้านแม่จันใต้ กับ บ้านแม่ต้า และสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่กำลังศึกษา

๓) กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) ได้แก่

๑) ผู้ประกอบพิธีกรรมอย่างน้อยหมู่บ้านละ ๑ คน

๒) หมอคู่ขวัญหรือผู้ประกอบพิธีกรรม หมู่บ้านละ ๑ คน รวม ๒ คน

๓) ผู้นำหมู่บ้าน (หมู่บ้านละ ๑ คน) รวม ๒ คน

๔) คู่สมรสที่แต่งงานแล้ว (หมู่บ้านละ ๒ คู่) รวม ๔ คู่

๕) บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพิธีกรรมแต่งงานได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้องของฝ่ายเจ้าสาว - ฝ่ายเจ้าบ่าว

๖) จ้าวบ่าวเจ้าสาวทุกคู่ที่กำลังประกอบพิธีกรรมแต่งงาน หากผู้วิจัยพบใน
ขณะที่ทำการวิจัย

๗) พระเจ้าอวาสวัตแม่ตำ กับ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก)
บ้านแม่จันใต้ (หมู่บ้านละ ๑ รูป) รวม ๒ รูป

๑.๖.๓ ทำความเข้าใจวิเคราะห์ข้อมูลความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมแต่งงานของกลุ่มชาติ
พันธุ์อาข่าและชาวพุทธล้านนา ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือตำราที่เกี่ยวข้อง จาก
ปรากฏการณ์ภาคสนามทั้งที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต จากกลุ่มผู้รู้แล้วนำเสนอผลการวิจัย
โดยการพรรณนาวิเคราะห์ พร้อมทั้งเสนอแนะแนวคิดของผู้วิจัยโดยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์
และตอบปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๖.๔ สรุปผลการวิจัยข้อเสนอแนะ

๑.๗ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๑ เตือนใจ ดีเทศน์ เนื้อหาในหนังสือกล่าวถึงความเชื่อของอาข่าในเรื่องวิญญาณ
บรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายทั้งที่ให้คุณและให้โทษข้อห้ามสำหรับการปฏิบัติตน บุคคล
สำคัญในหมู่บ้าน ค่านิยม อาชีพ วงจรชีวิตในรอบปี ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประตุ
หมู่บ้านบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอาข่าให้ความเคารพและปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดและยังได้กล่าวถึง
ลักษณะความสัมพันธ์ของอาข่าที่มีต่อชนเผ่าอื่นที่อยู่บนภูเขาตลอดจนภาษาพูดและภาษาเขียน^๔

๑.๗.๒ ชมรมบริการวิชาการ สถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์เนื่องในโอกาส
ครบ ๓๐ ปี เนื้อหาในหนังสือกล่าวถึงสิ่งศักดิ์ในหมู่บ้านประกอบด้วย ประตุหมู่บ้าน (ลกข่อ) เป็น
ประตุที่ตั้งอยู่ทั้งทางด้านหน้าและทางด้านหลัง ศาลผี (หมีชา ลอเอือะ) โดยจะตั้งอยู่ในป่าใกล้
หมู่บ้าน ชิงช้า (หละชา) เป็นเอกลักษณ์ของอาข่า จะตั้งอยู่ใกล้ๆ ประตุหมู่บ้าน บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์
(หละคู) เป็นบ่อน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ทุกหมู่บ้านจะต้องมีบ่อน้ำอย่างน้อยหมู่บ้านละ ๑ บ่อ เขตป่าสงวน
ของหมู่บ้าน จะอยู่ใกล้ๆ หมู่บ้านเป็นป่าที่ชาวบ้านรักษาไว้ในเขตป่าสงวนห้ามตัดไม้เป็นอันขาด
ไม้ไล่ผี (หนะชิ หนะจะ ช่อคู) เป็นไม้ไผ่ยาวๆ ผูกติดไว้กับเสาไม้ไผ่ อยู่นอกหมู่บ้าน ตั้งอยู่บริเวณ
ทางเดินเข้าหมู่บ้าน ป่าช้า (หลอบย้อม) ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ลานสาวกอด (แด่ของ) เป็น
เอกลักษณ์ที่มีเฉพาะเผ่าอาข่าเท่านั้น นอกจากนั้นยังกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้านที่ชาวอาข่าให้
ความเคารพเป็นอย่างมาก^๕

^๔ เตือนใจ ดีเทศน์, คู่มือทำงานกับชาวเขาเผ่าอีก้อ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โครงการศูนย์
การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.), ๒๕๓๑), หน้า ๑๓-๕๘.

^๕ ชมรมบริการวิชาการ สถาบันวิจัยชาวเขา, ความเข้าใจกับชนเผ่าต่างวัฒนธรรม,
(กรุงเทพมหานคร : กรมประชาสงเคราะห์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๖๕-๑๗๑.

๑.๗.๓ สุเมธ เมธาวิทยกุล เนื้อหาในหนังสือได้กล่าวถึง หลักปฏิบัติประเพณีพิธีกรรมของอาข่า เพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจสังกัปและปรัชญาที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม ซึ่งแต่ละพิธีได้สืบทอดปฏิบัติกันมาจากบรรพบุรุษ โดยเจตนาจะให้ป็นวิธีการสอนหลักศาสนาแก่คนส่วนใหญ่ที่ไม่ชอบศึกษาศาสนาอย่างตรง ๆ^{๑๑}

๑.๗.๔ ขจัดภัย บุษยพัฒน์ เนื้อหาในหนังสือกล่าวถึง ระบบการปกครองในหมู่บ้าน คือหมู่บ้านของอาข่าทุกแห่งจะมีหัวหน้าหมู่บ้านอย่างน้อย ๑ คน หรืออาจจะมีหลายคน ถ้าหากหมู่บ้านใดมีหัวหน้าคนเดียวก็เรียกหัวหน้าคนนั้นว่า เจอมา หรือหัวหน้าคนที่หนึ่ง ถ้าหมู่บ้านใดมีหัวหน้าหลายคนรองลงไปจะเรียกว่า เจอหย่า การเข้าดำรงตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้านนั้นอาจจะได้มาโดยการเลือกตั้งหรืออาจเป็นตำแหน่งที่ตกทอดเป็นมรดกก็ได้ และในกรณีที่จะต้องเลือกหัวหน้าหมู่บ้าน ผู้มีอาวุโสในหมู่บ้านจะเป็นผู้เลือกตั้งหัวหน้าหมู่บ้าน ส่วนการลงโทษมีหลายอย่างกรณีโทษสถานเบา ก็ใช้การปรับไหม ส่วนการลงโทษสถานหนักเช่นหากมีการฆ่ากันตาย ผู้ฆ่าอาจถูกตัดสินให้ตายตามกันไป หรือขับไล่ออกจากหมู่บ้าน^{๑๒}

๑.๗.๕ สุนทรี ศิลพิพัฒน์ เนื้อหาในหนังสือกล่าวถึงการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ นอกเหนือธรรมชาติของอาข่า โดยเน้นหนักในการนับถือผีบรรพบุรุษ มีเทพเจ้าสูงสุด ชื่อ อะผือหมีเยะ เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลกและยังมีน้องชายชื่อ ยะบีอะลอง ซึ่งได้รับบัญชาจาก อะผือหมีเยะให้สร้างโลกและดูแลสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย นอกจากนั้นยังมีเทพอื่นๆ อีกหลายองค์ เช่น เทพเจ้าแห่งลม, ฝน, แสงสว่าง ซึ่งพวกเขาจะต้องเช่นสรวงเสมอ นอกจากนั้นอาข่ายังมีความเชื่อว่าผู้ทำพิธีกรรมและหมอผีประจำหมู่บ้านสามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้^{๑๓}

๑.๗.๖ สมัย สุทธิธรรม เนื้อหาในหนังสือกล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีของอาข่า ว่ามีความเชื่อในเรื่องโซกลางอยู่มาก โดยเฉพาะเรื่องผีมีบทบาทในวิถีชีวิตอย่างแยกไม่ออก ไม่ว่าพวกเขาจะประกอบกิจกรรมใดๆ ก็ตาม ชาวอาข่าจะต้องคำนึงถึงและระมัดระวังไม่ให้ผีโกรธได้ เพราะจะมีทั้งผีดีและผีร้าย ผีดีจะคอยคุ้มครอง เช่นผีบรรพบุรุษ ซึ่งทุกครอบครัวจะทำหิ้งผีบรรพบุรุษไว้ในห้องนอนของฝ่ายหญิงในปีๆ หนึ่งจะต้องทำการเซ่นไหว้อยู่เสมอมิให้ขาด ส่วนผีร้ายจะเป็นผีตายทั้งกลม ผีตายโหง ผีป่า และผีน้ำ ซึ่งชอบทำให้คนเจ็บป่วยจึงจะต้องระมัดระวังเป็นอย่างมาก^{๑๔}

^{๑๑} สุเมธ เมธาวิทยกุล, **สังกัปและพิธีกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๓.

^{๑๒} ขจัดภัย บุษยพัฒน์, **ชาวเขา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพร่พิทยา อินเตอร์เนชั่นแนล ๑๕๑๘), หน้า ๑๒๗.

^{๑๓} สุนทรี ศิลพิพัฒน์, **ชาวเขาในประเทศไทย**, (มปส. ๒๕๒๖.), หน้า ๓๓๓.

^{๑๔} สมัย สุทธิธรรม, **อีโก้**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเลิฟแอนด์ลิฟเพรส จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗.

๑.๗.๗ คณัย ไชโยธา เนื้อหาในหนังสือกล่าวถึง แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ และได้มีการสืบทอดเป็นมรดกของสังคม แต่การสืบทอดความเชื่อของมนุษย์ ขึ้นอยู่กับการตอบสนองของมนุษย์ในด้านความปลอดภัยจากอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นสำคัญ ความเชื่อของมนุษย์ได้วิวัฒนาการตามความก้าวหน้าของสังคม โดยมีลำดับความเชื่อคือ ความเชื่อในธรรมชาติ, ความเชื่อในคติถือผีบางเทวดา, ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ, และความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์^{๙๔}

๑.๗.๘ สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ ในหนังสือกล่าวถึง พิธีกรรมเป็นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามค่านิยม ทศนคติ ความคิด และความเชื่อ โดยเข้าใจว่า การกระทำอย่างนั้นย่อมมีผลตอบสนอง ทำให้คนได้รับประโยชน์ตามที่คาดหวังเอาไว้ ทำแล้วมีผลทำให้จิตใจเบิกบานเป็นสุข ที่เรียกว่า ได้บุญได้กุศล ในการทำบุญตักบาตรแต่พระภิกษุสงฆ์ขณะตักบาตรในใจของคนส่วนมากมักอธิษฐานต่างๆ นานา เช่น ชาติหน้าของจงอย่าได้อดอยาก อย่ารู้ยากจน ขอให้มั่งมีเงินทอง ขอให้ผิวขาวเหมือนข้าวที่ตักบาตร ฯลฯ ความจริงจะเป็นฉันใดย่อมไม่สามารถพิสูจน์กันได้ แต่ผู้ตักบาตรมักเชื่อว่า ถ้าเกิดชาติหน้าจริงตนย่อมได้รับผลตามที่จิตอธิษฐานไว้อย่างแน่นอน หลังการตักบาตรแล้วจึงทำใจให้สบายและเป็นสุข พิธีกรรมจึงเป็นเรื่องสมมติขึ้นเพื่อให้เกิดความสบายใจแก่ตัวเอง^{๙๕}

๑.๗.๙ สมทบ พาจรทิศ และคณะ เนื้อหากกล่าวถึงความสำคัญของพิธีกรรมว่าเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่มีคุณค่า คุณประโยชน์ และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ ด้านรูปธรรมและนามธรรม พิธีกรรมบางพิธีกรรมเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงหลักธรรมคำสอนในทางศาสนาเข้ามาผสมผสานอย่างกลมกลืน ทำให้เกิดพลังและอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ และในบางพิธีกรรมหาเหตุผลและอธิบายไม่ได้ ซึ่งเป็นเรื่องของนามธรรม ก็มักจะถูกกล่าวหาว่างมงาย ไร้สาระ ไร้เหตุผล เชื่อถือไม่ได้ แต่เนื่องจากพิธีกรรมมีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจของมนุษย์ ทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อมั่น โดยมีหลักธรรมทางศาสนาเป็นเครื่องเชื่อมโยงจิตใจนั้นคือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งสอดแทรกประสานกลมกลืนอย่างแยกกันไม่ออก ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข โดยมีพิธีกรรมเป็นสื่อกลางและมีศาสนาเป็นกรอบยึดเหนี่ยวการประพฤติปฏิบัติอย่างมีนัยสำคัญ^{๙๖}

๑.๗.๑๐ พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ประยุดโต) ในหนังสือ เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต กล่าวถึงหลักสำคัญของศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ศรัทธาที่มี

^{๙๔} คณัย ไชโยธา, *ลัทธิ ศาสนา ความเชื่อกับประเพณีในท้องถิ่น*, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๘-๕๑.

^{๙๕} สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, *ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๖), หน้า ๓๕๒.

^{๙๖} สมทบ พาจรทิศ และคณะ, *“พิธีกรรมกับความเชื่อ”*, คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๔๗, หน้า ค. (อัคราเนนา).

เหตุผลและสัทธาดังกล่าวจะต้องอาศัยปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองให้บรรลุอิสรภาพสูงสุดคือ เป็นพระอรหันต์ผู้ไม่ต้องใช้สัทธาอีกต่อไป (อสุตทุ โธ) ตลอดถึงชี้แนะให้พุทธศาสนิกชนไม่ให้นำสัทธาไปขึ้นอยู่กับตัวบุคคล แต่ให้ขึ้นอยู่กับหลักการ ให้เชื่อในหลักการมากกว่าให้เชื่อตัวบุคคล ให้มีสัทธาที่ถูกต้องและปฏิบัติต่อพระอริยะ ผู้วิเศษ พระโพธิสัตว์ พระอรหันต์ ให้ถูกต้อง^{๑๗}

๑.๓.๑๑ พระอริยนันทมุนี (พุทธทาส อินทปญฺโญ) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับ “ศรัทธา” ว่าไม่ใช่หลับตาเชื่อ ศรัทธาต้องมาคู่กันกับปัญญา หรือว่าผสมเป็นสิ่งเดียวกันอยู่กับปัญญา เรามีปัญญาแล้วจึงเชื่อ เราไม่เชื่อก่อนมีปัญญา ถ้าใครพูดว่า มีศรัทธาก่อนมีปัญญา ผมคิดว่าเป็นการพูดอย่างทำลายพุทธศาสนา การที่เอาศรัทธาให้มาก่อนนั้นมันไม่ปลอดภัย แล้วไม่ตรงกับพระพุทธรูปเจ้าที่ท่านสอนว่า อย่าเชื่อคนอื่น แม้แต่ตถาคตก็อย่าเพิ่งเชื่อ ต้องไปคิดจนเห็นแจ้งในเหตุผลเสียก่อนแล้วจึงเชื่อ นี่ศรัทธาต้องมาหลังปัญญา หรือมาพร้อมกันกับปัญญา อย่างนี้เสมอไป^{๑๘}

๑.๓.๑๒ วสิน อินทสระ ได้แสดงทัศนะว่า ศรัทธาเป็นคุณธรรมที่ต้องการก่อนในเบื้องต้นแต่ต้องเป็นศรัทธาประกอบด้วยปัญญา ปราศจากปัญญาแล้ว จะเป็นความมกมายไม่ใช่ศรัทธา ที่ต้องการในพุทธศาสนา ความมกมายมีอยู่ในที่ใด ความเป็นทาสก็มีอยู่ในที่นั้น พุทธศาสนาต้องการให้ชาวพุทธเป็นไทย^{๑๙}

๑.๓.๑๓ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) ได้แสดงศรัทธาว่า เกี่ยวกับความเชื่อให้ใช้ปัญญาพิจารณา แม้พุทธศาสนาเองก็ไม่บังคับให้เชื่อถือ ดังเช่นที่ตรัสว่ามีให้เชื่อโดยอาการ ๑๐ อย่าง ในกาลามสูตร ข้อนี้ควรขยายความว่า ศรัทธา คือ ความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนานั้นต้องการให้เชื่อโดยปัญญา คือ ความรู้ และพระพุทธรูปเจ้าได้ตรัสไว้ในที่หลายแห่ง เน้นให้ใช้ปัญญาคือความรู้เป็นประการสำคัญ^{๒๐}

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ประยูร ธรรมปิฎก), เมืองไทยจะวิฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๒๘), หน้า ๓๖.

^{๑๘} พระอริยนันทมุนี (พุทธทาส อินทปญฺโญ), บรมธรรม พุทธทาสถิกขุ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๑๕), หน้า ๒๗๗-๒๗๘.

^{๑๙} วสิน อินทสระ, ชาวพุทธกับวิฤตศรัทธา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๗), คำนำ.

^{๒๐} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), ประมวลสารคดีธรรม, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์ในงานพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ, ๒๕๓๐), หน้า ๗๐-๗๑.

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าและความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของชาวพุทธล้านนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงความเหมือนและความแตกต่างกันด้านความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าและด้านความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของชาวพุทธล้านนา

๑.๘.๓ ผลของการศึกษาสามารถใช้เป็นสารสนเทศแก่หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นต่อไป

บทที่ ๒

สภาพทั่วไปของหมู่บ้านแม่จันใต้และบ้านแม่ต้า

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของบ้านแม่จันใต้

บ้านแม่จันใต้ หมู่ที่ ๒๕ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กและเป็นหมู่บ้านบริวารของบ้านพนาเสรี ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเช่นเดียวกัน บริเวณรอบๆ หมู่บ้าน มีกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอาศัยอยู่ ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มชาติพันธุ์จีนยูนาน (จีนฮ่อ) ได้แก่ บ้านห้วยน้ำขุ่นซึ่งมีอยู่หมู่บ้านเดียว กลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามีหมู่บ้านพนาเสรี บ้านใหม่พัฒนา บ้านอาเช่อ บ้านแม่จันเหนือ (ปัจจุบันย้ายหมู่บ้าน) และบ้านแม่จันใต้ กลุ่มชาติพันธุ์มูเซอ ได้แก่ บ้านคอยตุง บ้านจะคือและบ้านจะคะ แต่ละกลุ่มต่างก็นิยมตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นหย่อมๆ มีทั้งหมู่บ้านขนาดเล็ก และหมู่บ้านขนาดใหญ่ ทุกหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ตรงบริเวณนี้ยังไม่ได้รับการยกฐานะเป็นหมู่บ้าน ตามพระราชบัญญัติการปกครองอย่างเป็นทางการ ดังนั้นทุกหมู่บ้านต้องไปขึ้นอยู่กับบ้านแม่ต้า หมู่ ๔ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นหมู่บ้านคนเมืองล้านนา

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ หมู่บ้านห้วยน้ำขุ่นได้รับยกฐานะเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ดังนั้นทุกหมู่บ้านที่กล่าวมาข้างต้นจึงได้เปลี่ยนมาขึ้นอยู่กับบ้านห้วยน้ำขุ่น จากสาเหตุที่เป็นหมู่บ้านใหญ่มีอยู่หลายกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อที่แตกต่างกันและตั้งอยู่ห่างไกลกัน ทำให้การปกครองการติดต่อสื่อสารมีความเป็นไปได้ลำบากในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ บ้านพนาเสรีได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ โดยมีหมู่บ้านใหม่พัฒนาและหมู่บ้านแม่จันใต้ไปขึ้นอยู่ด้วย จนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้บ้านแม่จันใต้จึงเป็นหมู่บ้านบริวารของบ้านพนาเสรี

บ้านแม่จันใต้ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ตั้งอยู่บนไหล่เขาสูงชันสลับซับซ้อน ลักษณะเป็นลูกฟูกระยงรายกันไปมีความสูงบ้างต่ำบ้าง เป็นหมู่บ้านป่าต้นน้ำจึงทำให้มีป่าไม้ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์รวมทั้งสัตว์ป่าและพืชสมุนไพร เหมาะสำหรับเป็นพื้นที่ทำการเกษตรจำพวกพืชผักและผลไม้เมืองหนาว กลุ่มผู้อพยพที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นครั้งแรกที่บ้านแม่จันใต้ อพยพมาจากประเทศพม่าและมาอาศัยอยู่ที่อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย จากนั้นได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านคอยตุง หมู่ ๑๕ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จากสาเหตุที่มีพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ และมีความขัดแย้งในเรื่องศาสนาเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อที่ไม่เหมือนกัน คือ กลุ่มบ้านคอยตุงนับถือศาสนาคริสต์และกลุ่มบ้านแม่จันใต้นับถือบรรพบุรุษ จึงได้ย้ายไปตั้งหมู่บ้านใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยการนำของนายชองแล จือปา (ปัจจุบันเสียชีวิต) ซึ่งเป็นพ่อของนายแลผ่า จือปากับนายแลจือ จือปา (ปัจจุบันยังมีชีวิตทั้งสองคน) เริ่มแรกมีจำนวน ๘ หลังคาเรือน ประชากร

จำนวน ๕๐ คน ตอนนั้นมีชื่อหมู่บ้านว่า “อะบอแลจือ” เนื่องจากจะตั้งชื่อหมู่บ้านตรงกับชื่อของคนที่เป็นหัวหน้ากลุ่ม หรือผู้ที่มีบทบาทสำคัญทั้งในการทำพิธีกรรม และการติดต่อสื่อสารกับคนภายนอก คือ นายแลจือ จือปา ถึงแม้ว่าจะเป็นลูกชายแต่นับได้ว่า เป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องภาษาไทยได้ดีกว่าทุกคนที่เข้ามาด้วยกัน คำว่า “อะบอ” อาจหมายถึงการเรียกคำสรรพนามนำหน้าผู้มีอายุที่เป็นชาย^{๒๑} สมาชิกกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามานอกจากจะเป็นกลุ่มของ นายซองแล จือปา แล้วยังมีกลุ่มของ นายโยและ เซอมือ (ปัจจุบันเสียชีวิต) และนายเบซี เบก่า (ปัจจุบันเสียชีวิต)

กลุ่มที่กล่าวมาข้างต้น ได้ลงมือถากถางป่าในบริเวณนี้ เพื่อทำเป็นที่เพาะปลูกข้าวและข้าวโพดแบบชาวเขาทั่วไป นอกจากจะปลูกข้าวแล้ว ยังมีบางคนปลูกพืชสิ่งเสพติดประเภทฝิ่น เนื่องจากตอนนั้นสภาพแวดล้อมและเส้นทางคมนาคมเป็นไปยากลำบาก จึงทำให้หน่วยงานภาครัฐเข้าไปควบคุมดูแลไม่ทั่วถึง จนปัจจุบันได้มีหน่วยงานภาครัฐและองค์กรต่างๆ ได้เข้ามาส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตร มีการปลูกพืชผักผลไม้เศรษฐกิจตลอดจนให้การศึกษาคความเข้าใจถึงโทษภัยของยาเสพติด จึงทำให้ชาวบ้านเลิกปลูกฝิ่นหันมาประกอบอาชีพสุจริต เป็นสาเหตุทำให้ฝิ่นได้หมดไปจากหมู่บ้าน^{๒๒}

ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็น บ้านแม่จันใต้ เพราะเหตุที่ว่าบริเวณทิศเหนือของหมู่บ้าน ห่างออกไปอีกประมาณ ๖ กิโลเมตร ยังมีหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าอีกหนึ่งหมู่บ้านที่ชื่อว่า บ้านแม่จันเหนือ (ปัจจุบันย้ายหมู่บ้าน) ซึ่งทั้งสองหมู่บ้านได้อพยพมาจากอำเภอแม่จัน ทั้งนี้เพื่อเกิดความง่ายต่อการพัฒนาไม่สับสนในการเรียกชื่อ ดังนั้น นายรินทร์ นันตารัตน์ (ปัจจุบันเสียชีวิต) หัวหน้าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำขุ่น ซึ่งเป็นหน่วยงานในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้ตั้งชื่อว่า “บ้านแม่จันใต้” โดยนำชื่ออำเภอที่ชาวบ้านย้ายมาตั้งชื่อของหมู่บ้านเป็นคำแรก คือ อำเภอแม่จัน และนำทิศที่ตั้งของหมู่บ้าน คือ ทิศใต้ มาตั้งชื่อคำหลังว่า “บ้านแม่จันใต้” มาจนถึงปัจจุบัน

๒.๑.๑ ลักษณะภูมิประเทศ ที่ตั้ง และอาณาเขต

บ้านแม่จันใต้ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย มีลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้านตั้งอยู่บนไหล่เขาสูงชัน ในระดับน้ำทะเล ๓,๕๐๐ เมตร ฤดูหนาว จะมีอากาศหนาวเย็นมาก โดยเฉพาะในช่วงเวลากลางคืนจนถึงสว่าง อุณหภูมิในฤดูหนาวโดยเฉลี่ยในตอนกลางคืนช่วงดีๆ ประมาณ ๕ องศา ในปี ๒๕๕๑ อุณหภูมิติดลบศูนย์องศา ส่วนฤดูร้อน อากาศไม่ร้อนจนเกินไป กลางคืนอุณหภูมิโดยเฉลี่ย ๒๕-๓๐ องศา ส่วนเวลากลางวันอากาศจะเย็นสบายเพราะมีลมพัดอยู่ตลอดเวลา ฤดูฝนจะมีฝนตกหนักตลอดฤดูกาล อากาศค่อนข้างเย็นตอนกลางคืนอุณหภูมิเฉลี่ย

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายแลจือ จือปา, ๑๐ กุมภาพันธ์, ๒๕๕๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายหล่อหุ่ม มาเยอะ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

๑๖-๒๐ องศา และก่อนฝนตกมักจะมีลมแรง เป็นหมู่บ้านตั้งอยู่บนพื้นที่ป่าต้นน้ำชั้นหนึ่ง A บนยอดคอคอย ด้วยเหตุนี้จึงมีฝืนป่าค่อนข้างสมบูรณ์ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติอยู่ก่อนแล้วและป่าปลูกทดแทนจำพวกไม้สน บริเวณรอบๆ หมู่บ้านห่างออกไปประมาณ ครึ่งกิโลเมตร จะเป็นพื้นที่ทำกินของชาวบ้านที่มีลำธารเล็กๆ ไหลผ่าน เหมาะสำหรับเป็นพื้นที่ปลูกพืชสวนจำพวกผลไม้เมืองหนาว ซึ่งพื้นที่ทั้งหมดยังไม่มีการออกเอกสารสิทธิ์อย่างถูกต้องจากทางราชการ เนื่องจากตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ อยู่ในพื้นที่ดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำขุ่น ศูนย์ส่งเสริมเกษตรที่สูงห้วยน้ำขุ่น สังกัดกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ปูน สังกัดป่าสงวนแห่งชาติแม่ลาวฝั่งซ้าย ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้านมีที่ทำกินเป็นหลักแหล่ง ไม่อพยพเคลื่อนย้ายดังในอดีต อันเป็นสาเหตุทำให้เกิดการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า

บ้านแม่จันใต้ ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอสรวายไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นระยะทางประมาณ ๔๘ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดเชียงรายเป็นระยะทางประมาณ ๕๐ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดกับหมู่บ้านและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ บ้านห้วยน้ำขุ่น อำเภอแม่สรวาย	จังหวัดเชียงราย
ทิศใต้	ติดกับ เขตอำเภอเวียงป่าเป้า	จังหวัดเชียงราย
ทิศตะวันออก	ติดกับ เขตอำเภอเวียงป่าเป้า	จังหวัดเชียงราย
ทิศตะวันตก	ติดกับ เขตอำเภอพร้าว	จังหวัดเชียงใหม่

๒.๑.๒ การปกครอง

บ้านแม่จันใต้ มีระบบการปกครองอยู่ ๒ อย่าง คือ การปกครองอย่างเป็นทางการ และการปกครองตามจารีตประเพณี ดังนี้

การปกครองอย่างเป็นทางการ เป็นกลุ่มที่ถูกแต่งตั้งโดยคนในหมู่บ้าน จะมีบทบาทสำคัญมากในการชี้แจงข่าวสารข้อมูลจากทางราชการ และหน่วยงานองค์กรนอกชนต่างๆ จะคอยเป็นผู้ประสานงานให้ความรู้ความเข้าใจกับชาวบ้าน มีดังนี้

๑. นายปรีชา	รัตนลีตระกูล	ผู้ใหญ่บ้าน
๒. นายอาอี	เมอแล	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
๓. นายอาหล่อ	วู๋แม	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
๔. นายชาญชัย	โพเซ	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
๕. นายสันติกุล	จือปา	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

การปกครองตามจารีตประเพณี

ผู้นำตามจารีตประเพณี เป็นกลุ่มที่มีอาวุโสสูงสุดของหมู่บ้าน (อะบอซอหม่อ) ถือได้ว่าเป็นผู้นำที่ชาวบ้านให้ความเคารพและศรัทธาตามระบอบความเชื่อที่มีมาแต่อดีต ในการปกครองอำเภอเรียกว่า (เจส่ว จ่า เออ) ดำเนินงานภายใต้ที่กล่าวถึงระบบการปกครอง เพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี และการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ของชนอำเภอกว่าไว้ว่า

เดมา ญั่วหล่อ แฉ่มา ถี้ค้อง (Deh ma ghoeq lawq. Cehq ma tiq kahl.) ที่นำ ๕ แปลงใช้จอบเล่มเดียว ในแง่ปกครองหมายถึง สมาชิกชุมชนทุกคนต้องให้ความเคารพเชื่อฟังผู้นำ

เซ็บย่า ถี้แยะจุ เซ็พีถี้แหะเซ่อ (Tsel byaq tiq yehv cuv. Tsel pil tiq nehvq keuq.) ฝั่ง ๑๐ ตัว ตอมดอกไม้ออกเดียว ในแง่การปกครองหมายถึง ทุกคนต้องสามัคคีร่วมด้วยช่วยกันงานจะสำเร็จ

เซ็พู่อย้อ ถี้ฎ่า (Tsel pu aq yawl tiq ghaq.) สิบชุมชนมีผู้นำคนเดียว ในแง่การปกครองหมายถึง ในชุมชนต้องมีผู้นำสูงสุดเพียงหนึ่งเดียว

ถี้ฎ่าโอะแยะปะ ถี้ฎ่าโอะโตะ (Tiq ghaq gov pyehvq. Tiq ghaq qov tov.) คนหนึ่งค้ำยัน คนหนึ่งค้ำดัน ในแง่การปกครองหมายถึง ทุกคนให้ช่วยกันคนละเรื่องละน้อย

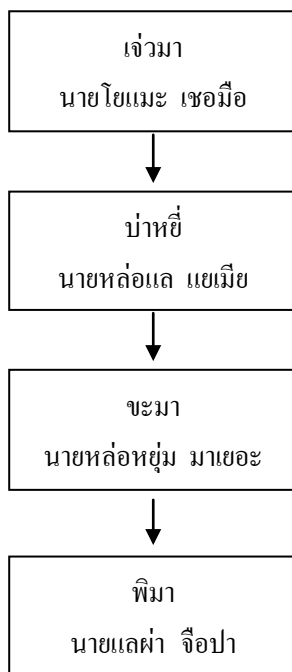
อ่าข่า เซ็ข่า ถี้ข่ามา (Aq kaq tsel kaq. Tiq kaq ma.) สิบอำเภายเป็นหนึ่งอำเภอ ในแง่การปกครองหมายถึง เราเป็นเลือดเนื้อที่เกิดจากท้องแม่เดียวกัน

ข่าย้อง เบ่วเซวะ ซึม พย่า (Kaq zahl boeq soev suml pyaq.) สัญลักษณ์ศาสนาอำเภอยึดถือไปไม่ “เบ่วเซวะ” สามยอด (สามใบ) ในแง่การปกครองหมายถึง เราเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน^{๒๓}

ดังนั้นจึงขอแสดงแผนผังให้เห็นและอธิบายในแต่ละตำแหน่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และขอกล่าวสายสกุลที่ได้ทำคุณประโยชน์และคุณงามความดี ในฐานะผู้นำที่ไม่เป็นทางการแต่ได้สร้างคุณงามความดีไว้ให้ลูกหลาน ได้เคารพและศรัทธาดังแผนผัง ต่อไปนี้

^{๒๓} สมาคมชาวอำเภอ เชียงราย, “โครงสร้าง และการปกครองอำเภอ”, (เชียงราย : สมาคมชาวอำเภอ เชียงราย, มปป.), หน้า ๑. (อัคราณา)

แผนผังที่ ๑ ผู้นำอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าบ้านแม่จันใต้

ความหมายของตำแหน่งการปกครองอย่างไม่เป็นทางการ

เจ้วมา คือ ตำแหน่งผู้นำสูงสุดของหมู่บ้านทางวัฒนธรรมอ่าข่า เป็นผู้รอบรู้เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมประเพณี กำหนดการประกอบพิธีกรรมในรอบปี รวมทั้งเป็นแกนนำตัดสินคดีความในหมู่บ้าน

บ่าหี่ คือ ช่างตีเหล็ก ทำหน้าที่ตีเหล็กซึ่งเป็นอุปกรณ์ในการทำการเกษตร

จะมา คือ ผู้มีความรู้ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก เหมือนกับผู้ใหญ่บ้านโดยทั่วไป

พีมา คือ ผู้ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรม เหมือนพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

การปกครองกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าบ้านแม่จันใต้ จะให้ความเคารพเชื่อฟัง และยอมรับกฎเกณฑ์ทั้งที่เป็นกฎระเบียบข้อปฏิบัติของบ้านเมือง และตามจารีตประเพณีอย่างเคร่งครัด

สำหรับสายสกุลที่อพยพเข้ามาจัดตั้งหมู่บ้านในครั้งแรก และสายสกุลที่มีบทบาทในการสร้างคุณงามความดีมีอยู่ ๓ สายสกุล คือ

๑. สายสกุล “จือปา” เป็นผู้นำกลุ่มผู้อพยพกลุ่มแรก ที่เข้ามาขังบ้านแม่จันใต้ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ประกอบไปด้วย นายชองแล จือปา (ปัจจุบันเสียชีวิต) สายสกุลนี้นับได้ว่าเป็นสายสกุลที่มีบทบาทในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก เป็นสายสกุลใหญ่ที่สุดในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นผู้นำทางจารีตประเพณี (เป็นผู้รอบรู้ในเรื่องวัฒนธรรมประเพณี) ทำให้คนในชุมชนเคารพเชื่อฟังเป็นอย่างดี

๒. สายสกุล “เซอมือ” เป็นผู้ร่วมอพยพกลุ่มแรกเช่นเดียวกัน คือ นายโยแล เซอมือ (ปัจจุบันเสียชีวิต) สายสกุลนี้เป็นสายสกุลที่รองจากสายสกุลจือปา มีบทบาทในการปกครองหมู่บ้าน เป็นผู้รอบรู้ในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีและการประกอบพิธีกรรม

๓. สายสกุล “เบก่า” เป็นผู้ร่วมอพยพกลุ่มแรกเช่นเดียวกัน คือ นายเบลี เบก่า (ปัจจุบันเสียชีวิต) สายสกุลนี้เป็นสายสกุลที่เล็กกว่าสองสายสกุลที่กล่าวข้างต้น ส่วนใหญ่แล้วจะไม่ค่อยมีบทบาทในการปกครองเท่าไร แต่จะเน้นในเรื่องการประกอบอาชีพเสียมากกว่า

ปัจจุบัน บ้านแม่จันใต้ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ๓๓ ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น ๒๐๔ คน แยกเป็นชายจำนวน ๑๐๐ คน เป็นหญิงจำนวน ๑๐๔ คน^{๒๔}

๒.๑.๓ สภาพการศึกษา

บ้านแม่จันใต้ มีสถานศึกษาชื่อ “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวงบ้านแม่จันใต้” สังกัดสำนักบริหารการศึกษานอกโรงเรียน โดยจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับเตรียมความพร้อมของเด็กเล็ก นอกจากนั้นยังเปิดสอนภาษาไทยให้กับผู้ใหญ่ในภาคกลางคืน ในระดับประถมศึกษากับมัธยมศึกษา แก่ผู้สนใจทั่วไปมีจำนวนนักเรียนเด็กเล็กวัยก่อนเกณฑ์ จำนวน ๑๓ คน แยกเป็นชาย ๕ คน หญิง ๘ คน ระดับประถมศึกษาจำนวน ๖ คน แยกเป็นชาย ๓ คน หญิง ๓ คน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน ๑ คนเป็นชาย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน ๔ คน แยกเป็นชาย ๒ คน หญิง ๒ คน (สถิติปีการศึกษา ๒๕๕๑)

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวงบ้านแม่จันใต้ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑ อาคารเรียนเป็นไม้ ๑ ชั้น จำนวน ๑ ห้องเรียน มีนายจรินทร์ วรรณรักษ์ เป็นครูคนแรก ในการก่อตั้งครั้งแรกได้มีหน่วยงานภาครัฐ คือ หน่วยจัดการต้นน้ำน้ำขุน เข้ามาช่วยก่อสร้างอาคารแบบชั้นเดียวที่ทำด้วยไม้ไผ่ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงชมรมศึกษาพัฒนาชาวไทยภูเขา ได้เข้ามาสร้างอาคารเรียนเป็นแบบถาวร จำนวน ๑ ห้องเรียน และมีชาวบ้านได้มอบที่ดินเพิ่มเติมให้กับทางศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวงบ้านแม่จันใต้ ปัจจุบันมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๒ ไร่ ซึ่งมีนายสุริยัน รุ่งดี เป็นครูเพียงคนเดียว

๒.๑.๔ ด้านการสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต

ด้านการสาธารณสุข กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้มีวิธีการรักษาโรคทั้งแบบแผนปัจจุบันและแบบแผนโบราณ ในหมู่บ้านมี สสม. (สาธารณสุขหมู่บ้าน) คือ นายอาโต๊ะ จือปา คอยดูแลเรื่องโรคภัยไข้เจ็บเล็กๆ น้อยๆ และเป็นผู้ประสานงานข่าวสารข้อมูลระหว่างสถานีนอมา้ย

^{๒๔} พระพัพ ธิรจิตโต, โครงการสืบสานประเพณีปีใหม่อาข่าสร้างคมสุข, (เชียงราย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕. (อัดสำเนา)

บ้านห้วยน้ำขุ่นกับชาวบ้าน นอกจากนั้นยังมีโครงการพระบ้นจิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) มีพระสงฆ์ คือ พระภานุ (พยัพ) ธิรจิตโต (สังศรี) ช่วยชี้แนะเรื่องสุขภาพอนามัย รวมทั้งให้บริการรักษาพยาบาลเบื้องต้น ถ้ามีการเจ็บไข้ก็จะแจกยาสามัญประจำบ้าน ที่ได้รับมาจากโครงการพระบ้นจิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) รวมทั้งผู้ใจบุญได้ร่วมบริจาคมาให้ แต่หากเป็นโรคร้ายที่ร้ายแรงและเกินขีดความสามารถของ สสม. หรือเรื่องกรณีฉุกเฉินแล้ว ชาวบ้านมักจะไปรับการรักษาที่สถานีอนามัยห้วยน้ำขุ่น ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านห้วยน้ำขุ่น หมู่ ๑๖ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และหากชาวบ้านพิจารณาว่าโรคร้ายต่างๆ เกิดจากการกระทำของผีหรือเกิดจากสิ่งเร้นลับ จะรักษาตามภูมิปัญญาและความเชื่อที่สืบทอดกันมา

นอกจากชาวบ้านจะรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันแล้ว จะเห็นได้จากการใช้สมุนไพรในการรักษา เช่น การคลอดลูก เกิดอุบัติเหตุแขนหักหรือขาหัก หรือการรักษาพิษที่เกิดจากสัตว์หรือแมลงกัดต่อย แต่ในภาพรวมแล้วชาวบ้านมักจะใช้วิธีการรักษาทั้งแพทย์แผนปัจจุบัน และแบบแผนโบราณควบคู่กันไป

๒.๑.๕ สภาพทางเศรษฐกิจ

โดยปกติชาวบ้านแม่จันใต้ จะประกอบอาชีพเกษตรจำพวกผลไม้เมืองหนาว ที่ได้รับการส่งเสริมจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำขุ่น และศูนย์ส่งเสริมเกษตรพื้นที่สูงห้วยน้ำขุ่น ถือได้ว่าเป็นอาชีพหลัก เช่น การปลูกกาแฟ บัวย ท้อ เชอรี่ พลัม พลับ ส่วนข้าวโพดนิยมเก็บไว้เลี้ยงสัตว์คือ หมูกับไก่ ส่วนการทำนาแบบภูเขาไม่นิยมปลูกกัน เนื่องจากพื้นที่ตั้งอยู่ที่สูง มีอากาศหนาวทำให้ข้าวออกรวงน้อย ส่วนพืชผักหรือสมุนไพรจำพวกเห็ดปลวก (เห็ดโคน) จะออกตามฤดูกาล ก็จะนำไปขายยังบ้านห้วยน้ำขุ่น โดยชาวบ้านจะนำรายได้เหล่านี้มาซื้อข้าวทดแทน

ปัจจุบันหลังจากที่ได้รับรองในการมีสัญชาติไทย คือ ได้บัตรประจำตัวประชาชน กลุ่มวัยรุ่นหนุ่มสาวส่วนใหญ่ จะออกไปรับจ้างทำงานยังต่างถิ่น เช่น ระยอง ชลบุรี กรุงเทพมหานคร หรือในตัวเมืองเชียงราย ทั้งนี้เนื่องจากว่าแต่ละครัวเรือนมีฐานะค่อนข้างยากจนเพราะมีลูกมากและมีที่ทำกินน้อย ผลผลิตที่ได้จากการปลูกพืชผลไม้เมืองหนาวไม่พอเพียงเนื่องจากราคาไม่แน่นอน จึงทำให้กลุ่มที่เป็นวัยรุ่นต้องออกไปรับจ้างขายแรงงานยังต่างถิ่น ส่วนกลุ่มที่เป็นพ่อบ้านแม่บ้านมักไม่นิยมออกไปทำงานต่างถิ่น เนื่องจากส่วนใหญ่ไม่คุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมในเมือง กอปรกับยังไม่สามารถที่จะพูดและเขียนภาษาไทยได้ดีเท่าที่ควร จึงนิยมประกอบอาชีพการเกษตรอยู่กับบ้าน

ในช่วงระยะเวลาภายใน ๑ ปีชาวบ้านจะหมุนเวียนเก็บเกี่ยวผลผลิต จำพวกผลไม้ไม่ตรงกัน เนื่องจากเป็นเกษตรแบบผสมผสานหลายอย่างที่อยู่ในไร่สวนเดียวกัน กล่าวคือ ชาวบ้านจะปลูกพืชหลายๆ อย่างรวมกันเช่นในสวนจะมีทั้งบัวย พลัม พลัม เชอรี่ และกาแฟ อย่างละเล็กละน้อยเข้าด้วยกัน บางครั้งก็จะปลูกพืชผักล้มลุก เช่น ผักกาด ข้าวโพด สำหรับไว้บริโภคและเลี้ยงสัตว์ภายในครัวเรือน และเนื่องจากไร่สวนของชาวบ้านส่วนมากจะมีทั้งที่อยู่ในพื้นที่สูงและอยู่ในพื้นที่ต่ำ

ดังนั้นชาวบ้านสามารถทำเกษตรได้ตลอดทั้งปี โดยอาศัยหลักการที่ว่า หากพื้นที่ใดอยู่สูงไม่สามารถ
 ต่อน้ำไปถึงได้ มักจะปลูกพืชผลไม้ขึ้นต้นเพราะมีความทนต่อความแห้งแล้ง ส่วนพื้นที่ที่มีน้ำในลำ
 ธารไหลอยู่ตลอดเวลาและสามารถทำเป็นประปาภูเขาต่อน้ำเข้าไร่นาได้ มักจะปลูกพืชจำพวกผัก
 ชนิดต่างๆ สำหรับบริโภคกันเองในครอบครัว และหากเป็นช่วงปลายฤดูหนาว คือเดือนกุมภาพันธ์
 จนถึงตลอดฤดูร้อนสิ้นสุดเดือนเมษายน ชาวบ้านยังสามารถที่จะนำผลผลิตจากการปลูกผักนำไป
 ขายที่หมู่บ้านห้วยน้ำขุ่นเป็นรายได้เสริมเล็กๆ น้อยๆ อีกด้วย ในส่วนของการปลูกพืชผักชาวบ้านจะ
 ไม่นิยมใส่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์และนิตยาจำพวกสารเคมี จึงเป็นเหตุทำให้ขายได้ดี แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม
 เป็นที่นิยมทำเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจถึงระบบกลไก
 ทางเศรษฐกิจ ไม่มีการจัดการทรัพยากรอย่างถูกต้อง ขาดทุนทรัพย์ในการลงทุนที่จะต่อน้ำประปา
 ภูเขา และการคมนาคมขนส่งสินค้ายังมีความลำบาก

นอกจากในส่วนที่เป็นรายได้หลักจากการทำเกษตรแล้ว อีกส่วนหนึ่งมีรายได้จากการ
 รับจ้างทั่วไป ทั้งการขุดดินสำหรับทำเกษตร ตัดหญ้า (หวดหญ้า) อาชีพนี้มักพบในกลุ่มพ่อบ้านและ
 เยาวชนชาย แต่มีไม่บ่อยนักเนื่องจากส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมีการเอาแรงกัน รายได้รองอีกประการ
 หนึ่ง คือ การรับจ้างทำงานจากหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ปุ่น จะมีการจ้างชาวบ้านตัดหญ้ากำจัดวัชพืช
 ในป่าปลูกใหม่ ในส่วนนี้จะเริ่มตั้งแต่ต้นเดือนพฤษภาคมของทุกปี ระยะเวลาจ้างประมาณเฉลี่ย
 คราวเรือนละ ๒๐-๓๐ วัน สำหรับส่วนที่เป็นการจัดตั้งกลุ่มที่เป็นกองทุนอื่นๆ เพื่อเสริมรายได้ คือ

กลุ่มรับซื้อกาแฟ ได้รับการสนับสนุนเงินในการจัดตั้งกองทุน จากศูนย์พัฒนาโครงการ
 หลวงห้วยน้ำขุ่น โดยมีการจัดตั้งกลุ่มและคณะกรรมการบริหารงานซึ่งเป็นคนในหมู่บ้าน เป็นผู้ดูแล
 รับซื้อกาแฟจากผลผลิตของคนในหมู่บ้านรวมถึงชุมชนใกล้เคียง แล้วนำรายได้จากดอกเบียมา
 แบ่งปันผลกัน ในกลุ่มนี้มี นายหล่อหุ่ม มาเยอะ เป็นผู้ดูแล

กลุ่มธนาคารข้าว เป็นการจัดตั้งโดยชาวบ้านและพระบัพิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรม
 จาริก) คือ พระภาสน (พยัพ) ธิรจิตโต (สงศรี) โดยจะมีเงินกองทุนที่ได้มาจากชาวบ้าน และผู้มีจิต
 ศรัทธาร่วมกันบริจาคสำหรับซื้อข้าวสาร เพื่อให้คนในหมู่บ้านที่ได้รับความเดือดร้อนไม่มีเงินซื้อ
 ข้าวมาหิบบิ่ โดยมิถูกคึกคึกที่ชาวบ้านเป็นผู้ตั้งร่วมกัน ในกลุ่มนี้มี นายชิตา จือปา เป็นผู้ดูแล

ส่วนที่เป็นสัตว์เลี้ยง ชาวบ้านจะเลี้ยงหมูกันเกือบทุกครัวเรือน เพื่อใช้เป็นเครื่องเช่น
 สรวงบูชาสำหรับประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ การเลี้ยงหมูไม่นิยมกันคอกจะปล่อยให้หากินเอง
 ตามธรรมชาติ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่พบการปลูกพืชผักสวนครัวบริเวณบ้านของแต่ละครัวเรือนเพราะ
 จะถูกหมูมากิน ส่วนใหญ่แล้วนิยมปลูกในไร่หรือสวนที่อยู่ห่างออกไปจากหมู่บ้าน สัตว์ที่นิยมเลี้ยง
 อีกอย่างหนึ่งคือ “ไก่” ทุกครัวเรือนจะมีการเลี้ยงไก่ไว้สำหรับบริโภคและใช้เป็นเครื่องเช่นสรวง
 บูชาสำหรับประกอบพิธีกรรมเช่นเดียวกับหมู

เกี่ยวกับคุณภาพดิน มีการใช้ประโยชน์จากการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกข้าวกับข้าวโพดและพืชผักสวนครัวต่างๆ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีที่ดินครัวเรือนหลายแปลง และมีวิธีการลับเปลี่ยนในการทำการเกษตรในที่ดินแบบหมุนเวียน คือ ที่ดินในแต่ละปีจะปลูกข้าวโพดเสร็จแล้วก็จะปล่อยให้ว่างอย่างน้อย ๓ ปี แล้วไปทำแปลงอื่นก่อน เมื่อครบ ๓ ปีก็จะกลับมาทำแปลงเก่าเช่นเคย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้คุณภาพของดินดีขึ้น พืชผักที่ปลูกจึงไม่ต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับปุ๋ยหรือสารเคมีจำพวกยาฆ่าหญ้าและฆ่าแมลง เนื่องจากการปลูกข้าวกับข้าวโพดมีไว้เพียงเพื่อการบริโภคและเลี้ยงสัตว์ มิได้ทำเป็นการค้าจึงไม่ค่อยคำนึงถึงผลผลิตที่ได้ ทำให้ลดปัญหาของการที่จะทำให้ดินเสื่อมโทรมเพราะสารเคมีต่างๆ

การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน พบว่าทุกครัวเรือนจะมีที่ดินเป็นของตนเอง และการถือครองในที่ดินชาวบ้านก็จะรู้กันตามพุดดินนัยว่าเป็นของใคร ดังนั้นจึงไม่พบปัญหาความขัดแย้งที่เรื่องดินสำหรับทำกิน ที่ดินไม่มีการออกเอกสารสิทธิ์ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตป่าสงวน ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั่นเอง

๒.๑.๖ ลักษณะทางสังคมและความเชื่อ

สังคมพื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ เป็นครอบครัวซึ่งประกอบไปด้วยปู่ย่า ตาแม่ ภรรยา บุตร และหลานๆ แต่โดยทั่วไปแล้วเป็นครอบครัวขยาย (Extended Family) โครงสร้างครอบครัวอาข่า ผู้ชายถือเป็นหัวหน้าครอบครัวที่สำคัญ เนื่องจากผู้ชายจะเป็นผู้สืบสายวงศ์ตระกูล ซึ่งมีการสืบสายโลหิต โดยมีการนับลำดับชื่อจากบรรพบุรุษ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเรียกว่า “อิจิ” หมายถึงตระกูลชาติกำเนิดของตน โดยดูได้จากที่ตั้งชื่อลูกชายที่เป็นคำสุดท้ายของชื่อพ่อเป็นหลัก เช่น พ่อชื่อ ถูโละ ลูกก็จะชื่อ โละแคะ หรือพ่อชื่อ แลโล ลูกก็จะชื่อ โลเทอะ ด้วยเหตุนี้การขยายตัวครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า จึงเป็นการขยายออกทางฝ่ายผู้เป็นบิดา และหากครอบครัวใดเมื่อลูกชายแต่งงาน พ่อแม่ก็จะปลูกบ้านมีลักษณะคล้ายกระท่อม ไว้ภายในบริเวณบ้านของพ่อแม่ สำหรับเป็นที่หลับนอนของลูกชายกับลูกสะใภ้ โดยห้ามตั้งคู่มือห้องสำหรับร่วมหลับนอนอยู่บนบ้านของพ่อแม่ แต่วิถีชีวิตโดยปกติทั่วไปสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ เช่น การประกอบหุงต้มอาหาร การรับประทานอาหาร การพูดคุย การประกอบพิธีกรรม เหล่านี้เป็นต้น บุตรชายและลูกสะใภ้จะสามารถมีห้องและขึ้นมาหลับนอนบนบ้านของพ่อแม่ได้ก็ต่อเมื่อ พ่อแม่ของฝ่ายชายคนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนได้เสียชีวิตลงแล้ว และหากลูกชายกับลูกสะใภ้มีบุตรด้วยกันแล้ว เมื่อมีความพร้อมที่จะแยกออกไปสร้างเรือนใหม่อยู่ลำพัง ประกอบไปด้วย สามิ ภรรยา และบุตร อาข่าเรียกว่า “ยูเคาะค่ออี” ก็ยังคงสามารถจะสร้างบ้านเรือนอยู่ในเขตที่ดินของพ่อแม่ฝ่ายชายที่แบ่งให้ จะเป็นบริเวณเดียวกันหรือต่างที่ต่างหมู่บ้าน โดยที่ฝ่ายผู้เป็นพ่อแม่สามิก็จะแบ่งมรดกทรัพย์สินเงินทองให้ เช่น ที่ดิน เรือกสวน ไร่นา วัว ควาย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ลูกชายและลูกสะใภ้นำไปตั้งตัวหาเลี้ยงครอบครัว และในขณะที่ลูกสะใภ้ยังอาศัยอยู่ในเขตครัวเรือน หรือแยกครอบครัว

มาตั้งอยู่ในบริเวณบ้านเดียวกันนั้น ลูกสะใภ้ต้องมีความอดทน ขยันขันแข็งในการทำมาหากิน ให้ความเคารพเชื่อฟังพ่อแม่สามี ทั้งนี้เป็นเพราะจารีตประเพณีที่กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเคร่งครัด ในส่วนที่เป็นลูกผู้หญิงมักจะไม่ได้รับมรดกจากพ่อแม่ เช่น ที่ดิน เรือกสวน ไร่ นา ไร่ วัว ควาย โดยที่พ่อแม่ส่วนใหญ่จะนิยมมอบเครื่องประดับและจอบ เสียม อุปกรณ์การทำเกษตรให้เท่านั้น

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ โดยทั่วไปมีลักษณะทางสังคมเป็นแบบพี่น้อง ให้ความสำคัญต่อระบบเครือญาติ มีความเคารพเชื่อฟังยำเกรงต่อผู้อาวุโส เรียกว่า “อะบอซอหม่อ” ให้ความสำคัญเกรงอกเกรงใจกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เหมือนสังคมไทยโดยทั่วๆ ไป ในการตัดสินใจที่จะทำอะไรต้องปรึกษาผู้อาวุโสก่อนอยู่เสมอ ในระบบครอบครัวจะให้ความสำคัญกับบุตรชายมากกว่าบุตรสาว เพราะถือเป็นแรงงานหลักและเป็นผู้ที่จะต้องสืบสายวงศ์ตระกูล มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่หวังพึ่งพาระบบเงินตรา ในการช่วยเหลืองานซึ่งกันและกันยังคงมีให้เห็น ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ยังมีความรักใคร่สามัคคีกันเป็นอย่างมาก ดังกรณีหากครอบครัวใดมีญาติที่เสียชีวิต ผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านก็จะต้องหยุดงานเพื่อช่วยงานศพ โดยไม่หวังเรื่องการทำงานส่วนตัวทั้งงานไร่และงานสวนที่กำลังทำอยู่ หรือหากญาติพี่น้องลูกหลานออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เมื่อทราบข่าวก็จะกลับมาช่วยงานกันอย่างเต็มที่ และสิ่งที่เห็นได้สำหรับเรื่องความสามัคคีในการเคารพกฏกติกาของหมู่บ้าน ในทุกวันสิ้นปีก่อนถึงวันปีใหม่ออาข่า “คำห้องอาแผ่ว” ชาวบ้านก็จะมารวมตัวประชุมกันที่บ้านของผู้นำชุมชน เพื่อพบปะพูดคุยถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในรอบปี หากมีบ้านใดกระทำผิดตามกฏกติกาที่ตกลงไว้ เช่น ขาดการพัฒนาหมู่บ้าน ๑ วัน ก็จะมีการปรับด้วยสินไหมหรือสิ่งของตามกฏกติกาของหมู่บ้านที่มีการตกลงกันไว้ ถึงแม้ว่าปัจจุบันความเจริญได้เข้ามาสู่ชุมชน สภาพวิถีชีวิตบางอย่างอาจต้องเปลี่ยนไป แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ ยังคงมีลักษณะทางสังคมและความเชื่อหลายอย่าง ที่ยังคงดำรงอยู่และดำเนินต่อไปอย่างเคร่งครัด

การนับถือเครือญาติจะนับถือกันทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งเครือญาติฝ่ายชายและฝ่ายหญิง โดยเครือญาติทั้งสองฝ่ายจะมีศักดิ์และฐานะทางสังคมเท่าเทียมกัน คงมีเพียงเรื่องการรับมรดกเท่านั้นที่ฝ่ายหญิงจะมีสิทธิ์ได้น้อยกว่าฝ่ายชาย กรณีที่มีลูกชายหลายคนฝ่ายผู้เป็นพ่อแม่ก็จะพิจารณาดูในความประพฤติ หากลูกชายคนใดเป็นคนดีสามารถที่จะเลี้ยงดูพ่อแม่ได้ ก็จะได้รับส่วนแบ่งมรดกมากกว่าคนอื่น

ระบบครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในครัวเรือนจึงมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน ให้ความสำคัญเชื่อฟังผู้อาวุโสในตระกูล หรือผู้มีความรู้ในทางจารีตประเพณี “ฝ่ายี” กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ มีผู้นำทางครอบครัวที่เป็นพ่อ

“ยูชองอำคะ” และผู้นำทางครอบครัวที่เป็นแม่ “ยูชองอำมะ” ที่สามารถเป็นหลักให้กับครอบครัวของตนเอง ให้สามารถดำรงชีพไปตามวิถีชีวิตของสังคมระดับหมู่บ้าน การรับผิดชอบของผู้นำครอบครัว จึงต้องพึ่งพาฝ่ายชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว แต่การตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวกับชื่อเสียงวงศ์ตระกูล กลับไปตกอยู่กับผู้อาวุโสหรือ “ฝ่ายี” มากกว่า ลักษณะทางครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย แต่จะอยู่ร่วมกันภายในเขตร้วเดียวกันกับพ่อแม่ฝ่ายชาย ดังนั้นการทำงานหนักนอกบ้าน เช่น การทำไร่ทำสวน จึงเป็นหน้าที่ของลูกชายกับลูกสะใภ้เป็นส่วนใหญ่ ส่วนการรับจ้างทำงานต่างถิ่นอยู่กับลูกชาย อย่างไรก็ตามภาระหน้าที่ของคนในครอบครัว กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ ต่างก็ช่วยกันทำงาน มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ภาระในการจัดการเรื่องภายในครอบครัวเป็นหน้าที่ของภรรยา เช่น การหุงหาอาหาร การดูแลบุตร เครื่องแต่งกายของคนในครอบครัว ส่วนเรื่องการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินฝ่ายชายจะเป็นผู้รับผิดชอบ เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าโดยทั่วไป จะให้ความสำคัญเคารพผู้เป็นสามี เพราะถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางจารีตประเพณีตามความเชื่อนั่นเอง

ระบบเครือญาติ

ระบบความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้จะมีความแน่นแฟ้นมาก เพราะหากมองภาพโดยรวมแล้วจะเห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ จะอพยพเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานกันเป็นกลุ่มเครือญาติ นับตั้งแต่แรกเริ่มเข้ามาแต่ละกลุ่มวงศ์ตระกูล จะนำเครือญาติของตนเข้ามาเป็นสายๆ เช่น ตระกูลจือปา ตระกูลเซอมือ ตระกูลเบก่า และตระกูลมาเยอะ ส่วนกลุ่มตระกูลอื่นๆ ยังไม่พบเนื่องจากสังคมกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ จะเคร่งครัดต่อการปฏิบัติตนตามความเชื่อวัฒนธรรมจารีตประเพณี สามารถรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าแบบบรรพบุรุษไว้ได้อย่างดียิ่ง ในส่วนกลุ่มวงศ์ตระกูลอื่นๆ ที่จะเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้าน ไม่มีพบเห็น จากการสังเกตของผู้วิจัย อาจเป็นเพราะจะต้องปฏิบัติตนตามความเชื่อของชาวบ้านที่เป็นคนส่วนใหญ่ หรือเพราะไม่มีที่ทำกิน

ถึงกระนั้นก็ตามการเกี่ยวดองเป็นเครือญาติ โดยการแต่งงานข้ามตระกูลหรือข้ามหมู่บ้าน ในส่วนที่เป็นเขยหรือสะใภ้ก็จะยังคงปฏิบัติตนตามความเชื่อของคนในหมู่บ้าน ตัวอย่างเห็นได้ชัดในประเพณีการแต่งงาน กลุ่มหนุ่มสาวที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านหากมีความต้องการจะเป็นคู่ครองกัน ก็จะกลับมาทำพิธีการแต่งงานตามความเชื่อและประเพณีดั้งเดิม นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่ง คือ การช่วยเหลือกัน เช่น การสร้างบ้านเรือน การประกอบพิธีกรรมต่างๆ การเคารพผู้อาวุโส หรือผู้ปกครองตามจารีตประเพณี กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ จะมีการช่วยเหลือและให้ความเชื่อฟังมีวิธีการยกย่องผู้อาวุโส นับเป็นการจัดอันดับความต่ำสูงของฐานะและตำแหน่งการปกครองหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นเครือญาติด้วยกันหรือต่างเครือญาติได้เป็นอย่างดี เพราะผู้อาวุโสสูงสุดในวงศ์ตระกูล หรือผู้ปกครองหมู่บ้านตามจารีต

ประเพณี จะเป็นผู้ที่ลูกหลานให้ความเคารพนับถือมากที่สุด คำที่ใช้เรียกชื่อเครือญาติภายใน หมู่บ้าน เป็นลักษณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ ใช้เรียกชื่อกันทั้งเครือญาติฝ่ายชาย และเครือญาติฝ่ายหญิงก็ไม่แตกต่างกันทั้งสองฝ่าย ดังปรากฏในตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ เปรียบเทียบคำเรียกชื่อเครือญาติของกลุ่มไทย-กลางกับกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า

คำเรียกชื่อเครือญาติกลุ่มไทย-กลาง	คำเรียกชื่อเครือญาติกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า
ทวด	อ่าเผ่วบอ
ปู่	อ่าเผ่ว
ย่า	อ่าผี
ตา	อ่าเผ่ว
ยาย	อ่าผี
ลุง (พี่ชายทั้งฝ่ายพ่อและแม่)	อ่าอี้
ป้า (พี่สาวทั้งฝ่ายพ่อและแม่)	อ่าโขว่
อา (น้องชายของฝ่ายพ่อ)	อ่าหวอ
อา (น้องสาวของฝ่ายพ่อ)	อ่าโขว่
น้า (น้องชายของฝ่ายแม่)	อ่าเวะ
น้า (น้องสาวของฝ่ายแม่)	อ่ามี
พ่อ	อ่าดา
แม่	อ่ามา
พี่ชาย	อ่าโตะ
พี่สาว	อ่าหยี
ตัวเอง (ทั้งชายและหญิง)	ง้า
น้องชาย	หง่าเอออ่างอ่าลิ
น้องสาว	หง่าเอออ่างอ่านู
ลูก	ล่า
ลูกชาย	อ่าลิ
ลูกสาว	อ่านู้
หลานชาย	เอ่ฝ่า
หลานสาว	เอ่ม๊ะ
เหลน	เอ่แล

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

สามี	หง่าเผ่วหล่า
ภรรยา	หง่าหมีสะ
ลูกชาย	หง่าอาสะ
ลูกสะใภ้	อาซุ

จากตารางแสดงให้เห็นว่า คำเรียกชื่อเหล่าเครือญาติต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าจะมีลักษณะเฉพาะ เป็นคำเรียกชื่อที่เป็นภาษาถิ่นของตนเอง และยังคงใช้คำเรียกชื่อเหล่านี้เป็นภาษาที่ใช้ติดต่อกันจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

การช่วยเหลือในระบบเครือญาติสำคัญมาก เห็นได้จากการช่วยเหลือกันในระหว่างการจัดงานต่างๆ เช่น การสร้างบ้านเรือน การแต่งงาน หรือคนในครอบครัวใดเสียชีวิตลงจะมีการบอกกล่าวญาติพี่น้องในหมู่เครือญาติของตนให้มาช่วยงาน มีการช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ตามที่ได้รับมอบหมาย

ความเชื่อและศาสนา

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้เชื่อว่า “อาเผ่วหมีแย้” คือเทพเจ้าที่เป็นบรรพบุรุษผู้สร้างโลกและทุกสรรพสิ่ง และยังมีเทพเจ้าที่สำคัญ เช่น “อึมซา” เทพเจ้าแห่งลม “อึมเยะ” เทพเจ้าแห่งฝน และ “อะถือ” เทพเจ้าแห่งแสงสว่าง เทพเจ้าเหล่านี้ จะคอยสอดส่องดูแลช่วยเหลือมวลมนุษย์ ศาสนาที่นับถือจัดอยู่ในลัทธิบูชาผีที่เรียกว่า “แหนะ” ในบรรดาผีที่นับถือมีอยู่มากมายมีทั้งผีดีและผีร้ายโดยเชื่อว่าผีต่างๆ เหล่านี้สิงสถิตอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง แต่ที่นับถือและให้ความสำคัญมาก คือ “อะพีเปาะเถาะ” (ผีบรรพบุรุษ) ในปีหนึ่งๆ จะทำพิธีเช่นไหว้ตามพิธีประจำปีของหมู่บ้าน ทุกครัวเรือนจะสร้างหิ้งสำหรับบูชาไว้ในห้องนอนของฝ่ายหญิง นอกจากนั้นยังเชื่อว่ามีผีใหญ่ “อะเพอะพี” เป็นหัวหน้าผีทั้งปวงซึ่งมีอยู่ผู้เดียวบนสวรรค์ จะนับถือรองจากผีบรรพบุรุษ เป็นผีที่คอยสอดส่องดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านและสามารถบันดาลสิ่งต่างๆ ได้ตามที่ขอ นอกจากเชื่อเรื่องผีแล้วยังมีความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ว่าผู้ชายมี ๑๒ ขวัญ ผู้หญิงมี ๘ ขวัญ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้หญิงมักตกใจง่าย ส่วนเรื่องโชคลางและสิ่งที่ผิดปกติจากธรรมชาติ ก็จะมี ความเชื่อด้วยเช่นกัน

ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ มักกล่าวว่าตนเองนับถือศาสนาพุทธ-ผี เป็นคำควบคู่กันไป มีบางส่วนที่เป็นเยาวชนหญิงได้หันไปนับถือศาสนาคริสต์ เนื่องจากได้รับการช่วยเหลือในด้านการศึกษา ส่วนเยาวชนชายส่วนใหญ่ได้ไปบวชเรียนเป็นสามเณร จึงทำให้ยังคงยึดมั่นในวิถีความเป็นอาข่าแบบพุทธอย่างเหนียวแน่น และปัจจุบันได้มีพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เข้าไปทำการพัฒนาและเผยแผ่ศาสนา นำพาเยาวชนชาวบ้านทำกิจกรรมทั้งในด้าน

ศาสนาและพัฒนาคุณภาพชีวิต ลักษณะเช่นนี้ทำให้เยาวชนและชาวบ้านได้เกิดการเรียนรู้และซึมซับในหลักการของพระพุทธศาสนา เช่น หลักธรรมคำสอน การทำวัตรสวดมนต์ การทำบุญใส่บาตร ตลอดจนการเรียนรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ในเรื่องของศาสนาและความเชื่อชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมทั้งที่เป็นจารีตประเพณี ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าควบคู่ไปกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา แต่ยังคงเน้นพิธีกรรมตามความเชื่อของตนเองเป็นหลัก โดยในปีหนึ่งๆ ซึ่งพอจะประมวลประเพณีที่สำคัญๆ ได้ดังนี้

๑. พิธีเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว “แซ่จี ซี-เออ” ปลายเดือนกุมภาพันธ์ ถึง ปลายเดือนมีนาคม เป็นพิธีกรรมภายในครอบครัว เกี่ยวกับการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวครั้งสุดท้ายที่ได้จากไร่ นำไปเก็บไว้ในบ้านเพื่อลูกหลานจะได้มีพันธุ์ข้าวไว้ปลูกในปีต่อไป

๒. อยู่กรรมไม่จุดไฟเผาไร่ “หมี่จ่าเขอหมี่ลอง” ปลายเดือนมีนาคมถึงต้นเดือนเมษายน เป็นการแสดงให้เห็นว่า หมดฤดูกาลเผาไฟในการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกแล้ว และเป็นการอุทิศส่วนบุญกุศลให้สัตว์ที่ตายไป จากการที่เผาไร่ โดยหยุดการทำงานเป็นเวลา ๑ วัน

๓. พิธีต้อนรับฤดูกาลใหม่ “ข้มสี่ข้มมี้อแล้ว” เดือนเมษายน เป็นพิธีการต้อนรับฤดูกาลใหม่จากฤดูร้อนไปสู่ฤดูฝน เริ่มทำการเพาะปลูกได้และยังถือได้ว่าเป็นวันเด็กอาข่า มีการเล่นชนไข โดยการข้อมเปลือกไขเป็นสีแดงและใส่ตะกร้าห้อยไปมาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ประเพณีชนไข” โดยในช่วงงานนี้จะหยุดการทำงาน ทั้งหมู่บ้าน

๔. พิธีปลูกประตุมุ่บ้านประตุมิ “ลื้ออ่องคู-เออ” เดือนเมษายน อาข่ามีความเชื่อต่อการทำประตุมุ่บ้านว่า เพื่อไม่ให้ภูตผีปีศาจโรคภัยไข้เจ็บทุกชนิดเข้ามาในชุมชน เป็นการปกป้องคุ้มครองคนในชุมชน ซึ่งประตุมุ่บ้านนี้ห้ามบุคคลทุกเพศทุกวัยแตะต้องโดยเด็ดขาด และสามารถบอกอายุการตั้งหมู่บ้านได้อีกด้วย โดยนับจากประตูที่ได้สร้างไว้ในแต่ละปี เนื่องจากจะมีการปลูกประตุมิทุกปี โดยใช้เวลาประกอบพิธีเพียง ๑ วัน

๕. พิธีถวายนานไให้ผีเปรต “ค้ำด่าฉี-เออ” ช่วงที่มีโรคระบาดในชุมชน จะทำพิธีได้วิญญาณสิ่งชั่วร้ายออกจากหมู่บ้าน กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเชื่อว่า เป็นการเชิญวิญญาณ เจ้าที่ ทาส ผีเปรตต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ให้ออกไปจากชุมชน

๖. พิธีบูชาเจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา “มี้ออ่องลื้อ-เออ” เดือนเมษายน เพื่อให้เจ้าที่ดูแลปกป้องรักษาชุมชนอย่างทั่วถึง โดยมีความเชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่เป็นผู้ช่วยคุ้มครองดูแลชีวิตและชุมชนให้สงบสุขร่มเย็น การประกอบอาชีพมีรายได้อุดมคติ โดยใช้เวลาทำพิธี ๑ วัน

๗. พิธีปลูกข้าวเริ่มแรก “แซ่ค้อแล้ว” กลางเดือนพฤษภาคม เป็นการบ่งบอกให้รู้ว่าถึงฤดูกาลปลูกข้าวแล้ว และยังเป็นกำหนดการนับรอบระยะเวลาและอายุ พี่ชพันธ์ ตลอดจนการกำหนดวันประกอบพิธีกรรม ประเพณี ต่างๆ ในรอบปีนั้นๆ

๘. อยู่กรรม “นุ้เค้เง็ะลอง-เออ” ต้นเดือนมิถุนายน (หลังจากพิธีปลูกข้าวผ่านพ้นไปได้ ๑ สัปดาห์) เป็นการอยู่กรรม (ทำความดี) เพื่อไว้อาลัยแก่สัตว์ แมลง ที่ถูกแทงตายหรือล่าตัวขาด ได้ มีการต่อตัว โดยใช้เวลาอยู่กรรม ๑ วัน

๙. พิธีกำจัดศัตรูต้นข้าวด้วงดิน “เบ่ว โอะลอง-เออ” เดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม เป็นกรรมวิธีการกำจัดศัตรูข้าวในไร่ เนื่องจากด้วงดินชอบกัดกินรากข้าวอ่อน ซึ่งจะทำให้ข้าวนั้นตายโดยไม่มีกรเติบโต จึงต้องจัดพิธีกรรมนี้ขึ้นมา

๑๐. พิธีทำบุญในไร่ข้าว “จี้มฝี่ลือ-เออ” เดือนกรกฎาคม เป็นพิธีที่ให้ขวัญและกำลังใจ ข้าวที่กำลังเจริญงอกงาม รวมทั้งเจ้าที่ที่เฝ้าดูแลรักษาไร่ข้าว เป็นพิธีกรรมระดับครอบครัว

๑๑. พิธีไล่ชิงช้า “แย้ซ้อเผ่ว” ปลายเดือนสิงหาคมถึงต้นเดือนกันยายน เป็นพิธีไล่ชิงช้า ของชาวอาข่ารวมถึงการฉลองผลิตผลทางการเกษตร ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ประเพณีของผู้หญิง

๑๒. พิธีไหว้บรรพบุรุษ “ขอลาอาเผ่ว” เดือนกันยายน เป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อเชิดชูอดีตผู้นำทางวัฒนธรรมซึ่งเคยดำรงตำแหน่งมาก่อน

๑๓. การอยู่กรรม “แซ่ย์ลอง-เออ” ปลายเดือนกันยายน ชาวอาข่าเชื่อว่าถ้าได้มองเห็นโลกของวิญญาณสัตว์ “แซ่ย์” ประเภทนี้ จะทำให้เจ็บป่วยและอาจตายได้ จึงต้องมีการอยู่กรรมในวันแซ่ย์ เพื่อที่จะไม่ให้มองเห็นสัตว์ประเภทนี้

๑๔. พิธีไหว้ต้อนรับวิญญาณ บรรพบุรุษ ๗ ชั่วโคตร “ยาจ้ออาเผ่ว” เดือนตุลาคม เป็นการ จัดพิธีกรรมต้อนรับเหล่าบรรพบุรุษ ที่ลงมาจากสวรรค์เพื่อเยี่ยมเยือนลูกหลาน

๑๕. อยู่กรรมวันหมู “หยะลอง-เออ” เดือนตุลาคม การอยู่กรรมเป็นเวลา ๑ วัน โดยไม่มีการทำพิธีกรรมใดๆ เพื่อเป็นการช้อนตัวไม่ให้ฝึกับคนบน โลกมนุษย์ได้มองเห็นกัน ถือเป็นการแบ่งเขตของแต่ละฝ่าย

๑๖. พิธีอยู่กรรมกำจัดศัตรูข้าวตักแตน “เงบ้อลอง-เออ” เดือนตุลาคม เมื่อข้าวเริ่มออกรวงเป็นพิธีกรรมกำจัดศัตรูข้าว คือ ตักแตน โดยไม่ใช้สารเคมี ชาวบ้านทุกคนจะอยู่กับบ้านไม่ออกไปทำงาน เพื่อเป็นการอยู่กรรมให้ตักแตน

๑๗. พิธีกินข้าวใหม่ “ขอพูนองหมื่อเซ่ -เออ” เดือนพฤศจิกายน มีการกำหนดวันฤกษ์ดี ในการเก็บเกี่ยวข้าวของชุมชนและเป็นการเริ่มต้นเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวได้หลังจากการประกอบพิธีนี้

๑๘. พิธีทำกระบอกเหล้าจากไม้ไผ่ที่ได้จากข้าวใหม่ “แซ่สิจี้บ่าจี้ลือ-เออ” กลางเดือนพฤศจิกายน เป็นการเตรียมเหล้ากระบอกไม้ไผ่โดยใช้ข้าวใหม่ สำหรับใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ของปีนั้นและสำหรับบูชาบรรพบุรุษและเทพเจ้าต่างๆ

๑๙. พิธีเกี่ยวข้าวครั้งสุดท้าย “บ่องเขวแปะ-เออ” กลางเดือนตุลาคม เป็นการเก็บเกี่ยวข้าวจากในไร่เป็นครั้งสุดท้ายของฤดูกาล และยังเป็นพิธีอันเชิญเจ้าที่ที่ดูแลไร่ข้าวกลับบ้าน

๒๐. พิธีปีใหม่ลูกข้าง “คำท้องอาเผ่ว” เดือนธันวาคม ปีใหม่ลูกข้างนี้ถือเป็นประเพณีของผู้ชาย จะมีการทำลูกข้างมาแข่งตีกัน เพื่อฉลองการเปลี่ยนแปลงวัยของแต่ละคน

เนื่องจากพ่อแม่ผู้นำชุมชนหรือผู้อาวุโส ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องภูตผีวิญญาณและสิ่งเร้นลับทั้งหลาย ที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตทั้งของตนเองและของครอบครัว จะเห็นได้จากความเชื่อเหล่านี้ เข้ามาผสมผสานในพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต เช่น พิธีกรรมการเกิด การแต่งงาน และการตาย โดยพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีนี้ จะเข้ามามีบทบาทเกือบทุกขั้นตอนของการดำเนินชีวิต ดังผู้วิจัยขอสรุปดังนี้

การเกิด

การคลอดลูก ผู้ทำคลอดเรียกว่า “หย่าฉื่อมะ” (หมอดำแย) โดยปกติทั่วไปหญิงที่ตั้งท้องได้ประมาณ ๘ เดือน จะต้องเตรียมฝิวไม้ไฟ “หง่าโหล” สำหรับตัดสายสะดือและเชือกที่ใช้มัดสายสะดือติดตัวไว้ตลอดเวลา เนื่องจากหญิงที่ตั้งท้องต้องทำงานในไร่เป็นหลัก ดังนั้นหากว่าเกิดการคลอดระหว่างที่ไม่ได้อยู่บ้าน คือ ช่วงขณะอยู่ที่ไร่ ก็จะใช้ฝิวไม้ไฟตัดสายสะดือ และเมื่อฝ่ายหญิงมีอาการเจ็บท้องและฝ่ายสามีรู้ว่าภรรยาจะคลอดลูกอย่างแน่นอน ก็จะใส่หมวกอาฮาและให้คนไปตาม “หย่าฉื่อมะ” มาที่บ้าน โดยที่ฝ่ายสามีก็จะมีการเตรียมต้มน้ำและต้มไข่ไก่ “ยาจียาอุ” ไว้ด้วย ซึ่งไข่ไก่นี้จะให้ผู้เป็นแม่รับประทานหลังจากที่คลอดทันที

เมื่อเด็กคลอดออกมาแล้ว “หย่าฉื่อมะ” จะใช้ฝิวไม้ไฟตัดสายสะดือ แล้วมัดด้วยเชือกนำสายสะดือใส่กายไม้ไฟ นำไปวางที่เสาเอกบนบ้านระหว่างที่กั้นห้องนอนของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง จากนั้นผู้เป็นพ่อก็จะดูลูกที่เกิดมาว่าเป็นเพศชายหรือเพศหญิง เมื่อทราบแล้วจะนำขนไก่มาเสียบไว้ที่หมวกของตน (ลักษณะคล้ายการแต่งตัวของลิเก) การเสียบขนไก่มี ๒ อย่าง คือ

๑. ทารกเป็นเพศชาย จะใช้ขนไก่ตรงส่วนหาง จำนวน ๓ เส้น เสียบที่หมวกด้านขวา

๒. ทารกเป็นเพศหญิง จะใช้ขนไก่ตรงส่วนปีกจำนวน ๓ เส้น เสียบที่หมวกด้านขวา

การใช้ขนไก่เสียบไว้ที่หมวกของฝ่ายผู้เป็นพ่อ เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกให้รู้ว่า บุตรที่เกิดมาเป็นเพศใด จากนั้น “หย่าฉื่อมะ” ก็จะนำเด็กอาบน้ำอุ่น ใช้ผ้าห่อเด็กให้ได้รับความอบอุ่นเสร็จแล้วผู้เป็นพ่อก็จะทำพิธีตั้งชื่อ โดยมีเครื่องประกอบพิธีกรรม ดังนี้

ไก่ตัวผู้ “หง่าแซะเซอะ-เออ” สำหรับทำพิธีวันแรกและไก่ตัวเมีย “หง่าซอแซะ-เออ” ประกอบพิธีกรรมในวันที่สอง อย่างละ ๑ ตัว

กระบอกหมักเหล้า “จีปาจีลี” ๑ อัน

หลอดดูดไม้ไฟ “จีปาจีเตอะ” ๑ อัน

จิชอ ๑ อัน

ถ้วย “ซุ่มหมา” ๑ ใบ

แก้ว ๒ ใบ

ช้อนทำจากลูกน้ำเต้า “อิจ้องนือเงาะ” ๑ คัน

ข้าวสุก “ห่อละ” ๑ กำมือพอประมาณ

น้ำชา “ลอบอ่ยอซอ” ๑ แก้ว

ขิง “ล่อจี้” เล็กน้อยขนาดเท่าหัวแม่มือ

ข้าวสาร “แซ่พยู” ๑ ถ้วยเล็กพอประมาณ

เกลือ “อ่าเคอะ” ๑ ช้อนโต๊ะ

การตั้งชื่อ

เมื่อได้เตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมเสร็จแล้ว ฝ่ายผู้เป็นพ่อจะทำการมาโก่ตัวผู้ ซึ่งมีลำดับขั้นตอน ดังนี้

๑. เปิดฝากระบอกลมักเหล้า ๒. ใส่หลอดดูดไม้ไผ่และตอก ๓. ใสช้อนทำจากลูกน้ำเต้า ตักน้ำในถ้วยใส่ลงไปในกระบอกลมักเหล้า จำนวน ๓ ครั้ง ๔. เทน้ำที่อยู่ในกระบอกลมักเหล้าใส่ลงไปลงในช้อนทำจากลูกน้ำเต้า ๕. นำน้ำที่อยู่ในช้อนทำจากลูกน้ำเต้า ราดไปที่ขาโก่ ที่ปีก และที่หัว จุดละ ๓ ที จากนั้นก็จะใช้ไม้ตีไปที่หัวโก่ให้ตาย การตีหัวโก่ต้องระวังไม่ให้มีเลือดไหลไปถูกตา เนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งไม่ดี เด็กที่เกิดมาจะมีดวงตาคิดปกติ คือ สายตาสั้นหรือตาบอดได้ เมื่อโก่ตายลงก็จะนำไปเผาไฟ ถอนขนทำความสะอาดแล้วจึงนำไปชำแหละ การชำแหละโก่ต้องให้เครื่องในติดทงซี่โครง ห้ามติดไปกับหน้าอก และจะต้องนำหน้าอกไปแขวนเก็บไว้ที่เก็บของบนเตาไฟ “ห่อตะ” เก็บไว้ ๑ รอบปฏิทินอาข่า (๑๗วัน) โดยเนื้อชิ้นหน้าอกนี้ที่ต้องเก็บไว้เพราะมีความเชื่อ ว่าเมื่อตั้งชื่อเด็กแล้วชื่ออาจจะไม่สมพงษ์กับตัวเด็ก จะทำให้เกิดการเจ็บป่วย หรือชื่ออ่อนแอ หากเป็นเช่นนี้สามารถที่จะนำชิ้นส่วนหน้าอกของโก่ที่เก็บไว้ มาทำพิธีตั้งชื่อใหม่ได้ จากนั้นก็จะนำชิ้นส่วนโก่ทั้งหมด ไปต้มรวมกับ ข้าวสารข้าว เกลือ ขิง เมื่อเห็นว่าสุกดีแล้ว จะนำชิ้นส่วนโก่มาใส่ถ้วยรวมกัน นำไปตั้งไว้บนขันโตก โดยชิ้นส่วนโก่มี ดังนี้ น่อง ๑ น่อง ตับ ผึ่งตรงข้ามกับหัวใจ ๑ ชิ้น และ เนื้อ ๑ ชิ้น ใสหลอดดูดไม้ไผ่ คุณน้ำในกระบอกลมักเหล้ามาใส่ถ้วยตั้งไว้บนขันโตก (น้ำที่อยู่ในถ้วยที่ถูกดูดออกมาจากกระบอกลมักเหล้าจะเรียกว่า “จิบ่าจิชะ”) เมื่อเตรียมอาหารเสร็จ จะนำไปให้หญิงคลอดรับประทานและใช้ป้อนทารกน้อยด้วย อาหารมื้อนี้เรียกว่า “ขอแชะบ้ำ-เออ” โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑. ฝ่ายผู้เป็นแม่จะหยิบข้าวสวยเล็กน้อยมาใส่มือ (หยิบมือซ้ายใส่มือขวาหรือหยิบมือขวาใส่มือซ้าย) ฝึกโก่ในถ้วย น่อง ตับ และเนื้อ วางรวมไว้กับมือที่วางข้าวสวยอยู่ก่อนแล้ว ใช้นิ้วแตะน้ำ “จิบ่าจิชะ” แล้วนำมาแตะอาหารในมือ เสร็จแล้ววางทั้งหมดไว้บนขันโตก

๒. จะทำขั้นตอนเหมือนกับขั้นตอนที่ ๑ เพียงแต่ครั้งนี้ฝ่ายผู้เป็นแม่จะนำอาหารมารับประทานเอง พร้อมกับทำการป้อนลูกน้อยเป็นพิธี

สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับ “ไก่อ” ตัวที่ทำพิธีนี้ ผู้เป็นน้องของพ่อเด็กทั้งชายและหญิงห้ามรับประทาน ซึ่งมีความเชื่อ ดังนี้

๑. เป็นการไม่เคารพผู้อาวุโส คือ พี่ชาย (เหมือนหลักความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ฆราวาสไม่ควรกินก่อนพระสงฆ์)

๒ เชื่อว่าเด็กที่เกิดมาจะนำเอาสิ่งที่ดี (บุญ) “กือหล่อง” ไปจากตัวน้องๆ ของสามี^{๒๕}

หลังจากภรรยาและลูกน้อยรับประทานอาหารเสร็จ ฝ่ายผู้เป็นพ่อก็จะตั้งชื่อลูก ลักษณะการตั้งชื่อจะดูจากชื่อของพ่อคำสุดท้าย เช่น พ่อชื่อ ภูโละ ลูกก็จะชื่อ โละเคะ เป็นต้น

การฝังรอกจะกระทำโดยผู้เป็นพ่อ โดยนำไปฝังยังใต้ถุนตรงเสาเอกของบ้าน ขุดหลุมลึกสุดมือเอื้อม นำไม้ไผ่ “คะฮี” ความกว้างประมาณ ๒ นิ้ว ความยาวเท่ากับสายรอก ผ่ากึ่งกลางส่วนที่เป็นปลายไม้เล็กน้อย เสียบสายรอกไปตรงที่ผ่า ปักลงไปในหลุมกลบดินให้แน่น วางกาบไม้ไผ่ที่ใส่สายรอกไว้บนปากหลุม นำตะกร้าครอบไว้อีกที แล้วจึงหาก้อนหินทับบนตะกร้า ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้ตะกร้าปลิวหรือขยับเขยื้อนออกจากหลุมที่กลบ สำหรับการฝังรอกจะต้องนำน้ำร้อนประมาณ ๑ กานำไปรดที่หลุมฝังสายรอกประมาณ ๑๒ วันเพราะมีความเชื่อว่า จะทำให้สายสะดือของเด็กไม่เน่าและไม่ปวดท้อง การทำพิธีวันแรกมีเพียงเท่านี้

รุ่งเช้าของวันที่สอง ผู้เป็นพ่อจะพื่อนำตะกร้าที่ครอบสายรอกออกและเก็บกาบไม้ไผ่ที่ใส่สายรอกใส่ไว้ในตะกร้า นำไปแขวนไว้กับไม้งามนอกบริเวณบ้านของตน เพราะกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้มีความเชื่อว่า ทั้งตะกร้า “คะฮ่า” และกาบไม้ไผ่นี้ไม่ควรให้สัตว์มากัดกิน หรือมากระทำด้วยอาการต่างๆ เป็นสิ่งไม่ดี

หลังจากเสร็จพิธีนี้แล้ว ฝ่ายสามีจะทำการฆ่าไก่ตัวเมีย “ยาซ้อแซะ-เออ” ๑ ตัว นำมาทำเป็นอาหารเลี้ยงคนที่มาเยี่ยม ไก่ตัวนี้ไม่มีข้อห้ามทุกคนสามารถที่จะรับประทานได้หมด และไม่ต้องนำขนมาปักที่หมวกเหมือนกับที่ทำพิธีในวันแรก

เมื่อฝ่ายผู้เป็นแม่ได้พักผ่อนและมีร่างกายเริ่มแข็งแรงแล้ว ก็จะทำการเย็บเสื้อผ้าหรือหมวกให้กับลูกน้อย แต่ในช่วงนี้ยังไม่สามารถออกนอกเขตบ้านของตนได้ จะต้องรอจนกว่าสะดือของลูกน้อยหลุดก่อน จึงสามารถที่จะออกนอกเขตบ้านของตนได้

ความเชื่อหลังคลอด

๑. หลังจากที่สายสะดือของเด็กหลุดออก ผู้เป็นแม่จะต้องไปเยี่ยมบ้านพ่อแม่ของตนเป็นครั้งแรก หากบ้านของตนอยู่ไกลไปไม่สะดวกก็จะไปบ้านของ “หย่าฉื่อมะ” แทน หลังจากนั้นวันรุ่งขึ้นจะต้องไปไร่โดยนำลูกไปด้วย และหากมีไร่อยู่ไกลไปไม่สะดวก ต้องออกไปนอกบริเวณประตูหมู่บ้าน “ลกชอง” แทน สิ่งที่ต้องเตรียมไปด้วยมี ข้าวสวย เกลือ และจอบ เมื่อไปถึงจะนำลูก

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางหมีมี จือปา, ๑ มีนาคม ๒๕๕๑.

น้อยไปนอนในกระท่อม ฝ่ายแม่ก็จะทำงานโดยการถางหญ้าเล็กๆ น้อยๆ ก่อนกลับบ้านจะต้องนำดินที่เด็กนอนทับ คือ ใต้กระท่อมตรงกับที่นอนของลูกน้อย กลับมาบ้านเล็กน้อย และระหว่างทางที่เดินกลับบ้าน ผู้เป็นแม่จะต้องเด็ดขอดไม้หรือใบไม้ใส่ในมือของลูกน้อยโดยมีความเชื่อเป็น ๒ กรณี ดังนี้

กรณีที่ ๑ หากลูกเป็นชาย จะเด็ดขอดหรือใบของต้นไม้ที่มีผลชนิดใดก็ได้ จำนวน ๓ ยอด

กรณีที่ ๒ หากลูกเป็นหญิง จะเด็ดขอดหรือใบของต้นไม้ชนิดใดก็ได้ ไม่มีข้อห้ามว่าต้นไม้จะมีผลหรือไม่มีผล จำนวน ๓ ยอด

ทั้งดินและขอดไม้หรือใบไม้ จะต้องนำกลับมาวางไว้ใต้ฟูกหรือใต้ที่นอนของลูกน้อย เพราะมีความเชื่อว่าเป็นการเรียกขวัญให้กับลูก และอีกอย่างหนึ่งเป็นการเอาเคล็ด เมื่อเด็กเติบโตขึ้นจะทำให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงทำมาหากินเก่ง การกระทำทั้งสองอย่างนี้จะทำครั้งเดียวที่ออกไปไร่ครั้งแรกหลังคลอดเท่านั้น

๒. เรื่องการหลับนอน ภายใน ๑๐ รอบ ตามปฏิทินอาข่า ห้ามสามีกับภรรยาหลับนอนด้วยกัน เนื่องจากเป็นช่วงสุขภาพอ่อนแอของฝ่ายหญิง และเป็นการป้องกันเพื่อไม่ให้กำเนิดลูกแฝด เพราะมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งอัปมงคลเป็นการกระทำของผีร้าย เรื่องการเกิดลูกแฝดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า รศ.สุนทรี พรหมเมศ กล่าวไว้ว่า ถ้าทารกเกิดมาพิการ หรือเป็นฝาแฝด จะต้องถูกฆ่าทันที เพราะถือว่าผีมาเกิด เขาจะใช้จี้เถาถมตัวเด็กจนถึงความตาย บิดามารดาจะถูกคิดว่ามีควมผิด และมีบาปหนักที่ก่อให้เกิดความไม่ดั่งใจเช่นนี้ และต้องออกจากหมู่บ้านไปทำพิธีล้างบาปในป่าก่อน และจึงจะได้รับการยอมรับให้กลับเข้ามาสู่หมู่บ้านได้อีก ซึ่งก็ทำให้หมู่บ้านสิ้นเคราะห์ร้ายไปด้วย^{๒๖}

การทำคลอดปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ นิยมไปทำคลอดที่โรงพยาบาล ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยของมารดาและลูก และยังได้ใบรับรองสูติบัตรการเกิดจากโรงพยาบาล ทำให้เด็กที่เกิดมาได้รับสัญชาติไทย สำหรับความเชื่อเรื่องการเกิดลูกแฝด ในกลุ่มผู้อาวุโสเท่าที่ผู้วิจัยสังเกตและสัมภาษณ์ยังมีอคติในเรื่องนี้อยู่ลึกๆ แต่ไม่แสดงออก และจากการสัมภาษณ์กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาในระบบสังคมไทย เข้าใจในประเพณีวัฒนธรรมและศีลธรรมอันดีงาม ทำให้เห็นว่าเป็นเรื่องปกติเกิดการยอมรับและถือว่าเป็นสิ่งที่น่ายินดี^{๒๗}

๓. เรื่องอาหาร ฝ่ายมารดาต้องระมัดระวังทั้งที่เป็นของตัวเองและของลูกน้อย ภายใน ๑ ปีหลังคลอด ไม่นิยมรับประทานของแสลงจำพวกผักต่างๆ ส่วนเนื้อสัตว์จะระวังเป็นพิเศษ เช่น

^{๒๖} สุนทรี พรหมเมศ, ชาวเขาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐ – ๑๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ น.ส.บุญแผ่ มาเยอะ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๑.

เนื้อแก่ง เนื้อหมูป่า นก และอื่น ความเชื่อเหล่านี้จะสิ้นสุดลงก็ต่อเมื่อทารกเติบโตได้ ๑ ขวบ ทั้งนี้ เพราะมีความเชื่อว่า

๑. ทารกต้องคืบนมมารดา จะมีผลทำให้สุขภาพไม่แข็งแรงและเกิดการเจ็บป่วยได้ง่าย
๒. เนื้อของสัตว์ป่าอาจจะมีวิญญาณสิงชั่วร้ายแอบแฝงอยู่

การตาย

การฝังศพของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ มี ๒ กรณี คือ

กรณีแรก เด็กที่เกิดมาแล้วตายโดยที่ยังไม่ได้ทำพิธีตั้งชื่อ

กรณีที่สอง ตายภายหลังที่ได้ทำพิธีตั้งชื่อแล้ว

กรณีแรก เมื่อมีการตายจะไม่ให้ความสำคัญมากนัก จะต้องรีบนำศพไปฝังทันที การฝังศพทำแบบง่าย ๆ ผู้ที่นำศพไปฝังจะมี ๒ คน คือ ผู้เป็นพ่อของผู้ตายและผู้เอาโลงที่เป็นชายในหมู่บ้าน คนใดคนหนึ่ง เมื่อฝ่ายผู้เป็นพ่อรู้ว่าเด็กที่เกิดมาตายลง จะนำไปฝังยังป่าที่จัดไว้โดยเฉพาะจะไม่นำไปฝังรวมกับป่าช้าที่เป็นส่วนรวมของหมู่บ้าน ป่าที่นำไปฝังนี้ เรียกว่า “อาเน่หย่าบยู่ม” โดยมีความเชื่อว่า เป็นสิ่งไม่ดีจะมีวิญญาณมาหลอกหลอนรังควานคนในหมู่บ้าน ดังนั้นเมื่อมีการตายในกรณีนี้ ก็จะรีบนำไปฝังโดยไม่มีการประกอบพิธีกรรมใดๆ

กรณีที่สอง เมื่อมีการตายคนในหมู่บ้านจะหยุดทำงาน โดยจะมาช่วยงานศพ การหยุดทำงานนี้ทุกคนในหมู่บ้านต้องหยุดทำงานจนกว่าจะทำพิธีฝังศพเสร็จ ส่วนเรื่องการทำพิธีกรรมขึ้นอยู่กับฐานะของผู้ตาย และความต้องการของญาติผู้ตายที่จะเก็บศพไว้จำนวนกี่วัน โดยปกติทั่วไปมักจะเก็บศพไว้ ๓ วัน การทำพิธีมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ลูกชายคนโตของผู้ตาย หรือ ลูกชายคนที่รู้ลำดับวงศ์ตระกูลบรรพบุรุษก็จะทำการนับไล่ลำดับวงศ์ตระกูลจนมาถึงผู้ตาย จากนั้นก็จะใช้มือปิดตาพร้อมกับพูดว่า “พยู่บ่อโอเน่ห่อหน่องจา ซือบุมโอเน่จือค้อ” (คนที่ร่ำรวยถึงจะมีภานะสำหรับคืบน้ำ ที่ทำด้วยเงินหรือทองคำ จะต้องตายทุกคน ดังนี้แล้วขอให้วิญญาณไม่ต้องมาเสว้าโศกเสียใจ ขอให้ไปสู่สุคติ)

ขั้นตอนที่ ๒ นำด้ายสีแดง (สำหรับศพผู้ใหญ่) ด้ายสีขาว (สำหรับศพเด็ก) มัดหัวนิ้วโป้งทั้งมือและเท้าทั้งสองข้างให้ติดกัน

ขั้นตอนที่ ๓ การอาบน้ำศพ “อึจูบีจี-เออ” ก่อนที่จะทำการอาบน้ำศพจะทำการแก้เชือกที่ผูกนิ้วมือและเท้าออกก่อน เมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้วจะแต่งตัวศพด้วยเสื้อผ้าใหม่ๆ เสื้อผ้านั้นจะต้องไม่มีคำหยาบ เช่น มีหนูกัดหรือมีไฟไหม้ จะทำการใส่หมวกอาข่าเป็นลำดับแรก ตามด้วยเสื้อและกางเกง การใส่เสื้อผ้านั้นต้องใส่ชิ้นส่วนด้านบนลงด้านล่าง

ขั้นตอนที่ ๔ การห่อศพ “ม้อเตาะเตาะ-เออ ม้อจุม้อลอลอง-เออ” เมื่อแต่งตัวศพเสร็จก็จะทำการห่อศพโดยใช้ผ้าสีดำ และก่อนที่จะห่อศพลูกชายจะต้องนำผ้าสีขาวมาปิดที่ใบหน้าศพหาก

มีลูกชายกี่คนจะใช้ผ้าสีขาวปิดเท่าจำนวนที่มีลูกชาย ในกรณีผู้ตายไม่มีลูกชายก็ไม่ต้องใช้ผ้าปิด
ใบหน้า จากนั้นนำด้ายสีดำ ๓ เส้น มัดตัวผู้ตาย มีวิธี ดังนี้

เส้นที่ ๑ มัดช่วงไหล่

เส้นที่ ๒ มัดที่เอว

เส้นที่ ๓ มัดที่หัวเข่า

เมื่อมัดด้ายเสร็จ จะนำศพไปวางไว้ที่มุมฝาบ้านฝั่งห้องนอนของผู้ตาย และก่อนที่จะทำ
การวางศพต้องนำไม้ฟากที่ทำจากไม้ไผ่ จำนวน ๓ แผ่น มารองไว้ใต้ศพ เมื่อวางศพเสร็จก็จะนำไข
ไก่ ๑ ฟอง (ศพเด็ก) ลูกไก่เป็น ๑ ตัว (ศพผู้ใหญ่) ใส่ลงไปในชะลอมที่สานด้วยไม้ไผ่ แขนงไว้
ด้านบนเหนือศีรษะของผู้ตาย ส่วนอุปกรณ์สิ่งของใช้ต่างๆ ของผู้ตาย เช่น เสื้อผ้า ถ้วยชาม หมวก ถ้วย
ชาม ช้อน หรือสิ่งที่มีความเชื่อว่าผู้ตายจะนำไปใช้ในภพหน้า จะนำไปห้อยไว้ข้างๆ โรงศพ จากนั้น
จะฆ่าไก่ตัวเมียสำหรับเซ่นศพ และก่อนที่จะทำการฆ่าไก่จะต้องนำน้ำในกระบอกหมักเหล้าราดลง
ไปที่ หัว ปีก และขาของไก่ อย่างละ ๓ ครั้ง จากนั้นจึงตีไก่ให้ตายนำไปเผาไฟถอนขนทำความสะอาด
และทำการต้มให้สุก เมื่อไก่สุกจะนำขึ้นส่วน ๓ ส่วน คือ น่อง ตับ เนื้อ ใส่ถ้วยรวมไว้ด้วยกัน
อย่างละพอประมาณตั้งบนขัน โดก นำคนที่เป็นชายที่ไม่ใช่เครือญาติของผู้ตายทำการฉีกไก่ทั้ง
๓ ส่วน อย่างละ ๓ ชิ้นเล็ก ทิ้งลงไปที่พื้น สำหรับชิ้นส่วนไก่ที่เหลือในถ้วยคนที่ทำพิธีฉีกไก่จะเป็น
ผู้รับประทาน ส่วนที่เหลือที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทำพิธีจะนำไปทำอาหารเลี้ยงคนที่มาช่วยงาน

จากนั้นก็ทำพิธี “เตาะซอะแซะ-เออ” หมายถึงการนำของ ๓ อย่าง คือ ๑. หอย “ฮู้ลี”
(หอยเบี้ย) ๑ ตัว ๒. ไข่ไก่ ๑ ฟอง ๓. ข้าวสารกับข้าวเปลือก ใส่รวมไว้ในกระโทงที่ทำจากใบตอง
เสร็จแล้วนำไก่ ๑ ตัว ไม่จำกัดว่าต้องเป็นตัวผู้หรือตัวเมียแต่ห้ามใช้ไก่สีขาว มาทำการฆ่าและก่อนที่
จะฆ่าไก่จะต้องนำ “เตาะซอะแซะ-เออ” ที่เตรียมไว้เทราดลงไปที่ หัว ปีก และขาจุดละ ๓ ครั้ง
(สำหรับขั้นตอนนี้สิ่งที่ไหลลงไปมีเพียงหอย ข้าวสารและข้าวเปลือกเท่านั้น ยกเว้นไข่ที่จะต้องไม่
ทำให้แตก) เสร็จแล้วจึงทำการฆ่าไก่ได้ ส่วนที่เป็นไข่ไก่ จะนำมาทำเป็นอาหารเลี้ยงคนที่มาช่วยงาน
ยกเว้นคนที่เป็นเครือญาติเท่านั้นที่ห้ามรับประทาน ส่วนไก่จะทำเป็นอาหารทุกคนสามารถ
รับประทานไก่ตัวนี้ได้หมดไม่มีข้อห้าม ส่วนใหญ่แล้วจะนำไปให้ผู้อาวุโสรับประทานก่อน

การทำโลงศพ

ผู้ที่ไปทำโรงศพจะเป็นชาย นิยมไปทำวันรุ่งขึ้นหลังการตาย ส่วนที่เป็นหญิงจะทำหน้าที่
ไปส่งอาหารมือกลางวัน การทำโรงศพนิยมใช้ไม้ซุงเป็นโรงศพ เช่น ไม้จำปี ไม้จำปา โลงศพมี
ลักษณะคล้ายเรือหรือพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว เรียกว่า “มะคุ่ม” จะไปทำกันหลังจากรับประทานอาหาร
เช้าแล้ว และก่อนที่จะไปทำโรงศพนั้นจะทำพิธีฆ่าหมูตัวผู้หรือตัวเมียก็ได้ จำนวน ๑ ตัวโดยมีวิธีการ
ดังนี้

เตรียมภาชนะสำหรับใส่เลือดหมู (ภาชนะนี้ใส่น้ำไว้ก่อน) จากนั้นนำน้ำในภาชนะราดไปที่ตัวของหมู ๓ จุด คือ หัว ลำตัว และบริเวณสะโพกขาหน้าทั้งสองข้าง ภาชนะน้ำลงไปอย่างละ ๓ ครั้ง จากนั้นจึงทำการฆ่าหมู เมื่อหมูตายลงจะชำแหละไปที่ห้องนำชิ้นส่วนที่เป็นไตข้างใดข้างหนึ่งและส่วนที่เป็นไส้อ่อน นำมาต้มเพื่อนำไปเช่นศพ ตัดหมูบริเวณสะโพกออกจากลำตัว ชำแหละสะโพกออกเป็น ๒ ข้าง โดยข้างที่ ๑ จะทำเป็นอาหารให้กับผู้ที่ไปช่วยทำโรงศพ ข้างที่ ๒ จะนำมาประกอบอาหารเลี้ยงผู้ที่ไปช่วยทำโรงศพหลังจากกลับมาถึงบ้านแล้ว ในส่วนที่เหลือ เช่น ลำตัว ขาหน้าทั้งสองข้าง นอกจากจะทำเป็นอาหารเลี้ยงคนที่มาร่วมงานแล้ว ส่วนหนึ่งจะมอบให้แก่ผู้ที่นำอุปกรณ์ไปช่วยทำโรงศพ เช่น มีด ขวาน เลื่อย โดยจะนำไปแขวนไว้หน้าบ้านของแต่ละคน แต่มีข้อห้ามว่า ห้ามมอบให้กับครอบครัวที่เป็นลูกสาวของผู้ตายเท่านั้น การมอบหมูให้ถือเป็นการแสดงความขอบคุณ เมื่อคณะผู้ทำโรงศพไปถึงป่าและคัดเลือกต้นไม้ได้แล้ว ก่อนที่จะทำการตัดต้นไม้จะต้องนำไก่หรือหมู อย่างใดอย่างหนึ่งจำนวน ๑ ตัว มาทำการฆ่าเพื่อบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้นไม้ นั้นเสียก่อน และสัตว์ตัวนี้หลังจากบวงสรวงเสร็จแล้ว คนที่ไปทำโรงศพจะทำเป็นอาหารกินกัน ขณะที่กำลังทำโรงศพ

การนำโรงศพเข้าบ้าน

หลังจากที่ทำโรงศพเสร็จ ผู้ที่ไปช่วยทำโรงศพจะช่วยกันหามกลับมายังบ้านของผู้ตาย และก่อนที่จะนำโรงศพเข้าเขตประตูหมู่บ้าน (เฉพาะศพผู้ใหญ่) คนที่อยู่ในหมู่บ้านก็จะออกไปต้อนรับที่หน้าประตูหมู่บ้านเรียกว่า “ซอญ่มหาโงะ-เออ” ในการต้อนรับจะมีการรินน้ำให้กับผู้ที่ไปทำโรงศพดื่มก่อน จากนั้นจึงนำโรงศพมาที่บ้านของผู้ตายแต่จะยังไม่นำโรงศพเข้าไปในบริเวณบ้าน โดยต้องวางไว้ที่หน้าบ้านก่อนหนึ่งคืน ส่วนไม้ที่ใช้หามโรงศพมาจะนำไปตั้งไว้ข้างๆ บ้านสำหรับป้องกันไม่ให้คนข้าม เกือบไว้นกว่าจะถึงวันนำศพไปฝังจึงจะนำไม้นี้มาทำการแบกโรงศพอีกครั้ง

เวลากลางคืนเท่าที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษา จะมีการประกอบพิธีกรรมแตกต่างกันออกไป คือ บางรายจะมีการใช้หมอสวด “พินา” ทำพิธีสวดศพ ซึ่งไม่พบเห็นบ่อยนัก เนื่องจากในปัจจุบันนี้หาผู้ที่จะทำหน้าที่นี้ยากและเป็นการสิ้นเปลือง ดังนั้นส่วนใหญ่แล้วจึงไม่นิยมใช้หมอสวด แต่จะมีเพื่อนบ้านมาร่วมเผาศพ ร่วมสนทนาพูดคุยเป็นการกระชับความสัมพันธ์ และโดยทั่วไปแล้วไม่ว่าสังคมใด เมื่อมีการพบปะพูดคุยย่อมต้องมีการเลี้ยงดู ทั้งส่วนที่เป็นอาหารและเครื่องดื่มต่างๆ เช่น น้ำชา กาแฟ ตลอดจนเหล้าเบียร์ สิ่งเหล่านี้เกือบทุกสังคมที่จัดงานศพจะขาดเสียไม่ได้ กลุ่มชาติพันธุ์อำเภอบ้านแม่มั่นใต้ก็เช่นเดียวกัน ส่วนในเรื่องการพนันมีบ้างเล็กน้อย แต่เป็นเพียงบางงานศพเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดความเจ็บเหงา

รุ่งเช้าก่อนที่จะนำโรงศพเข้าบ้าน จะทำการแต่งโรงศพให้สวยงามอีกครั้ง ในขณะที่กำลังแต่งโรงศพก็จะมีการฆ่าหมูและฆ่าไก่ไปพร้อมๆ กัน (หมูในขั้นตอนนี้เป็นลูกสาวของผู้ตาย

จะต้องเป็นคนจัดหามา) ชิ้นส่วนของหมูที่เป็นไส้อ่อนกับไตจะนำไปเช่นศพ และหากยังไม่มีกานำศพไปฝัง หากมีการฆ่าหมูก็ต้องนำชิ้นส่วน ๒ อย่างนี้ สำหรับเช่นศพทุกครั้ง ในส่วนที่เหลือจะนำไปทำเป็นอาหารเลี้ยงคนที่มาช่วยงาน

การนำคนตายใส่โลงศพ

ก่อนที่จะนำโรงศพเข้าบ้าน จะนำน้ำอุ่นมาทำความสะอาดโรงศพทั้งด้านนอกและด้านใน จากนั้นนำเหล้าขาวเช็ดซ้าด้านในให้แห้งอีกครั้ง ปูพื้นโลงศพด้วยสำลี แล้วจึงยกโลงศพเข้าบ้าน นำผู้ตายใส่ไปในโรงศพหันหัวไปทางทิศใต้ และก่อนที่จะปิดฝาโลงผู้มาร่วมงานคนใดคนหนึ่ง จะทำการเปิดผ้าที่ปิดใบหน้าของศพ ใช้สำลีทำความสะอาดอีกครั้งพร้อมกับพูดว่า “ซี-เออหง่าแคะ-เออ เต่อถ่าบมือเล กือหล่องยอคะหะหะบิแอ้อเอ” (ครั้งสุดท้ายที่ได้เห็นหน้า ขอให้อวิญญาณไปสู่สุคติ และอย่ามารังควานรบกวน ทั้งที่เป็นนิमितหรือทำให้เกิดฝันร้ายแก่กันและกันเลย ขอวิญญาณจงช่วยคุ้มครองคนในครอบครัวญาติพี่น้องเถิด) หลังจากปิดฝาโลงแล้วจะใช้อย่างไม่มีลักษณะเหนียวคล้ายชันโรงที่สำหรับใช้ยาเรือ ทำการอุดบริเวณขอบฝาโลงศพ แล้วจึงใช้เชือกมัดโลงศพให้แน่น ตึงไว้บนขาที่ทำจากไม้มีลักษณะคล้ายท้องเรือจำนวน ๒ อัน เพราะจะทำให้โลงศพตรึงแน่นไม่สั่นคลอน

รุ่งเช้าของวันฝังศพ คนในหมู่บ้านจะช่วยกันจัดหาไก่ จำนวน ๓ ตัว เพื่อมอบให้กับเจ้าภาพ ซึ่งถือเป็นจารีตประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ ที่แสดงออกถึงความสามัคคี ความเสียสละและการมีน้ำใจ ที่ยังคงรักษาไว้ได้อย่างแน่นเหนียว ไก่ ๓ ตัวที่ชาวบ้านมอบให้เป็นความเชื่อดังนี้

ไก่ตัวที่ ๑ เลี้ยงคนในวงศ์ตระกูลของผู้ตาย

ไก่ตัวที่ ๒ เลี้ยงขอบคุนชาวบ้าน

ไก่ตัวที่ ๓ อุทิศให้กับผู้ตาย

สถานที่ฝังศพหรือป่าช้า “หล่องย้อม” คนที่ไปช่วยขุดหลุมศพจะเป็นชายจะไปเวลาเช้า และทางญาติของผู้ตายจะนำไข่ไก่ไม่จำกัดจำนวน ไก่ต้มสุก ๑ ตัว กล้วย อ้อย จิง ข่า แป้งข้าวเหนียว ปั้นเป็นลูกขนาดเท่ากับลูกขี้ขึ้น ถั่วลิสงตำละเอียด เพื่อนำไปเช่นสรวงเจ้าที่เจ้าทางหรือดวงวิญญาณในป่าช้า

การฝังศพ นิยมทำในเวลาบ่ายและก่อนที่จะนำศพไปฝัง จะทำการฆ่าหมูหรือฆ่าควายอย่างใดอย่างหนึ่ง จำนวน ๑ ตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะของผู้ตายว่าจะใช้สัตว์ชนิดใด สัตว์ที่ฆ่าตัวสุดท้ายจะมีความสำคัญมาก เพราะหากเป็นขั้นตอนอื่นอาจใช้ไก่หรือไข่ทำพิธีแทนได้ แต่ขั้นตอนนี้จะต้องใช้หมูหรือควายทำพิธีเท่านั้น เนื่องจากจะต้องนำมามอบให้กับเครือญาติหรือในส่วนเฉพาะคนที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากเป็นกฎจารีตประเพณีถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก สัตว์ที่ใช้ในพิธีนี้ เฉพาะกรณีของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ นิยมใช้หมูเป็นหลัก ซึ่งมีขั้นตอนพิธีกรรมต่างๆ ประกอบ คือ

เครื่องประกอบพิธีมี ดังนี้

๑. กิ่งใบเฟิร์น	จำนวน ๓ กิ่ง
๒. ใบก้อชุ่ม	เท่าจำนวนคนที่ร่วมอภิศพ
๓. ข้าวเปลือก	จำนวน ๑ จาน
๔. หอย “หูลี่”	จำนวน ๕ ตัว
๕. ข้าวสุกห่อด้วยใบตองขนาดเท่าไข่ไก่	จำนวน ๑ ห่อ
๖. ข้าวสาร	จำนวนเล็กน้อย
๗. จิง	จำนวนเล็กน้อย
๘. เกลือ	จำนวนเล็กน้อย
๙. ถ้วย	จำนวน ๓ ใบ
๑๐. มิดสำหรับใช้ฆ่าหมู	จำนวน ๑ เล่ม
๑๑. ตะเกียบ	จำนวน ๑ คู่
๑๒. ชัน โศก	จำนวน ๑ โศก

จะทำพิธีนี้บริเวณหน้าประตูบ้านของผู้ตาย และเมื่อหมูตายลงคนที่เป็นผู้ฆ่าจะนำกิ่งของใบเฟิร์นทั้ง ๓ กิ่งมาปักเรียงเป็นหน้ากระดานลงไปในดินตรงส่วนหัวของหมู จากนั้นเด็ดใบเฟิร์น ๕ ใบ วางเรียงเป็นแถวหน้ากระดานตรงส่วนหัวของหมู แล้วนำข้าวเปลือกเทราดลงไปที่หัวของหมู นำหอย “หูลี่” ทั้ง ๕ ตัววางลงไปในใบเฟิร์น พร้อมนำข้าวสุกที่ห่อด้วยใบตองและมิดที่ใช้ฆ่าหมูวางไว้ข้างๆ เดียวกัน จากนั้นลูกชายคนโตจะยกงานที่ใส่ข้าวเปลือกขึ้นมาถือ แล้วจะนับชื่อบรรพบุรุษไปลงมาถึงผู้ตาย เมื่อนับเสร็จก็จะวางงานที่ใส่ข้าวเปลือกไว้บนตัวหมู จับมิดที่ฆ่าหมูขึ้นมาปิดไปให้ถูกงานที่ใส่ข้าวเปลือก (ข้าวเปลือกจะตกลงมาอยู่บริเวณรอบๆ ตัวหมู) เสร็จแล้วนำมิดไปตัดที่ตัวหมู นำเนื้อออกอย่างละ ๑ ชิ้น ตามลำดับ ดังนี้

๑. ปากด้านบน
๒. หูข้างใดข้างหนึ่ง
๓. ขาหน้าข้างใดข้างหนึ่ง
๔. ขาหลังข้างใดข้างหนึ่ง
๕. หาง

นำทั้งหมดไปต้มรวมกับ จิง เกลือ และข้าวสาร เมื่อต้มสุกจะนำถ้วยทั้ง ๓ ใบ คือ ใบที่ ๑ ใส่น้ำชา ใบที่ ๒ ใส่น้ำสุก ใบที่ ๓ ใส่น้ำที่ต้ม วางไว้บนชัน โศก ใช้ตะเกียบคีบถ้วยทั้ง ๓ ใบ ออกวางไว้กับพื้นข้างๆ ชัน โศก หลังจากนั้นใช้มือจับถ้วยคว่ำลงไปที่บริเวณปากของหมูทั้ง ๓ ใบ เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้มีความเชื่อว่า อาหารที่อยู่ในถ้วยทั้ง ๓ ใบ หมูจะเป็นตัวแทนนำอาหาร ไปให้แก่ผู้ตาย คล้ายกับการกรวดน้ำในทางพุทธศาสนาที่คนไทยใช้น้ำเป็นตัวแทน

เพื่ออุทิศส่วนบุญไปยังผู้ตาย จากนั้นจะทำการมอบหมูให้กับเครือญาติและคนที่เกี่ยวข้องตามจารีตประเพณีมี ดังนี้

๑. ปากถึงลูกตา คนแรกที่ตัดต้นไม้สำหรับทำโลงศพ “ตะข่อเค่อค้อเออะก่า”
๒. สมองกับลิ้น คนตัดไม้สำหรับหาม โลงศพกับคนทำเชือกมัด โลงศพ “เซอโหยเซอจ๊ะ”
๓. ซี่โครง ๑ ซี่ คนไปเก็บใบเฟิร์น “คะนาแะเออะ”
๔. ซี่โครง ๑ ซี่ ช่างตีเหล็กประจำหมู่บ้าน “ป่าหมี”
๕. ซี่โครง ๑ ซี่ ญาติที่เป็นพี่หรือเป็นน้องของย่า “ผีโวยเถ” ของผู้ตายที่เป็นชาย
๖. ซี่โครง ๑ คู่ ตระกูลฝ่ายแม่ของผู้ตายที่เป็นชาย “หมาโวย แห่หยุ่ง”
๗. ซี่โครง ๑ คู่ ญาติของลูกสะใภ้ที่เป็นชาย
๘. ชายโครงตรงสะโพก ๑ ข้าง ผู้นำวัฒนธรรมและการปกครอง “แจ่วมา”
๙. สะโพกข้างใดข้างหนึ่ง ลูกสาวคนใดคนหนึ่งที่ตั้งงานแล้ว “หย่าหมี”
๑๐. ขาหน้าท่อนบนข้างใดข้างหนึ่ง หลานสาวของผู้ตายที่ตั้งงานแล้ว “หมีเจ้ หล่าคู้”
๑๑. หัวใจ คนเฝ้าศพที่ไม่เกี่ยวข้องเป็นญาติกับผู้ตายจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ “ซอบอโละเออะหนีมะบิเออะ”

๑๒. ส่วนเนื้อที่เหลือทั้งหมด จะมอบให้คนในหมู่บ้าน (ยกเว้นคนในตระกูลของผู้ตาย) พิธีอำลาศพครั้งสุดท้าย “หว่าก่าจ่าหว่าเออะ” ก่อนที่จะนำศพไปฝัง คนที่มาร่วมงานจะร่วมกันทำพิธีอำลาศพ โดยจะใช้ไก่ย่างสุกแล้ว จำนวน ๑ ตัว พร้อมกับใบ “ก้อซุ่ม” สำหรับทำพิธี คนที่อำลาศพจะเค็ดใบ “ก้อซุ่ม” คนละ ๑ ใบ พร้อมกับฉีกเนื้อ ไก่เล็กน้อย ทิ้งลงไปบนขัน โดกพร้อมกับพูดว่า “ถ้าผู้ถ่ามอเล” (ต่อไปนี้อย่ามาทำให้ตกอกใจ ของจงไปสู่สุขดิเถิด) สำหรับประโยชน์การพูดบางคนอาจพูดแตกต่างกันออกไป แต่ส่วนใหญ่จะพูดในทำนองนี้ การทำพิธีอำลาศพจะทำไปพร้อมกับการฆ่าหมูตัวสุดท้าย

การหามศพไปป่าช้า เมื่อทำพิธีอำลาศพครั้งสุดท้ายเสร็จ จะนำไม้ที่ใช้หามโลงศพที่ได้เก็บไว้ออกมาทำการหามโลงศพอีกครั้ง ญาติของผู้ตายจะช่วยกันถือสิ่งของเครื่องใช้ของผู้ตายที่แขวนไว้นำไปด้วยโดยเป็นผู้เดินนำหน้า ตามด้วยคนแบกโลงศพ ต่อด้วยผู้ไปร่วมฝังศพ จะเดินกันไปเป็นแถวยาว ส่วนคนสุดท้ายของแถวจะนำเสื้อผ้าของผู้ตายม้วนไว้ที่ปลายไม้ขนาดเท่ากำมือ จุดไฟเดินตามไป เรียกว่า “พะแฉ่โค-เออ” และก่อนจะถึงป่าช้าประมาณ ๒๐ เมตร คนที่ถือ “พะแฉ่โค-เออ” จะทิ้งไว้ข้างทาง

การฝังศพ เมื่อหามศพมาถึงป่าช้าก็จะนำโลงศพลงหลุมทันที หลังจากนั้นผู้เป็นเครือญาติ จะเหยียบดินที่ขุดหลุมศพมาใส่ไว้ที่ปลายเสื้อเล็กน้อย แล้วทิ้งดินที่ใส่ไว้ในเสื้อลงไปหลุมศพ “มิแหะหล่าค้อแคะ-เออะ” ทำการกลบดินให้แน่น นำสิ่งของเครื่องใช้ของผู้ตายห้อยไว้กับ ไม้งาม

บนหลุมฝังศพ จากนั้นก็จะเดินกลับบ้าน สำหรับขั้นตอนการฝังศพ เท่าที่ผู้วิจัยสังเกตเห็น จะใช้เวลาไม่นานนัก ประมาณ ๔๐ นาที

การเดินกลับบ้าน “แม่กู่กู่ร้องขอลูกแล้ว-เออ โอ้ลา-เออ” หลังจากทำการฝังศพเรียบร้อยแล้วก่อนเดินกลับบ้าน คนใดคนหนึ่งที่ไม่เกี่ยวข้องเป็นญาติของผู้ตาย จะไปเคาะกิ่งไม้โดยจะต้องให้มีใบติดอยู่ด้วยและเป็นไม้ที่คนกินไม้ได้มา ๓ ชนิด อย่างละ ๓ กิ่ง ในการเดินกลับจะเดินเป็นแถวตอนยาว โดยไม่หันกลับไปมองที่ป่าช้าอีก โดยฝ่ายผู้เป็นญาติของผู้ตายคนใดคนหนึ่งจะเดินออกมาเป็นคนแรก คนที่เดินตามมาเป็นคนที่สอง คือ คนที่ไปเคาะกิ่งไม้ เมื่อเดินมาถึงกึ่งกลางทางระหว่างที่ทิ้งผ้า “พะแล่ โด-เออะ” กับหลุมฝังศพของผู้ตาย ก็จะวางกิ่งไม้ทั้ง ๓ กิ่ง ลงกลางทางเพื่อให้คนที่ไปร่วมฝังศพเดินข้าม และคนที่ไปร่วมฝังศพจะต้องกลับมาบ้านของผู้ตายก่อน เพื่อทำการล้างมือล้างเท้าด้วยน้ำอุ่นที่เจ้าของบ้านเตรียมใสภาชนะไว้หน้าบ้าน เพราะมีความเชื่อว่า ในขณะที่ไปป่าช้าอาจไปเหยียบรอยเท้าของผี และอาจถูกผีร้ายจับขวัญหรือถูกกระทำต่างๆ นานา เป็นสิ่งไม่ดี การประกอบพิธีเกี่ยวกับงานศพ ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้สิ้นสุดลงเพียงเท่านี้

ความเชื่อหลังการฝังศพ

๑. หลังจากวันที่ฝังศพญาติพี่น้องต้องหยุดงาน ๑ วัน เรียกว่า “สำหน่อง” ถ้ามีการมาควายจะต้องหยุดงาน ๒ วัน เรียกว่า “แหะเน่”

๒. หลังจากฝังศพเมื่อกลับมาถึงบ้าน จะต้องนำผ้าห่มผืนใดผืนหนึ่งของผู้ตายไปซักที่บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

๓. ภายใน ๓ วัน หลังจากวันที่ฝังศพ ห้ามคนในครอบครัวรับประทานเนื้อสัตว์ทุกชนิด เข้าของวันที่ ๓ จะต้องทำพิธีฆ่าไก่ตัวเมีย หลังจากนั้นจึงสามารถกินเนื้อสัตว์ต่างๆ ได้

๔. เมื่อครบรอบวันตาย คือ ๑๓ วัน จะทำพิธีเรียกขวัญ

๒.๒ ประวัติความเป็นมาของบ้านแม่คำ

บ้านแม่คำ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีแม่น้ำไหลผ่าน ๒ สาย คือ แม่น้ำสบก้อ กับ แม่น้ำลาว จากหลักฐานที่ปรากฏทางโบราณคดี ได้มีการค้นพบวัดร้างและถาวรวัตถุเป็นจำนวนมาก ทำให้สันนิษฐานว่า เคยมีความรุ่งเรืองมาก่อน ครั้นต่อมาเมื่อล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ถือเป็นยุคที่เสื่อมโทรมผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณที่ราบลุ่มท่าก้อ ได้พากันอพยพละทิ้งถิ่นฐานบ้านเรือน เข้าป่าหาที่หลบภัยจากพม่า ตลอดระยะเวลา รวม ๒๐๐ ปี ที่อาณาจักรล้านนาได้รับกับพม่านั้น ทำให้บริเวณบ้านแม่คำ และที่ราบลุ่มบริเวณนั้นเป็นที่รกร้าง เพราะไม่มีผู้คนอาศัยอยู่

ครั้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๕๕ ได้มีคนบ้านโป่งกุ่ม อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อพยพเข้ามาอาศัย ณ บริเวณบ้านแม่คำ และได้สร้างวัดขึ้นเป็นแห่งแรกชื่อว่า “วัดฝั่งหมิ่น” ซึ่งตั้งอยู่

ใกล้กับแม่น้ำลาว ต่อมาน้ำในแม่น้ำลาวได้ไหลท่วมบ้านเรือนราษฎร ผู้คนจึงได้อพยพหนีน้ำขึ้นไปอาศัยอยู่บนพื้นที่ดอนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำลาว ประมาณ ๑,๐๐๐ ไร่ ซึ่งเป็นที่ตั้งของบ้านแม่ต้า ในปัจจุบัน แล้วได้ทำการตั้งแก่งบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) ขึ้นเป็นคนแรก คือ หนานสิงห์คำ เทพประสาน โดยไปรับตราตั้งจากพญาไชยวงศา เจ้าเมืองเพยไฮ (เวียงป่าเป้า) และในปีพุทธศักราช ๒๓๕๗ ได้มีผู้คนอพยพหลบภัยจากสงครามพม่า เข้ามาอาศัยเพิ่มอีกหลายหลังคาเรือน

ไม่ไกลจากหมู่บ้านประมาณ ๕,๐๐๐ ไร่ ทางหนอกเนย์ (ทิศตะวันออกเฉียงใต้) ยังมีหมู่บ้านอีกหมู่บ้านหนึ่งตั้งอยู่ใกล้กับแม่น้ำสบกือ ซึ่งมีต้นกือขึ้นอยู่มากมาย เป็นหมู่บ้านของชาวลัวะ ชื่อ “บ้านขวยต่อ” อาศัยอยู่ประมาณ ๔๐ หลังคาเรือน มี “ขุนขวยต่อ” เป็นผู้นำหมู่บ้าน โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่เป็นโบราณวัตถุพบทางทิศตะวันออก ที่ชาวลัวะนำดินมาถมเป็นเนิน และได้ทำการปลูกต้นสลิ (ต้นโพธิ์) กับต้นไทรบนเนินดินทั้ง ๔ ทิศ ได้นำศิลาแลงและหินมาก่อรอบเนินดินนี้ จึงเป็นที่มาของบ้านท่ากือพลับพลาและเป็นชื่อเรียกของ “ตำบลท่ากือ” ในปัจจุบัน

ในปีพุทธศักราช ๒๔๑๕ ขุนขวยต่อผู้นำชาวลัวะได้เสียชีวิตลง ทำให้หมู่บ้านขวยต่อที่เป็นหมู่บ้านของชาวลัวะได้เข้ามาเป็นบริวารของบ้านแม่ต้า รวมทั้งหมดแล้วประมาณ ๒๐๐ หลังคาเรือน จากนั้นจึงได้ปรึกษากันจะสร้างวัดขึ้นใหม่ในหมู่บ้าน ซึ่งวัดเดิมคือวัดฝิ่งหมื่นขณะนั้นตั้งอยู่ใกล้หมู่บ้านมาก ทำให้การเดินทางไปวัดลำบาก โดยไปนิมนต์พระครูบาวงศ์ อารามธิปติ จากบ้านโป่งกุ่มมาร่วมกันสร้างวัด เมื่อครูบาวงศ์ได้รับนิมนต์และทำการเดินทางมา ขณะผ่านเมืองเพยไฮ พญาไชยวงศา เจ้าเมืองเพยไฮได้ร่วมบริจาคปัจจัย ๔,๐๐๐ แดบ พร้อมช่างไม้ช่างปูนจำนวน ๑๐ คน มาร่วมช่วยสร้าง โดยใช้พื้นที่ที่เป็นวัดร้างเก่าและได้ตั้งชื่อว่า “วัดสลิคอนเต้า” ต่อมานิยมเรียกชื่อวัดตามชื่อหมู่บ้านจึงเรียกติดปากว่า “วัดแม่ต้า” ตามชื่อหมู่บ้าน จากเอกสารพิบสาวัดแม่ต้าได้ทำการเฉลิมฉลองในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ (ภาคกลางเดือน ๖) ปีพุทธศักราช ๒๔๒๗ โดยมีเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่เป็นประธานจัดงาน

ปีพุทธศักราช ๒๔๖๕ พระครูบาศรีวิชัย (นักบุญแห่งล้านนาไทย) ได้เดินทางไปเมืองพะเยาและได้มาพักที่วัดแม่ต้า ๒ คืน และได้บริจาคปัจจัยสร้างกุฏิ ๑๕๐ แดบ ดังคำว้าครูบาศรีวิชัยที่ได้พรรณนาไว้ดังนี้

“เลยเถิดเติงหมู่บ้านท่ากือ ยามก่อนหล้าสายันท์ มีผู้หนึ่งชื่อนายหนานจันท์ มานิมนต์เอาตนธูเจ้า เขาพร้อมกันหนุ่มตังเถ้าเกิดทางเอาอยู่ซ้อง มีแต่คนเรียนใหม่หลวงช่างฆ้องลงเหยียบ้องพันพั้ว นอนเมิบจะเลื้อแผ่ลงตังตัว เป็นขัวสะพานให้พระเหยียบเต้า พระลงดำเนินล่วงเข้า ถึงบนเรือนสำนัก คนหลวงหลายมากมายคึกคัก นำเครื่องเข้ามาทาน สัพโภคะหลายเยื้องประการ รับเอาทานแพ่งเขาแล้วอัน แม่ต้ามีโหนยกไปที่หั้น หยุดเชานอนจอดพัก คนหลวงหลายมากมายแต่ตัก

ไหลหลังเข้ามาทาน แรมพักยังสองราภิการ ร่วมสร้างโรงร้อยแถบถ้วนห้า พระไชยาท่านตนบุญ กล้า ลวด ไก่กลากาดแก้ว”^{๒๘}

ปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ เริ่มมีกลุ่มชาวเขาเผ่าต่างๆ จำนวนมาก ได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ใน เขตหมู่บ้านทางทิศตะวันตก คือ บ้านห้วยน้ำขุ่น (จีนยูนาน) บ้านลोजจ (มุเซอ) บ้านบาหลา (มุเซอ) บ้านมะขามป้อม (อาข่า) บ้านห้วยชมภู (มุเซอ) บ้านป่าเกี๊ยะ (อาข่า) บ้านแม่ตำน้อย (มุเซอกับ กะเหรี่ยง) บ้านพนาเสรี (อาข่า) และบ้านอะบ่อโด้ (อาข่า) ซึ่งหมู่บ้านชาวเขาเหล่านี้เป็นหมู่บ้าน บริวารขึ้นต่อการปกครองของบ้านแม่ตำ

สาเหตุที่ชื่อว่าบ้านแม่ตำ เนื่องจากมีแม่น้ำ ๒ สายไหลมาบรรจบกันตรงที่เป็นพื้นที่ตำ ซึ่งคนล้านนาเรียกที่ตำนั้นว่า (ตำ) จึงนำคำว่า “แม่” ที่เป็นชื่อเรียกคำแรกของแม่น้ำ และคำว่า “ตำ” ที่เป็นชื่อเรียกคำสุดท้าย มาตั้งเป็นชื่อเรียกหมู่บ้านว่า “บ้านแม่ตำ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

๒.๒.๑ ลักษณะภูมิประเทศ ที่ตั้ง และอาณาเขต

บ้านแม่ตำ ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มเชิงเขา โอบล้อมด้วยทิวเขาขนาด ทั้ง ๒ ข้าง คือ ทิศตะวันออกกับทิศตะวันตกและห่างจากหมู่บ้านประมาณหนึ่งกิโลเมตรทางทิศ ตะวันตก จะมีหมู่บ้านปางควาย เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กของกลุ่มชาติพันธุ์มุเซอ ซึ่งเป็นหมู่บ้านบริวาร ตั้งอยู่ด้วย และในบริเวณเดียวกันมีลำธารน้ำที่ไหลมาจากหมู่บ้านชาวเขา ทำให้พื้นที่เหมาะสำหรับ ทำการเกษตรและปลูกพืชต่างๆ โดยเฉพาะการทำนา

ในฤดูหนาวโดยเฉพาะกลางคืนจะมีอากาศหนาวเย็นและมีลมพัดแรง เวลาเช้ามีหมอกลง จัด กลางวันอากาศเย็นสบาย ฤดูร้อนกลางคืนอากาศเย็นสบาย ส่วนกลางวันอากาศร้อนจัดทำให้เกิด ความแห้งแล้งมักจะมีไฟป่าเกิดขึ้นบ่อยๆ สาเหตุหลักเกิดจากการเผาป่าของชาวเขาเพื่อใช้เป็นพื้นที่ ทำแปลงเกษตร บางปีจะมีวันที่เกิดจากการเผาป่าปกคลุมไปทั่วคอย ส่วนฤดูฝนประมาณเดือน มิถุนายนจะมีฝนตกค่อนข้างมาก ชาวบ้านจะเริ่มทำนาในช่วงเวลานี้ บ้านแม่ตำมีถนนสายหลักทาง หลวงหมายเลข ๑๑๘ ตัดผ่านจากจังหวัดเชียงใหม่ไปยังจังหวัดเชียงราย ทำให้การคมนาคมมีความ สะดวกสบาย ทั้งยังมีถนนที่มาจากหมู่บ้านชาวเขามาสิ้นสุดที่นี่ จึงเป็นจุดแวะพักรถเมื่อชาวเขาลงมา ทำธุระ หรือติดต่อค้าขายสินค้าจำพวกเกษตรและซื้อข้าวของเครื่องใช้ทั้งอุปโภคและบริโภคที่ใช้ สอยในชีวิตประจำวัน เช่น เสื้อผ้า อาหาร และอุปกรณ์การก่อสร้าง เป็นต้น ด้วยเหตุที่มีถนนสาย หลักตัดผ่านหน้าหมู่บ้านและเป็นจุดแวะพักของคนชาวเขา จึงทำให้หมู่บ้านแม่ตำมีความเจริญขึ้น ตามลำดับ

^{๒๘} วัดแม่ตำ, เอกสารพิบสา, (เชียงราย : มปส, มปป.,)

บ้านแม่ต้า ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอแม่สรวยไปทางทิศเหนือ เป็นระยะทางประมาณ ๒๑ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดเชียงรายเป็นระยะทางประมาณ ๗๑ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ	บ้านแพะ (ดอนชัย) หมู่ที่ ๑๐
ทิศใต้	ติดกับ	บ้านสบก้อ หมู่ที่ ๕ และบ้านโฮ่อง หมู่ที่ ๗
ทิศตะวันออก	ติดกับ	บ้านผาค้าย หมู่ที่ ๒๐
ทิศตะวันตก	ติดกับ	บ้านบาหรา หมู่ที่ ๑๕

๒.๒.๒ การปกครอง

บ้านแม่ต้า ในอดีตการปกครองในชุมชนจะยึดถือผู้อาวุโส ที่ได้รับความเชื่อถือของคนในชุมชนมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน (แก่บ้าน) หรือที่มักเรียกกันว่า (พ่อหลวง) โดยจะอยู่ในตำแหน่งจนกระทั่งปลดเกษียณ ลาออกหรือเสียชีวิต ผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ หนานสิงห์คำ เทพประสาร ซึ่งได้รับตราตั้งจากพญาไชยวงศา เจ้าเมืองพะเยา (เวียงป่าเป้า) เมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๕๗ นอกจากนี้จะมีคณะผู้ปกครองอย่างเป็นทางการแล้ว สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านทั่วไปให้ความเคารพศรัทธาและเชื่อฟัง คือ พระสงฆ์ ถือเป็นสถาบันหลักที่เป็นที่พึ่งทางจิตใจ จะสังเกตดูได้จากเวลาที่ชาวบ้านจะมานิมนต์ เพื่อประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา หรือหากมีเรื่องราวเกี่ยวกับเคล็ดรางอาถรรพ์ (ขี้ด) ตลอดจนเรื่องที่เป็นอัปมงคลต่างๆ ชาวบ้านจะมาปรึกษาหารือถึงแนวทางแก้ไข และผู้นำทางด้านจิตใจที่สำคัญอีกผู้หนึ่งที่ชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อฟังคือ “ปุจารย์” (มคนายก) กล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญรองจากพระสงฆ์ ซึ่งจะเป็นผู้นำทางด้านการประกอบพิธีกรรม

ในส่วนผู้นำที่เป็นทางการ คือ ผู้ใหญ่บ้าน จะมาจากการคัดเลือกของคนในชุมชน เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อฟัง คุณสมบัติโดยทั่วไป คือ มีความประพฤติดี มีศีลธรรม มีความโอบอ้อมอารีย์ และมีความยุติธรรม ตลอดจนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ติดต่อกับรัฐประสานงานกับทางหน่วยงานราชการเพื่อแจ้งข่าวสารข้อมูลต่างๆ ให้ชาวบ้านทราบและยังเป็นผู้ใกล้ชิดตัดสินระงับเหตุกรณีข้อพิพาท ความขัดแย้งเรื่องราวต่างๆ เล็กๆ น้อยๆ ในเบื้องต้นระหว่างชาวบ้านด้วยกัน กลุ่มผู้นำหมู่บ้านในปัจจุบันจึงถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาหมู่บ้านประกอบด้วย

๑. นายบุญยิ่ง โมงยาม	ผู้ใหญ่บ้าน
๒. นายทองสุข ยานะจิต	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
๓. นายอ้าย ค่องใจ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
๔. นายวิเชียร ทองอินทร์	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
๕. นายวิวัฒน์ ชัยสุวรรณ	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
๖. นายเกตุ ยานะจิต	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

บ้านแม่ตำ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย มีจำนวนครัวเรือน ทั้งหมด ๒๘๕ ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น ๑,๐๑๐ คน แยกเป็นชาย จำนวน ๔๘๖ คน เป็นหญิง จำนวน ๕๑๔ คน

๒.๒.๓ สภาพการศึกษา

บ้านแม่ตำ มีโรงเรียน ๑ โรงเรียน ชื่อโรงเรียนบ้านแม่ตำ ตั้งอยู่เลขที่ ๑ หมู่ที่ ๒๐ บ้านผาด้าย ถนนเชียงใหม่-เชียงราย ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงรายเขต ๒ เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลปีที่ ๑ ถึงระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ ปัจจุบันโรงเรียนบ้านแม่ตำ เป็นที่ตั้งของศูนย์ประสานงาน โรงเรียนของ สพท.ชร. เขต ๒ มีเนื้อที่ ๗ ไร่ ๒ งาน ๔ ตารางวา มีจำนวนนักเรียนทั้งหมด ๓๕๒ คน แยกเป็น นักเรียนชาย ๑๖๐ คน นักเรียนหญิง ๑๙๒ คน นักเรียนที่มีความบกพร่องเรียนร่วม ๘ คน นักเรียนที่มีภาวะทุพโภชนาการ ๗๒ คน ครู ๑๔ คน ครูพี่เลี้ยง ๒ คน พนักงานราชการ ๑ คน นักการภารโรง ๑ คน ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ทรงคุณวุฒิที่สถานศึกษาเชิญมาให้ความรู้แก่ครูและนักเรียน ๔ คน^{๒๕} โรงเรียนบ้านแม่ตำ ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๐๒ โดยแยกจากโรงเรียนบ้านท่าก้อมาอาศัยศาลาวัดแม่ตำเป็นสถานที่เล่าเรียน ขณะนั้นเปิดทำการสอนระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงประถมศึกษาปีที่ ๔ มีครูใหญ่คนแรก ชื่อ นายนวล อุดทะปา

ต่อมา นายคำ คำวิสูตร กำนันตำบลท่าก้อ ผู้ใหญ่บ้าน และราษฎรในหมู่บ้าน ได้ร่วมบริจาคทรัพย์ซื้อที่ดินสำหรับสร้างโรงเรียนในปัจจุบัน ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกห่างออกไปจากที่เดิมประมาณ ๕๐๐ เมตร โรงเรียนบ้านแม่ตำ มีอาคารเรียนและสำนักงานประกอบไปด้วย อาคารเรียนสร้างจากไม้ จำนวน ๑ หลัง ขนาด ๓ ห้องเรียน อาคารเรียนแบบ ป. ๑ ข ๑ หลัง ขนาด ๖ ห้องเรียน อาคารเรียนแบบ ชร.๐๑ ๑ หลัง ขนาด ๔ ห้องเรียน และอาคารเรียนแบบ ชร.๐๗ ๑ หลัง มีบ้านพักครู ๒ หลัง อาคารอำนวยการ ๑ หลัง บ้านพักนักเรียน ๑ หลัง อาคารที่ตั้งสำนักงาน ๑ หลัง อาคารห้องประชุม ๑ หลัง โรงอาหาร ๑ โรง ปัจจุบัน โรงเรียนบ้านแม่ตำ มีนายกิตติศักดิ์ อัครสิริธีรกุล เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน

๒.๒.๔ ด้านการสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต

การดำเนินชีวิตของชาวบ้านแม่ตำ ผู้วิจัยใช้แนวทางปัจจัยสี่ มากำหนดเนื่องจากสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์เป็นที่ราบเชิงเขา ประกอบด้วยไร่ นาและสวนลำไย ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านที่นี่ต้องอาศัยและเกื้อหนุนกันเอง ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติซึ่งได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม

^{๒๕} โรงเรียนบ้านแม่ตำ, รายงานการจัดการศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงรายเขต ๒, (เชียงราย : โรงเรียนบ้านแม่ตำ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒. (อัครสำเนา)

ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย โดยกล่าวให้จำได้ง่ายๆ ว่า “ข้าว ผ้า ยา บ้าน” ดังรายละเอียดแต่ละหัวข้อต่อไป

๑. อาหาร ชาวบ้านแม่ต้า นิยมรับประทานข้าวเหนียวเป็นหลัก ที่รับประทานข้าวเจ้ามีบ้างเล็กน้อย ชาวบ้านนิยมปลูกข้าวเหนียวไว้รับประทานเอง ขณะที่ปลูกข้าวเจ้าไว้เพื่อการขาย สำหรับเป็นทุนในการทำเกษตรอย่างอื่นต่อไป อาหารที่ใช้สำหรับรับประทานที่เป็นกับข้าว ขึ้นอยู่กับวิถีทางธรรมชาติที่ชุมชนตั้งอยู่ โดยในแต่ละเดือนหรือแต่ละฤดูจะมีอาหารตามธรรมชาติต่างๆ เช่น ฤดูการทำนาในส่วนที่เป็นสัตว์ เช่น ปู ปลา กบ ฯลฯ ที่มีอยู่ในนา ส่วนที่เป็นพืชผัก การหาหน่อไม้ หาเห็ด จากป่าใกล้บ้าน พืชผักสวนครัวบางชนิดจะปลูกเอง เช่น กระเพรา โหระพา มะกรูด มะนาว และหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว จะหาปลาในลำธาร หรือบ่อที่มีน้ำแห้งขอดแล้ว การเข้าป่าล่าสัตว์ การหาไขมดแดง ฯลฯ พอเข้าสู่ฤดูฝนก็จะพากันไปหาปลา กบ เขียด หอย และผักต่างๆ มาประกอบเป็นอาหารรับประทาน

๒. เครื่องนุ่งห่ม ชาวบ้านที่อายุมากจะนิยมนุ่งผ้าถุงที่ทอเองเป็นประเภทผ้าฝ้าย ส่วนคนที่อยู่ในวัยกลางคน คนหนุ่มสาว และเด็ก จะนิยมใส่เสื้อผ้าสำเร็จรูปที่พ่อค้าแม่ค้านำมาขายตามตลาดนัด ในวันที่หมู่บ้านกำหนดกันเอาไว้ ซึ่งเสื้อผ้าก็มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่แต่งเป็นแบบสากล

๓. ยารักษาโรค ชาวบ้านแม่ต้าจะรักษาโรคทั้งแบบแพทย์สมัยใหม่และแผนโบราณ โดยชาวบ้านจะดูตามอาการของโรค หากอาการไม่รุนแรงมากนัก ก็จะซื้อยามารับประทานเอง จากร้านค้าที่มีภายในหมู่บ้าน และในหมู่บ้านยังมี อสม. (อาสาสมัครประจำหมู่บ้าน) ทำหน้าที่วินิจฉัยโรคเล็กๆ น้อยๆ เช่น การวัดความดัน เป็นต้น ถ้าหากพบว่าอาการของโรคที่เป็นถึงขั้นอาการหนัก เช่น อุจจาระร่วง เจ็บท้องอย่างหนัก เป็นต้น ก็จะไปพบแพทย์ที่สถานีนามัยประจำหมู่บ้าน ถ้าอาการหนักมากจะพากันไปทำการรักษาที่โรงพยาบาลประจำอำเภอ และหากโรคร้ายไข้เจ็บที่ไปรับการรักษาจากแพทย์สมัยใหม่ยังไม่มีอาการดีขึ้นหรือไม่หาย ญาติพี่น้องก็จะแนะนำให้ผู้ป่วยกลับไปรักษาตามวิธีแผนโบราณหรือวิถีทางไสยศาสตร์ ที่เป็นความเชื่อเฉพาะของกลุ่มที่ตนนับถือ โดยผู้ประกอบพิธีอาจมีทั้ง พระสงฆ์ ปู่จารย์ และพ่อหมอ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางด้านยาแผนโบราณหรือสมุนไพรและคาถาอาคมทำการรักษาให้

๔. ที่อยู่อาศัย ลักษณะบ้านเรือนของชาวบ้านแม่ต้า เดิมทีเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวยกพื้นสูงมีใต้ถุน ลักษณะการปลูกสร้างเพื่อใช้ด้านล่างเป็นที่ใส่สอยต่างๆ เช่น เป็นคอกสัตว์ สำหรับตากต้นหอมและใบยาสูบ สำหรับแขวนหูกทอผ้าเพื่อใช้ทอผ้าในช่วงฤดูหลังการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว ยังเป็นที่พักผ่อนเวลากลางวัน ในปัจจุบันลักษณะการใช้งานบ้านดังกล่าวได้แปรเปลี่ยนไปบ้าง เช่น การทำบ้านชั้นล่างเป็นร้านค้าสำหรับการขายของต่างๆ เช่น ขายเสื้อผ้า ขายอาหาร ขายยารักษาโรค เป็นต้น สภาพการตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยจะอยู่กันเป็นกลุ่มๆ ตามบริเวณไหล่เขาและพื้นที่ส่วนใหญ่

จะมีรั้วรอบขอบชิด บางครอบครัวที่เป็นพี่น้องกันอาศัยอยู่หลายคน ที่แต่งงานแล้วยังไม่แยกเรือนจะปลูกบ้านอาศัยอยู่กันหลายหลังในบริเวณพื้นที่เดียวกัน บ้านเรือนส่วนใหญ่จะก่อสร้างด้วยไม้ มุงด้วยสังกะสีและกระเบื้อง แต่ก็มีเป็นส่วนน้อยที่ก่อสร้างแบบครึ่งปูนครึ่งไม้หรือเป็นตึกที่ทำจากปูนซีเมนต์ทั้งหลัง

๒.๒.๕ สภาพทางเศรษฐกิจ

ชาวบ้านแม่ตำ ประกอบอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม เช่นการปลูกข้าวทั้งที่เป็นข้าวเจ้าและข้าวเหนียว แต่นิยมปลูกข้าวเหนียวสำหรับไว้รับประทานเอง ส่วนข้าวเจ้ามีปลูกบ้างเล็กน้อย และผลผลิตที่ได้ส่วนใหญ่จะนำไปขายให้กับพ่อค้าที่มีโรงสีที่ตั้งอยู่ใกล้หมู่บ้าน การทำนาจะทำได้ปีละ ๑ ครั้ง ในช่วงฤดูฝน บ้านแม่ตำเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขา แหล่งน้ำต้องอาศัยจากน้ำฝนตามธรรมชาติ สินค้าด้านเกษตรอีกอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมปลูกคือ ลำไย ซึ่งจะปลูกบนพื้นที่ดอนที่ไม่สามารถทำนาได้ หรือบางครอบครัวจะปลูกบนไหล่เขา ที่เกิดจากการแผ้วถางป่าแต่พบเป็นส่วนน้อย นอกจากนี้ยังมีการปลูกข้าวโพดและมักจะปลูกแซมแปลงในสวนลำไย การปลูกข้าวโพดไม่นิยมนำมาบริโภคจะปลูกขายเพียงอย่างเดียว จะเห็นได้ว่าชาวบ้านรู้จักใช้สอยพื้นที่เพาะปลูกทำให้เกิดประโยชน์ได้มาก นอกจากจะเพิ่มรายได้แล้วยังทำให้แปลงเกษตรสะอาดไม่มีวัชพืชขึ้นรบกวน เพราะพืชที่ปลูกในแปลงเป็นพืชล้มลุกมีอายุสั้นจึงทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ การกำจัดวัชพืชชาวบ้านไม่นิยมใช้สารเคมี จะกำจัดโดยการใช้เครื่องตัดหญ้าหรือมีด ส่วนศัตรูพืชจะใช้สารเคมีแต่ก็มีบ้างเล็กน้อยและจะใช้เฉพาะสวนลำไยเท่านั้น เนื่องจากมีราคาแพงทำให้ไม่คุ้มค่ากับการลงทุน^{๓๐}

อาชีพรองคือการค้าขาย ในหมู่บ้านจะมีตลาด (กาด) สำหรับขายของจำพวกอาหารทั้งเนื้อสัตว์และพืชผักผลไม้ และมีร้านค้าขายเสื้อผ้าและอุปกรณ์ก่อสร้างต่างๆ ด้วยเหตุที่ว่าบ้านแม่ตำเป็นเขตเศรษฐกิจที่สำคัญในตำบลท่าก้อ เนื่องจากมีเส้นทางคมนาคมที่มีความสะดวก คือ มีถนนสายหลักเชียงใหม่-เชียงรายตัดผ่านหน้าหมู่บ้าน จึงทำให้เกิดความรวดเร็วในการขนส่งสินค้าที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างเกษตรกรด้วยกัน และสิ่งหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เห็นถึงการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ คือ การค้าขายสินค้าให้กับกลุ่มชาวเขาชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อยู่บนดอยและยังเป็นจุดแวะพักเพื่อขึ้นรถประจำทาง ที่มีรถวิ่งผ่านไปอำเภอแม่สรวยหรือตัวเมืองจังหวัดเชียงราย จึงทำให้เป็นแหล่งการค้าขายข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ลักษณะบ้านเรือนแต่ละหลังมีลักษณะค่อนข้างใหญ่โตและเป็นเรือนที่ปลูกขึ้นมาใหม่ มีความทันสมัยรูปทรงคล้ายกับบ้านในเขตชุมชนเมือง มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เกือบทุกหลังคาเรือนมีรถจักรยานยนต์ คนในชุมชนแทบจะไม่

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายอ้าย ต้องใจ, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๒.

ต้องออกแรงกายในการเดินทาง ไปทุ่งนาที่มีรถไปส่งถึงนา ไปไร่ก็มีรถไปส่งถึงไร่ และมีร้านค้าที่
เปิดดำเนินการขายรถจักรยานยนต์ในหมู่บ้านด้วย จึงง่ายต่อการซื้อขายเป็นอย่างมาก ฐานะทาง
เศรษฐกิจของคนในหมู่บ้านดีขึ้น ทำให้พฤติกรรมในการดำเนินวิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนไปด้วย แต่
ถึงบ้านแม่ตำจะมีความเจริญทางด้านวัตถุที่นับวันจะทำให้เกิดการบริโภคนิยมมากขึ้น แต่ก็มีสิ่ง
หนึ่งที่ชาวบ้านยังคงยึดเป็นหลักในการดำรงชีวิต คือ อาชีพการทำนาและการปลูกลำไย

๒.๒.๖ ลักษณะทางสังคมและความเชื่อ

ลักษณะทางสังคมและความเชื่อของชาวบ้านแม่ตำ ส่วนใหญ่มีลักษณะการอยู่รวมกัน
เป็นครอบครัวเดี่ยว บุตรหลานที่แต่งงานไปแล้วจะแยกบ้าน โดยการสร้างบ้านใหม่ซึ่งอยู่ในบริเวณ
เดียวกันกับบ้านพ่อแม่ของฝ่ายหญิง ความสัมพันธ์ในชุมชนมีความใกล้ชิดแน่นแฟ้นเป็นแบบ
เครือญาติ ซึ่งจะเห็นได้จากบริบทชุมชนที่มีนามสกุลซ้ำๆ กัน การนับถือผู้อาวุโสกว่าได้แก่ผู้สูงอายุ
หรือผู้ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้าน “ปุจาร์ย” (มัคนายก) ชาวบ้านจะให้ความเคารพเชื่อฟังมาก
ความศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนเป็นไปด้วยดี ส่วนใหญ่จะรู้จักคุ้นเคยกันเมื่อมีงานพิธีกรรมต่างๆ จึงเกิดการ
ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่ง รูปแบบการถ่ายทอดโดยอาศัยการเรียนรู้จากการกระทำ
สั่งสอนอบรมของผู้อาวุโส ความเคยชินกับสภาพแวดล้อม การเลียนแบบจากคนรุ่นพ่อ รุ่นแม่ ปู่ย่า
ตายาย แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าผู้อาวุโสจะมีบทบาทมากที่สุด เนื่องจากเป็นผู้รับประสบการณ์และการ
เรียนรู้มาก่อน ในปัจจุบันบทบาทเหล่านี้เริ่มลดลง เนื่องจากการทำงานนอกบ้าน การไม่มีเวลาทำ
กิจกรรมรวมกลุ่มของเด็กรุ่นหลัง ทำให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมหมู่บ้านลดลง แต่
วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ของชุมชนบ้านแม่ตำยังมีอยู่เช่นเดิม เช่น การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมใน
เรื่องประเพณี พิธีกรรมทางพุทธศาสนา งานบุญต่างๆ เช่น งานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ไม่มี
ความแตกต่างจากอดีต เช่น อาหารที่นำมาใช้ในงานศพของชุมชนบ้านแม่ตำ จากการสังเกตของ
ผู้วิจัย พบว่ายังเป็นอาหารประเภทพื้นเมือง เช่น แกงเมือง น้ำพริก แกงอ่อม แกงแค หรืออาหารจาก
การบิณฑบาต พบว่าชาวบ้านยังมีการประกอบอาหารเอง สำหรับนำมาใส่บาตรพระสงฆ์ ส่วนงาน
แต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่นั้น ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าของบ้านนั้นๆ บางบ้านมีการนำอาหารที่ได้
ว่าจ้างจากผู้รับเหมาที่เรียกว่า “โตะเงิน” มาจัดเลี้ยงต้อนรับแขกที่เชิญมา ส่วนใหญ่จะอยู่ช่วงเวลา
เลี้ยง แต่ถึงอย่างไรก็ยังคงมีอาหารพื้นเมืองเป็นหลัก

ระบบครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในสังคม ชาวบ้านแม่ตำโดยปกติแล้ว
ครอบครัวมีขนาดเล็กหรือมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบไปด้วยพ่อแม่และลูกเป็น
องค์ประกอบ ลูกหลานที่แต่งงานแล้วในระยะแรกจะยังคงอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง และเมื่อ
มีบุตรธิดาเกิดขึ้นโดยธรรมเนียมปฏิบัติ เมื่อสามีภรรยาเริ่มสร้างครอบครัวและมีลูก ทั้งคู่จะพยายาม

แยกตัวออกไปปลูกสร้างบ้านเรือนของตนเอง อยู่ภายในละแวกเดียวกันแต่แยกต่างหากจากบ้านของพ่อแม่ ลูกคนสุดท้องเป็นผู้สืบมรดกบ้านหลังนี้ และมีหน้าที่ดูแลพ่อแม่ยามแก่เฒ่า

ครัวเรือนเป็นหน่วยสังคมขั้นพื้นฐานของชาวบ้านแม่ตำ ความสัมพันธ์ของสังคมทั้งหมดภายในหมู่บ้านวางอยู่บนพื้นฐานของครัวเรือน มิใช่ปัจเจกบุคคล ตัวอย่างเช่น ผู้ที่เป็นสมาชิกของกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน คือ ครัวเรือนและครัวเรือนจะส่งตัวแทนไปเป็นแรงงาน เพื่อทำงานเอาวันแลกเปลี่ยนกับญาติมิตรเพื่อนบ้านเมื่อได้รับการขอร้อง ในระบบครอบครัวของชาวบ้านแม่ตำ ฝ่ายชายจะมีบทบาทรับผิดชอบเป็นหลัก ดังนั้น งานนอกบ้านทุกอย่างจึงมักไปตกที่สามี เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ และการช่วยแรงงานต่างๆ ส่วนฝ่ายหญิงส่วนใหญ่จะมีหน้าที่รับผิดชอบงานบ้านงานเรือนเป็นหลัก เช่น การหุงหาอาหาร การเอาใจใส่ดูแลบุตร ส่วนปู่ย่าตายายถือว่าเป็นผู้อาวุโสสูงสุดในครอบครัว จะได้รับการดูแลเอาใจใส่และความเคารพนบจากลูกหลาน และลูกหลานมักปรึกษาหารือปู่ย่าตายายก่อนตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของครอบครัวและโดยปกติแล้วคำแนะนำของผู้อาวุโสมักได้รับการปฏิบัติตาม เหมือนสังคมชาวล้านนาโดยทั่วไปซึ่งรวมถึงสังคมชาวบ้านแม่ตำด้วย ถือว่าภาระเลี้ยงดู ปู่ย่า ตายาย ยามแก่ชราเป็นหน้าที่สำคัญของลูกหลานทุกคน ในขณะเดียวกัน ปู่ย่า ตายาย หรือ คนชรา จะทำหน้าที่เลี้ยงหลานตัวเล็กๆ และดูแลบ้านเรือนเพื่อให้ลูกๆ ใช้เวลาทำงานในไร่นาได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องกังวลกับการเลี้ยงเด็ก ในทางกลับกันเด็กๆ ที่เป็นลูกหลานเมื่อเริ่มโตขึ้น จะทำหน้าที่คอยช่วยเหลือ ปู่ย่า ตายาย ดูแลบ้านเรือนคอยปรนนิบัติดูแลรับใช้เหมือนสังคมของคนไทยโดยทั่วไป

ระบบเครือญาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติของชาวบ้านแม่ตำ มีความแน่นแฟ้นมาก เนื่องจากเป็นหมู่บ้านใหญ่ลักษณะชุมชนเป็นเอกเทศ ทั้งด้านกายภาพ ด้านความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งแยกจากหมู่บ้านอื่นๆ ตัวอย่างชัดเจน เช่น คนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านแม่ตำ จะมีความรู้สึกผูกพันเป็นคน “พื้นราบ” และเรียกตัวเองว่า “คนเมือง” ความรู้สึกใกล้ชิดผูกพันของคนในหมู่บ้านเดียวกัน ได้รับการหนุนเสริมโดยค่านิยมของชาวบ้านที่ชอบให้ลูกหลานแต่งงานที่เป็นคนพื้นราบด้วยกัน คนในหมู่บ้านแม่ตำส่วนใหญ่จะนิยมเลือกคู่ครองหมู่บ้านเดียวกันหรือหมู่บ้านใกล้เคียงกัน การแต่งงานในลักษณะเช่นนี้ ทำให้ระบบเครือญาติมีลักษณะพิเศษกล่าว คือ คนในหมู่บ้านแทบทั้งหมดสามารถนับญาติกันได้ ไม่ว่าจะทางสายเลือดหรือโดยการแต่งงาน คนในหมู่บ้านเรียกขานกันโดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ในส่วนที่เป็นอาวุโส คือ ปู่ย่า ตายาย มักเรียกว่า “อัย” และตามด้วยชื่อ เช่น อัยคำ อัยดี เป็นต้น ส่วน ลุง ป้า น้า อาพี น้อง ลูก หลาน ก็จะเรียกตามปกติทั่วไป พฤติกรรมกิริยาท่าทาง และความเคารพนบที่บุคคลแสดงต่อผู้อื่น ถูกกำหนดโดยความเป็นอาวุโสและความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

ชาวบ้านแม่ตำจะนับถือญาติทั้งสองฝ่าย (cognates system) ซึ่งหมายความว่า บุคคลแต่ละคนมีความใกล้ชิดสนิทสนมและเกี่ยวข้องกับญาติทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ จะเห็นได้จากเมื่อมีงานในหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นงานบุญ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานประเพณีต่างๆ และงานศพ จะมีการช่วยเหลือกันด้วยความเต็มใจ ถือว่าเป็นธรรมเนียมที่เป็นข้อปฏิบัติสืบต่อกันมา

ความเชื่อและศาสนา

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ส่วนศาสนาคริสต์มีบ้างเล็กน้อยซึ่งเป็นกลุ่มชาวบ้านปางควายกลุ่มชาติพันธุ์มูเซอ (ลาหู่) และเป็นหมู่บ้านบวราร มีวัดประจำหมู่บ้าน คือ “วัดแม่ตำสลิดคอนเต้า” ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นทีที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ นอกจากนั้นวัดแม่ตำสลิดคอนเต้า ยังเป็น โบราณสถานที่ส่งเสริมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้วย นอกจากความเชื่อทางศาสนาแล้ว คนในหมู่บ้านยังมีความเชื่อเรื่อง “จิต” ว่าเป็นสิ่งที่เป็นข้อห้าม เป็นสิ่งอัปมงคล และการนับถือผีบรรพบุรุษ คือ ผีปู่ย่าผีตายาย ผีบ้านผีเรือน ในแต่ละครัวเรือนเชื่อกันว่ามีผีปู่ย่าผีตายายอยู่ประจำบ้าน เพื่อคอยปกป้องภัยพิบัติต่างๆ และให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข จะมีการเซ่นไหว้กันประจำทุกปี ช่วงเดือนมีนาคมและเดือนเมษายน ชาวบ้านจะจัดสำรับอาหารคาวหวาน เช่น ไก่เป็นตัว หัวหมู ของหวาน ผลไม้ ดอกไม้ รูปเทียน ถวายบูชาเพื่อเป็นการแสดงความเคารพ และขอขมาในสิ่งที่ได้กระทำความผิดและเป็นการอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วด้วย ประเพณีที่สำคัญของชาวบ้านแม่ตำ ในแต่ละปีจะมีการประกอบพิธีกรรมประจำเดือนต่างๆ ตามตารางที่ ๒

ตารางที่ ๒ พิธีกรรมและช่วงกิจกรรมของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ตำ ในรอบ ๑๒ เดือน

เดือนสากล (เดือนไทยกลาง)	เดือนเมือง (ล้านนา)	ช่วงพิธีกรรม	ช่วงกิจกรรม	อาหารการกิน การทำมาหากิน
มกราคม เดือนยี่ (๒)	เดือน ๔	สี่เป็ง/ตานข้าว ใหม่/ตั้งไฟหลัว พระเจ้า	แต่งงานบ่าวสาว/ใส่ สารลำไย/รดน้ำลำไย	ข้าวหลาม/จกป้อดกบ/ หาปลาตามลำเหมือง
กุมภาพันธ์ เดือน ๓	เดือน ๕		เกี่ยวคา/ไพคา/แปง ห้าง/เก็บส้มป่อย	หาปลาตามลำเหมือง / ซุดปูฯลฯ
มีนาคม เดือน ๔	เดือน ๖	๖ เป็ง สรงน้ำ พระธาตุวัดป่า ถ่อน	แบ่งบ้านใหม่/ แต่งงาน	ซุดปู/ซุดแมงมัน

ตารางที่ ๒ (ต่อ)

เมษายน เดือน ๕	เดือน ๗	๗ เบ็งสร้งน้ำ พระธาตุวัดสบ ก้อ/ ปี่ใหม่เมือง	เล่นน้ำปี่ใหม่เมือง/ ดำหัวคนเฒ่าคนแก่	ไล่เหล่า/ขึ้นเผิง/ส่อง เจียด/เก็บผักหละ/หา ปลาหนอง
พฤษภาคม เดือน ๖	เดือน ๘	๘ เบ็ง สร้งน้ำ พระธาตุสาลี ดอนเต้าวัด แม่ตำ	ไข่น้ำเข้านา/ไถตะ กล้า หว่านกล้า/เบ็ง บ้านใหม่/ลองเหมือง	ส่องอึ่ง/ส่องเจียด/เก็บ แมงมัน/เขาะเห็ดถอบ/ เก็บผักกูด
มิถุนายน เดือน ๗	เดือน ๙	สร้งน้ำพระธาตุ เสด็จ/ แห่ปลาช่อน	ไถนา/จำข้าว	ดำปุ๋/ตัมน้ำปุ๋/ ขุดไม้ หน่อกุ่ม หน่อบง/เก็บ เห็ดหล่ม เห็ดแดง ฯลฯ
กรกฎาคม เดือน ๘	เดือน ๑๐	เข้าวัสสา	เด็กนา /ใส่เนา/ หลก กล้า/ ปลุกข้าว/ แฮมป้างจัวควาย	ช่อนอี่ฮวก/อี่เหนี่ยว/ เก็บแมงจอน/ ตั้งปลา ล่องไข่น้ำแม่ตำ
สิงหาคม เดือน ๙	เดือน ๑๑	สู่ขวัญควาย	จักดอก	ขุดหน่อซาง/ ใส่ไซ/ ใส่ ตุ้มเหยียน/ ปักเบ็ดก่อง/ ย่าเพียง
กันยายน เดือน ๑๐	เดือน ๑๒	กลางวัสสา	สร้างบ้านใหม่/ ชนกว้าง	ขุดตุ๋น/ ขุดหน่อไร่/ ตั้ง กว้าง/ ใส่ไซ/ ปักเบ็ด ก่อง/ ใส่ตุ้มเหยียน
ตุลาคม เดือน ๑๑	เดือนเกียง (เดือน ๑)	ออกวัสสาลา พระเจ้าเทศกาล สลากกั๊ด	ช่างน้ำออกนา	โปิ้แน้/ยับปลาในนา/ เขาะปูตามน้ำเหมือง/ ส่องกบในนา
พฤศจิกายน เดือน ๑๒	เดือนยี่ (เดือน ๒)	ยี่เบ็ง ลอย กระทง/ตานเงิน ก้อ	สร้างบ้านใหม่/ แต่งงาน/เบ็งกระทง หลวง	หาปลาในน้ำเหมือง/ ปลาในน้ำเหมือง
ธันวาคม เดือนอ้าย (๑)	เดือน ๓	ฮ้องขวัญข้าว	เกี่ยวข้าว/ มัดข้าว/ หาบข้าวหลาว/ ตี ข้าว/เอาข้าวขึ้น หลอง/เก็บลำไย/แต่ง กึ่งลำไย	จกป้อดกบ/ใส่ชะต้ำหนู ปัก/ขุดหนูปัก

จากตารางแสดงให้เห็นว่า บ้านแม่ตำ เป็นหมู่บ้านที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมความเป็นล้านนาของตนเองเอาไว้มิให้สูญหายไปจากชุมชน จะมีพิธีกรรมขั้นตอนการปฏิบัติที่มีความแตกต่างกันไปอธิบาย ดังนี้

เดือน ๔ เหนือ (เดือนมกราคม) ตานข้าวใหม่ (ถวายเป็นข้าวใหม่) ชาวบ้านจะนำข้าวที่เก็บเกี่ยวเสร็จแล้วไปทำบุญที่วัด หรือเรียกกันว่า “ตานข้าวใหม่” เป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

เดือน ๕ เหนือ (เดือนกุมภาพันธ์) เก็บส้มป่อยเพื่อเอามาทำน้ำส้มป่อย (นำไปรดน้ำคำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ในวันสำคัญ) ชาวเหนือถือว่าส้มป่อยเดือน ๕ ดีที่สุด

เดือน ๖ เหนือ (เดือนมีนาคม) เป็นเดือนมงคล ส่วนมากจะทำพิธีกรรมที่เป็นงานมงคล เช่น งานขึ้นบ้านใหม่และงานบวชพระ

เดือน ๗ เหนือ (เดือนเมษายน) ประเพณีปีใหม่เมือง (วันสงกรานต์) รดน้ำคำหัว ในระหว่างประเพณีปีใหม่เมืองเหนือทางเหนือถืออยู่ ๔ วัน คือ วันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันสังขารล่อง ถือว่าเป็นวันที่สิ่งไม่ดีในปีเก่าก็จะล่วงก้าวไปกับวันนี้ วันที่ ๑๔ เมษายน เป็นวันเนา หรือ “วันเนา” วันนี้ทั้งวันชาวล้านนาถือคติว่าจะไม่ดำหรือพูดคำหยาบ ในช่วงเวลาบ่ายชาวบ้านจะพากันไปขนทรายเข้าวัด ส่วนวันที่ ๑๕ เมษายน เป็นวันพญาวัน วันนี้ชาวบ้านจะทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เวลาสายๆ ชาวบ้านจะนำตุ้ง ๑๒ ราศี ไปปักที่เจดีย์ทรายที่ชาวบ้านได้ก่อไว้ ในช่วงเวลาบ่ายจะมีการสงฆ์น้ำพระโดยเอาน้ำส้มป่อย (ส้มป่อยเดือน ๕ ที่เก็บไว้) หลังจากนั้นจะไปรดน้ำคำหัวผู้อาวุโส ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ตนเองเคารพนับถือขอพรให้ตนเองและครอบครัวมีความสุขความเจริญ วันที่ ๑๖ เมษายน ชาวล้านนาถือว่าเป็นวันปากปี เป็นวันเริ่มต้นของปีนั้น

เดือน ๘ เหนือ (เดือนพฤษภาคม) ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุหัววัดต่างๆ ชาวบ้านจะมาร่วมกันทำบุญถวายทาน กิจกรรมนี้จะมีการแข่งขันบั้งไฟเพื่อความสนุกสนาน

เดือน ๙ เหนือ (เดือนมิถุนายน) ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุเสด็จ เป็นพระธาตุที่อยู่ในเขตตำบลเดียวกันกับหมู่บ้านแม่ตำ ชาวบ้านถือว่าเป็นพระธาตุประจำตำบล พระธาตุเสด็จตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้านแม่ตำ

เดือน ๑๐ เหนือ (กรกฎาคม) ประเพณีเข้าพรรษา และเป็นฤกษ์การเพาะปลูก ลงข้าวกล้าในนาเพื่อเตรียมการเพาะปลูก

เดือน ๑๑ เหนือ (สิงหาคม) ช่วงเข้าพรรษา ทุกวันพระชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัดฟังเทศน์รักษาศีลเจริญภาวนา

เดือน ๑๒ เหนือ (กันยายน) ประเพณีตานฟ้าพรรษา “ฟ้าจำพรรษา” ให้กับพระภิกษุสามเณร ที่อยู่จำพรรษาในวัด

เดือนเกียง (เดือนตุลาคม) ประเพณีตานก๋วยสลาก “สลากภัต” กิจกรรมประเพณีตานก๋วยสลากนี้ พระภิกษุสงฆ์พร้อมด้วยศรัทธาจากหัววัดต่างๆ จะเข้ามาร่วมทำบุญ ชาวบ้านที่มีเส้นสลากจะนำมารวมกันที่วัด เสร็จแล้วก็จะมิตัวแทนของคณะสงฆ์มาจับสลากนั้น พระภิกษุสามเณรรูปใดจับได้เส้นสลากหมายเลขใด ก็จะไปปรับเครื่องไทยธรรมและหยาดน้ำ “กรวดน้ำ” อุทิศให้พรแก่เจ้าภาพที่เป็นเจ้าของสลากนั้น

เดือนยี่ (เดือนพฤศจิกายน) ประเพณียี่เป็ง “ลอยกระทง” ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะทำกระทงแล้วจะนำมาที่วัด เพื่อให้พระบวชพระรัตนตรัยก่อน จากนั้นจะมีขบวนแห่กระทงไปที่ทำน้ำเพื่อทำพิธีลอยกระทง

เดือน ๓ (เดือนธันวาคม) เป็นฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิต ที่ชาวบ้านปลูกตลอดทั้งฤดูกาล เช่น ข้าว ข้าวโพด

ส่วนเรื่องข้อห้าม หรือสิ่งของต้องห้ามในวันมงคลหรือเทศกาลต่างๆ ทางชาวบ้านจะไม่ค่อยถือสาเรื่องเกี่ยวกับของกินของใช้ ทั้งที่เป็นงานมงคลและงานอวมงคลหรือเทศกาลงานบุญ แต่หากจะเป็นสิ่งที่ไม่นิยมปฏิบัติกันมีเพียงเล็กน้อย เช่น งานศพจะไม่นิยมใส่เสื้อสีแดงหรือผ้าที่มีสีสด ฉูดฉาด งานขึ้นบ้านใหม่ผู้หญิงตั้งครรภ์ (ยกเว้นเจ้าของบ้าน) จะไม่ให้ขึ้นบ้านตรงบันได จะให้ไปขึ้นที่หน้าต่างของบ้านหลังนั้น ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ที่ถือปฏิบัติกันมาจนถึงทุกวันนี้

การเกิด

ในอดีตการคลอดลูกของสตรีชาวบ้านแม่ต้า จะทำคลอดโดยอาศัย “แม่ช่าง” (หมอดำแย) ในการเตรียมคลอดเมื่อ “แม่มาน” (หญิงท้องแก่) ย่างเข้าเดือนที่ ๗ ฝ่ายสามีจะจัดเตรียมพื้นไว้ใช้ตอนอยู่ “เดือนไฟ” (อยู่ไฟ) เมื่อแม่มานท้องแก่ใกล้คลอด จะจัดเตรียมห้องสำหรับการเกิด หรือการคลอด โดยด้านบนของห้องจะใช้แหงเป็นเพดาน ล้อมด้วยสายสิญจน์ บางคนจะติดผ้ายันต์กันผี ติดตาเหลว “เลว” และเชือกคาเขี้ยว (หญ้าคาสดนำมาพันเป็นเกลียวเชือก) ที่ประตู ฝ่ายสามีจะตรวจดูห้องที่จะคลอดว่า ฝาตรงไหนมีรูหรือเป็นช่องจะซ่อมแซม ใต้ถุนตรงที่เป็นห้องเกิดรวมที่จะใช้เป็นห้องอยู่เดือนไฟด้วยนั้น ก็จะหาไม้ไผ่มาล้อมประด้วยหนามเล็บแมว โดยมีคติความเชื่อว่า ผีจะกลัว

เมื่อแม่มานเริ่มเจ็บท้อง คนในบ้านจะไปตามแม่ช่างมาที่บ้าน ทำการเปิดประตู ไขกุญแจ ถอดกลอน เปิดหีบ เปิดตู้ หากเด็กคลอดยาก แม่ช่างจะถามสามีเคยได้ฟังเสาหรือฟังตอ ภายในบริเวณบ้านไว้บ้างหรือไม่ และในขณะที่กำลังทำคลอดนั้น คนในบ้านทุกคนห้ามไปยืนขวางประตู หรือยืนคาบันไดบ้าน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ชาวบ้านแม่ต้ามีความเชื่อว่า จะทำให้คลอดลูกยาก

หลังจากที่เด็กคลอดออกมา “ตกฟาก” แม่ช่างก็จะอุ้มเด็กพร้อมกับล้างปากเอาน้ำเมือกออกจากคอเด็ก จนได้ยินเสียงเด็กร้อง แม่ช่างก็จะใช้ฝิวไม้เรีย “ไม้เฮี้ย” คือ ไม้ไผ่ช่างตัดสายสะดือ และผูกด้วยด้าย นำสายสะดือห่อด้วยใบตองเพื่อเตรียมที่จะให้สามีนำไปฝัง ในการตัดสายสะดือ

เท่าที่ได้สัมภาษณ์ แม่อุ๊ยแปง ชัยจอมกุล ปราชญ์ชาวบ้านแม่ตำมีเคล็ดลับว่า การตัดต้องมีระยะกำหนด คือ ถ้าตัดสั้นเกินไปเมื่อเด็กโตขึ้นจะเป็นคนใจร้อนและโกรธง่าย และสายสะดือที่มัดไว้นั้นเมื่อหลุดออกจากตัวเด็กแล้ว จะเก็บไว้ตากให้แห้งสนิท (หากว่ามีลูกก็คนต้องเก็บไว้ให้หมด) จะนำมาฝนรวมกันให้ลูกกินในยามเจ็บป่วย เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสายสัมพันธ์ในครอบครัว ให้เกิดความรักความผูกพันต่อพ่อแม่ญาติพี่น้อง^{๓๐}

จากนั้นแม่ช่างจะนำเด็กอาบน้ำอุ่น เสร็จแล้วจะนำเด็กห่อผ้าใส่กระดิ่งไปทำพิธี “ขายละอ่อน” ที่หัวบันไดบ้าน และเมื่อไปถึงหน้าหัวบันไดบ้านจะร่อนกระดิ่งเบาๆ แล้วกระตีบเท้าสองสามครั้ง วางเด็กไว้แล้วแม่ช่างก็จะพูดว่า “คั่นเป็นลูกผีตั้งหลาย เป็นลูกผีจอมปลวก ผีบวกควาย ก็ห้อมเอาเน่อ” แล้วแม่ช่างหรือคนในบ้านคนใดคนหนึ่งจะพูดตอบกลับมาว่า “ละอ่อนนี้เป็นลูกข้า ข้าจะเอา” หลังจากเสร็จพิธีขายละอ่อน แม่ช่างจะทำการบ่มผิวทารก “อุ้กละอ่อน” โดยจัดทารกให้นอนในกระดิ่งโดยจะนำผ้าห่มมาห่มเป็นวงพันรอบตัวทารก แล้วใช้ผ้าบางๆ ปิดเพื่อป้องกันแมลงมาได้ตอม การบ่มผิวทารกจะทำให้เด็กได้รับความอบอุ่น เมื่อหลายวันผิวเด็กจะลอกหนังสีแดงหลุดออกเป็นหนังสีขาว การบ่มผิวทารกชื่อว่า จะทำให้เด็กมีผิวพรรณดี

การฝังรก จะใช้ใบตองตรงส่วนปลาย ที่เรียกว่า “หางตอง” มาห่อรก ใช้เข็มเย็บผ้าปักลงไปอยู่ที่ห่อไปตองคติความเชื่อว่า จะทำให้เด็กมีความเฉลียวฉลาดมีปัญญาหลักแหลมเหมือนเข็ม และการฝังรกผู้เป็นพ่อจะนำไปฝังที่ใต้บันไดบ้าน เชื่อว่า เมื่อเด็กโตขึ้นจะเป็นคนอยู่กับบ้านกับเรือน ไม่นิยมนารกไปฝังที่ตามใต้ต้นไม้ เพราะจะทำให้เด็กเมื่อโตขึ้นขณะวัยกำลังชกจะชอบปีนป่ายต้นไม้ ความเชื่อของชาวบ้านแม่ตำเกี่ยวกับเรื่องฝังรกอีกอย่าง คือ ตอนที่ผู้เป็นพ่อจ้บรกไปฝังนั้น มีเคล็ดลับว่า หากผู้เป็นพ่อใช้มือถือห่อรกข้างใด ก็จะทำให้ลูกเมื่อโตขึ้นจะถนัดมือข้างนั้น

การอยู่เดือนไฟ “อยู่ไฟ” ในการอยู่ไฟจะเรียกหญิงนั้นว่า “กำเดือน” โดยสามีจะทำ “แม่ชีไฟ” คือ เตาเล็กๆ เป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่ากันความกว้างประมาณ ๒ ศอก หรือประมาณ ๑ เมตร โดยทำจากไม้กระดานทั้งสี่ด้าน นำดินใส่ไปตรงกลางไม้กระดานให้เกือบเต็ม เพื่อป้องกันไฟไหม้พื้นกระดานบนบ้าน จากนั้นจะทำเตียงกว้างพอที่ภรรยาอนได้ยกพื้นสูงพอประมาณ ในการอยู่ไฟจะต้องอยู่จำนวน ๓๐ วัน ตลอดระยะเวลาที่อยู่ไฟนั้น สามีจะคอยปรนนิบัติรับใช้ ทั้งอาหาร ฟืนไฟ เป็นต้น ชาวบ้านแม่ตำ บางครอบครัวเมื่อออกจากไฟแล้วฝ่ายภรรยาจะมาขอมาสามีที่คอยดูแลเอาใจใส่ตนขณะที่ยังอยู่เดือนไฟ

การตั้งชื่อ ในอดีตชาวบ้านแม่ตำนิยมตั้งชื่อโดยการถามจาก “ผีห้อยหนึ่ง” หลังจากที่มารดาออกจากการอยู่ไฟ จะทำพิธีตั้งชื่อให้กับละอ่อน โดยแม่ช่างจะนำข้าวเหนียวปั้นเป็นลูกกลมๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓ – ๕ เซนติเมตร เจาะรูแล้วใช้เชือกร้อยเข้าไปทำเหมือนลูกตุ้มให้แกว่งได้ จากนั้นจะใช้ห้อยหนึ่งตั้งบนเตาไฟ ในส่วนที่เป็นห้อยมีชื่อแม่ว่า ต้องเป็นชื่อของพ่อแม่

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางแปง ชัยจอมกุล, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๒.

เด็กและต้องเป็นหม้อที่ผ่านการใช้งานแล้ว เมื่อเตรียมอุปกรณ์เสร็จ แม่ช่างจะนั่งใกล้ๆ เตาไฟที่ตั้งหม้อหนึ่งอยู่ก่อนแล้ว จากนั้นจะจับเชือกนำลูกตุ้มไปห้อยอยู่กลางหม้อหนึ่ง แล้วแม่ช่างจะพูดขึ้นว่า อยากจะได้ชื่อสักชื่อ จะขอได้ไหม ถ้าจะให้ชื่อจะเป็นชื่อเก่าหรือใหม่ก็ได้ จากนั้นแม่ช่างก็จะเอ่ยชื่อไปเรื่อยๆ เช่น มา มี ทอง ฝ้าย แสน ใจ คำ เป็นต้น และถ้าชื่อที่เอ่ยขึ้นมาแต่เชือกยังไม่แกว่งก็จะถามไปเรื่อยๆ ต่อเมื่อใดแล้วที่เอ่ยชื่อถูก ก่อนข้าวจะเริ่มแกว่งก็จะทราบว่ามีหม้อหนึ่งได้อนุญาตให้ใช้ชื่อนั้น เพื่อความแน่ใจแม่ช่างก็จะถามขึ้นอีกว่า ชื่อนี้จริงหรือไม่ ถ้าจริงก็ขอให้แกว่งไปด้านหน้าและด้านหลัง และขอให้แกว่งแรงๆ ตามลำดับ เพื่อเพิ่มความมั่นใจยิ่งขึ้น แม่ช่างก็จะบอกว่า แกว่งไปด้านขวาแล้วแกว่งไปด้านซ้าย เมื่อแน่ใจแล้วก็จะบอกให้พ่อแม่ของเด็กทราบ และพ่อแม่ของเด็กก็จะตั้งชื่อให้กับลูกของตนตามนั้น

ปัจจุบัน การตั้งชื่อของชาวบ้านแม่คำ จะนิยมตั้งชื่อ โดยการใช้หม้อคู่ หรือจากผู้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสตร์ในแขนงนี้เป็นหลัก ดังนั้นชื่อส่วนใหญ่จึงมีความเป็นสากลมากขึ้น มักไม่ค่อยมีคำว่า ทองมา บัวคำ บัวแก้ว บัวไล น้อย อ้าย เป็นต้น และการคลอดลูกนิยมไปทำคลอดที่โรงพยาบาล เนื่องจากมีความสะดวกสบายและความปลอดภัยของแม่กับลูกน้อย

เครื่องสักการะแม่ช่าง จากการสัมภาษณ์แม่ฮ้อยแปง ฮัยจอมกุล ปราชญ์ชาวบ้านแม่คำ สิ่งหนึ่งที่ทำให้แม่ฮ้อยแปง ปลายปลื้มปีติถึงความกตัญญูของคนแม่ฮ้อยเคยเป็นผู้ทำคลอด หลายคนจะมาร่วมแสดงระลึกถึงคุณความดีของท่าน ด้วยการนำเครื่องสักการะ คือ ฝ้ายผูกข้อมือ น้ำส้มป่อย ไข่เป็น (จะนำไปปล่อย) เงิน ๕ บาท หรือ ๑๐ บาท หรือไม่มีก็ได้ ดอกไม้ รูป เทียน เหล้าพองเป็นพิธี บางคนคลอดแล้ว ๓ เดือนพ่อแม่ก็จะมา บางคนโตแล้วก็ยังมา ส่วนมากจะมาวันปีใหม่เมือง “วันสงกรานต์” และสิ่งหนึ่งที่เป็นเรื่องยืนยันถึงภูมิปัญญา ความสามารถของแม่ฮ้อยแปง ฮัยจอมกุล จากคำพูดว่า “ตั้งแต่แม่ฮ้อยทำคลอดมา ทั่วบ้านแม่คำนับเป็นร้อยคน ยังไม่เคยมีเด็กตายคามือแม่สักคน”

การตาย

พิธีเกี่ยวกับการตายของชาวบ้านแม่คำ จะจัดพิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านของผู้ตาย โดยเจ้าภาพจะบอกกล่าวหรือออกการ์ดเชิญแขกทั้งในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้าน ระยะเวลาในการตั้งศพบำเพ็ญกุศลประมาณ ๓ - ๕ วัน ในแต่ละคืนจะมีพิธีทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย มีการช่วยเหลือกันของกลุ่มแม่บ้านในการดูแลเรื่องอาหาร เครื่องดื่ม สำหรับแขกตลอดทุกวันทุกคืนที่มีงาน

การอาบน้ำศพ ทางญาติของผู้ตายจะช่วยกันอาบน้ำศพ จากนั้นก็จะจัดการแต่งตัวให้ศพด้วยชุดเสื้อผ้าที่ดีที่สุด หรือชุดที่ผู้ตายชอบที่สุดในสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่ มีการพาดหน้าตาแปงหัวผมให้เรียบร้อย แล้วจึงเอาศพมานอนบนเสื่อเรียกว่า “เสื่อทองขาว” หรือ “เสื่อสาดขาว” นำเงินใส่ไปปากศพ จากนั้น สล่าไม้ศพ “สัปปะเห่อ” จะมัดตราสังข์โดยเอามือคนตายพนมไว้ที่อก มีกรวยดอกไม้รูปเทียน ถือพนมไว้ แล้วใช้ด้ายดิบผูกไว้ให้แน่น ขณะที่กำลังผูกด้ายจะพูดว่า “ขอเอาดอกไม้รูป

เขียนนี้ไปให้พระเอกแก้วจุฬามณีบนสวรรค์เนื้อ” จากนั้นก็จะนำด้ายดิบมาผูกที่เท้าที่เอว และที่คอ ถือตามคติทางศาสนาว่า

ปุตตั้ง	คิว	มีลูกเหมือนเชือกผูกคอ
ภริยา	หัตถ	มีเมียเหมือนปอกผูกศอก
ธนัง	ปาเท	มีทรัพย์สมบัติเหมือนปลอกสวมเท้า

หลังจากมัดตราสังข์เสร็จ จะหามศพมาวางไว้บนแคร่ไม้ไผ่ที่ได้สานไว้แล้วให้ขนาดพอดีกับโลงศพ จากนั้นจะช่วยกันยกศพใส่โลง และก่อนที่จะปิดฝาโลง สล่าไม้ศพจะนำกิ่งไม้ที่ไม่มีใบติดปักแถวๆ ไปมาในโลงศพพร้อมกับพูดว่า “ขวัญคนหนี ขวัญผีอยู่” เสร็จแล้วทำการปิดฝาโลงทางเจ้าภาพจะจัดเตรียมเครื่องสักการะศพ ได้แก่ บาทพระ ตุ๊กสามหาง ข้าวปลาอาหาร หมาก เมี่ยง บุหรี่ เข็มเย็บผ้า ใส่ถุงรวมกันนำไปตั้งไว้บนโรงศพ เพราะเชื่อว่าวิญญาณผู้ตายจะนำไปเป็นเสบียงในภพหน้า นอกจากนั้นเจ้าภาพบางรายจะนำดอกไม้พวงหรีดและไฟกระพริบประดับที่โรงศพอีกด้วย หลังจากจัดแต่งโรงศพเรียบร้อยแล้ว ทางเจ้าภาพจะนำตะเกียงมาจุดไว้ที่หน้าศพ “ไฟยาม” โดยคอยระวังไม่ให้ไฟดับ นำกระถางรูปตั้งไว้ที่หน้าศพ เพื่อให้คนที่มาร่วมงานบิณฑบาตศพ

ในทุกคืนจะนิมนต์พระมาสวดอภิธรรมและเทศกรรม เช่น คัมภีร์เรื่องพระมาลัยโปรดโลก กับ ธรรมหาวิบาก และในระหว่างที่ตั้งศพอยู่บนบ้าน เจ้าภาพจะนำอาหารไปถวายที่วัด ทั้งมือเช้าและมือเพล ชาวบ้านใกล้เคียงจะนำอาหาร ข้าวสาร “ฮ่อมคร้ว” ช่วยเหลือแก่เจ้าภาพถือเป็นการแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายด้วย ช่วงกลางคืนชาวบ้านจะมาอยู่เป็นเพื่อนศพ เจ้าภาพก็จะจัดหาอาหารหมาก พลุ เมี่ยง บุหรี่ เลี้ยงตลอดคืน

ก่อนนำศพไปเผา ๑ วัน เรียกว่า “วันแต่งดา” ชาวบ้านจะช่วยกันทำ “สวดดอก” จัดพริกเกลือ หอม กระเทียม ใส่ถุงพลาสติก เพื่อเตรียมใส่สำหรับไทยทาน ให้ครบพระสงฆ์ตามจำนวนที่นิมนต์มาและจัดสำหรับพระพุทธรูป ๑ ชุด พระธรรม ๑ ชุด และปูจรรย์ ๑ ชุด เมื่อถึงเวลาเย็นเวลาประมาณ ๑๗.๐๐ น. ทางเจ้าภาพจะช่วยกันยกโลงศพบนบ้าน นำมาใส่ไว้ในปราสาทเรือนศพ ที่ตั้งไว้ก่อนกริ้วบ้านจากนั้นพระสงฆ์จะใช้ฝ้ายจูงศพ คือ ด้ายดิบจำนวน ๕ ห่วง ใช้ผูกโยงสลัดกันไปแล้วนำไปผูกติดกับโรงค้ำปลายเท้าของศพ เมื่อผูกเสร็จจะมัดนิ้วเท้าพันเก็บตั้งไว้บนปราสาทเรือนศพ สำหรับให้สามเณรจูงศพไปสู่ป่าช้า จากนั้นปูจรรย์จะประกอบพิธีเวียนทาน “ถวายเครื่องคร้ว” เพื่ออุทิศไปให้กับผู้ตาย วันดาคืนสุดท้ายเท่าที่ผู้วิจัยสังเกตเห็น จะมีคนมาร่วมงานมากกว่าทุกๆ คืน และในคืนนี้เจ้าภาพจะจ้างดนตรีแห่ศพ เป็นดนตรีประยุกต์ มาบรรเลงให้เกิดความครึกครื้นไม่เงียบเหงา (บางบ้านจะใช้เปิดเครื่องเสียงแทน)

วันเผาศพ “วันเสียดศพ” ความเชื่อของชาวบ้านแม่ตำ จะกำหนดวันเผาศพไม่ตรงกับวันพระ “วันเก้ากอง” คือ วันออก ๕ ค่ำ กับ วันแรม ๕ ค่ำ เชื่อว่า ถ้านำศพไปเผาวันที่ต้องห้ามความไม่ดีจะตกแก่เจ้าภาพลูกหลานที่อยู่ข้างหลังทำมาค้าขายไม่เจริญ รุ่งเช้าเวลาประมาณ ๐๘.๐๐ น. ทาง

เจ้าภาพจะนำลูกหลานของผู้ตายไปบรรพชาสามเณร “บวชน้ำไฟ” ที่วัดเพื่ออุทิศพร้อมกับนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีเจริญพุทธมนต์ เมื่อพระสงฆ์มาถึง ปู่จารย์จะเป็นผู้นำทำพิธีไหว้พระสมาทานศีล พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ เสร็จแล้วเจ้าภาพจะนำเครื่องไทยธรรมถวายแด่พระสงฆ์ เมื่อถวายเสร็จ พระสงฆ์จะให้พร คำให้พรของพระสงฆ์เมืองเหนือในชั้นตอนนี้ มีลักษณะเป็นคำร้อยกรอง โดยที่พระสงฆ์จะเป็นผู้หยาดน้ำ “กรวดน้ำ” ทางเจ้าภาพก็จะเขียนชื่อ นามสกุล ของผู้ตายส่งให้พระสงฆ์ (เฉพาะรูปที่นั่งหัวแถว) คำให้พรของพระสงฆ์ มีดังนี้

เอวัง โหนตุ “เอวัง โหนตุ” บัดนี้มูลศรัทธาลูกหลานนำเอาข้าวน้ำปัจจัยมาถวาย เป็นทานเพื่ออุทิศกุศลไปให้ผู้ตาย เป็นทานเพื่อจกอุทิศส่งไปหา... “ผู้ตาย” แม้นได้วางอารมณ์อาลัยจิตใจไป บ่ คือ คือจิตใจจากไปร่างไปไม่ถูก ไปตกอยู่ในหว่างจตุรabay “จตุรabay” คือ อบาย ๔ เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน ร้อนบ่ได้อาบ อยากบ่ได้กิน ขอน้ำบุญอันนี้ไปปรากฏเจือ “เจือเจือ” คือ “เจือจาน” ไปอุ้มปกยกออก คือ “อุ้มออกจากความทุกข์” จากที่ร้ายร้ายมาสู่ที่ดี “ร้ายมาสู่ที่ดี” คือ “ย้ายมาสู่ที่ดี” แม้นตกที่ดีแล้ว ขอน้ำบุญนี้ไปเติมแถม “เติมแถม” คือ “เพิ่มเติม หรือ แถมให้” สะหรีสัมปัตติ คือ “ศรีสมบัติ” ยิ่งกว่าเก่า สุขร้อยเท่าพันปุน “ร้อยเท่าพันปุน” คือ “ร้อยเท่าพันทวี”

เมื่อพระสงฆ์หยาดน้ำเสร็จก็จะให้พรเป็นภาษาบาลีอีกครั้ง หลังจากทีพระสงฆ์ให้พรเสร็จปู่จารย์จะนำชาวบ้านกรวดน้ำอีกครั้ง จากนั้นพระสงฆ์ก็จะลากลับวัด ในตอนนี้ทางเจ้าภาพจะนำอาหารมือเพลไปถวายที่วัดด้วย

การเคลื่อนศพ “ลากศพ” ไปป่าช้า ญาติๆ ชาวบ้านคนหนุ่มคนสาวจะช่วยกันเก็บพงหรือดและไฟที่ประดับโลงศพ และก่อนที่จะเคลื่อนศพไปป่าช้า ผู้ที่แบกตุ้งสามหางกับถุงห่อข้าวของเครื่องใช้ของผู้ตายเดินนำหน้าไปก่อน ตามด้วยคนที่ถือหม้อดินที่ใช้ไม้ผูกติดกับหม้อดิน ในหม้อดินจะมีเศษผ้าหรือเปลือกมะพร้าวสุ่มไฟเป็นคว้นคลั่ง หมู่มแห่หรือนักดนตรีจะยกเครื่องดนตรีขึ้นรดเมื่อทุกอย่างพร้อมแล้วก็จะเคลื่อนศพ สามเณรที่ถือฝ้ายจูงศพอยู่ด้านในระหว่างเชือกที่ชาวบ้านชักลากทั้ง ๒ เส้น

เมื่อขบวนศพถึงบริเวณป่าช้า คนถือตุ้งสามหาง คนถือถุงห่อข้าวและคนถือหม้อดิน จะนำไปวางไว้ตามโคนต้นไม้ ขบวนที่แห่ศพมาถึงป่าช้าจะนำปราสาทเรือนศพ ตั้งไว้ใกล้กับเชิงตะกอน จากนั้นบรรดาญาติๆ จะถ่ายรูปไว้เป็นอนุสรณ์ครั้งสุดท้าย เมื่อถ่ายรูปเสร็จ จะนำโต๊ะพับมาวางไว้ข้างปราสาทเรือนศพ ดึงฝ้ายที่จูงศพวางไว้บนโต๊ะ นำผ้าบังสุกุลไปวางไว้บนฝ้ายจูงศพ จากนั้นจะนิมนต์พระสงฆ์มาพิจารณาผ้าบังสุกุล เมื่อพระสงฆ์ชักผ้าบังสุกุลเสร็จแล้ว เจ้าภาพจะนำน้ำมาให้พระครบทุกรูปเพื่อทำการหยาดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย เมื่อพระสงฆ์หยาดน้ำเสร็จจะนิมนต์พระอีก ๑ รูป ทำการพิจารณาทอดผ้าบังสุกุล เมื่อทอดผ้าบังสุกุลเสร็จจะมีการกล่าวประวัติของผู้ตาย เสร็จแล้วผู้ดำเนินรายการจะกล่าวให้คนที่ร่วมงาน ยืนไว้อาลัยให้แก่ผู้ตาย ประมาณ ๑ นาที บรรดาแขกที่มาร่วมเสีศพ “ปลงศพ” จะนำดอกไม้จันทน์ไปวางไว้ที่ปราสาทเรือน

ศพ เมื่อแขกที่มาร่วมปลงศพวางดอกไม้จันทน์เสร็จญาติฝ่ายชายจะช่วยกันยกปราสาทศพ ไปตั้งบนเชิงตะกอนแล้วจึงทำการเผา

เมื่อเสร็จจากพิธีเสียศพ ญาติมิตรคนที่ไปร่วมงาน จะย้อนกลับมาที่บ้านของผู้ตาย เพื่อช่วยเก็บข้าวของหรือบางคนจะไปบอกลาเจ้าภาพ และตรงประตูหน้าบ้านเจ้าภาพ จะมีน้ำส้มป่อยใส่ถึงตั้งไว้ เมื่อคนใดจะผ่านเข้าบ้านจะใช้น้ำลูบมือและใบหน้า เพราะมีความเชื่อว่าเป็นการล้างภาพที่ไม่เป็นมงคลไม่ให้ติดตาม และเป็นการป้องกันผีหรือเสนียดจัญไรที่จะติดตามตัวเข้าไปในเรือนของผู้ตาย

ความเชื่อหลังจากทำพิธีเสียศพ “ปลงศพ”

เฮือนเย็น หรือเรือนเย็น หมายถึง บ้านศพ คือ บ้านที่มีคนตายศพยังตั้งอยู่ที่บ้านนั้นทางอีสาน เรียกว่า “จันทน์เฮือนดี” คำว่า “เฮือน” หมายถึง บ้านเรือนที่อาศัย “เย็น” หมายถึง เย็นยะเยือกเข้าถึงหัวใจ เพราะการจากไปของบุคคลผู้เป็นที่รัก มีบิดามารดาเป็นต้น สภาพที่เจ็บเหงาเศร้าสร้อย บรรยากาศไม่ปลอดโปร่ง เหมือนกับมีวิญญาณของผู้ตายล่องลอยมาอยู่ใกล้ๆ ความรู้สึกเจ็บเวงจึงเรียกว่า “เฮือนเย็น” ความเชื่อเกี่ยวกับ “เฮือนเย็น” ของชาวบ้านแม่ต๋ำ หลังจากที่มีการเผาศพแล้ว จำนวน ๓ วัน ตั้งแต่นั้นไป จะถือว่าบ้านของผู้ตายนั้นเป็นเฮือนเย็น ดังนั้นบรรดาญาติและเพื่อนบ้านที่สนิทสนมคุ้นเคยกับเจ้าภาพ จะไปเที่ยวหาไปนอนเป็นเพื่อนทำให้เจ้าภาพคลายความเศร้าโศกเจ็บเหงา การไปจะไปหลังจากได้รับประทานอาหารเย็นแล้ว และเมื่อรุ่งเช้าก็จะกลับบ้านของแต่ละคน เพื่อประกอบกิจการงานตามปกติ

บทที่ ๓

พิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและชาวพุทธล้านนา

๓.๑ พิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้

การแต่งงานเป็นระยะเริ่มต้นของมนุษย์แทบทุกคนทั้งชายและหญิง เมื่อถึงวัยอันสมควร โดยที่ต่างฝ่ายต่างพึงพอใจและยินยอมพร้อมใจ ที่จะมาอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา มีครอบครัวเป็นของตนเอง ก่อนที่จะอยู่ร่วมกันจะต้องเข้าพิธีแต่งงาน และการแต่งงานโดยปกติทั่วไปมี ๒ แบบ คือ ถ้าผู้หญิงไปแต่งงานที่บ้านผู้ชาย เรียกว่า อาวาหมงคล ๑ ถ้าผู้ชายไปแต่งงานบ้านผู้หญิง เรียกว่า วิวาหมงคล ๑^{๓๒} พิธีกรรมหมายถึง “การกระทำพิธีที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกชนและสิ่งศักดิ์สิทธิ์”^{๓๓} “คือ เทพเจ้า อันเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา ที่มีพิธีการและจังหวะซึ่งใช้ซ้ำแล้วซ้ำอีก ในโอกาสที่มีพิธีฉลอง”^{๓๔} “โดยรูปแบบของพฤติกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าตามความเชื่อ”^{๓๕} และ “พิธีการนี้เป็นการปฏิบัติ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา ตามวันเวลาที่กำหนดไว้”^{๓๖} เนื่องจากศาสนาเป็นสิ่งที่ให้คนรวมกลุ่มโดยอาศัยพิธีกรรมและความเชื่อ ทำให้คนมาร่วมกระทำพิธีและยึดถือว่าเป็นสมาชิกของคนในกลุ่มสังคมเดียวกัน^{๓๗} จึงต้องมีระเบียบพิธี หมายถึง “แบบแผนที่วางไว้เพื่อเป็นแนวปฏิบัติหรือดำเนินการ”^{๓๘}

---

^{๓๒} จันทร ไพจิตร ป. ๘, *ประมวลพิธีมงคลของไทย ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลื่องเสียง, ๒๕๐๘), หน้า ๑๑๗.

^{๓๓} John E. Conklin, *Sociology An Introduction*, (New York : Macmillan Publishing Co., Inc., 1984), p. 496.

^{๓๔} Mavis. Hiltunen Biesanz and John Biesanz, *Introduction to Sociology*, 3 Ed., (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1987), p. 479.

^{๓๕} Popeonoe David, *Sociology*, 4 Ed., (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1980), p. 405.

^{๓๖} แสง จันทรังาม, *ศาสนศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๑.

^{๓๗} ปรีชา นุ่นสุข, *มานุษยวิทยาเบื้องต้น*, (สงขลา : โรงพิมพ์สงขลา, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๖.

^{๓๘} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕*, (กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๓๕.

การแต่งงานของแต่ละสังคมนั้น จะมีลักษณะและแบบแผนที่แตกต่างกันออกไป และเมื่อแต่งงานกันแล้วต่างฝ่ายต่างต้องมีหน้าที่รับผิดชอบต่อกับครอบครัวของตนเอง ครอบครัวจะมีความสงบสุขร่มเย็นอยู่ได้นั้น ทั้งสองฝ่ายก็ต้องมีความเห็นอกเห็นใจกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันและเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยส่งผลให้ชีวิตการแต่งงานนั้นราบรื่น แต่ถ้าครอบครัวใดมีเรื่องวิวาทบาดหมางใจกันอยู่เป็นประจำ หรือต่างฝ่ายต่างละเลยหน้าที่ที่ตนต้องรับผิดชอบอยู่ขาดความไว้วางใจกันหรือไม่ไว้วางใจกัน ครอบครัวนั้นก็มักจะมีชีวิตครอบครัวที่ไม่ยืดหยุ่น ผลสุดท้ายสิ่งที่ครอบครัวนั้นจะได้รับ คือ การหย่าร้าง และการหย่าร้างกันนั้นในสภาพทางสังคมถือว่าเป็นเรื่องที่น่าอับอาย

การแต่งงานเป็นพิธีกรรมทางสังคมอย่างหนึ่งของมนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์ มีจุดมุ่งหมายของพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันเฉพาะการจัดพิธีกรรมในส่วนของรายละเอียดปลีกย่อยเท่านั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ค่านิยม ความเชื่อ ซึ่งเป็นรากฐานของแต่ละสังคม การแต่งงานถ้าเกิดขึ้นในกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกัน การปฏิบัติตามพิธีกรรมและความเชื่อก็คงไม่มีอุปสรรคแต่อย่างใด แต่ถ้าเป็นการแต่งงานของชนต่างวัฒนธรรม ทั้งสองฝ่ายก็จะมี การปรับตัวทางวัฒนธรรมเข้าหากัน ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดยินยอมสูญเสียวัฒนธรรมบางอย่าง (Culture Loss) ของตนไป แต่ทั้งนี้ทั้งสองฝ่ายก็จะมี การแบ่งยอมซึ่งกันและกันในหลายๆ อย่าง โดยยึดเอาความรักที่ทั้งสองมีต่อกันเป็นหลักสำคัญว่า การที่จะต้องคำนึงถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม เพราะหลังจากที่ทั้งสองฝ่ายตกลงใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันแล้ว ผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายจะพิจารณาปรับทั้งวัฒนธรรม ประเพณีและทัศนคติ ความเชื่อของแต่ละฝ่ายเคยยึดถือปฏิบัติให้ผสมผสานสอดคล้องไปด้วยกัน และถ้าขนบธรรมเนียมพิธีกรรมใดที่สามารถประยุกต์เข้ากันได้ ก็จะพิจารณาให้ต่างฝ่ายต่างประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมของตน โดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

๓.๑.๑ การเลือกคู่ครอง

การเลือกคู่ครองนั้นเป็นเรื่องที่บุคคลต้องเอาใจใส่อย่างจริงจัง เพราะผู้เลือกต้องรับผลของการเลือกไปตลอดอาจเป็นชั่วชีวิต^{๓๕} ชายหญิงที่จะสมรสกันนั้นจะผ่านการเลือกบุคคลที่ตนพอใจ หรือไม่ก็แล้วแต่สภาพการณ์ของสังคม เพราะการสมรสแสดงถึงประเพณีการให้อำนาจในสังคมและข้อผูกพันต่อชุมชน^{๓๖} การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของชายหญิงคู่นั้นั้น สังคมไทยในสมัยก่อนถือว่า การเลือกคู่ครองให้ลูกเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ หรือญาติผู้ใหญ่ที่จะเป็นผู้กำหนดทั้ง

^{๓๕} พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, จิตวิทยาครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔๐.

^{๓๖} สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๖๕.

ระยะเวลาและเงื่อนไขต่างๆ เองทั้งหมด เพราะการที่ถูกหลานของตนจะเริ่มดำเนินการครองเรือน ในฐานะครอบครัวจัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่สำคัญที่สุดนั้น จะกระทบกระเทือนถึงความมีหน้ามีตา หรือเสื่อมเสียชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ดังนั้นการเลือกคู่ครองของบุตรหลานจะต้องผ่านความเห็นชอบจากผู้ใหญ่เสียก่อน แต่ในบางกลุ่มชาติพันธุ์จะให้อิสระแก่บุตรหลานในการเลือกคู่ครอง โดยหนุ่มสาวจะเลือกคู่ครองเองตามความพึงพอใจของตน จากการมีทัศนคติที่ตรงกัน โดยการใช้วิจรรณญาณของตนเอง หรืออาจตรวจสอบคู่ครองของตนเองจากเพื่อนที่สนิทสนมกัน เพราะการเลือกคู่ครองผิดเมื่อแต่งงานไปแล้วนั้นปัญหาต่างๆ อาจตามมาในภายหลังจนกระทั่งทำให้หน่วยสังคมที่เล็กที่สุดมีปัญหาต้องล่มสลายไปในที่สุด

สำหรับการเลือกคู่ครองของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าบ้านแม่จันใต้ ส่วนใหญ่แล้วหนุ่มสาวที่จะแต่งงานแยกไปมีครอบครัว จะมีอิสระในการเลือกคู่ครองของตนตามความพึงพอใจ ไม่นิยมเลือกคู่ครองโดยที่ต่างฝ่ายต่างเป็นลูกคนสุดท้ายและไม่คำนึงถึงหน้าตา หรือฐานะ แต่จะคำนึงถึงความดีเป็นหลัก เช่น ขยันทำงาน ไม่มีนิสัยเกเร และที่สำคัญต้องไม่ติดยาเสพติด^{๕๑} ดังนั้นจึงทำให้กลุ่มที่เป็นหญิงจึงต้องมีการไตร่ตรองในการที่จะเลือกคู่ครองเป็นสำคัญ ส่วนฝ่ายชายก็เช่นเดียวกันมักจะเลือกคู่ครองที่เป็นคนขยันทำงาน ทั้งงานไร่และงานเรือน เย็บปักถักร้อยเก่ง และที่สำคัญไม่นิยมเลือกคนในวงศ์ตระกูลเดียวกัน หรือหากมีการแต่งงานภายในวงศ์ตระกูลเดียวกันก็จะต้องมีการทำพิธี “การแยกตระกูล” ไม่นับเป็นเครือญาติคือ ต้องแยกทั้งสองฝ่ายออกจากตระกูล แต่จะทำภายหลังจากที่ได้แต่งงานกันแล้ว

๓.๑.๒ การเกี่ยวพาราตี

การเกี่ยวพาราตีของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าบ้านแม่จันใต้เรียกว่า “หมีคะซออีเยอะ” อดีตจะมีสถานที่หนึ่งเรียกว่า “แคช่อง” ซึ่งคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าเป็นลานสาวกอด อันที่จริงแล้วสถานที่แห่งนี้หมายถึงสถานที่สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ ของคนในหมู่บ้าน ดังที่สมาคมอ่าบ้านให้ความหมายว่า

“ลานเที่ยวชুমชน” ลานเที่ยวแห่งนี้อ่าบ้านใช้ประโยชน์ในการเดินรำร้องเพลงยามค่ำคืน เพื่อถ่ายทอดวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ โดยผ่านบทเพลงต่างๆ ถือเป็นลานการเรียนรู้ให้ผู้สนใจ ลานเที่ยวชুমชนนี้จะใช้เฉพาะช่วงเวลากลางคืน ยกเว้นเมื่อมีฝนตกหรือมีคนตายจะไม่ใช้สถานที่แห่งนี้^{๕๒}

ความเข้าใจของคนทั่วไปว่า “แคช่อง” เป็นลานสาวกอด จะเป็นจริงหรือไม่อย่างไรนั้น มีข้อเปรียบเทียบของชาวบ้านว่า

^{๕๑} สัมภาษณ์ นางหมีมะ เซอมีอ, ๕ มีนาคม ๒๕๕๑.

^{๕๒} สมาคมชาวอ่าบ้าน เชียงราย, “ศาสนา ความเชื่อ มารยาทอ่าบ้าน”, (เชียงราย : สมาคมชาวอ่าบ้าน เชียงราย, มปป.), หน้า ๕. (อัคราเนนา)

ในอดีตก่อนที่พระอาจารย์จะขึ้นมาอยู่หมู่บ้านแห่งนี้ เด็กเยาวชนชาวบ้านไม่สามารถสวดมนต์ได้ แต่ปัจจุบันมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักพระพุทธศาสนา เนื่องจากเขาเหล่านี้ได้ไปทำกิจกรรมกับพระอาจารย์ และสถานที่ที่ไปทำกิจกรรมก็คือ “วัด” ดังนั้นในอดีต “แคช่อง” จึงเป็นสถานที่สำหรับทำกิจกรรมเช่นเดียวกับวัดในปัจจุบัน^{๔๓}

อีกเรื่องหนึ่งที่เป็นเรื่องกึ่งขาของคนทั่วไป ไม่ว่าจะถูกถ่ายทอดทางสื่อต่างๆ ทั้งที่เป็นบทเพลง ภาพยนตร์ บทกวี หนังสือเชิงวิชาการ ตลอดจนคำเล่าขานของคนทั่วไปในเรื่องเกี่ยวกับครูหญิงสอนรัก “คหิมิตะ” กับ ครูชายสอนรัก “คจิระคะ” ไม่พบปรากฏเรื่องนี้ในหมู่บ้านแม่จันได้เลย แต่หากในความเป็นจริง ในหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าหมู่บ้านอื่น ทั้งที่เป็นอดีตและปัจจุบัน ผู้วิจัยไม่สามารถตรวจสอบหรือหาข้อมูลได้ เพราะขาดหลักฐานที่น่าเชื่อถือที่สามารถที่จะยืนยันได้

จากการที่ผู้วิจัยได้อาศัยอยู่หมู่บ้านแห่งนี้นับตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน (๒๕๕๗) จากการสังเกตและสัมภาษณ์ ไม่พบว่าเป็นลานสาวกอดดั่งที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกัน แต่คำว่า “แคช่อง” ในอดีตนั้นมีอยู่จริงเป็นสถานที่สำหรับทำกิจกรรมของคนในหมู่บ้าน ดังที่สมาคมอาข่ากล่าวว่าการเที่ยวชุมชน เช่น การพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งต่างๆ การสังสรรค์รื่นเริง เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะมีแต่หนุ่มสาวที่จะไปพบปะกันในสถานที่แห่งนี้ ส่วนในปัจจุบันสถานที่แห่งนี้ ผู้วิจัยไม่พบเห็นชาวบ้านหนุ่มสาว ไปทำกิจกรรมที่ลานนี้เลย และหากมองตามหลักความเป็นจริงเมื่อหนุ่มสาวได้มีการพบปะกันพูดคุยได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้ศึกษานิสัยใจคอ ก็อาจจะเกิดเป็นความพึงพอใจกันและกันได้ ซึ่งการกระทำในลักษณะนี้ส่วนมีอยู่ในทุกสังคม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม โดยธรรมชาติแล้วจึงต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของ มีการติดต่อสื่อสารพบปะพูดคุย มีการทำกิจกรรมรวมกลุ่ม กิจกรรมหนึ่งที่ได้ชัดคือการพักผ่อนหย่อนใจสังสรรค์รื่นเริง สถานที่แห่งนี้จึงเป็นที่ให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบกัน ดังคนไทยทั่วไปหนุ่มสาวมักรู้จักกันตามงานบุญและประเพณีเทศกาลต่างๆ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ก็เช่นเดียวกันในอดีตไม่มีแหล่งบันเทิง เพราะความเจริญด้านวัตถุต่างๆ ยังเข้าไปไม่ถึง ดังนั้นหนุ่มสาวจึงมักใช้สถานที่ “แคช่อง” เป็นสถานที่ที่เกี่ยวพาราสีพบปะพูดคุยกันเป็นหลัก นอกจากนั้นอาจพบกันระหว่างทางขณะเดินไปทำไร่ หรือการลงแรงทำงานร่วมกัน และมักใช้บทเพลงเป็นสื่อเพื่อบอกความในใจของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาว บทเพลงที่แสดงออกเป็นภาษาอาข่าโบราณ ไม่มีทำนอง ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ เป็นการร้องสดแบบโต้ตอบระหว่างหนุ่มสาวมีลักษณะการร้องแบบเอื้อนลูกค้อยาวๆ

นอกจากจะมีบทเพลงแล้ว หนุ่มๆ มักใช้เครื่องดนตรีอาข่า “เด้อมหือ” (มีลักษณะคล้ายซิงเครื่องดนตรีของชาวล้านนา) “ค้อจี้” (ลักษณะคล้ายซอมีสาย ๑ เส้น) และขลุ่ย เป็นสื่อเพื่อนัด

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายเบญจ งามมือ, ๕ มีนาคม ๒๕๕๑.

พบปะพูดคุยระหว่างชายหนุ่มหญิงสาว หนุ่มๆ จะนำเครื่องดนตรีเหล่านี้ออกมาเล่นในช่วงหลังจากเสร็จกิจการงาน ในเวลาพลบค่ำหลังจากรับประทานอาหารเย็น หนุ่มคนใดหากได้นัดแนะคนรักไว้ ก็จะนำเครื่องดนตรีเหล่านี้ออกมาเล่น เมื่อสาวคนรักได้ยินเสียงดนตรีก็จะออกมาพบยังสถานที่ที่ได้ นัดกันไว้ และการเกี่ยวพาราสีนี้ไม่นิยมให้พ่อแม่พี่น้องรับรู้ สิ่งที่สำคัญในระหว่างที่ยังไม่ได้ แต่งงานกันทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมีข้อห้ามไม่ให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไปเกี่ยวพาราสียังบนบ้านรวมถึง การหลับนอนที่บ้านของอีกฝ่ายด้วย และหากเกิดความรักจนถึงขั้นที่จะตกลงอยู่กินเป็นสามีภรรยา กัน จะต้องมีการพบพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนคติ หรือปรับความเข้าใจกันก่อนที่จะตกลงใช้ชีวิตคู่ หนุ่ม สาวจะมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน ดังที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์นายแม่ก้อ เขมมือ ถึงเรื่องการ เกี่ยวพาราสีว่า ในอดีตหากหนุ่มสาวคู่ไหนตกลงที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันแล้ว ต่างฝ่ายก็จะมอบของที่เป็น เครื่องประดับให้แก่กันและกัน เช่น กำไลข้อมือหรือเครื่องประดับอื่นๆ เพื่อเป็นสิ่งยืนยันห้าม ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดนอกใจ เครื่องประดับที่แลกกันนี้ ต่างฝ่ายต่างจะต้องนำมาคืนให้แก่กันและกันก่อน วันแต่งงาน หรือช่วงเช้าของวันแต่งงาน การแลกเปลี่ยนเครื่องประดับระหว่างหนุ่มสาว ถือเป็น คำมั่นสัญญาเปรียบได้กับเป็นการหมั้นหมายนั่นเอง”^{๔๔}

แต่ในปัจจุบันสภาพดั้งเดิมที่เคยปรากฏในอดีตค่อยๆ เลือนหายไปจากหมู่บ้าน เนื่องจาก ความเจริญจากภายนอก การรับเอาคลื่นวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาในหมู่บ้านเป็นสาเหตุการ ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จากการสังเกตของผู้วิจัย หนุ่มสาวจะนำโทรศัพท์มือถือเข้ามาพูดคุย เกี่ยวพาราสี ทำให้หนุ่มสาวที่เคยใช้วิธีการเกี่ยวพาราสีกันดังในอดีตเริ่มเลือนหายไปจากสังคม การ ได้พบปะพูดคุยกันของหนุ่มสาวยามค่ำคืนไม่ค่อยปรากฏให้เห็น ตัวแปรที่สำคัญที่สุดคือ ความ จำเป็นทางเศรษฐกิจและการศึกษา หนุ่มสาวต้องออกไปรับจ้างทำงานยังต่างถิ่น เช่นการไปทำงาน รับจ้าง กรรมกรก่อสร้าง ช่างเสริมสวย และศึกษาต่อในเมืองไม่ได้อยู่ในหมู่บ้าน และหากเกิดความ พอใจรักใคร่ในกันและกันที่เป็นคนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ก็จะกลับมาประกอบพิธีกรรมแต่งงานใน หมู่บ้านของตน

๓.๑.๓ การทาบตามผู้ขอ

ตามประเพณีไทยอันดั้งเดิมของไทย เมื่อหญิงชายรักใคร่ชอบพอกัน และมีความประสงค์ จะแต่งงานอยู่ด้วยกันฉันสามีภรรยา ผู้ใหญ่ฝ่ายชายจะต้องส่งผู้ซึ่งเป็นที่นับถือของคนทั้งหลายซึ่ง เรียกว่า “เฒ่าแก่” ไปพุดจาทาบตามพ่อแม่ของฝ่ายหญิงอย่างไม่เป็นทางการเสียขั้นหนึ่งก่อน”^{๔๕}

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายแม่ก้อ เขมมือ, ๕ มีนาคม ๒๕๕๑.

^{๔๕} สมชัย ใจดี, ประเพณีและวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทย วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐๖.

ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ ไม่มีพิธีหมั้นและไม่มีค่าสินสอดให้กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง เมื่อหนุ่มสาวคู่ใดมีความรักชอบพอกันจนถึงขั้นตกลงจะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ฝ่ายชายจะบอกกับเพื่อนหรือญาติที่เป็นชายมีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน เป็นผู้ไปทาบทามสู่ขอ แต่ไม่นิยมให้พ่อแม่หรือผู้ใหญ่เป็นผู้ไปทาบทามสู่ขอ เนื่องจากเป็นขนบธรรมเนียมที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

ผู้ทำหน้าที่ทาบทามสู่ขอเรียกว่า “แห่งน้อยอี-เออ” คนไทยเรียกว่า “เฒ่าแก่” ในการทาบทามสู่ขอไม่มีการกำหนดฤกษ์ยาม นิยมไปช่วงเวลากลางคืนตอนพลบค่ำ จะมีการนำเหล้าขาว ๑ ขวด หรืออาจจะมิของกินเล็กๆ น้อยๆ นำไปเป็นอาหารในระหว่างนั่งคุยสนทนา และผู้ทำหน้าที่ไปทาบทามสู่ขอยังถือได้ว่าเป็นบุคคลสำคัญ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพยานคนกลางด้วย

เรื่องราวเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ได้สอดคล้องกับผลการศึกษาของประเสริฐ ชัยพิภุสิต กล่าวว่า

หนุ่มสาวอีกชื่อ “อาข่า” มีอิสระในการเลือกคู่ครองมาก การได้เสียกันก่อนแต่งงานไม่ได้เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจสำหรับพวกเขา และการถูกเนื้อต้องตัวถือเป็นเรื่องธรรมดาเป็นที่ยอมรับของสังคมอีกชื่อ “อาข่า” หญิงสาวจะเริ่มเลือกคู่ครองเมื่ออายุได้ประมาณ ๑๖-๑๗ ปี ลานสาวกอดเป็นสถานที่เริ่มต้นของความใกล้ชิดกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การแต่งงานอีกชื่อ “อาข่า” ห้ามเกี่ยวพาราสีกันบนบ้านเพราะถือว่าการไม่เคารพต่อผีบรรพบุรุษ อาจถูกสาปแช่งให้ได้รับเคราะห์ร้าย แม้แต่ต่อหน้าพ่อแม่ก็ไม่ปฏิบัติกัน เพราะถือว่าเป็นเรื่องไม่สมควร

ในสังคมอีกชื่อ “อาข่า” ไม่มีการบังคับเรื่องการแต่งงาน แต่เกิดจากความสมัครรักใคร่ของหนุ่มสาวเอง เมื่อหนุ่มชอบใจหญิงสาวคนใดก็จะชวนเพื่อนๆ ไปที่บ้านหญิงสาวเพื่อสู่ขอ หญิงสาวนั้นตนเอง โดยการมอบสุรา ๑ ขวด ให้แก่พ่อแม่ของหญิงสาวเพื่อเป็นการคารวะไม่มีแม่สื่อพ่อสื่อในการสู่ขอ เมื่อพ่อแม่ของหญิงสาวยินยอมแล้ว ฝ่ายชายก็จะกำหนดวันแต่งงานขึ้นอาจจะหลังวันสู่ขอ ๓ วัน ๕ วัน ๗ วัน หรือ ๙ วัน แต่ต้องไม่เกินกว่านี้หรือจะรับตัวไปในวันสู่ขอและจัดพิธีแต่งงานเลยก็ได้ โดยพิธีจะจัดที่บ้านฝ่ายชาย การเลี้ยงดูแขกเป็นหน้าที่ของฝ่ายชายทั้งหมดตามปกติในวันแต่งงานญาติของฝ่ายเจ้าสาวจะไม่มาในพิธีแต่งงานเมื่อฝ่ายเจ้าบ่าวรับตัวเจ้าสาวมาที่บ้านและจัดพิธีแต่งงานแล้วเจ้าสาวก็จะกลายเป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัวของเจ้าบ่าวและมานับถือผีฝ่ายสามี

ในกรณีที่พ่อแม่ของหญิงสาวไม่ยินยอมยกลูกสาวให้ แต่หนุ่มสาวคู่นั้นรักกัน หนุ่มสาวอาจหนีตามกันได้ ซึ่งวิธีนี้นิยมมากในเมียนมาร์และลาว ในการหนีตามกันหากญาติของฝ่ายหญิงตามมาเอาตัวคืน และตามทันก่อนที่ฝ่ายชายจะนำตัวหญิงสาวไปถึงบ้าน และดื่มไข ๑ ฟองกินร่วมกัน ญาติฝ่ายหญิงมีสิทธิ์นำตัวของหญิงสาวกลับไปได้ แต่ถ้าฝ่ายชายนำตัวหญิง

สาวไปที่บ้านและดื่มไข่กินร่วมกันก่อนที่ญาติจะไปถึง ก็ถือว่าเข้าพิธีแต่งงานเรียบร้อยแล้ว ญาติไม่มีสิทธิ์ที่จะนำตัวหญิงสาวคนนั้นกลับบ้านได้^{๔๖}

เมื่อผู้ทาบทามสู่ขอมาถึงบ้านฝ่ายหญิง ก็จะขึ้นไปบนบ้านตรงที่เป็นที่นอนของพ่อฝ่ายหญิง แล้วเจรจากับพ่อแม่ฝ่ายหญิง ถึงจุดประสงค์ที่ได้รับมอบหมายให้มาทำหน้าที่จากฝ่ายชาย โดยมีใจความว่า “หนุ่มสาวคู่นี้มีความรักใคร่กัน ต่างฝ่ายต่างก็ได้มอบของให้กันและกัน เช่น กำไล ข้อมือ เครื่องประดับ ที่เป็นเครื่องยืนยันว่าทั้งคู่มีความรักใคร่พอใจ พร้อมทั้งจะแต่งงานอยู่กินร่วมกัน และทางฝ่ายชายได้ส่งตนมาทาบทาม ไม่ทราบว่าจะทางพ่อแม่พี่น้องของฝ่ายหญิงจะว่าอย่างไร โดยที่ผู้ทาบทามสู่ขอจะบอกเล่าว่าทางฝ่ายชายเป็นใคร ชื่ออะไร ญาติพี่น้องโคตรเหง้าเหล่ากอเป็นใครมาจากไหน”

เกี่ยวกับเรื่องการทาบทามสู่ขออาจเรียกได้ว่า “ไม่มีการคลุมถุงชน” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ความรักเป็นใหญ่” เนื่องจากหนุ่มสาวกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ มีอิสระในการเลือกคู่ครองเป็นอย่างมาก หนุ่มสาวคู่ใดหากคิดจะแต่งงานกัน ได้มีการตกลงกันก่อนแล้ว สิ่งที่สำคัญทั้งคู่ต่างก็ได้มอบสิ่งของให้กันและกัน ซึ่งถือเป็นเครื่องยืนยันที่แสดงออกเป็นพฤติกรรมอย่างแน่นอน ดังนั้นเมื่อมีการเจรจาทาบทามสู่ขอเสร็จ ทางฝ่ายหญิงกับฝ่ายชายก็จะกำหนดวันแต่งงานได้เลย

ส่วนบุคคลที่เป็นพยานเกี่ยวกับเครื่องประดับ ที่ฝ่ายชายกับหญิงแลกกันนั้น เป็นการตกลงกันด้วยคำพูด ไม่มีใบสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษร จะมีพยานคนกลางที่ไม่เกี่ยวข้องที่เป็นเครือญาติทั้งของฝ่ายชายกับฝ่ายหญิง รับรู้ถึงข้อตกลงของทั้งสองได้มอบสิ่งของให้แก่กันและกัน และหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดสัญญา พยานคนกลางก็จะเป็นผู้ชี้แจงถึงข้อตกลงที่ทั้งคู่ได้ให้สัญญากันไว้ และจากการสัมภาษณ์ นายชิตา จือปา^{๔๗} ถึงข้อพิพาทในเรื่องสัญญาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หากเกิดขึ้นฝ่ายที่เป็นผู้ผิดสัญญาจะถูกอีกฝ่ายหนึ่งได้กรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของสิ่งของที่ทั้งคู่ได้แลกกันไว้ แต่หากในความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ ถือว่าหากบุคคลใดเป็นผู้ผิดสัญญา ไม่ควรคบหาสมาคมด้วย

๓.๑.๔ พิธีกรรมการแต่งงาน

การแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าสามารถเรียกได้หลายอย่าง เช่น “จีแซ่บ่า-เออ” “หมีสี่เสื่อคะ-เออ” ซึ่งการเรียกชื่อเหล่านี้จะใช้เรียกตรงขั้นตอนประกอบพิธีกรรมเท่านั้น การแต่งงานแบ่งออกเป็น ๓ รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ ๑ การแต่งงานแบบธรรมดา เรียกว่า “หมีหย่าเล่อ-เออ”

^{๔๖} ประเสริฐ ชัยพิภุสิต, สิบสองชนเผ่าในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์พี.ดี.เพรส, ๒๕๔๓), หน้า ๖๓ – ๖๔.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายชิตา จือปา, ๕ มีนาคม ๒๕๕๑.

รูปแบบที่ ๒ การแต่งงานแบบให้ห่อไข เรียกว่า “ห่อห้อยอายุบีจา-เออ”

รูปแบบที่ ๓ การแต่งงานพิธีใหญ่ เรียกว่า “ชำเบะเตาะ-เออ”

การแต่งงานแต่ละรูปแบบ จะแตกต่างกันตรงลำดับขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้ในรูปแบบที่ ๑ เนื่องจากเป็นที่นิยมโดยทั่วไป การแต่งงานจะใช้สถานที่ บ้านของฝ่ายชาย และเรื่องค่าใช้จ่ายฝ่ายชายจะเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด

สิ่งสำคัญที่จะขาดไม่ได้ คือ การกำหนดฤกษ์ โดยจะดูจากเดือนเป็นหลัก สามารถจัดพิธีแต่งงานได้ทุกเดือนแต่ที่นิยม คือ เดือนธันวาคมถึงเดือนพฤษภาคม เพราะถือว่าเป็นเวลาที่ว่างเว้นจากการงาน และในแต่ละเดือนจะมีวันที่เป็นข้อห้ามแต่งงาน จากการสัมภาษณ์ นายชิตา จือปา ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่มีความรู้เกี่ยวกับฤกษ์ในการประกอบพิธีกรรมแต่งงาน ให้กับผู้ประสงค์จะแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับข้อห้ามในการประกอบพิธีกรรม ดังนี้

วันที่ห้ามแต่งงาน

๑. วันเกิดของทั้งสองฝ่ายที่มีระยะห่างกัน ๙ วัน เรียกว่า “นองลิ” ตัวอย่างเช่น ฝ่ายชายเกิดวันเสื่อ ฝ่ายหญิงเกิดวันแกะ หรือฝ่ายหญิงเกิดวันลิงฝ่ายชายเกิดวันล่อ

๒. ลำดับวันเกิดของฝ่ายหญิงนำหน้าฝ่ายชายที่ติดกัน ๑ วัน เรียกว่า “หนอถ่” ตัวอย่างเช่น ฝ่ายหญิงเกิดวันลิงฝ่ายชายเกิดวันไก่

๓. วันเกิดของ พ่อ แม่ พี่ชาย น้องชาย ของทั้งสองฝ่าย

๔. วันแรกที่ พ่อ แม่ ของทั้งสองฝ่ายแต่งงาน

๕. วันตายของสมาชิกในครอบครัว ของทั้งสองฝ่าย

ส่วนที่เป็นข้อห้าม ลำดับที่ ๑ และลำดับที่ ๒ อธิบายรายละเอียดตามปฏิทินตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ แสดงปฏิทินของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า

(๑) ฮาหล่า วันเสื่อ	(๒) ถ่องละ วันล่อ	(๓) หล่อง วันกระต่าย	(๔) แซะ วันสัตว์ที่คล้าย สุนัขจิ้งจอก	(๕) หม่อง วันม้า	(๖) โห่ย วันควาย
(๗) ย้อ วันแกะ	(๘) โหมยะ วันลิง	(๙) ยา วันไก่	(๑๐) ซื่อ วันสุนัข	(๑๑) หยะ วันหมู	(๑๒) โฮ วันหนู

จากตารางแสดงให้เห็นว่า ปฏิทินของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า จะใช้สัญลักษณ์เป็นสัตว์ชนิดต่างๆ ๑๒ ชนิด “ราสี” เป็นตัวแทนของวันและปี ในการกำหนดวันต่างๆ เช่น วันเกิด วันทำพิธีกรรม

วันแต่งงาน และวันตาย ฯลฯ อาช่าสามารถกำหนด วัน เดือน ปี ของตนเองได้ เป็นปฏิทินในการดำรงชีวิตประจำวันและสำหรับกำหนดวันที่ทำพิธีกรรมประเพณี เพราะมีความเชื่อในเรื่องวันดี วันเสีย เป็นอย่างมาก เพื่อให้ชีวิตสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติจะมีการนับ ๒ แบบ คือ ใน ๑ รอบจะมี ๑๒ วัน เรียกว่า “ถ็จอ” และ ใน ๑ รอบจะมี ๑๓ วัน เรียกว่า “ถ็นองจอ” (การนับถ็จอเป็นรอบที่เป็นเลขคี่ จะมี ๑๓ วัน และถ็นองจอเป็นรอบที่เป็นเลขคู่ จะมี ๑๒ วัน ตัวอย่างเช่น รอบที่ ๑,๓,๕, จะมี ๑๓ วัน และ รอบที่ ๒,๔,๖ จะมี ๑๒ วัน) ซึ่งสัตว์ทั้ง ๑๒ ชนิด ประกอบไปด้วย สัตว์ชนิดต่างๆ และมีความหมายดังนี้

๑. ฮาหล่า หมายถึง วันเสื่อ เสื่อเป็นสัตว์ที่คู่ร้าย และมีอำนาจกว่าบรรดาสัตว์ด้วยกันจึงได้ยกย่องในฐานะเป็นผู้นำ นอกจากนี้วันดังกล่าวยังถือเป็นวันหยุดของอาช่าอีกเช่นกัน วันนี้ถือเป็นวันที่รองลงมาจากวันแคะ “ฮ้อ” ปัจจุบันยังถือเป็นวันหยุดเช่นกัน แต่ยังคงมีการทำงานที่ไม่เกี่ยวกับการเกษตรของตนเอง แต่จะไปรับจ้างทำงานที่อื่นอยู่

๒. ถ็องละ หมายถึง วันล่อ เพราะล่อเป็นสัตว์ที่แข็งแรง อดทน สามารถใช้งานเพื่อต่างสิ่งของให้มนุษย์ จึงได้กำหนดเอาไว้

๓. หล่อง หมายถึง วันกระต่าย เป็นวันเกิดของเทพเจ้าผู้สร้างดินชื่อว่า “จาบีจาหล่อง” และจะไม่มีการฝังไม้ลงดินในวันนี้ หากผู้ใดฝ่าฝืนหรือกระทำการดังกล่าวในวันนี้ อาจทำให้หูหนวก ต้องทำพิธีขอขมาจึงจะหาย และวันนี้กลุ่มอาช่า “โลมี้” ถือเป็นวันหยุดเช่นกัน

๔. แชะ หมายถึง วันสัตว์ที่ลักษณะคล้ายสุนัขจึงจอก อาศัยอยู่ในเขตหนาว สัตว์ตัวนี้ยังไม่สามารถที่จะบอกได้ว่ามีจริงหรือไม่ มีตำนานเล่าถึงสัตว์นี้ว่า วันหนึ่งได้เกิดพายุพัดอย่างแรงสร้างความเสียหายให้กับบ้านเรือนของมนุษย์ และสัตว์ตัวนี้เองที่ไปนอนปีครูปายุ อาช่าเชื่อว่าสัตว์ตัวนี้เป็นสัตว์ที่มีพลังกำลังมาก สามารถคุ้มครองไม่ให้เกิดความเสียหายแก่มนุษย์ อาช่าจึงให้ความสำคัญและกำหนดวันเอาไว้

๕. หม่อง หมายถึง วันม้า เพราะม้าเป็นสัตว์ที่ใช้ในการต่างของ และเป็นพาหนะในการเดินทาง ม้าจึงเป็นสัตว์ที่มีประโยชน์กับมนุษย์ จึงได้กำหนดวันม้าเอาไว้

๖. โห่ย หมายถึง วันควาย เป็นสัตว์ที่ช่วยมนุษย์ในการทำงานและการขนส่ง จึงได้ให้ความสำคัญและกำหนดวันควายขึ้นมา

๗. ฮ้อ หมายถึง วันแคะ ถือเป็นวันเกิดของเทพเจ้า “อ่าเผ่วหมี่แย้” ผู้ซึ่งให้กำเนิดจักรวาล อาช่าจึงให้ความสำคัญนับถือ ในวันที่ทุกคนจะหยุดงานอยู่กับบ้าน ไม่มีการทำงานใดๆ

๘. โหมยะ หมายถึง วันลิงเป็นวันเสียชีวิตของหมอสวดพิธีกรรม“พื้มา”คนแรกของอาช่า

๙. ยา หมายถึง วันไก่ เนื่องจากไก่เป็นสัตว์ที่อาช่าเชื่อว่า รู้การปิด-เปิดของพระอาทิตย์ รู้ว่าเป็นกลางวัน กลางคืน จึงได้ให้ความสำคัญกับไก่และได้มีการกำหนดวันไก่ขึ้นมา

๑๐. ซื่อ หมายถึง วันสุนัข เป็นสัตว์ที่ซื่อสัตย์ และเฝ้าดูแลสิ่งของ หรือทรัพย์สินต่างๆ ให้กับมนุษย์ จึงได้กำหนดวันสุนัขขึ้นมา

๑๑. หยะ หมายถึง วันหมู หมูเป็นสัตว์ที่อาข่าเลี้ยงขึ้นมาเพื่อบริโภค และใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ถือว่าสำคัญจึงได้กำหนดวันหมูขึ้นมา

๑๒. โส หรือ ก่องโส หมายถึง วันหนู ตามการนับวันของอาข่านี้ เป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในเขตป่าที่อุดมสมบูรณ์ เป็นตระกูลเดียวกับหนูทั่วไป

นอกจากข้อห้ามเกี่ยวกับวันที่ใช้ประกอบพิธีกรรมการแต่งงานแล้ว ในวันที่มีการประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน มีสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวของเจ้าบ่าวกับเจ้าสาว เครื่องญาติ อาหาร และ ผู้ประกอบพิธีกรรมดังรายละเอียด ต่อไปนี้

เจ้าบ่าว “โหยสี่” เจ้าสาว “หมีสี่”

๑. ห้ามอาบน้ำตลระยะเวลา ๓ วัน (สามารถล้างหน้า ล้างตา ล้างแขนและล้างขาได้)

๒. ห้ามหลับนอนด้วยกันช่วงเวลาจัดงานทั้ง ๓ วัน

เครื่องญาติ

ห้ามญาติทางฝ่ายเจ้าสาวเข้าร่วมในพิธีกรรมการแต่งงานตลอดระยะเวลาทั้ง ๓ วัน

อาหาร

๑. ห้ามนำเนื้อสัตว์ป่าทุกชนิด มาทำเป็นอาหารตลอดระยะเวลา ๓ วัน

๒. ห้ามนำผักทุกชนิดที่เกิดจากธรรมชาติที่อยู่ในป่า มาทำเป็นอาหารตลอดระยะเวลา

๓ วัน

๓. ห้ามใช้ไก่สีขาวและต้องเป็นตัวเมีย (เฉพาะตัวที่ใช้ทำพิธีกรรม)

๔. ห้ามใช้หมูสีขาวและต้องเป็นตัวผู้ (เฉพาะตัวที่ใช้ทำพิธีกรรม)

๕. ไก่กับหมูต้องไม่พิการ

ผู้ประกอบพิธีกรรม

ผู้ประกอบพิธีกรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ เรียกว่า “แย้หม่อ” มีการกำหนดคุณสมบัติ ดังนี้

๑. ไม่เกี่ยวข้องเป็นเครือญาติของทั้งสองฝ่าย

๒. ไม่เคยมีลูกแฝด

ข้อปฏิบัติ

เครื่องแต่งกาย เจ้าสาวต้องแต่งกายด้วยกระโปรงสีขาวตลอดทั้ง ๓ วัน (โดยเน้นช่วงขั้นตอนประกอบพิธีกรรม)

อาหาร

หยวกกล้วยเผา

ผู้ร่วมทำพิธีกรรม (ไม่ใช่ผู้ประกอบการพิธีกรรม)

เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน ของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่า จะมีผู้เกี่ยวข้องใน การร่วมทำพิธีกรรมในขั้นตอนต่างๆ อยู่หลายขั้นตอน ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้อธิบายตำแหน่งที่สำคัญ และคุณสมบัติที่ถูกกำหนดไว้ ดังนี้

หมีเาะ หมายถึง บุคคลที่ได้รับแต่งตั้งเป็นทั้งเพื่อนเจ้าบ่าวกับเพื่อนเจ้าสาว จะ กำหนดให้มี ๑ คน โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้

๑. เป็นหญิงหรือชายก็ได้ (ส่วนใหญ่นิยมหญิง)

๒. เป็นโสด

ข่าเบอะ หมายถึง ผู้เปิดตะกร้าเก็บหมู จะกำหนดให้มี ๑ คน โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้

๑. เป็นชายอย่างเดียว

๒. เป็นเครือญาติฝ่ายชายได้แต่ต้องแต่งงานแยกออกจากเรือนแล้ว

๓. มีครอบครัวและมีบุตรแล้ว

๔. ต้องไม่เคยมีลูกแฝด

การประกอบพิธีกรรมวันที่ ๑

พิธีนำเจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว “หมีสี่เนื้อหล่าฮี้-เออ”

การประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน ของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าบ้านแม่จันใต้ หากมีการจัด งานแต่งงานแบบพิธีใหญ่ พ่อแม่ของเจ้าสาวจะต้องมีการทำพิธี เรียกว่า “ข่าเบอะเดาะ-เออ” หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ข่าเบอะก่อเออหย่าหมี” หมายถึง การทำพิธีเลี้ยงส่งลูกสาวด้วยหมูโดยจะทำ พิธีเวลาเช้าของวันแรกในวันแต่งงาน การทำพิธีเลี้ยงส่งลูกสาวด้วยหมู กลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าบ้านแม่ จันใต้ ไม่มีกฎข้อบังคับจะต้องทำพิธีนี้หรือไม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของพ่อแม่ฝ่ายหญิงเพราะ จะเป็นผู้รับผิดชอบเรื่องค่าใช้จ่ายทั้งหมด ดังภาษิต “หย่าหมีจ้อ-เออ จ้อเท้ไต่ะ-เออ” (เมื่อลูกสาวอยู่ บ้านเป็นผู้มีชื่อ และลูกสาวไปแต่งงานก็ให้มีเกียรติ) “หย่าหมี อี้-อา อ่าบ้องด้า” (เมื่อลูกสาวไป แต่งงานค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นที่บ้านฝ่ายหญิง พ่อแม่ญาติต้องรับผิดชอบ)^{๔๔} หากสามีภรรยาคู่ใดมีความ ประสงค์ที่จะทำพิธีนี้ จะต้องรอเวลาเมื่อทั้งคู่มีอายุ ๔๕ ปี ขึ้นไป ซึ่งไม่ค่อยมีให้พบเห็นบ่อยนัก ซึ่ง สอดคล้องกับการที่ได้สัมภาษณ์ นายอายุ จือป่า ได้กล่าวว่า ตั้งแต่เกิดมาผมยังไม่เคยเห็นการทำพิธีนี้

^{๔๔} สยามคมชาวอ่าข่า เชียงราย, การแต่งงานอ่าข่า, (เชียงราย : มปป.), หน้า ๒, (อัคราณา).

เลย ผมคิดว่าจะไม่มีเสียอีก เพิ่งจะมารู้ก็ตอนที่พระอาจารย์มาสัมภาษณ์ชาวบ้านนี้แหละ”^{๔๕} ดังนั้นผู้วิจัยจะได้อธิบายรายละเอียดและขั้นตอนของพิธีกรรม “ข่าเบะเตาะ-เออ” ในหัวข้อพิธีกรรมหลังการแต่งงาน

การประกอบพิธีแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าบ้านแม่จันใต้ จะจัดที่บ้านของฝ่ายชาย และห้ามญาติของเจ้าสาวเข้าร่วมพิธีแต่งงานตลอดทั้ง ๓ วัน ดังนั้นเมื่อถึงวันแต่งงาน จะมีการพาเจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว “หมีตีเง่อหล่าอี-เออ” พิธีนี้จะเริ่มเวลาประมาณ ๑๔ นาฬิกา โดยที่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะส่งตัวแทนที่เป็นญาติเป็นผู้มารับตัวเจ้าสาว เมื่อคณะตัวแทนของเจ้าบ่าวมาถึงบ้านของเจ้าสาว ก็จะถูกเชิญขึ้นไปบนบ้าน มีการเลี้ยงต้อนรับด้วยน้ำชาโดยทำแบบเรียบง่าย ในเวลาเดียวกันนั้นฝ่ายผู้เป็นแม่ก็จะอบรมสั่งสอนบุตรสาว มีลักษณะอาการร้องไห้อาลัยอาวรณ์ เรียกว่า “ซส้อเง่วเง่ว” ดังตารางที่ ๔

ตารางที่ ๔ ลักษณะการอบรมสั่งสอนบุตรสาว

ภาษาอ่าข่า	ภาษาไทย
หย่าหมีข่าบอ ซูซ้า ลอมี-อา หมีไอ้	มีบุตรสาวคนแรกรู้สึกสบาย
หย่าหมี เงว โจซ๊ะ เซ้ซิม ยอล้า	อายุ ๑๑ ปี ก็สนใจอยากมีครอบครัว
หย่าหมี ค่อทอ หม่าอี หย่อจ้อ หม่าซ้า	ถ้าไม่อยู่ใกล้บุตรสาวไม่สบายใจ
หย่าหมี เบ้วมี ค่อทอ ย็องซ้า อี้เง	เมื่อลูกไปแต่งงานอยู่กับผู้อื่น
หย่าบออำมา นองเจ้ แถ อ้อ	ทิ้งมารดาผู้ให้กำเนิด
อ่าล่อ โบ้วหมี มาอ้อง มาเล่ คู้อี้	ให้ไปเรียกมารดาผู้อื่นว่าแม่นะ
อ่าบอ อ่าดา นองเจ้ แถ อ้อ อ่าล่อ โบ้วหมี ค้า อ้อง คู้ซง ฉื่อ อี้	ทิ้งบิดาผู้ให้กำเนิดไปเรียกคนอื่นเป็นพ่อ
หย่าบอ อ่าดา คู้ ซอง หม่าฮื่อ อ่าล่อ เบ้วมี ค้า อ้อง คู้ ซอง ฮื่อ อี้	พ่อผู้ให้กำเนิดไม่ใหญ่พ่อคนอื่นเป็นใหญ่
หย่าหมี ภู่าไอ้ ภู่อล้า ลอนู๊ ภู่าไอ้	ไอ้ลูกสาวที่จากไป
หย่าหมี นือ ก่า กือ จิม ฮื่อ ลอ	ขอให้ความรักเป็นใหญ่
อ่าล่อ เบ้วมี ฌ่องอ้อง โจ๊ะอีแถ้มา	ให้ไปลูกครัวเรือนร่วมกับชุมชนอื่นได้
หย่า ภู่อล้า ล้อ นู๊ ภู่าไอ้ อี้ อี้ อี้	ไอ้ลูกสาวที่จากไป ร้องไห้ อี้ อี้ อี้

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายอายุ จือป่า, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

การแต่งกายของเจ้าสาว จะแต่งกายด้วยชุดอาข่าเต็มรูปแบบคือ ใส่หมวกกับใส่กระโปรงสีดำ และก่อนที่เจ้าสาวจะออกจากบ้าน ฝ่ายที่เป็นญาติของเจ้าสาวก็จะนำถุงย่ามอาข่า มาคาดไว้บนหมวกของเจ้าสาว จากนั้นก็จะพากันเดินไปบ้านเจ้าบ่าว โดยเจ้าสาวเดินนำหน้า ตามด้วย “หมีเฒ่า” และตัวแทนที่มารับเดินตามหลัง ในขณะที่กำลังเดินไปไม่มีการร้องรำทำเพลง เป็นการเดินพูดคุยกันธรรมดา จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ในขณะที่เจ้าสาวเดินไปบ้านเจ้าบ่าวไม่น่าเรียกว่า “ขบวน” เนื่องจากผู้เข้าร่วมพิธีมีน้อยมากประมาณ ๔ ถึง ๕ คน ดังนั้นจึงขอใช้บรรยายคำว่า “เดิน” จะเหมาะสมกว่า เมื่อเจ้าสาวเดินมาถึงหน้าประตูหมู่บ้าน เรียกว่า “ล่อช่อง” จะต้องทำพิธีต้อนรับเจ้าสาวเข้าสู่ประตูหมู่บ้านเรียกว่า “หมีหย่าเฒ่า-เออ” สำหรับการทำให้พิธีในขั้นตอนนี้มีอยู่ ๒ กรณี คือ

กรณีที่ ๑ เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวเป็นคนหมู่บ้านเดียวกัน

กรณีที่ ๒ เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวเป็นคนต่างหมู่บ้าน

หากเป็นกรณีที่ ๑ ไม่ต้องทำพิธีต้อนรับเจ้าสาวเข้าสู่ประตูหมู่บ้าน “หมีหย่าเฒ่า-เออ” โดยนำตัวเจ้าสาวไปพักอยู่บ้านญาติของฝ่ายเจ้าบ่าวได้เลย และหากเป็นกรณีที่ ๒ จะต้องทำพิธีต้อนรับเจ้าสาวเข้าสู่ประตูหมู่บ้าน “หมีหย่าเฒ่า-เออ” ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้กรณีที่ ๒ คือ เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวเป็นคนต่างหมู่บ้าน เพื่อที่จะได้เห็นภาพการแต่งงานอย่างสมบูรณ์

พิธีต้อนรับเจ้าสาวเข้าสู่ประตูหมู่บ้าน “หมีหย่าเฒ่า-เออ”

เมื่อคณะเจ้าสาวเดินมาถึงเขตบริเวณประตูหมู่บ้าน แม่และญาติของเจ้าบ่าวจะเป็นผู้มาต้อนรับที่หน้าประตูหมู่บ้าน เพื่อทำพิธีป้อนไข่ให้เจ้าสาว “ห่อห้อยหย่าอุบิจา-เออ” แม่ของเจ้าบ่าวจะนำข้าวเหนียวนึ่งสุกแล้วเล็กน้อย และไข่ไก่ต้มสุกแล้ว ๑ ฟอง ป้อนให้เจ้าสาวโดยใช้ตะเกียบคีบข้าวสุกและไข่ให้เจ้าสาวรับประทานอย่างละ ๓ ครั้งสลับไปมา จากนั้นผู้เป็นแม่ของเจ้าบาวก็จะนำเสื่ออาข่าของตนมาคลุมหัวให้เจ้าสาว เสร็จแล้วก็จะพาเจ้าสาวและผู้ร่วมขบวนไปพักผ่อนยังบ้านญาติของเจ้าบ่าวก่อน และในวันนี้ช่วงเวลาก่อนที่จะทำพิธีป้อนไข่เจ้าสาว หรือช่วงเวลาที่เจ้าสาวกำลังพักผ่อนอยู่นั้น หากมีเหตุการณ์ไม่ดีต่างๆ เกิดขึ้น เช่น มีคนในหมู่บ้านตาย หรือ เกิดสุริยุปราคา จะงดไม่ทำพิธีนี้เพราะถือว่าเป็นสิ่งอัปมงคล เกิดจากการกระทำของผีร้าย โดยจะไปทำพิธีที่หน้าบ้านของเจ้าบ่าวแทน

เมื่อถึงเวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น. คณะของเจ้าสาวก็จะพากันเดินไปยังบ้านของเจ้าบ่าว เมื่อมาถึงบริเวณหน้าบ้านโคบ้านของเจ้าบ่าว แม่เจ้าบ่าวจะถอดหมวกเจ้าสาวออกแล้วใช้ผ้าสีดำโพกหัวไว้แทน เปลี่ยนกระโปรงจากสีดำเป็นสีขาว และก่อนที่จะเจ้าสาวจะขึ้นบันไดบ้าน ผู้เป็นแม่ของเจ้าบ่าวจะทำการตัดผมของเจ้าสาวออกเล็กน้อย และเมื่อตัดผมของเจ้าสาวเสร็จ แม่ของเจ้าบ่าวสามารถเรียกชื่อเจ้าสาวได้ ๒ อย่าง คือ อย่างที่ ๑ “เขอมา” หมายถึง ได้บุตรของคนอื่นมาเป็นลูกของ

ตน ซึ่งตรงกับคำที่คนไทยเรียกว่า “ลูกสะใภ้” อย่างที่ ๒ “อาชู” หมายถึง ผู้หญิงที่ถูกเชิดชู เพราะต้องมาทำหน้าที่งานบ้านงานเรือนแทนแม่ของผู้เป็นสามี

จากนั้นพี่สาวของเจ้าบ่าว จะนำน้ำไปล้างที่เท้าทั้ง ๒ ข้าง มือทั้ง ๒ ข้าง และใบหน้าของเจ้าสาวอย่างละ ๑ ครั้ง เสร็จแล้วก็จะจูงมือเจ้าสาวขึ้นบันไดบ้านพาไปนั่งบนเก้าอี้คู่กับเจ้าบ่าว ตรงบริเวณห้องนอนของพ่อเจ้าบ่าว เรียกว่า “ซอเมะยอเยอะ” โดยที่เจ้าบ่าวนั่งทางฝั่งขวาเจ้าสาวนั่งทางฝั่งซ้าย เมื่อนั่งเสร็จญาติของเจ้าบ่าวที่เป็นหญิงหรือเป็นชายคนใดคนหนึ่ง จะนำผ้าห่ม ๑ ผืนมาคลุมหัวของทั้งสองไว้ด้วยกัน จากนั้นก็จะเข้าสู่พิธีรับประทานอาหารร่วมชีวิต “ยะตะจา-เออ” เป็นลำดับต่อไป

พิธีรับประทานอาหารร่วมชีวิต “ยะตะจา-เออ”

เมื่อเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวนั่งเป็นที่เรียบร้อย “แย้หม่อ” ก็จะเปิดฝาคคลุมหัวของทั้งสองให้เห็นแต่ใบหน้า แล้วนำไปใ้โก่ตี๋มสุกแล้ว ๑ ฟอง เพื่อที่จะให้ทั้งคู่รับประทานอาหารร่วมกัน เรียกว่า “กาหลูอิ้ม-เหมอะ” โดยทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะหงายมือทั้งสองข้างของแต่ละคน วางเทินกันไว้ประมาณหน้าอก การวางมือจะแตกต่างกัน โดยที่เจ้าบ่าวจะใช้มือขวาทับมือซ้ายของตัวเอง ส่วนเจ้าสาวใช้มือซ้ายทับมือขวาของตัวเอง จากนั้น “แย้หม่อ” จะนำไปใ้โก่ตี๋มสุกแล้วและยังไม่ได้ปลดออกใ้สู่มือของเจ้าบ่าวก่อน เสร็จแล้วเจ้าบ่าวก็จะนำไปใ้ที่อยู่ใ้สู่มือเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าสาวก็จะนำไปใ้ที่อยู่ใ้สู่มือกลับมาใ้ที่สู่มือเจ้าบ่าว ทำลักษณะแบบนี้จำนวน ๓ ครั้ง (ลักษณะพลิกมือไปพลิกมือมา) เมื่อทำครบแล้ว “แย้หม่อ” ก็จะรับใ้มาปลดออกแล้วทำการแบ่งครึ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกจะมอบใ้กับเจ้าบ่าว ส่วนที่สองจะมอบใ้กับเจ้าสาว จากนั้นทั้งคู่ก็จะทำการรับประทานอาหารไปพร้อมๆ กัน เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว ทางเจ้าภาพก็จะเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมสำหรับทำเป็นอาหาร เพื่อให้ทั้งคู่รับประทานอาหารร่วมกับเครือญาติของเจ้าบ่าว ดังนี้

๑. ไก่ตัวเมียสี่คำ	๑ ตัว
๒. จิบ่าจิสี่	๑ กระบอก
๓. จิบ่าจิติ่อะ	๑ อัน
๔. จิชอ	๑ อัน
๕. น้ำ	๑ ถ้วย
๖. ข้าวสาร, ชิง, เกลือ ใ้ถ้วยรวมกัน	๑ ใบ
๗. น้ำชาใ้สี่จิง	๑ แก้ว
๘. ชัน โดก	๑ โดก
๙. ซ้อนทำจากลูกน้ำเต้า “อิจ้องนือเจอะ”	๑ คัน

ก่อนที่จะมีการรับประทานอาหาร เจ้าภาพจะเชิญแขกผู้มาร่วมงานที่เป็นชาย ผู้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนของพิธีกรรมมาทำพิธีฆ่าไก่ โดยจะนำกระบอบหมักเห็ด เรียกว่า “จิบ่า จีลี” หลอดคูดไม้ไผ่ เรียกว่า “จิบ่าจีเตอะ” และ “จีซอ” มาวางข้างเตาไฟ ทำการเปิดฝากระบอบหมัก เห็ด ใส่หลอดคูดไม้ไผ่และ “จีซอ” ลงไปในกระบอบหมักเห็ด นำช้อนที่ทำจากลูกน้ำเต้า เรียกว่า “อิ จ้องนือเจอะ” ตักน้ำในถ้วยใส่ลงไป ในกระบอบหมักเห็ด ๓ ครั้ง เสร็จแล้วจะเทน้ำที่อยู่ในกระบอบ หมักเห็ด ลงไปในช้อนที่ทำจากลูกน้ำเต้า นำไปราดที่ ขา ปีก และ หัว ของไก่ จุดละ ๓ ครั้ง เมื่อรด น้ำเสร็จจะใช้ไม้ตีไปที่หัวไก่ ๓ ที โดยที่ต้องระวังไม่ให้เลือดไก่ไหลไปถูกตา และเมื่อไก่ตายลงจะ นำไปเผาไฟก่อนแล้วจึงทำความสะอาดขน เมื่อเห็นว่าสะอาดดีแล้ว จึงนำไก่มาทำการชำแหละโดย งดซี่โครงออกจากหน้าอก และต้องให้เครื่องในติดกับซี่โครงด้วย หากเครื่องในติดกับหน้าอก จะต้องฆ่าไก่ตัวใหม่ เพราะถือว่าเป็นสิ่งผิดธรรมชาติ จากนั้นจะนำชิ้นส่วนไก่ทั้งหมดไปต้มรวมกับ ข้าวสาร ชিং และ เกลือ เมื่อเห็นว่าสุกแล้วก็จะนำชิ้นส่วนที่เป็น ตับ เนื้อตรงหน้าอก และ น่อง ใส่ รวมไว้ในถ้วยเดียวกัน นำข้าวสวย ๑ ถ้วย ข้าวต้ม ๑ ถ้วย น้ำชา ๑ แก้ว “น้ำจิบ่าจีเซะ” (คือน้ำที่คูด ออกมาจากจิบ่าจีลี) ๑ แก้ว เหล้าขาว ๑ แก้ว เมื่อเตรียมอาหารเสร็จแล้วจะยกออกมาตั้งไว้บนขันโตก เพื่อร่วมรับประทานอาหารร่วมกับเครือญาติและผู้ประกอบพิธีกรรม

ขณะที่กำลังรับประทานอาหารอยู่นั้น คนที่มาร่วมงานก็จะเตรียมเครื่องประกอบ พิธีกรรม ที่จะใช้ทำพิธีต่อไป ดังนี้

๑. หมูตัวผู้สีดำ	๑ ตัว
๒. จิบ่าจีลี	๑ กระบอบ
๓. จิบ่าจีเตอะ	๑ อัน
๔. จีซอ	๑ อัน
๕. ถ้วยใส่น้ำแล้ว	๑ ใบ
๖. ข้าวสาร, ชিং, เกลือ ใส่ถ้วยรวมกัน	๑ ใบ
๗. น้ำชาใส่ชิ่ง	๑ แก้ว
๘. ขันโตก	๑ โตก
๙. อิ จ้องนือเจอะ (ช้อนทำจากลูกน้ำเต้าเล็ก)	๑ คัน
๑๐. กะละมังใบใหญ่ใส่น้ำพอประมาณ	๑ ใบ
๑๑. มีด	๒ เล่ม

เล่มที่ ๑ ปลายแหลมสำหรับฆ่าหมู (แทงคอ)

เล่มที่ ๒ ชำแหละหมู

พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ “อากาผ่า”

ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ นอกจากจะใช้ไก่แล้ว สัตว์ที่นิยมนำมาทำเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมคือ หมู โดยจะต้องมีการคัดเลือกอย่างดี มีลักษณะถูกต้องตามความเชื่อ คือ ๑. เป็นตัวผู้ ๒. มีสีดำ ๓. ต้องไม่พิการ หมูตัวนี้สำคัญที่สุดในการประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน เพราะนอกจากจะนำมาทำเป็นอาหารแล้ว ยังมีกฎเกณฑ์ที่เป็นความเชื่อ ดังนี้

๑. นำคัมภีร์มาทลายคู่สมรสโดยดูจากเส้นสีขาว่าที่ติดอยู่กับคัม

๒. นำมอบให้กับผู้เกี่ยวข้องตามความเชื่อจารีตประเพณี

ชิ้นส่วนของหมูที่เป็นคัม จะนำมาทำนายทายทักชีวิตคู่ของเจ้าบ่าวกับเจ้าสาว โดยจะมีผู้มีความรู้ความเข้าใจเป็นผู้ทำนาย ซึ่งจะพยากรณ์โดยดูจากเส้นสีขาว่าที่ติดอยู่กับคัมหมู นอกจากนี้เครื่องประกอบพิธีกรรม ที่มีความสำคัญสำหรับทำพิธีแต่งงาน คือ กระจบอหมักเหล้า “จิปาจีลี” โดยจะเปลี่ยนชื่อเรียกใหม่ชื่อว่า “หยะแสะผู้” อยู่ ๒ พิธีกรรม คือ

๑. พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ “อากาผ่า”

๒. พิธีเจ้าบ่าวล้างเท้า ล้างแขน และล้างใบหน้าให้กับเจ้าสาว “อ้อจจจ-เออ”

เมื่อจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมเสร็จแล้ว ทางเจ้าภาพก็จะเชิญชายคนเดิมที่ทำพิธีฆ่าไก่หรือคนที่มีความรู้ความเข้าใจมาทำพิธีฆ่าหมู โดยจะใช้สถานที่ในบ้านข้างเตาไฟ การทำพิธีฆ่าหมูมีวิธีการดังนี้ ก่อนฆ่าหมูจะนำกระจบอหมักเหล้า “จิปาจีลี” ที่เปลี่ยนชื่อใหม่ “หยะแสะผู้” มาตั้งไว้ทางฝั่งห้องนอนของฝ่ายชาย พลิกหมอนอนตะแคงด้านซ้าย จากนั้น “แย้หม่อ” จะจับกะละมังที่ได้ใส่น้ำเตรียมไว้ยกราดไปที่ขา ที่ไหล่ และที่หัวของหมู จุดละ ๓ ครั้ง เสร็จแล้วจึงทำการฆ่าหมูด้วยมีดเล่มที่ ๑ แหวงไปที่คอ พร้อมนำกะละมังใบนั้นรองเลือดของหมู เมื่อหมูตายลงจะนำมีดเล่มที่ ๒ มาทำการปาดไปที่บริเวณข้อขาส่วนบนของขาหลังทั้งสองข้าง ปาดไปที่ข้อขาส่วนบนของขาหน้าทั้งสองข้าง อย่างละเล็กน้อยตามลำดับ แล้วผ่าท้องนำคัมออกมาก่อน เพื่อจะนำมาใช้ในการทำนายดวงชะตาชีวิตของคู่บ่าวสาว เรียกว่า “หยะผี่ท้อง” ส่วนที่เป็นเครื่องในอื่นๆ จะนำออกมาที่หลัง โดยนำไปเก็บไว้ในตะกร้าโดยจะมีผู้ทำหน้าที่ดูแลทำหน้าที่เปิดตะกร้าเก็บหมูเรียกว่า “ข้าเบอะ” ลักษณะของคัมจะระบุชะตาชีวิตของคู่บ่าวสาวไว้ ดังนี้

๑. คัมหมูมีสีแดงสวยงามเส้นสีขาปรากฏเห็นเด่นชัดไม่สั้นไม่ยาวและไม่เล็กไม่ใหญ่ คือพอประมาณ ทำนายได้ว่าจะทำให้คู่บ่าวสาวมีความสุข เกิดความอุดมสมบูรณ์เจริญรุ่งเรือง

๒. คัมหมูมีสีแดงระเรื่อเส้นสีขาปรากฏให้เห็นเล็กน้อยและยาวมาก ทำนายได้ว่าจะทำให้มีบุตรยาก ชีวิตการครองเรือนปานกลาง

๓. คัมหมูมีสีคล้ำขี้เลือดขี้หนองไม่ปรากฏเส้นสีขาให้เห็น ทำนายได้ว่าจะไม่มีบุตร ทำมาหากินไม่ขึ้นเป็นสิ่งไม่ดี

ขณะที่กำลังทำนายดับของหมอยุ่่นั้น ผู้ร่วมงานก็จะช่วยกันนำหมูไปเผาไฟก่อน แล้วจึงนำมาชูดขนทำความสะอาด เมื่อเห็นว่าหมูสะอาดดีแล้ว จะทำการผ่าหมูที่กลางลำตัวแยกออกเป็น ๒ ข้าง แล้วชำแหละหมูออกเป็นส่วนตามที่ต้องการ จากนั้น “ข้าเบอะ” ก็จะนำชิ้นส่วนหมูส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องที่จะใช้ทำพิธีกรรมในวันนี้ ไปเก็บไว้ในตะกร้าสำหรับทำพิธีกรรมในขั้นตอนต่อไป สำหรับชิ้นส่วนของหมูที่จะทำการมอบให้กับผู้เกี่ยวข้องตามจารีตประเพณี จะต้องนำไปต้มให้สุก และจะต้องนำเนื้อหมูส่วนนี้เข้าร่วมพิธีถือน้ำให้เสร็จก่อน

เวลาประมาณ ๑๘.๐๐ น. หลังจากพระอาทิตย์เริ่มลับขอบฟ้า ความมืดเริ่มมาแทนที่ พร้อมกับนำสายลมพัดเข้ามาในหมู่บ้าน อากาศเริ่มหนาวเย็นขึ้นเรื่อยๆ ผู้คนเริ่มทยอยเข้ามาในบ้านของเจ้าภาพ เสียงพูดคุยของแขกที่ทางเจ้าภาพเชิญมาร่วมงาน เป็นภาษาอาข่าปะปนกับภาษาไทย เสียงสับหมูที่ดังมาจากในครัวพร้อมมีควันไฟลอยออกมา เสียงของแม่ครัวพ่อครัวพูดคุยกันอย่างสนุกสนาน โดยปราศจากเสียงเพลงและเสียงดนตรี ภายนอกบ้านของเจ้าบ่าวจะเห็นผู้อาวุโสที่เป็นชาย “อาบ้อ” และผู้อาวุโสที่เป็นหญิง “อาพี” นั่งล้อมวงพูดคุยกัน โดยมีขันโตกตั้งไว้เป็นจุดๆ สิ่งที่เห็นได้จากคุณค่าทางกายที่เป็นเอกลักษณ์อาข่าคือ การแต่งตัวของเจ้าสาวด้วยกระโปรงสีขาว ใส่หมวกอาข่ามีเครื่องเงินประดับ ส่วนการแต่งตัวของเจ้าบ่าวจะใส่หมวกอาข่าที่เย็บปักเป็นลวดลาย มีสีสันสวยงาม ผู้อาวุโสชาย “อาบ้อ” ก็จะแต่งตัวตามแบบอาข่า โดยที่ในมือของบางคนจะมีหูหรีมวนใหญ่คืบไว้ที่นิ้วมือ ผู้อาวุโสที่เป็นหญิง “อาพี” ต่างก็แต่งตัวด้วยชุดอาข่าเต็มรูปแบบ ในส่วนที่เป็นแม่บ้านจะเหลือเอกลักษณ์ความเป็นอาข่า คือการโทกผมด้วยผ้าสีแดงที่มีลายสีขาวมองเห็นอยู่ละเอียด ส่วนที่เป็นพ่อบ้านและเยาวชนทั้งชายและหญิง ล้วนแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสมัยใหม่ ถ้าไม่ได้ยินเสียงพูดคุยคงไม่เหลือเอกลักษณ์ความเป็นอาข่าให้เห็น เมื่อเตรียมอาหารเสร็จจะถูกยกไปตั้งบนขันโตก โดยผู้อาวุโสที่เป็นชายจะนั่งอยู่วงเดียวกัน และผู้อาวุโสหญิงก็จะนั่งวงเดียวกัน ในส่วนที่เป็นวงของผู้อาวุโสนี้ผู้วิจัยสังเกตเห็นจะนั่งแยกวงระหว่างชายกับหญิง ส่วนวงที่เป็นวัยรุ่นหนุ่มสาว จะไม่มีการนั่งแยกวง ขึ้นอยู่กับความต้องการหรือความสนิทสนมในกลุ่มเพื่อนฝูงเดียวกัน สิ่งที่สำคัญคือผู้ที่ได้รับส่วนแบ่งของหมูจะต้องนั่งอยู่วงเดียวกัน เมื่อจัดเตรียมทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว จะเข้าสู่พิธีถือน้ำหมู โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

อาหารที่จัดไว้บนขันโตกเฉพาะวงของผู้ที่ได้รับมอบเนื้อหมูจะจัดเป็นพิเศษ คือ จะนำชิ้นส่วนของหมูที่จะมอบให้ของแต่ละคนมาหั่นเป็น ๓ ชิ้น ใส่ถ้วยตั้งไว้ตรงด้านหน้าของแต่ละคน และตรงกึ่งกลางของขันโตกจะวางข้าวสวยไว้ ๑ จาน ส่วนอาหารที่จัดเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานที่ไม่เกี่ยวข้อง ไม่ต้องจัดเหมือนกับวงของผู้ที่ได้รับมอบเนื้อหมู

สำหรับถ้วยที่ใส่หมูของผู้ที่ได้รับมอบจะเรียกเป็น ๒ อย่าง คือ ๑. ถ้วยใส่หมูของเจ้าบ่าวกับเจ้าสาว เรียกว่า “หละตู้เจ้อ” หมายถึง ขาหน้าท่อนบน ๒. ถ้วยใส่หมูของผู้ที่ได้รับมอบคนอื่นๆ เรียกว่า “หละข้า-เออ” หมายถึง การถือน้ำหมูวางไว้บนขันโตก ลำดับพิธีมีดังนี้

ลำดับที่ ๑ ทุกคนแบมือซ้าย ใช้มือขวาหยิบข้าวสุกในถ้วยนำมาวางไว้ในมือซ้ายเล็กน้อย (ในส่วนข้าวสวยนี้จะทำการหยิบเพียงครั้งเดียว) นำมือขวาไปจับหมูชิ้นที่ ๑ มาใส่มือซ้าย ใช้มือทั้งสองข้างถักเนื้อหมูออกมาเล็กน้อยวางรวมไว้กับข้าวสวยในมือซ้าย จากนั้นใช้มือขวาจับหมูชิ้นที่ ๑ กลับไปวางในถ้วยเดิม ใช้มือขวาจับชิ้นหมูชิ้นที่ถักแล้วที่อยู่ในมือซ้าย ไปวางไว้บนขันโตกด้านหน้าของแต่ละคน โดยให้ข้าวสวยติดไปด้วยเล็กน้อย

ลำดับที่ ๒ แแบมือซ้าย ใช้มือขวาจับหมูชิ้นที่ ๒ มาใส่มือซ้าย ใช้มือทั้งสองข้างถักเนื้อหมูออกมาเล็กน้อยวางรวมไว้กับข้าวสวยในมือซ้าย จากนั้นใช้มือทั้งสองข้างจับหมูชิ้นที่ ๒ กลับไปวางในถ้วยเดิม จากนั้นใช้มือขวาหยิบหมูชิ้นที่ถักแล้วที่อยู่ในมือซ้าย ไปวางไว้บนขันโตกด้านหน้าของแต่ละคน โดยให้ข้าวสวยติดไปด้วยเล็กน้อย

ลำดับที่ ๓ แแบมือซ้าย ใช้มือขวาจับหมูชิ้นที่ ๓ มาใส่มือซ้าย ใช้มือทั้งสองข้างถักเนื้อหมูออกมาเล็กน้อยวางรวมไว้กับข้าวสวยในมือซ้าย จากนั้นใช้มือทั้งสองข้างจับหมูชิ้นที่ ๓ กลับไปวางในถ้วยเดิม จากนั้นใช้มือขวาจับหมูชิ้นที่ถักแล้วที่อยู่ในมือซ้าย ไปวางไว้บนขันโตกด้านหน้าของแต่ละคน โดยให้ข้าวสวยติดไปด้วยเล็กน้อย เมื่อผู้ได้รับส่วนแบ่งทำการถักเนื้อหมูเสร็จ ก็จะร่วมอวยพรให้แก่คู่บ่าวสาวและรับประทานอาหาร สำหรับหมูที่มอบให้สามารถนำกลับไปบ้านของตนได้หลังจากจบพิธีนี้ เท่าที่ผู้วิจัยสังเกตดูและสัมภาษณ์ผู้ได้รับชิ้นส่วนของหมูส่วนใหญ่มักไม่นิยมนำกลับบ้าน โดยจะมอบคืนให้กับเจ้าภาพเพื่อร่วมทำเป็นอาหารเลี้ยงในงาน

ส่วนที่เป็นกริ่งเงินริงจะไม่มีเครื่องดนตรีประ โคมและการขับร้องเพลง มีเพียงการสังสรรค์พูดคุยกันเท่านั้น การจัดเลี้ยงทำแบบเรียบง่ายและในขณะที่แขกกำลังรับประทานอาหารอยู่นั้น จะมีการร้องเพลงสวดสอนคู่บ่าวสาว เรียกว่า “สายียีเยอะ” โดยผู้อาวุโสชายคนที่มีความรู้ความเข้าใจ จะเป็นต้นเสียงร้องเพลงสวดที่เป็นภาษาอาข่าโบราณ มีลักษณะเอื้อนลูกคอ ซ้ำๆ เป็นจังหวะๆ และเมื่อผู้เป็นต้นเสียงร้องจบ แยกที่อยู่ในงานก็จะร้องรับพร้อมกันว่า “เฮ้” การร้องเพลงสวดจะทำเป็นระยะๆ

หลังจากเสร็จพิธีถักเนื้อหมู จะมีการป่าวข้าวสุกเรียกว่า “ห่อลิเบียะ-เออ” ในตอนนี้ “แย้หม่อ” จะเป็นคนแรกจับข้าวสุกที่เหลืออยู่ในถ้วยบนขันโตก โปรยไปยังวงผู้อาวุโสที่เป็นชาย (ลักษณะเหมือนพรมน้ำมันต์) จากนั้นคนที่มาร่วมงานต่างก็จะหยิบข้าวขว้างปาใส่กัน ถือเป็นการสร้างความสนุกสนาน สำหรับคนที่มาร่วมงานที่ไม่ได้รับส่วนแบ่งชิ้นส่วนของหมู ฝ่ายพ่อและแม่ของเจ้าบ่าวจะนำเนื้อหมูที่ต้มสุกแล้วและเก็บไว้โดยเฉพาะ เรียกว่า “แย้หู่” มอบให้คนละเล็กคนละน้อย ซึ่งการมอบเนื้อหมูในส่วนนี้ เปรียบเสมือนเป็นการเชิญแขกให้อยู่ร่วมงาน จนกว่าจะเสร็จสิ้นพิธีการแต่งงาน เมื่อแขกผู้มาร่วมงานได้รับเนื้อหมู ก็จะได้รับโดยธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบกันมาถึงสัญลักษณ์นี้ และหากแขกคนใดปฏิเสธไม่ขอรับเนื้อหมู ทางเจ้าภาพก็จะรู้ในทันทีว่า ตัดภารกิจหรือมีเหตุจำเป็นที่ไม่สามารถอยู่ร่วมงานได้ตลอดทั้ง ๓ วัน

เมื่อการประกอบพิธีกรรมในวันนี้เสร็จลง เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวจะเปลี่ยนชุดเสื้อผ้าเป็นชุดธรรมดา มีเพียงแต่เจ้าสาวเท่านั้นที่ต้องใส่กระโปรงสีขาวไว้ตลอดการทำพิธีกรรมทั้ง ๓ วัน จากนั้นทั้งคู่ก็จะลงจากบ้านมาต้อนรับแขกที่มาร่วมงาน เมื่อได้เวลาอันสมควรญาติๆ และคนที่มาร่วมงานต่างทยอยกลับ คู่บ่าวสาวจึงจะได้พักผ่อนเพราะยังมีพิธีกรรมอื่นๆ ที่จะต้องปฏิบัติในวันรุ่งขึ้นอีกหลายพิธีกรรม

การมอบเนื้อหมูในพิธีกรรมการแต่งงาน ของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าบ้านแม่จันใต้ เป็นสิ่งสำคัญที่เป็นข้อปฏิบัติตามจารีตประเพณี ที่ถือว่าเป็นข้อผูกพันในระบบเครือญาติ รวมถึงสังคมในชุมชนด้วย สำหรับผู้ที่ได้รับมอบเนื้อหมู จะได้รับชิ้นส่วนที่แตกต่างกันตามลำดับความสำคัญ รวมถึงเวลาที่มอบให้ก็จะแตกต่างกัน โดยที่ชิ้นส่วนของหมูจะชำแหละออกเป็น ๔ ส่วน จำนวน ๑๑ ชิ้น และผู้ได้รับมอบมีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ซี่โครงคู่ ทำการมอบ จำนวน ๓ คู่

คู่ที่ ๑ ผู้ได้รับ คือ ผู้ประกอบพิธีกรรม “แหย่ม่อ” (ได้รับหลังจากเสร็จการเลี้ยงอาหารภาคค่ำ “พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ อ่ากาผ่า” ของวันที่ ๑)

คู่ที่ ๒ ผู้ได้รับ คือ พี่ชายหรือน้องชายของแม่เจ้าบ่าวคนใดคนหนึ่ง “อาโข่ว”(ได้รับหลังจากเสร็จการเลี้ยงอาหารภาคค่ำ “พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ อ่ากาผ่า” ของวันที่ ๑)

คู่ที่ ๓ ผู้ได้รับ คือ พี่ชาย “อาอ้อ” หรือ น้องชาย “อาหงิ” ของย่าคนใดคนหนึ่ง(ได้รับหลังจากเสร็จการเลี้ยงอาหารภาคค่ำ “พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ อ่ากาผ่า” ของวันที่ ๑)

ส่วนที่ ๒ ซี่โครงคี่ ทำการมอบ จำนวน ๕ ซี่

ซี่ที่ ๑ ผู้ได้รับ คือ ผู้ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้าน “แจ่วมา” (ได้รับหลังจากเสร็จการเลี้ยงอาหารภาคค่ำ “พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ อ่ากาผ่า” ของวันที่ ๑)

ซี่ที่ ๒ ผู้ได้รับ คือ พี่หรือน้องที่เป็นชายคนใดคนหนึ่งของย่าทวด “พี่โว้ยเยะเท่” (ได้รับหลังจากเสร็จการเลี้ยงอาหารภาคค่ำ “พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ อ่ากาผ่า” ของวันที่ ๑)

ซี่ที่ ๓ ผู้ได้รับ คือ บุตรชายที่เกิดจากลูกชายของลุงหรืออาคนใดคนหนึ่ง “หมี่เงะ” (ได้รับหลังจากเสร็จการเลี้ยงอาหารภาคค่ำ “พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ อ่ากาผ่า” ของวันที่ ๑)

ซี่ที่ ๔ ผู้ได้รับ คือ ผู้เปิดตะกร้าเก็บหมู “ข้าเบอะ” (ได้รับเวลาเช้าของวันที่ ๒ โดยเก็บไว้ในตะกร้าบนบ้านของเจ้าบ่าว)

ซี่ที่ ๕ ผู้ได้รับ ไม่จำกัดว่าต้องเป็นใคร (ได้รับหลังจากเสร็จการเลี้ยงอาหารภาคค่ำ “พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ อ่ากาผ่า” ของวันที่ ๑)

ส่วนที่ ๓ ขาหน้าท่อนบน ทำการมอบ จำนวน ๒ ข้าง

ข้างที่ ๑ ผู้ได้รับ คือ เจ้าบ่าว “โฮยสี” กับ เจ้าสาว “หมี่สี” (ได้รับหลังจากเสร็จการเลี้ยงอาหารภาคค่ำ “พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ อ่ากาผ่า” ของวันที่ ๑)

ข้างที่ ๒ ผู้ได้รับ คือ สามีน้องพี่สาวหรือสามีน้องสาวคนใดคนหนึ่ง “จำหมีหล่าผู้” (ได้รับหลังจากเสร็จการเลี้ยงอาหารภาคค่ำ “พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ อ่าก่าผ่า” ของวันที่ ๑)

ส่วนที่ ๔ ชายโครง ๑ ข้าง

ผู้ได้รับ คือ ผู้ประกอบพิธีกรรม “แย้หม่อ” กับเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาว “หมี่เาะ” (ได้รับในวันที่ ๒ หลังจากเสร็จพิธี “ส่งผู้ประกอบพิธีกรรมแย้หม่อกลับบ้าน” โดยจะไปทำการแบ่งกันที่บ้านของ “แย้หม่อ”)

การประกอบพิธีกรรมวันที่ ๒

พิธีกรรมจะเริ่มตั้งแต่เวลาเช้าตรู่ ในตอนเช้า “ข้าบอะ” จะมาทำการเปิดตะกร้าเก็บหมูและจะได้รับมอบซี่โครงซี่ ๑ ซี่น ถ้าดับพิธีตอนเช้าของวันที่ ๒ ทางฝ่ายเจ้าภาพจะเชิญผู้อาวุโสทั้งชายและหญิงในหมู่บ้านเพื่อมาร่วมค้ำน้ำชา “ล้อบ่อห่อแจะ” การค้ำน้ำชาถือเป็นเรื่องนิยมปฏิบัติก่อนที่จะรับประทานอาหารเช้า “ล้อห่อจ่า-เออ” ในส่วนอาหารมื้อเช้าเป็นการเลี้ยงธรรมดาแบบเรียบง่ายไม่มีพิธีรีตองอะไรมากเท่าที่ผู้วิจัยสังเกต อาหารที่เป็นเนื้อสัตว์จะใช้หมูเป็นเครื่องประกอบอาหารเพียงอย่างเดียว และจะใช้ขัน โถกสำหรับค้ำอาหารทุกครั้งไป

เมื่อทำการเลี้ยงอาหารเช้าเสร็จเรียบร้อย เจ้าภาพจะเตรียมหมูสำหรับเป็นอาหารเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน และหมูตัวนี้ไม่ต้องทำพิธีฆ่าเหมือนกับตัวที่ทำพิธี “เลี้ยงอาหารผู้มาร่วมงานด้วยหมูตัวผู้ “อ่าก่าผ่า” แต่ในความเชื่อจะต้องนำเนื้อหมู “อ่าก่าผ่า” มาผสมด้วยเล็กน้อย และเมื่อได้หมูแล้ว จะทำการแรมหนังหมูออกจากเนื้อเรียกว่า “โซแหละป้อ-เออ” นำหนังหมูมาหั่นเป็นชิ้นขนาดพอรับประทาน สับเนื้อให้ละเอียดผสมกับเครื่องเทศและต้นหอมชู นำเนื้อหมูที่สับนี้ไปวางไว้บนหนังหมูแล้วทำการนึ่งให้สุก อาหารในมือกลางวันนี้ทางเจ้าภาพถือว่าเป็นการจัดทำเป็นพิเศษสำหรับจัดเลี้ยงต้อนรับแขกที่มาร่วมงาน ที่มีความเคารพนับถือสนิทสนมคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี และช่วงเวลาที่เหลือหากเนื้อหมูที่นำมาประกอบอาหารไม่เพียงพอ สามารถนำมาเพิ่มได้โดยไม่ต้องทำพิธีฆ่าเหมือนหมูตัวแรก การรับประทานอาหารมือกลางวัน จะทำแบบเรียบง่ายไม่มีพิธีสำคัญอะไรมากนัก

พิธีเจ้าบ่าวเจ้าสาวขอพร “ก้อหล่องซ้า-เออ”

พิธีนี้จะเริ่มหลังจากที่ได้รับประทานอาหารมือกลางวันแล้ว เวลาและรายละเอียดของขั้นตอนรวมทั้งการทำพิธี ทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะปฏิบัติแตกต่างกัน โดยเจ้าบ่าวจะเป็นผู้ทำพิธีก่อน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

สิ่งที่เจ้าบ่าวต้องเตรียมสำหรับทำพิธีขอพรคือ ๑. เหล้าขาว ๒. เนื้อหมูต้มสุกหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ ขนาดพอรับประทานนำไปเสียบไม้ จำนวน ๓ ซี่น จากนั้นก็จะเดินไปขอพรกับ “แย้หม่อ” เป็นคนแรก โดยการรินเหล้าส่งให้เป็นอย่างแรก เมื่อ “แย้หม่อ” ได้รับก็จะนำเหล้ามาค้ำจากนั้น

เจ้าบ่าวก็จะดึงหมูชิ้นที่ ๑ ส่งให้ เมื่อ “แย้หม่อ” ได้รับก็จะนำมารับประทาน และกล่าวอวยพรให้กับเจ้าบ่าวพร้อมกับมอบเงินให้เล็กน้อย เมื่ออวยพรเสร็จ “แย้หม่อ” ก็จะใช้เหล้าขวดที่เจ้าบ่าวถืออยู่รินส่งให้เจ้าบ่าว เมื่อเจ้าบ่าวได้รับก็จะนำเหล้ามาดื่มเสร็จแล้ว “แย้หม่อ” จะดึงหมูชิ้นที่ ๒ ส่งให้กับเจ้าบ่าว เมื่อเจ้าบ่าวได้รับก็จะนำมารับประทานและกล่าวขอบคุณ (ลักษณะเป็นการตอบกลับ) และก่อนที่จะไปขอพรคนต่อไปเจ้าบ่าวก็จะนำหมูมาเสียบไม้อีก ๒ ชิ้น คือชิ้นที่ ๑ กับชิ้นที่ ๒ จะปฏิบัติอย่างนี้ไปเรื่อยๆ

หลังจากที่เจ้าบ่าวขอพรเสร็จ ทางเจ้าสาวก็จะทำการขอพรต่อทันที การขอพรของเจ้าสาวจะปฏิบัติแตกต่างกับของเจ้าบ่าว คือ จะใช้เหล้าสำหรับเป็นการขอพรเท่านั้น โดยเจ้าสาวจะเป็นผู้รินเหล้าให้ฝ่ายเดียว ไม่มีการรินเหล้าตอบกลับเหมือนกับการขอพรของเจ้าบ่าว ความคล้ายคลึงกันตรงที่เมื่อผู้ที่ถูกขอพรดื่มเหล้าเสร็จ ก็จะอวยพรแก่เจ้าสาวพร้อมกับมอบเงินให้ และลำดับคนที่ไปขอพรจะทำเหมือนกับของเจ้าบ่าว ในขณะที่เจ้าสาวกำลังขอพรอยู่นั้นแขกที่มาร่วมงานก็จะเล่นหยอกล้อกันอย่างสนุกสนาน โดยการนำแป้งและดินจี้หม้อมาป้ายหน้าทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาวรวมถึงคนที่มาร่วมงาน และเมื่อจบการประกอบพิธีนี้ คนที่ได้รับเชิญให้อยู่ร่วมงานที่ได้รับเนื้อหมู “แย้หมู” หากมีกิจธุระสามารถที่จะกลับได้ จากการสังเกตของผู้วิจัย คนที่เจ้าบ่าวเจ้าสาวไปขอพรส่วนใหญ่จะเป็นชาย สำหรับคนที่เป็นหญิงมีบ้างเล็กน้อย

ตัวอย่างคำอวยพร “หย่าหมี่ซ้อง หย่าโยซ้อง อู่คูพิวบ่าบาตา-เออ หม่อเคห่อหย่อซ้อง หย่อโซซ้องเด” (ขอให้มีความสุขและลูกหญิง อยู่กันไปจนแก่จนเฒ่า ใ้รักกันยืนยาว มีอายุยืน) คำอวยพรคล้ายแบบของคนไทย “มีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมือง ถือไม้เท้ายอดทองกระบองยอดเพชร”

พิธีขึ้นบ้านใหม่ “ยู่มะคะ-เออ”

ลักษณะที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าของบ้านแม่จันใต้ หากครอบครัวใดมีบุตรชายที่ได้แต่งงานมีครอบครัวแล้ว ฝ่ายที่เป็นลูกชายกับลูกสะใภ้ ไม่สามารถมีห้องหลับนอนเป็นส่วนตัวอยู่บนบ้านของบิดากับมารดาได้ โดยจะต้องทำการปลูกบ้านหลังเล็กๆ (ลักษณะคล้ายกระท้อ) ไว้ในเขตบริเวณบ้านพ่อแม่ของตนเพื่อใช้เป็นที่พักหลับนอนเท่านั้น แต่วิถีชีวิตและกิจกรรมโดยทั่วไปสามารถปฏิบัติร่วมกันได้ เช่น การประกอบอาหาร หุงต้ม เป็นต้น หลังจากที่เจ้าบ่าวเจ้าสาวทำพิธีขอพรเสร็จ ขั้นตอนต่อไปคือ การทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ “ยู่มะคะ-เออ” โดยมีเครื่องประกอบพิธีกรรมดังนี้

๑. ไข่ไก่ต้มสุก	๑ ฟอง
๒. ข้าวเหนียวนึ่งสุกประมาณ	๑ กำมือ
๓. จานใส่ข้าวसानจากไม้ไผ่	๑ ใบ
๔. ไม้คนข้าว	๑ อัน

เครื่องประกอบพิธีกรรมจะใส่รวมในจานข้าวที่สานจากไม้ไผ่ โดยเจ้าสาวจะเป็นผู้ถือไป และขณะที่กำลังเดินไปนั้นจะต้องใช้เสื้อตัวที่ใส่ปิดไปด้วย จะเดินกันไปเป็นแถวโดยที่เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวนำหน้า เมื่อขึ้นไปถึงกลางห้องบนบ้านก่อนที่จะทำพิธีเจ้าภาพจะหาก้อนดินขนาดเท่าก้อนเส้าวางไว้ ๑ ก้อน จากนั้นคนที่ร่วมทำพิธีคนใดคนหนึ่ง จะใช้ไม้คนข้าวตีไปที่ไข่ให้เปลือกกะเทาะออก ทำการปลอกเปลือกแล้วจึงบีไข่ให้แตก หยิบไข่พร้อมกับข้าวเหนียวอย่างละเล็กน้อยนำไปวางไว้ที่บนก้อนดิน ทำ ๓ ครั้ง เมื่อเสร็จก็จะนำไข่กับข้าวเหนียวที่เหลือทำการป้อนให้เจ้าบ่าวก่อนตามด้วยเจ้าสาว อย่างละ ๓ ครั้ง โดยทำสลับกันไป เมื่อป้อนเสร็จก็จะพากันกลับไปยังบนบ้านของเจ้าบ่าว เพื่อจะทำพิธีลำดับต่อไป

พิธีเจ้าบ่าวล้างเท้า ล้างแขน และล้างใบหน้า ให้กับเจ้าสาว “อ้อจ้อจ้อ-เออ”

พิธีนี้จะทำข้างบันไดบ้าน เมื่อเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวได้ไปทำพิธีขึ้นบ้านใหม่เสร็จ ทั้งสองก็จะมาพักยังบนเรือนของเจ้าบ่าวก่อน และจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรม ที่จะใช้ในพิธี คือ

๑. กระจบอก “หยะแสะผู้” กระจบอกเดียวกันกับที่ใช้ในพิธีหม่าหมูตัวผู้ “อ่าก่าผ่า”
๒. ขวดเหล้าเปล่า ๑ ขวด
๓. น้ำ ๑ ถ้วย
๔. ลูกน้ำเต้า ๑ ใบ
๕. ถุงยาม ๑ ใบ
๖. ไข่ไก่ต้มสุก ๑ ฟอง
๗. ข้าวเหนียวหนึ่งสุกประมาณ ๑ กำมือ
๘. จานสานด้วยไม้ไผ่ ๑ ใบ
๙. ไม้คนข้าว ๑ อัน

เมื่อจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมเสร็จ ผู้มาร่วมงานคนใดคนหนึ่ง ก็จะทำการดูน้ำจากกระจบอกหมักเหล้า “จีบ่าจีลี” ที่เปลี่ยนชื่อใหม่ “หยะแสะผู้” มาใส่ขวดเหล้า ตักน้ำจากถ้วยใส่ลูกน้ำเต้า นำไข่ ข้าวเหนียวและไม้คนข้าวใส่จานที่สานจากไม้ไผ่ ส่วนที่เป็นขวดเหล้ากับลูกน้ำเต้าจะใส่ถุงยามคาดหัวไป โดยที่เจ้าสาวจะเป็นผู้ถือจานทำลักษณะเหมือนตอนเดินไปทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ เมื่อเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมเสร็จเรียบร้อย ทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาวก็จะลงบันไดบ้านไปพร้อมๆ กัน ในขณะที่กำลังเดินลงมานั้นแขกที่มาร่วมงานต่างก็จะนำดินจีหม้อ มาทำการป้ายหน้าของเจ้าบ่าวเจ้าสาว เป็นการหยอกล้อเล่นกันสนุกสนาน เมื่อเจ้าบ่าวเจ้าสาวมาถึงสถานที่ทำพิธีก็จะเริ่มทำพิธี โดยมีรายละเอียดขั้นตอนนี้

๑. เจ้าบ่าวรินน้ำในขวดเหล้ามาแตะที่นิ้วของตน แล้วนำไปแตะที่เท้าขวาของเจ้าสาว
๒. เจ้าบ่าวรินน้ำในขวดเหล้ามาแตะที่นิ้วของตน แล้วนำไปแตะที่เท้าซ้ายของเจ้าสาว

๓. เจ้าบ่าวรินน้ำในขวดเหล้ามาแตะที่นิ้วของตน แล้วนำไปแตะที่มือขวาของเจ้าสาว
 ๔. เจ้าบ่าวรินน้ำในขวดเหล้ามาแตะที่นิ้วของตน แล้วนำไปแตะที่มือซ้ายของเจ้าสาว
 ๕. เจ้าบ่าวรินน้ำในขวดเหล้ามาแตะที่นิ้วของตน แล้วนำไปแตะที่แก้มขวาของเจ้าสาว
 ๖. เจ้าบ่าวรินน้ำในขวดเหล้ามาแตะที่นิ้วของตน แล้วนำไปแตะที่แก้มซ้ายของเจ้าสาว
 หลังจากที่เจ้าบ่าวทำพิธีล้างเท้า ล้างแขน และล้างใบหน้าให้กับเจ้าสาวเสร็จแล้ว เจ้าบ่าวก็จะทำการปลอกเปลือกไข่ แล้วนำมารับประทานพร้อมกับข้าวเหนียว เมื่อรับประทานเสร็จก็จะทำการป้อนให้เจ้าสาว จากนั้นก็จะพากันกลับขึ้นไปพักผ่อนบนบ้าน เพื่อรอทำพิธีต่อไป

พิธีส่งผู้ประกอบพิธีกรรม “แย้หม่อ” กลับบ้าน

จะเริ่มทำพิธีประมาณเวลา ๑๖.๐๐ น. โดยแม่ของเจ้าบ่าวจะเป็นผู้เดินไปส่ง “แย้หม่อ” และก่อนที่จะไปส่งนั้น “จาเบอะ” ก็จะไปเปิดตะกร้าเก็บหมู นำชิ้นส่วนที่เป็นชายโคลง ๑ ชิ้น ที่เป็นส่วนแบ่งของ “แย้หม่อ” กับ “หมีเฉาะ” ออกมาใส่ในจานที่สานจากไม้ไผ่ มอบให้กับแม่ของเจ้าบ่าว ซึ่งจะเป็นผู้ถือไป โดยลักษณะการถือจะใช้เสื้อที่ใส่ปิดไปด้วย

เมื่อไปถึงบ้านของ “แย้หม่อ” จะนำหมูไปเก็บไว้ในตะกร้าในครัวก่อน จากนั้นก็จะกล่าวขอบคุณแย้หม่อ เมื่อเห็นว่าเป็นเวลาสมควรจึงกลับมายังบ้านตน สำหรับเนื้อหมูที่เป็นส่วนแบ่งของ “แย้หม่อ” กับ “หมีเฉาะ” “แย้หม่อ” จะเป็นผู้ตัดสินใจแบ่งให้กับ “หมีเฉาะ” ภายหลังจากที่แม่ของเจ้าบ่าวกลับแล้ว

พิธีแลกเปลี่ยนข้าวระหว่างเจ้าสาวกับแย้หม่อ “ห่อสี่จีพะจาเล-เออ”

หลังจากเสร็จพิธีส่ง “แย้หม่อ” กลับบ้านแล้ว จะเข้าสู่การทำพิธีแลกเปลี่ยนข้าวระหว่างเจ้าสาวกับ “แย้หม่อ” ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่เจ้าสาวกับ “แย้หม่อ” จะทำการแลกเปลี่ยนข้าวกัน โดยทำพิธีที่บ้านของ “แย้หม่อ” ซึ่งตัวเจ้าบ่าวจะไม่เข้าร่วมพิธีด้วย มีเพียงเครือญาติเท่านั้นที่จะไปร่วมทำพิธีกับเจ้าสาว โดยพิธีจะเริ่มหลังจากที่มารดาของเจ้าบ่าวกลับมาจากบ้าน “แย้หม่อ” แล้ว โดยที่เจ้าสาวกับ “แย้หม่อ” ต่างฝ่ายต่างต้องเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรม คือ ข้าวเหนียวนึ่งสุก ๑ จาน เหล้าขาว ๑ ขวด ไข่ไก่ต้ม ๑ ฟอง จะแตกต่างกันก็ตรงที่ “แย้หม่อ” จะต้องเตรียมไข่ไก่ต้มไว้มากกว่าเจ้าสาว ๑ ฟอง ในการเดินไปทำพิธีนั้น เจ้าสาวจะเป็นผู้ถือจานใส่ข้าวกับไข่ต้ม และเมื่อเจ้าสาวและผู้ไปร่วมพิธีเดินไปถึงบ้าน “แย้หม่อ” ก็จะถูกเชิญขึ้นไปบนบ้าน เจ้าสาวจะนำจานใส่ข้าวเหนียวกับไข่ต้มไปวางไว้บนขันโตก โดยที่ผู้เข้าร่วมทำพิธีก็จะถูกเชิญนั่งล้อมวงที่ขันโตกด้วย จากนั้นเจ้าสาวกับ “แย้หม่อ” ก็จะทำการแลกเปลี่ยนข้าวกัน เสร็จแล้ว “แย้หม่อ” จะนำไข่ไก่ต้มที่เตรียมไว้มากกว่า ๑ ฟอง ทำการป้อนให้เจ้าสาว เมื่อป้อนเสร็จทางฝ่าย “แย้หม่อ” ก็จะมีการเลี้ยงอาหารและน้ำชาแก่คณะของเจ้าสาวเล็กน้อย มีการพูดคุยสนทนากันอย่างสนุกสนานเมื่อเห็นว่าเป็นเวลาสมควรคณะเจ้าสาวก็จะพากันกลับไปยังบ้านของเจ้าบ่าว เพื่อจะทำพิธีต่อไป

พิธีตัดฟัน “หมี่จ๋าแก้อจจ-เออ”

พิธีตัดฟัน จะมีญาติที่เป็นหญิงของเจ้าบ่าวเป็นผู้พาเจ้าสาวไป สิ่งที่ต้องเตรียมไปด้วย คือ มีด และตะกร้า โดยที่เจ้าสาวจะใช้สายตะกร้าคาดหัวไป สถานที่ใช้สำหรับทำพิธีจะใช้บริเวณปานนอกประตูหมู่บ้าน การไปตัดฟันจะตัดเป็นพิธี เมื่อได้ฟันแล้วเจ้าสาวก็จะนำมาเก็บไว้ที่บ้านของเจ้าบ่าว

พิธีตักน้ำป้อน้ำศักดิ์สิทธิ์ “อีซอลอซอ”

เวลาประมาณ ๑๓.๐๐-๑๔.๐๐ น. เจ้าสาวก็จะเตรียมอุปกรณ์ คือ ลูกน้ำเต้าสำหรับใส่ น้ำ ๓ ลูก ตะกร้า ๑ ใบ และขันตักน้ำทำจากลูกน้ำเต้า ๑ ใบ ใส่ตะกร้าคาดหัวไปยังบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ที่มีความเชื่อว่าเป็นน้ำบริสุทธิ์สำหรับใช้ทำพิธีกรรม ตั้งอยู่ภายในหมู่บ้านบริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ เมื่อไปถึงก่อนที่เจ้าสาวจะตักน้ำใส่ลูกน้ำเต้า จะต้องตักน้ำที่อยู่ในบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์มา ล้างเท้า ล้างมือ และล้างหน้า ตามลำดับเสียก่อน แล้วจึงตักน้ำในบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ใส่ลูกน้ำเต้าให้เต็มทั้ง ๓ ใบ นำใส่ตะกร้าแบกกลับมายังบ้านของเจ้าบ่าว การประกอบพิธีกรรมในวันที่สองจะสิ้นสุดลงเพียงเท่านั้น

ทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาว สามารถที่จะเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นแบบปกติทั่วไปได้ ในการประกอบพิธีกรรมของวันที่สามที่ยังเหลืออยู่ ทางฝ่ายเจ้าสาวไม่จำเป็นต้องใส่กระโปรงสีขาว สามารถที่จะเปลี่ยนใส่กระโปรงเป็นสีดำ ที่เป็นเครื่องแต่งตัวของผู้หญิงอาข่าทั่วไปได้ ส่วนการหลับนอนในคืนนี้ทั้งสองยังไม่สามารถที่จะหลับนอนร่วมกันได้ ทั้งคู่สามารถที่จะหลับนอนร่วมกันได้ก็ต่อเมื่อ เสร็จสิ้นพิธีกรรมการแต่งงานไปแล้ว ๑ วัน โดยในช่วงนี้เจ้าบ่าวจะไปนอนที่ห้องบิดาของตนส่วนเจ้าสาวจะไปนอนห้องมารดาของเจ้าบ่าว

การประกอบพิธีกรรมวันที่ ๓

เช้าตรู่ เจ้าสาวต้องตื่นมาทำอาหารเช้าที่เรียกว่า “เซมาหล่าคะหยอ-เออะ” ลำดับแรกที่จะต้องทำคือ การหุงข้าว และทำความสะอาดบ้านโดยการกวาดบ้าน จากนั้นจะไปตัดหยวกกล้วย เรียกว่า “จาแยจ้ออี-เออะ” เพื่อนำมาเผาทำเป็นอาหาร เรียกว่า “หย่อซอ” ซึ่งถือว่าเป็นการทำอาหารอย่างแรกของเจ้าสาว เมื่อเผาหยวกกล้วยเสร็จก็จะจัดใส่ถ้วย เทาจำนวนขันโตกที่ตั้งไว้ และอาหารจำพวกเนื้อสัตว์ในมือเช้าของวันนี้สิ่งหนึ่งที่จะขาดไม่ได้ คือ ไก่ตัวเมียสีดำ และก่อนที่จะทำการฆ่าไก่ จะต้องนำน้ำในกระบอกหมักเหล้าราดไปที่ ขา ปีก หัว ของไก่ อย่างละ ๓ ครั้งตามลำดับ ใช้ไม้ตีไปที่หัวไก่ ๓ ที เมื่อไก่ตายลงจะนำไปเผาไฟ ทำความสะอาดให้เรียบร้อย และชิ้นส่วนของไก่นี้จะไม่นำไปประกอบอาหารจนหมด โดยต้องเก็บส่วนที่เป็นหน้าอกข้างใดข้างหนึ่ง นำไปแขวนเก็บไว้ที่เก็บของบนเตาไฟเรียกว่า “ซ่อตะสีเนอ-เออ”

พิธีจำลองการทำงานของเจ้าสาว “ย่าแงอีโต้-เออ”

พิธีนี้ ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการประกอบพิธีกรรมแต่งงานในส่วนของเจ้าสาว การจำลองทำงานของเจ้าสาว เป็นการแสดงออกให้เห็นว่าเมื่อมาอยู่บ้านสามี จะต้องทำหน้าที่ทำงานทั้งงานบ้านและงานไร่ และก่อนที่จะออกไปทำงานจะต้องเตรียมห่อข้าวสำหรับเป็นอาหารมื้อกลางวันไปรับประทานด้วย การออกไปทำงานนั้นจะไปที่ไร่ของเจ้าบ่าว แต่หากว่าไร่อยู่ไกลไม่สะดวกในการเดินทาง ก็จะไปทำนอกประตูลูกบ้าน (ใช้สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง) โดยจะทำพอเป็นพิธี เช่น การขุดดิน การถอนหญ้า เป็นต้น ส่วนอาหารที่เตรียมไปก่อนกลับจะรับประทานเพียงเล็กน้อย ไม่ควรรับประทานจนหมดควรเหลือกลับมาบ้านเป็นการเอาเคล็ด เมื่อเห็นว่าเป็นเวลาสมควรก็จะเดินทางกลับ สำหรับการประกอบพิธีกรรมแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ ในส่วนที่เป็นของเจ้าสาวสิ้นสุดลงเพียงเท่านี้

พิธีเจ้าบ่าวไปเที่ยวบ้านเจ้าสาว “อำหม่อซ้าละ-เออ”

พิธีนี้ ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการประกอบพิธีกรรมแต่งงานในส่วนของเจ้าบ่าว สิ่งที่จะนำไปมีเพียงเหล้าขาว ๑ ขวด โดยนิยมไปเวลาพลบค่ำ เมื่อไปถึงบ้านของเจ้าสาวก็จะขึ้นไปบนบ้าน จากนั้นก็จะทำการรินเหล้าส่งให้พ่อของเจ้าสาว พร้อมกับพูดคำแรกว่า “อำหม่อ” (พ่อตา) ฝ่ายพ่อตาเมื่อรับแก้วเหล้าแล้วจะพูดตอบกลับทำนองว่า “บ่าอำแจ้แล้ฉีเหลละเล” (นำเหล้ามาทำไม) “หม่าฉีเหลละห่อหง่า-เออ” (ไม่ต้องนำมาก็ได้) ฝ่ายลูกเขยก็จะพูดตอบกลับกว่า “ฉีเหลละข่อเกีเจ้หม่าเงอะ” (นำมาแล้วไม่เป็นไรครับพ่อ) จากนั้นก็จะเป็นการสนทนาพูดคุยกันเล็กๆ น้อยๆ เมื่อเห็นว่าเป็นเวลาอันสมควรจึงขอตัวกลับบ้าน พิธีกรรมแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ จบลงเพียงเท่านี้

๓.๑.๕ พิธีกรรมหลังการแต่งงาน

พิธีขอพรพ่อแม่ “ด้อแดหะซอซออี-เออ”

หลังจากที่ได้แต่งงานแล้วทั้งคู่ได้อยู่กินกันเป็นสามีภรรยาแต่ไม่ควรนานเกิน ๑ เดือน ฝ่ายหญิงก็จะมีการไปเยี่ยมบ้านของตนเพื่อทำพิธีขอพรจากพ่อแม่เรียกว่า “ด้อแดหะซอซออี-เออ” ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมที่ลูกสาวต้องปฏิบัติ ในการกลับไปเยี่ยมบ้านครั้งแรกนี้ฝ่ายสามีจะไม่ไปด้วย โดยจะมีญาติทางสามีเป็นผู้ติดตามไป สำหรับเครื่องประกอบพิธีกรรมที่ต้องเตรียมไปมี ดังนี้

๑. ไก่ต้มสุกห่อด้วยใบตอง ๑ ตัว
๒. แป้งข้าวเหนียวปั้นเป็นลูกกลมๆ คล้ายกับลูกชิ้นไม่จำกัดจำนวนแต่ต้องเป็นจำนวนเลขคี่ เช่น ๓ ลูก หรือ ๕ ลูก
๓. ไข่ไก่ต้มสุก ๑ ฟอง

๔. เหล้าขาว ๑ ขวด

๕. จิง (เล็กน้อย)

๖. ไบชา (เล็กน้อย)

๗. ข้าวคั่ว (เล็กน้อย)

เครื่องประกอบพิธีกรรมทั้งหมด จะนำไปรวมไว้ในจานที่สานจากไม้ไผ่ เมื่อไปถึงบ้าน จะนำเครื่องประกอบพิธีกรรมจัดแยกใส่ถ้วยวางบนขันโตก และเมื่อถึงขั้นตอนการทำพิธีฝ่ายพ่อกับแม่ก็จะต้มน้ำให้เดือด ๑ กา นำไบชาและจิงใส่ลงไปด้วย จากนั้นผู้เป็นพ่อหรือเป็นแม่คนใดคนหนึ่ง จะทำการปลอกเปลือกไข่แล้วบีบไข่ออกเล็กน้อย นำไปตะกับข้าวคั่วแล้ววางไว้บนขันโตก ๓ ครั้ง รินเหล้าลงบนขันโตก ๓ หยด รินน้ำชาที่ต้มรวมกับจิงลงบนขันโตก ๓ หยด จิกเนื้อไก่พร้อมกับหยิบข้าวเหนียวที่ปั้นเป็นลูกกลมๆ อย่างละเล็กน้อยวางไว้บนขันโตก ๓ ครั้ง รินเหล้าใส่แก้วแล้วเทลงไปบนขันโตก ๓ หยด รินน้ำชาที่ต้มกับจิงใส่แก้วแล้วเทลงไปบนขันโตก ๓ หยด จากนั้นจะหยิบข้าวคั่วมาใส่มือซ้าย หยิบไข่ไก่ต้มมาใส่มือซ้ายรวมกับข้าวคั่ว นำนิ้วไปจุ่มที่น้ำชาและเหล้า แล้วนำมาแตะที่ไข่กับข้าวคั่วเสร็จแล้วนำมารับประทานเอง จากนั้นก็จะจิกเนื้อไก่พร้อมหยิบแป้งข้าวเหนียวที่ปั้นเป็นลูกกลมๆ อย่างละเล็กน้อยมาใส่วางไว้ที่มือซ้าย นำนิ้วไปแตะที่น้ำชาที่ต้มกับจิงและน้ำเหล้า กำมือทั้งสองข้างไว้ด้วยกัน จากนั้นก็จะให้พรและทำการตั้งสอนลูกสาวเรื่องการครองเรือนทำนองว่า เมื่อไปอยู่บ้านของสามี ให้ประพฤติตัวดีเป็นแม่บ้านแม่เรือนขยันทำงาน เหล่านี้เป็นต้น

ก่อนที่ลูกสาวจะกลับ พ่อกับแม่จะมอบเครื่องอุปกรณ์การทำมาหากินให้ เช่น จอบ มีด และสิ่งทีนิยมนมอบให้อีกอย่าง คือ เครื่องแต่งกายอาข่า เช่น เครื่องเงิน เครื่องประดับหมวก ผ้าคลุมผม เฉพาะส่วนที่เป็นเครื่องประดับหรือของมีค่า บางครอบครัวพ่อแม่จะยังไม่มอบให้หมดเลยทีเดียว โดยจะรอดูความประพฤติของลูกเขยสักระยะ ว่าจะหลังจากที่แต่งงานกันไปแล้วจะประพฤติตนเป็นคนเช่นไร เช่น ขยันทำมาหากินหรือไม่และติดอบายมุขของมีนเมาหรือเปล่า ต่อเมื่อภายหลังเห็นว่าทั้งสองมีความรักกันอย่างมั่นคง หมั่นช่วยกันทำมาหากินสร้างฐานะให้เจริญก้าวหน้าจึงจะมอบให้ เมื่อฝ่ายลูกสาวได้รับของที่พ่อแม่มอบให้ก็จะนำไปใส่ตะกร้าแบกกลับไปยังบ้านของสามี

พิธีเลี้ยงส่งลูกสาว “ข่าเบะเตาะ-เออ”

ดังที่ผู้วิจัยได้อธิบายไว้ข้างต้น ในวันแรกของการแต่งงานช่วงเวลาเช้าก่อนที่เจ้าบ่าวจะส่งตัวแทนมารับเจ้าสาว เพื่อไปทำพิธีแต่งงานที่บ้านของคน หากว่ามีความประสงค์จะจัดพิธีกรรมแต่งงานแบบพิธีใหญ่ “ข่าเบะเตาะ-เออ” ทางพ่อแม่ของฝ่ายหญิง จะต้องทำพิธีนี้ก่อนที่ตัวแทนของเจ้าบ่าวจะมารับเจ้าสาว แต่เนื่องจากการแต่งงานแบบพิธีใหญ่ “ข่าเบะเตาะ-เออ” กลุ่มชาติพันธุ์อ่า

เข้าบ้านแม่จันได้ ไม่มีกฎข้อบังคับว่าต้องทำพิธีนี้หรือไม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของพ่อแม่ฝ่ายหญิง เนื่องจากต้องเป็นผู้รับผิดชอบออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด และหากสามีภรรยาคู่ใดมีความประสงค์ที่จะไปทำพิธีนี้ จะรอเวลาผ่านไปนานมากจนกว่าทั้งคู่จะมีอายุ ๔๕ ปีขึ้นไป

พิธีเลี้ยงส่งลูกสาว “ข้าแบะเคาะ-เออ” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ข้าแบะเคาะ-เออหย่าหมี” หมายถึงการเลี้ยงส่งลูกสาวด้วยหมู สำหรับหมูที่นำมาใช้ในพิธีจะต้องมีการกำหนดลักษณะเหมือนกับตัวที่ใช้ทำพิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ “อ่าก่าผ่า” ในวันแรกของการแต่งงานทุกประการรวมถึงขั้นตอนการฆ่าด้วย สำหรับชิ้นส่วนของหมู นอกจากจะใช้ทำพิธีแล้ว ยังต้องมอบให้กับเครือญาติที่เป็นชายของฝ่ายหญิง รวมถึงผู้ที่จะได้รับตามจารีตประเพณีด้วย ชิ้นส่วนของหมูจะชำแหละออกเป็น ๔ ส่วน จำนวน ๑๑ ชิ้น ผู้ได้รับมีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ซี่โครงคู่ ทำการมอบ จำนวน ๓ คู่

คู่ที่ ๑ ผู้ได้รับ คือ ผู้ประกอบพิธีกรรม “แย้หม่อ”

คู่ที่ ๒ ผู้ได้รับ คือ พี่ชาย (ลุง) หรือน้องชาย (น้า) ของแม่เจ้าสาวคนใดคนหนึ่ง “อ่าโจว”

คู่ที่ ๓ ผู้ได้รับ คือ พี่ชาย “อ่าอ้อ” หรือน้องชาย “อ่าหัง” ของยายเจ้าสาวคนใดคนหนึ่ง

ส่วนที่ ๒ ซี่โครงคี่ ทำการมอบ จำนวน ๕ ซี่

ซี่ที่ ๑ ผู้ได้รับ คือ ผู้ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้าน “แจ่วมา”

ซี่ที่ ๒ ผู้ได้รับ คือ พี่ชายหรือน้องชายคนใดคนหนึ่งของย่าทวดเจ้าสาว “ผี้โว้ยเยะเถ่”

ซี่ที่ ๓ ผู้ได้รับ คือ บุตรชายที่เกิดจากลูกสาวของลุงหรืออาคนใดคนหนึ่ง “หมีจะ”

ซี่ที่ ๔ ผู้ได้รับ คือ คนที่ทำหน้าที่เป็นผู้เปิดตะกร้าเก็บหมู “ข้าเบอะ”

ซี่ที่ ๕ ผู้ได้รับไม่จำกัดว่าต้องเป็นใคร เพราะไม่มีกฎเกณฑ์ในการแบ่ง (เหมือนกับวันแต่งงาน)

ส่วนที่ ๓ ขาหน้าท่อนบน ทำการมอบ จำนวน ๒ ข้าง

ข้างที่ ๑ เจ้าสาว นำไปทำพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษ “อะพีเปาะเถาะ”

ข้างที่ ๒ จะนำไปใส่ไว้ใน “ลูบ่อง” (เครื่องอุปกรณ์แต่งตัวผู้หญิงของกลุ่มชาติพันธุ์อ่า ทำจากไม้ไผ่กลมๆ มัดไว้ที่เอว) สำหรับเป็นอาหารในระหว่างเดินทางกลับ มีข้อปฏิบัติสำหรับหมูชิ้นนี้ต้องรับประทานให้หมดก่อนที่จะกลับถึงบ้าน และกรณีรับประทานไม่หมดก็ต้องทิ้งขาหมูท่อนนี้ห้ามนำเข้าบ้าน

ส่วนที่ ๔ ชายโครง ทำการมอบ จำนวน ๑ ช้าง

ผู้ได้รับ คือ ผู้ประกอบพิธีกรรม “แย้มหม่อ” (เฉพาะที่เป็นชายโครงนี้จะได้รับก็ต่อเมื่อครอบครัวที่มาทำพิธีนำกลับไปบ้านของตน และผู้เปิดตะกร้าเก็บหมู “ข้าบอะ” จะต้องเป็นผู้เปิดให้)

สำหรับชิ้นส่วนหมูที่เหลือ คือ สะโพก กับ หัว และชิ้นส่วนอื่นๆ จะใช้ทำเป็นอาหารเลี้ยงคนที่มาร่วมงานที่บ้านของสามี เมื่อฝ่ายหญิงทำการมอบเนื้อหมูให้กับเครือญาติที่เป็นชายของตนเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะนำหมูส่วนที่เหลือใส่ตะกร้ากลับมาบ้านของสามี และเมื่อกลับมาถึงผู้ทำหน้าที่เปิดตะกร้าเก็บหมู “ข้าบอะ” ก็จะมาเปิดตะกร้าและจะเป็นผู้ได้รับมอบชิ้นส่วนของหมู คือ ชีโครงกี่จำนวน ๑ ชี และในเวลาเดียวกันก็จะทำการมอบชิ้นชายโครง จำนวน ๑ ช้าง ให้กับ “แย้มหม่อ” ด้วยเช่นกัน การทำพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษมีเครื่องประกอบพิธีกรรม ดังนี้

๑. น้ำชา ๑ แก้ว
๒. น้ำจิบ่าจี่ ๑ แก้ว
๓. ข้าวปุก ๓ ชิ้น
๔. ขาหมูท่อนบนต้มสุกหั่นแล้ว ๑ ถ้วย

ผู้ทำพิธีไหว้บรรพบุรุษ คือ พ่อของสามีหรือญาติที่เป็นชายคนใดคนหนึ่ง โดยจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรมไว้บนขันโตก แล้วยกไปวางไว้ที่หน้าหิ้งบูชาบรรพบุรุษเรียกว่า “อ่าเผ่วหล่อคือ” จากนั้นจะหยิบถ้วยข้าวปุกขึ้นวางไว้บนหิ้งเป็นลำดับที่ ๑ ถ้วยใส่ขาหมู เป็นลำดับที่ ๒ แก้วน้ำยี่บ่าจี่ เป็นลำดับที่ ๓ แก้วน้ำชา เป็นลำดับที่ ๔ เสร็จแล้วนั่งสงบสักครู่ จากนั้นก็จะหยิบถ้วยใส่ข้าวปุกลงมาเป็นลำดับแรก ตามด้วยถ้วยขาหมูท่อนบน แก้วน้ำยี่บ่าจี่ และแก้วน้ำชา นำมาวางไว้บนขันโตกตามเดิม เมื่อทำพิธีเช่นไหว้บรรพบุรุษเสร็จ ทางเจ้าภาพจะนำขาหมูที่สำหรับใช้ทำพิธีกรรม ไปเก็บไว้ในตะกร้าที่มีฝาปิด เรียกว่า “แซพัวสะบอง” ก่อน เมื่อเห็นว่าเป็นเวลาสมควรก็จะนำออกมาแบ่งให้กับคนที่มาร่วมงานรับประทานคนละเล็กน้อยเป็นลำดับแรก แล้วจึงนำอาหารอย่างอื่นมาเลี้ยงเป็นลำดับต่อไป เมื่อรับประทานอาหารเสร็จ แขกที่มาร่วมงานก็จะร่วมกันอวยพรให้กับทางเจ้าภาพ การทำพิธีจบลงเพียงเท่านี้

๓.๒ พิธีกรรมการแต่งงานของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า^{๕๐}

การแต่งงานถือเป็นพิธีกรรมในระดับครอบครัว ทั้งญาติพี่น้อง ปู่ย่า ตายาย คนในชุมชน ต่างก็รับรู้ด้วย การแต่งงาน ภาษาชาวล้านนาเรียกว่า “เอาผัวเอาเมีย” แต่หากผู้แต่งงานมียศศักดิ์หรือฐานะสูงจะเรียกการแต่งงานว่า “กินแขก” การแต่งงานเป็นพิธีกรรมที่มีหลายขั้นตอน แต่ละขั้นตอนจะมีรายละเอียดต่างกัน โดยมีสาระสำคัญดังนี้

๓.๒.๑ การเลือกคู่ครอง

การก่อกำเนิดครอบครัวนั้น กล่าวโดยสรุปได้ว่า เนื่องจากความต้องการของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการสืบพันธุ์ ต้องการมีบุตร ต้องการความสุขจากการสนิทสนมกัน การที่มนุษย์จะมาอยู่รวมกันเป็นครอบครัวนั้น ตามบรรทัดฐานสากลที่ปฏิบัติจะต้องมีการแต่งงานกัน และทุกสังคมก็ยึดถือหลักการนี้ แต่วิธีการอาจแตกต่างกันออกไปตามค่านิยมและวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ก่อนที่ชายและหญิงจะแต่งงานกันนั้น โดยทั่วไปจะต้องมีการเลือกคู่เสียก่อน ซึ่งการเลือกคู่นี้ บางครั้งอาจมีผู้อื่นเลือกให้ หรือเจ้าตัวเลือกเอง ถ้าเจ้าตัวเลือกเองเขาต้องทำความรู้จักและนัดพบนัดหมาย (Dating) เพื่อทำความรู้จักสนิทสนมคุ้นเคยกัน เมื่อได้ศึกษาทัศนคติรสนิยมและคุณธรรมต่างๆ เป็นที่พอใจพึงพอใจกันแล้ว ก็จะมีการหมั้นหมายกันไว้และแต่งงานกันเป็นลำดับต่อไป^{๕๑}

หนุ่มสาวบ้านแม่ต้าหรือชาวล้านนาทั่วไป ปกติจะมีอิสระในการเลือกคู่ครองหรือเลือกผัวเลือกเมียด้วยตัวเอง ยกเว้นในกรณีครอบครัวที่พ่อแม่มีสถานภาพทางสังคมสูงหรือมีฐานะร่ำรวย หากเป็นทำนองนี้พ่อแม่ก็มักจะมองหาคู่ครองไว้ให้บุตรของตน ถึงแม้ว่าบุตรของตนจะไม่เห็นด้วยก็ตาม พ่อแม่ก็จะบังคับให้ตกลงแต่งงานจนได้

การเลือกคู่ครองของคนที่มีฐานะ โดยปกติคนทั่วไปจะมองคนที่มีฐานะมั่นคงเป็นปีกแผ่น สังเกตได้จากทรัพย์สินมรดก เช่น บ้านช่อง เลือกสวนไร่นา เหล่านี้เป็นต้น

ส่วนการเลือกคู่ครองของหนุ่มสาวโดยทั่วไปแล้ว หนุ่มสาวชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้าจะมีอิสระในการเลือกคู่ครองได้อย่างเสรี อยู่ที่ความพึงพอใจทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ไม่คำนึงถึงหน้าตา ตลอดจนฐานะหรือความรู้ ทั้งนี้เลือกจากความรักเป็นพื้นฐานสำคัญ มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีการศึกษานิสัยใจคอกันก่อน หนุ่มสาวบางคู่อาจดูใจกันเป็นเวลานานพอสมควร บางคู่ดูใจกันเป็นเวลาถึง ๕ - ๖ ปี^{๕๑}

^{๕๐} ณรงค์ เส็งประชา, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๔.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นางวันดี เทพประสาน, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๒.

๓.๒.๒ การเกี่ยวพาราสี

การเกี่ยวพาราสี “คำหยอก” หมายถึงคำหยอกเย้า ระหว่างชายหนุ่มหญิงสาว ตรงกับคำว่า “จีบสาว เกี่ยวสาว หรือ คำเกี่ยวพาราสี” ของไทยภาคกลาง ภาคอีสานเรียกว่า “เว้าสาว” ภาคใต้เรียกว่า “บ้านหญิง” ซึ่งคำพูดเหล่านี้บ่าวสาวแต่ละภาคจะสรรหาคำพูดที่ไพเราะอ่อนหวานลึกซึ้งกินใจมาพูดคุยกัน เพื่อให้ฝ่ายตรงข้าม เคลิบเคลิ้มหลงใหล ตกหลงปองใจรัก^{๔๒} แต่ปกติกินล้านนาทั่วไปจะนิยมเรียกรวมกันว่า “แอ้วสาว”

ในอดีต “แบบโบราณ” การแอ้วสาวของชาวพุทธล้านนاب้านแม่คำ ฝ่ายชายนิยมไปเที่ยวหาฝ่ายหญิงที่บ้านและส่วนใหญ่จะไปเวลากลางคืนตอนพลบค่ำ โดยฝ่ายหญิงเมื่ออายุ ๑๕ ปีขึ้นไปจะนิยมออกมาอยู่นอก อยู่ขวง ออกขวง คือ มานั่งที่ชานบ้าน หรือบริเวณแคว่ตั้งขวงลานบ้านของตน ซึ่งจะนำเอางานมาทำด้วย เช่น ปั่นฝ้าย จีบพลูเรียงพลู ไปตอก “จักตอก” เหล่านี้เป็นต้น รอจนกว่าหนุ่มหรือบ่าวจะมาหาและหากเป็นบ้านที่คุ้นเคยกันแล้ว เมื่อหนุ่มมาถึงก็จะขึ้นไปยังชานบ้าน โดยไม่มีความประหม่าหรือเขินอาย แต่หากว่าฝ่ายหนุ่มไม่คุ้นเคยกับฝ่ายสาวมากนัก การไปแอ้วสาวจะต้องมีกลุ่มเพื่อนๆ ที่คุ้นเคยกับญาติฝ่ายสาวเพื่อเป็นสื่อชักนำเข้าไป ในขณะที่อยู่บนบ้านของสาวนั้นหนุ่มบางคนจะช่วยทำงานเล็กน้อยเป็นการแก้เขินอาย และการเกี่ยวพาราสีที่ใช้ภาษาเป็นสื่อ นั้นจะเป็นสำนวนที่มีลักษณะเป็นคำกลอนบ้าง คำคร่าวบ้าง ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายเชิงเปรียบเทียบกับความรักความพึงพอใจ จากการสัมภาษณ์ แม่อุ้ยวันดี เทพประสาน ปราชญ์ชาวบ้านบ้านแม่คำ ได้ยกตัวอย่างคำพูดของฝ่ายชายเวลาไปเที่ยวบ้านฝ่ายหญิง ทำนองว่า

ชาย “น้องๆ อายนั่งตี่นี้ได้อ้อ” (น้องๆ พีนั่งตี่นี้ได้อ้อ)

หญิงตอบมาว่า “นั่งเต้อะๆ บ่แม่นตี่ไฟ ตี่หัวบันใด ตี่นอนหมาโก้” (นั่งเถอะๆ ไม่ใช่ที่ใคร ที่หัวบันใด เป็นที่นอนหมาโก้ “หมาโก้” คือ หมาที่มีหลายสี)

หรือชายพูดว่า “น้องๆ อายนั่งตี่นี้ได้อ้อ” (น้องๆ พีนั่งตี่นี้ได้อ้อ)

หญิงตอบว่า “อ้ายๆ บ่ตี่นั่งตี่ตี่โต้ง ฟากจะไหลลง โต้งจะไหลก่อน” (พี่ๆ ไม่ควรนั่งตรงชื่อ ไม่ฝากจะไหลตกลงมาใส่)

ในระหว่างที่ชายไปเที่ยวหา ฝ่ายหญิงจะนิยมนำอาหารจำพวกเมี่ยงและน้ำดื่มมาต้อนรับ หรือบางคนจะมีการมวนบุหรี่ยาเส้นให้กับฝ่ายชายด้วย หนุ่มๆ ที่มีความชำนาญเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนา เช่น สะล้อ ซอ ซึง ก็จะชวนเพื่อนๆ ไปเล่นที่บ้านของฝ่ายสาวด้วยเช่นกัน

สถานที่ที่นิยมเกี่ยวพาราสี นอกจากจะไปที่บ้านของฝ่ายหญิงแล้ว ชายและหญิงมักไปพบเจอกันที่ไร่หรือที่นามักมีการไปลงแรงกัน หรือฝ่ายชายจะไปช่วยงานฝ่ายหญิงอย่างเดียวกันได้ อีกช่วงหนึ่งที่ชายและหญิงจะได้พบเจอกัน คือ ช่วงของงานเทศกาลประเพณีหรืองานพิธีกรรมของ

^{๔๒} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, หน้า ๑๕๕-๑๖๐.

ชุมชน เช่น ปอยหลวง “งานฉลองเสนาสนะทางวัด” งานสลากภัต งานยี่เป็ง “งานลอยกระทง” งานปีใหม่เมือง “งานสงกรานต์” หรืองานขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งเทศกาลงานบุญเหล่านี้เป็นช่วงที่ว่างเว้นจากกิจกรรมงานทางการเกษตร ถือเป็นช่วงหนึ่งที่หนุ่มสาวจะได้มีโอกาสพบปะทักทายกันเรียนรู้อุปนิสัยใจคอกันและกัน หรืออาจทำความรู้จักจากญาติพี่น้องของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะในช่วงเทศกาลงานบุญ ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า จะพากันมาช่วยทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นโอกาสที่หนุ่มสาวจะได้พบปะพูดคุยกันนั้นมียุ่่มาก การเกี่ยวพาราสีในงานเทศกาลหรืองานบุญนี้ จะทำให้ญาติพี่น้องของแต่ละฝ่าย รับรู้พฤติกรรมกันและกันได้ดียิ่งขึ้น การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า จะไม่มีการปิดบังโดยทำแบบเปิดเผยให้พ่อแม่ญาติพี่น้องของแต่ละฝ่ายรับรู้หนุ่มๆ จะให้เกียรติหญิงสาวไม่มีการล่วงเกิน ถึงขั้นจับมือถือแขนหรือเสียดตัว เพราะถือคติว่าไม่ดีเป็นการผิดผี เมื่อเกิดความชอบพอกันฝ่ายชายก็จะถือโอกาส หมั้นไปเที่ยวหาฝ่ายหญิงที่บ้านจนสนิทสนมถึงขั้นคบหากันจนกลายเป็นแฟน เรียกว่า “ตัวพ่อตัวแม่” เมื่อดูใจกันแล้วพิจารณาว่าทั้งคู่เป็นคนดีขยันหมั่นทำงานไม่เป็นคนเกียจคร้าน ทางฝ่ายชายก็จะนำเรื่องราวไปปรึกษาทางพ่อแม่และแม่ของตนเพื่อจะไปทาบถามคู่ขอต่อไป และในการคบหากันระหว่างชายหนุ่มกับหญิงสาวบางคู่ อาจใช้เวลานานเป็นปีบางคู่ใช้เวลาไม่นาน ซึ่งปัจจัยหลักของการไปจีบสาวขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม เช่น ชายและหญิงเป็นคนหมู่บ้านเดียวกันหรือไม่ หรือชายและหญิงเป็นคนต่างหมู่บ้าน ถ้าเป็นกรณีนี้อาจต้องคำนึงถึงการเดินทางด้วย

ปัจจุบัน เรื่องราวการแ้วสาวตามวิถีล้านนาในอดีต ได้หายไปจากวิถีชีวิตของผู้คน เนื่องจากความเจริญทางสังคม วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปคนรุ่นใหม่ไม่นิยมทำนาทำไร่ ภาพสังคมในอดีตเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราสีไม่ค่อยมีให้เห็น วัยรุ่นหนุ่มสาวนิยมไปศึกษาเล่าเรียนในเมืองที่เจริญเมื่อเรียนจบจะหาทำงานนอกหมู่บ้าน เช่น กรุงเทพมหานคร ระยอง ชลบุรี เชียงใหม่ ตลอดจนจังหวัดเมือง เชียงรายหรือบางคนรับราชการ ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน จึงเป็นสาเหตุทำให้ไม่ค่อยมีโอกาสได้พบกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้นับได้ว่าเป็นตัวแปรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้ และเรื่องของการเกี่ยวพาราสี ที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุด คือ หนุ่มสาวสมัยนี้มีการติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว ไม่จำเป็นต้องไปเที่ยวแ้วหากันก็สามารถที่จะติดต่อถึงกันได้ จากการใช้โทรศัพท์มือถือ ที่นับวันยิ่งจะเพิ่มทวีคูณมากยิ่งขึ้น

หากเกิดปรากฏการณ์แบบนี้ เรื่องราวในอดีตที่หนุ่มสาวเคยเกี่ยวพาราสีกันนั้น อาจจะไม่มีให้เห็นหรืออาจจะกลายเป็นตำนานไปในที่สุด แต่ถึงอย่างไรก็ตามหากหนุ่มสาวที่ไปทำงานยังต่างถิ่น เมื่อมีความรักชอบพอกันก็จะกลับมาประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน ตามแบบล้านนาที่บ้านของตน

๓.๒.๓ การทาบทามสู่ขอ

การทาบทามสู่ขอชาวล้านนาเรียกว่า “ไปเต็งกัน” หมายความว่า เมื่อชายหญิงชอบพอกันก็จะให้ทั้งสองได้แต่งงานกัน ผู้ไปทาบทามสู่ขอของชาวพุทธล้านนاب้านแม่คำเรียกว่า “เต่าแก่ฟูเจ้า” ในการไปทาบทามสู่ขอจะไม่มีกำหนดฤกษ์ยาม แต่จะมีการนัดแนะกันไว้ก่อน ผู้ทำหน้าที่ทาบทามสู่ขอส่วนมากจะให้ทางญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชายที่มีความเคารพเช่น ลุง ป้า น้า อา หรือผู้มีฐานะทางสังคมที่เชื่อถือได้ เป็นผู้ไปเจรจาทาบทามสู่ขอที่บ้านของฝ่ายหญิง โดยที่ผู้ใหญ่จะมีการพูดคุยถึงความชอบพอกันของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เมื่อคณะผู้ไปทาบทามสู่ขอไปถึงบ้านฝ่ายหญิงจะมีการเจรจากันเป็นทำนองเปรียบเปรย เช่น

ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง : พูดว่า “มาชะหยิ่งกัน แต่ก่อนบ่หันมากัน” (มาทำไมกัน แต่ก่อนไม่เห็นมากัน)

ผู้ใหญ่ฝ่ายชาย : ตอบว่า “มาคล่องเอาควาย (ควายเข้าฮั่ว) ขอไปแบ่งฮั่ว จะชะจะไคดีเตี่ยวนี้ละอ่อนสองคนนี้อีกกันแบ่งกัน ชะไคกัน เอาหื้อกันตามชื่อ เวลาเฮาบหื้อละอ่อนเอากัน เกิดเขาจะไปเล่นกันในปีในเมืองมีท้องขึ้นมาก็ลำบาก” (มาคล่องเอาควาย (ที่ข้ามริ้วเข้าไปในสวน) ขอไปทำริ้ว จะว่าอย่างไร ตอนนี้เด็กทั้งสองคนนี้รักกันชอบกัน จะทำอย่างไรกันดี ให้พูดกันตรงๆ ถ้าไม่ยอมให้เด็กอยู่กินร่วมกัน เกิดแอบไปได้เสียกันที่อื่นถ้าเกิดตั้งท้องขึ้นมาจะลำบาก)

ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง : พูดว่า “ไปเป็นหยิ่งว่า เขาฮักกันแบ่งกัน ก็บ่เป็นหยิ่งเอากันได้ ไส่ผี ๑๒ บาท ไชว่ หมากหัว พลุมัด ฝ่ายทางนั้นก็เอาหมากมาหัว ฝ่ายนี้ก็เอามาหัว” (ก็จะเป็นไรเล่าเขารักกันชอบกัน ก็ไม่เป็นไรตกลงกันได้ เสียค่าผี ๑๒ บาท พร้อมหมากและพลู ทั้ง ๒ ฝ่าย)

จะมีการพูดคุยกันในทำนองว่า “ใส่ผีค้างไว้ก่อน” โดยถือเป็นการมัดใจกันไว้ก่อน กล่าวฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะบิดพลิ้ว ไม่ทำตามคำมั่นสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้ ลักษณะการทำแบบนี้ของคนล้านนาในสมัยก่อนเปรียบเสมือนกับการได้ตกลงหมั้นหมายไปในตัว

การทาบทามสู่ขอ ครั้งแรกอาจจะเป็นการไปพูดคุยธรรมดา ไม่ต้องเตรียมเครื่องทำพิธีอะไรไปและหากครั้งแรกไม่สามารถตกลงกันได้ ฝ่ายชายก็จะจัด “เต่าแก่ฟูเจ้า” ไปทาบทามสู่ขอเป็นครั้งที่สองแต่ไม่เกินสามครั้ง เนื่องจากฝ่ายชายจะรู้สึกอับอายหากฝ่ายหญิงไม่ตกลง เมื่อมีการตกลงคำสินสอดทองหมั้นได้แล้ว ผู้ทาบทามสู่ขอจะกลับไปแจ้งให้พ่อแม่ของฝ่ายชายทราบ เพื่อจะเตรียมพิธีหมั้นในระยะเวลาไม่เกิน ๓ วัน หรือ ๗ วัน ในการประกอบพิธีหมั้นจะกำหนดให้ตรงกับฤกษ์ที่เป็นวันดีตามจันทรคติ เมื่อการเจรจาสู่ขอเสร็จสิ้นแล้ว ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะทำงานกันตามปกติ โดยที่ต่างฝ่ายต่างก็เตรียมตัวเก็บเงินเก็บทองเพื่อนำมาใช้จ่ายจัดพิธีแต่งงาน และตามคตินิยมของชาวพุทธล้านนاب้านแม่คำ จะไม่นิยมสร้างเรือนหอก่อนแต่งงาน จะเกิดอาถรรพ์จะทำให้คู่รักเกิดการแตกแยกพลัดพรากจากกัน มีอันเป็นไปไม่สามารถแต่งงานกันได้ ในวันทาบทามสู่

ขณะนี้ ที่บ้านของฝ่ายหญิงจะมีการเลี้ยงอาหารแก่ผู้ไปทาบตามสุขขอ อาหารและเครื่องดื่มจะมีการจัดเลี้ยงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

๓.๒.๔ พิธีกรรมเกี่ยวกับการหมั้น

ประเพณีแบบภาคกลางของไทยเรา พิธีหมั้นเปรียบเหมือนการติตราหรือการจับจองกัน และกัน ก่อนที่จะงูมือเข้าสู่พิธีวิวาห์ การหมั้นก็คล้ายธรรมเนียมอยู่ก่อนแต่งของฝรั่ง ซึ่งจุดประสงค์ก็ต้องการเปิดโอกาสให้คนทั้งคู่ ได้ศึกษาอุปนิสัยใจคอกันมากขึ้น รู้จักเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้าหากันมากขึ้น ซึ่งถือเป็นผลดีต่อชีวิตคู่ในอนาคต พิธีหมั้นอาจจัดควบคู่กับพิธีสู่ขอหรืออาจจัดในช่วงเช้าของวันแต่งงานเลยก็ได้ แต่พิธีหมั้นที่นิยมก็คือการหมั้นแล้วแต่งเลยในวันเดียวกัน เพราะถือเป็นวิธีที่สะดวกที่สุดในการเตรียมงานคู่กันไป

การเตรียมพิธีการหมั้นซึ่งในธรรมเนียมการหมั้นนั้นเน้นเท่ากับเป็นการวางมัดจำไว้ว่า หญิงที่ถูกหมั้นหมายแล้วจะไปชอบพอกับใครไม่ได้อีกหรือผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะยกให้ใครอีกไม่ได้เด็ดขาด การแต่งงานของลูกสาวมักถือเป็นงานออกหน้าออกตาใหญ่โต ฝ่ายหญิงจึงพยายามเรียกรื่องของหมั้นที่มีราคาแพง โดยมักจะเรียกเป็น “ทองคำ” และเรียกเป็นน้ำหนัก เลยทำให้เป็นคำติดปากมาจนทุกวันนี้ว่า “ทองหมั้น” ซึ่งตามประเพณีถือเป็นของที่เจ้าสาวจะนำไปเป็นเครื่องแต่งตัวในวันแต่งงานนั่นเอง ส่วนสินสอดนั้น คือ เงินสินสอดและผ้าไหม ที่ทางฝ่ายหญิงเป็นผู้กำหนดซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของพ่อแม่ แต่มักจะเรียกกันเป็นพิธีตามโบราณ คือไม่เกิน ๔๐ บาท เป็นค่าน้ำนม ถ้าเกินกว่านั้นจะถือเป็นการขายลูกสาว ทั้งสินสอดและทองหมั้นจะต้องใส่พานห่อไว้รวมกันเรียกว่าขันหมากหมั้น^{๕๓}

การหมั้นของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ก็เหมือนกับการหมั้นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ไป หมายถึงเป็นการจับจองกันเอาไว้ เป็นการทำสัญญาระหว่างฝ่ายหญิงและฝ่ายชายว่า เมื่อถึงเวลาแล้วจะต้องแต่งงานกัน โดยในพิธีหมั้นจะมีการเชิญญาติพี่น้องมารวมเป็นสักขีพยาน เพื่อให้รับรู้ว่าเป็นคนทั้งคู่จะทำการหมั้นกันและจะแต่งงานกันในที่สุด การหมั้นจึงเป็นสัญลักษณ์ของกันและกัน จาก การสัมภาษณ์พ่ออุ้ยอ้าย กันทะนันท์ ให้ความหมายและความสำคัญของการหมั้นว่า

เป็นคำสัญญาระหว่างชายกับหญิงว่าจะไม่มีการไปติดต่อกับบุคคลอื่น (เป็นการหมายจอง) หรือเป็นการทำสัญญาใจผูกมัดกันไว้ ในการทำสัญญาใจกันนั้นจะเป็นที่รับรู้ของญาติทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เพื่อมิให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดผิดสัญญาซึ่งกันและกัน ญาติของทั้งสองฝ่ายก็จะคอยเป็นพยานให้กันและกัน ส่วนพ่อแม่ของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงและกั

^{๕๓} [ออนไลน์], “แต่งงาน” คลังปัญญาไทย, <<http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php>>, [19 June 2009].

จะคอยดูแลบุตรของตนให้อยู่ในกรอบมิให้ไปทำผิดอย่างอื่น และหากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดละเมิดสัญญาที่เป็นข้อตกลง ก็จะมีการปรับสินไหมตามที่ไต่ตกลงกันไว้^{๕๔}

เรื่องการผิดสัญญาการหมั้น ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ ถือว่าฝ่ายที่ทำผิดสัญญาจะเป็นบุคคลไม่น่าคบหาสมาคมด้วย เป็นคนไม่มีสติจะมีจิตใจวุ่นเร ผู้ทำผิดสัญญาจะถูกปรับสินไหมหรือค่าสินสอดทองหมั้นตามที่ไต่ตกลงกันไว้ เมื่อได้หมั้นหมายไว้แล้วทั้งสองฝ่ายจะต้องศึกษาถึงลักษณะนิสัยใจคอซึ่งกันและกันสิ่งใดที่ควรปรับเข้าหากัน โดยอาศัยพื้นฐานความรักความเข้าอกเข้าใจกันและกัน ในวันที่ทำพิธีหมั้นจะไม่มีการจัดเลี้ยงอาหารผู้ที่มาร่วมงาน เนื่องจากส่วนใหญ่นิยมทำพิธีกลางคืนช่วงเวลาพลบค่ำ หลังจากที่ได้รับประทานอาหารเย็นแล้ว คณะของฝ่ายชายที่ไปร่วมทำพิธีหมั้น จะมีการรับประทานอาหารเย็นกันที่บ้านของพ่อแม่ฝ่ายชายไปก่อน ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมาของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ ทั้งนี้ก็เพื่อจะไม่เป็นการรบกวนทางบ้านของฝ่ายหญิง เพราะจะทำให้เกิดการสับสนเปลือง เนื่องจากพิธีหมั้นเป็นการจัดแบบเรียบง่าย ไม่มีพิธีอะไรมากนัก แต่หากจะมีอาจจัดไม่ได้ดังสุภายิตของคนไทยที่ว่า “เป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ” ทางเจ้าภาพจะมีการจัดเลี้ยงประเภทเครื่องดื่ม เช่น น้ำอัดลม และสุรา ซึ่งในการเลี้ยงดูในพิธีหมั้นนี้มีพอประมาณ ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ ถือว่าเป็นการให้เกียรติฝ่ายชายและความมีหน้ามีตาของฝ่ายหญิง

สิ่งที่เป็นของหมั้นนิยมใช้เป็นที่รองประดับประเภท แหวน สร้อยข้อมือ สร้อยคอ อาจจะทำสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรืออาจใช้พยานยืนยันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตกลงของทั้งสองฝ่าย การประกอบพิธีหมั้นทางผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะจัดเตรียมเครื่องสักการะผีปู่ยา ผีตายาย มีดอกไม้ธูปเทียน โดยให้ฝ่ายชายกับฝ่ายหญิงที่ทำการหมั้นกันเป็นผู้ทำพิธีบอกกล่าว ขอความคุ้มครองเพื่อความเป็นสิริมงคลในการจัดงานและชีวิตการครองเรือน ตามประเพณีแล้วพิธีกรรมการหมั้นหมายทางฝ่ายชายจะต้องเตรียมเครื่องสักการะ องค์ประกอบหลายอย่าง ดังนี้

๑. ขันหมั้น หรือพานหมั้น ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. พลุจีบ ๒ คู่	๒. หมากดิบ ๒ ผล
๓. ใบเงิน ๑๒ ใบ	๔. ใบทอง ๑๒ ใบ
๕. ใบนาก ๑๒ ใบ	๖. ข้าวเปลือก ข้าวสารถุงเล็ก อย่างละ ๒ ถุง
๗. ถั่ว งา อย่างละ ๒ ถุง	

๒. ขันใส่เงินสินสอด หรือพานสินสอด

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายอ้าย กัณฑ์นันท์, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๒.

ทั้งขันหมั้นและขันใส่เงินสินสอด จะตกแต่งอย่างประณีตสวยงาม ประดับด้วยดอกไม้สดและดอกไม้ที่นำมาประดับนิยมนับเป็นจำนวนคู่ ส่วนขันสินสอดจะเลือกภาชนะที่เหมาะสมแก่จำนวนเงินที่จะนำไปมอบให้เจ้าสาวและขันแต่ละใบจะผูกด้วยผ้าแพรพริ้วสดใส สีที่นิยม คือ สีแดง เงินทองของหมั้นทางล้านนาจะเรียกว่า “สินน้ำใจ” สำหรับเป็น “ค่าข้าวหมั้นน้ำนม” (ค่าน้ำนม) ในอดีตจะไม่นิยมเรียกมากนักอยู่ประมาณ ๑๒ บาท ที่เรียกว่า “ใส่ผีล้างไว้ก่อน” ส่วนปัจจุบัน ยุคสังคมเปลี่ยนไปเกิดความเจริญข้าวของสินค้ามีราคาแพงขึ้น การจัดงานแต่ละครั้งก็ต้องใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ทำให้ราคาเงินทองของหมั้นเกิดการเปลี่ยนไป ดังที่ได้สัมภาษณ์แม่อุ๊ยเขียว กันทะนันท์ ว่า “ค่าสินสอดสมัยนี้ จะแตกต่างกับสมัยก่อนมาก จะมีการเรียกค่าสินสอดแพงมาก บางครั้งเรียกกันเป็นหมื่นเป็นแสนก็มี”^{๕๕} เหตุปัจจัยที่เปลี่ยนไปเท่าที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นในการจัดงานแต่งงานของชาวพุทธล้านนาคือบ้านแม่ต้า อามาจากสาเหตุหลักๆ เช่น การที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจัดงานเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นค่าอาหาร เครื่องประดับตกแต่งสถานที่ เครื่องประกอบพิธีกรรม ตลอดจนมีการว่าจ้างคนตรีมาประ โคมในงาน เหล่านี้เป็นต้น

อนึ่งขั้นตอนการประกอบพิธีการหมั้น บางรายจะจัดในวันแต่งงานทีเดียว โดยทำพิธีหมั้นก่อนในช่วงเวลาเช้า จากนั้นจึงจะประกอบพิธีกรรมแต่งงานตามฤกษ์ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายๆ อย่าง ที่ญาติของฝ่ายชายกับญาติฝ่ายหญิงได้ตกลงกันได้ และเมื่อได้ข้อสรุปก็จะกำหนดวันเวลาในการแต่งงาน โดยมีการจัดเตรียมพิมพ์การ์ดเชิญแขกให้มาร่วมงาน หรือบางกรณีอาจใช้การบอกกล่าวด้วยคำพูด แขกที่มาร่วมงานถือว่าเป็นเกียรติแก่คู่บ่าวสาว

๓.๒.๕ พิธีกรรมการแต่งงาน

การแต่งงานกินแขกของล้านนาไทยนั้น มีอยู่ ๓ แบบ คือ

๑. การแต่งงานแบบผัดผี
๒. การแต่งงานแบบคู่ขอ
๓. การแต่งงานของเจ้านาย

ซึ่งการแต่งงานแต่ละวิธีนั้น จะมีรายละเอียดขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไป ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้วิธีการแต่งงานแบบคู่ขอ ซึ่งสอดคล้องกับบริบทชุมชนของชาวพุทธล้านนาคือบ้านแม่ต้า ที่ส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านสามัญชนธรรมดา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ชาวพุทธล้านนาคือบ้านแม่ต้า ผู้ชายนิยมมีคู่ครองเมื่ออายุ ๒๐ ปีขึ้นไป หรือผ่านการเกณฑ์ทหารเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และอีกประการหนึ่งต้องทำการบรรพชาอุปสมบทก่อน เพราะมีความเชื่อ

^{๕๕} สัมภาษณ์ นางเขียว กันทะนันท์, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๒.

ว่า จะเป็นผู้ใหญ่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวได้ดี และที่สำคัญถือเป็นการปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามหลักชายไทย ส่วนผู้หญิงนิยมมีคู่ครองตั้งแต่อายุ ๑๖ ถึง ๒๐ ปี

การแต่งงานสิ่งสำคัญที่จะขาดไม่ได้ ตามความเชื่อของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า คือ การหาฤกษ์ยามที่เป็นมงคล ดังที่ รัชนิกร กล่าวไว้ว่า โหราศาสตร์จะมีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ในด้านการทำนาย การดูฤกษ์ยาม^{๕๖} และ “ยาม” คือการแบ่งเวลาออกเป็นช่วงๆ ตามหลักการทางโหราศาสตร์ โดยการแบ่งช่วงเป็น ๒ ภาคใหญ่ๆ คือ ยามกลางวัน ยามกลางคืน^{๕๗} ดังนั้น “ฤกษ์ยาม” คือเวลาที่กำหนดการเริ่มต้นจะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด และเป็นผลให้สิ่งที่ทำนั้นเกิดผลดี เป็นสิริมงคลแก่ผู้ทำเรานับว่าเป็นมงคลฤกษ์^{๕๘}

จากการสัมภาษณ์ นายบุญส่ง ศรีอ่อนาค ผู้มีความเชี่ยวชาญในการดูฤกษ์ยามให้กับผู้ประสงค์จะแต่งงานของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า โดยจะกำหนดให้ตรงกับเดือนคู่ เช่น เดือน ๒ เดือน ๔ เดือน ๖ เดือน ๘ เดือน ๑๐ และเดือน ๑๒ แต่ไม่นิยมแต่งงานช่วงเดือนที่ตรงกับเทศกาลเข้าพรรษา เพราะถือว่าเป็นช่วงแห่งการรักษาศีลเจริญภาวนา คนส่วนใหญ่จะนุ่งขาวห่มขาวไปทำบุญและค้างคืนที่วัดในวันพระตลอดฤดูกาลเข้าพรรษา นอกจากจะกำหนดเดือนแล้วยังต้องดูวันที่เรียกว่า “วันหัวเรียงหมอน” เพราะมีความเชื่อว่าเป็นวันมงคลจะทำให้คู่สมรสมีความสุขความเจริญอยู่กันยืนนาน^{๕๙} การหาฤกษ์วันหัวเรียงหมอนมีวิธีการดูดังนี้

เดือนใดก็ตามออก (ข้างขึ้น) ๒-๘-๑๐-๑๑-๑๒-๑๓ เป็นวันหัวเรียงหมอน และเดือนใดก็ตามแรม (ข้างแรม) ๔-๗-๑๐-๑๓-๑๔ เป็นวันหัวเรียงหมอน แต่งงานสมรสกันคืนนี้ นอกนั้นไม่ดีอย่าทำเลย^{๖๐} และในแต่ละเดือนก็จะมีวันเสียประจำเดือนอยู่ด้วย ดูได้ตามตารางที่ ๕

^{๕๖} รัชนิกร เศรษฐโฐ, สังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๒๔๒.

^{๕๗} จำรัส ศิริ, ยามอัฐฤกษ์กาลและดวงปัจจุบัน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อาศรมคันคว้าวิทยาการทางโหราศาสตร์, ๒๕๐๘), หน้า ๘.

^{๕๘} เบญจรัตน์ อติชาตนาพันธ์, โสยศาสตร์ในสี่ศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สาขาศึกษาจำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๔๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์ นายบุญส่ง ศรีอ่อนาค, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๖๐} ญาณสมปบุ โน, ของดีจากปื๊สา, (ลำพูน : ร้านกัญญา, มปป), หน้า ๑๐๔.

ตารางที่ ๕ แสดงวันดีและไม่ดีประจำเดือนทั้งสิบสอง

เดือน	วันจรม (วันไม่ดี)	วันฟู (วันดี)
เกียง (ตุลาคม)	วันจันทร์	วันศุกร์
ยี่ (พฤศจิกายน)	วันอังคาร	วันอาทิตย์
สาม (ธันวาคม)	วันพุธ	วันอาทิตย์
สี่ (มกราคม)	วันพฤหัสบดี	วันจันทร์
ห้า (กุมภาพันธ์)	วันศุกร์	วันเสาร์
หก (มีนาคม)	วันเสาร์	วันพุธ
เจ็ด (เมษายน)	วันอาทิตย์	วันพฤหัสบดี
แปด (พฤษภาคม)	วันพุธ	วันอาทิตย์
เก้า (มิถุนายน)	วันพฤหัสบดี	วันจันทร์
สิบ (กรกฎาคม)	วันศุกร์	วันอังคาร
สิบเอ็ด (สิงหาคม)	วันเสาร์	วันพุธ
สิบสอง (กันยายน)	วันอาทิตย์	วันพฤหัสบดี

เมื่อทราบวันดีแล้ว ก็ควรจะทราบยามหรือเวลาอันเป็นมงคลของแต่ละวันด้วย

วันอาทิตย์ ยามเช้าได้อุทราดิษัณห์ ไม่ดี ยามใกล้เที่ยงได้ปานะ โภชะ ดินัก, ยามเที่ยงได้กันหาภาเว ไม่ดี, ยามใกล้ค่ำได้อุทราดิษัณห์ ดินัก

วันจันทร์ ยามเช้าได้กันหาภาเว ไม่ดี, ยามสาย ไม่ดี ยามจะใกล้เที่ยงได้อุทราดิษัณห์ ไม่ดี, ยามเที่ยงแท้ได้อุทราดิษัณห์ ดินัก, ยามบ่ายได้ปานะ โภชะ ดี, ยามเย็น ดี, ยามค่ำแท้ ไม่ดี

วันพุธ ยามเช้าได้กันหาภาเว ไม่ดี, ยามสายได้มรณัง ไม่ดี, ยามใกล้เที่ยง ไม่ดี, ยามเที่ยงแท้ได้อุทราดิษัณห์ ดินัก, ยามบ่ายได้ปานะ โภชะ ดี, ยามเย็นได้มรณัง ไม่ดี, ยามจะใกล้ค่ำและยามค่ำแท้ ได้อุทราดิษัณห์ ไม่ดี

วันพฤหัสบดี ยามเช้าได้มรณัง ไม่ดี, ยามสายได้อุทราดิษัณห์ ไม่ดี, ยามใกล้ค่ำได้อุทราดิษัณห์ ดินัก, ยามค่ำแท้ได้ปานะ โภชะ ดินักแล

วันศุกร์ ยามเช้าได้อุทราดิษัณห์ ไม่ดี, ยามสายได้อุทราดิษัณห์ ดินัก, ยามจะใกล้เที่ยงได้ปานะ โภชะ ดี, ยามเที่ยงแท้ได้กันหาภาเว ไม่ดี, ยามเย็นได้อุทราดิษัณห์ ไม่ดี, ยามจะใกล้ค่ำได้อุทราดิษัณห์ ดินัก, ยามค่ำแท้ได้ปานะ โภชะ ดินักแล

วันเสาร์ ยามเช้าได้ปานะโกชะ ดี, ยามสายได้อุทซังธารา ดี, ยามใกล้จะเที่ยงได้อโรหิณัง ไม่ดี, ยามบ่ายได้อุทซังธารา ดินัก, ยามเย็นได้ปานะโกชะ ดี, ยามค่ำได้มรณัง ไม่ดี^{๖๐}

การเตรียมตัวของฝ่ายหญิงก่อนวันแต่งงาน เรียกว่า “วันดา” (วันสุกดิบ) เพื่อนบ้าน โดยเฉพาะหนุ่มสาวจะมาช่วยงานที่บ้านฝ่ายหญิง ต่างฝ่ายต่างก็ทำงานตามที่ตนถนัด เช่น เตรียมขันน้ำมนต์ “สลุง” จะใส่ฝักส้มป่อยไปด้วย มีการมวนบุหรี่ จีบหมากพลู ทำการตกแต่งสถานที่ “ประรำพิธี” เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมของคู่บ่าวสาว สิ่งสำคัญมีการทำพานบายศรีเพื่อใช้คู่ขวัญคู่บ่าวสาว พานบายศรีคู่ขวัญจะนำไปตองเย็บเรียงกันประจุนนมแมวโดยทำเป็น ๓ คู่ เรียกว่า “ขา” (มี ๖ ขา) ประดับประดาด้วยดอกไม้หลากสีเช่น ดอกตะล่อม ดอกบานไม่รู้โรยและดอกกรัก

ในประรำพิธีจะมีพานบายศรีตั้งไว้บน โต๊ะและมีเก้าอี้คู่ด้วยพูกสำหรับคู่บ่าวสาวนั่ง ส่วนบริเวณรอบๆ จะประดับประดาไปด้วยดอกไม้ที่ล้วนมีแต่ชื่ออันเป็นมงคล ในส่วนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องตกแต่งประรำพิธีก็ล้วนมีแต่สีล้วนสวยงาม เช่นเดียวกัน

ส่วนประกอบที่นำมาประดับพานบายศรี คือ

๑. พานบายศรี (ขันปอกมือ)
๒. ข้าวเหนียวสุกปั้นเป็นลูกกลม ๆ ๑ คู่
๓. ไข่ต้มสุกเปลือกเปลือก (หรือไข่ปลาเนื้อก็ได้) ๑ คู่
๔. ขนมหวาน (ชื่อเป็นมงคล) ๑ คู่
๕. ผลไม้ (ชื่อเป็นมงคล) ๑ คู่
๖. หมาก ๑ คู่
๗. พลุ ๑ คู่
๘. บุหรี่ ๑ คู่
๙. เมี่ยง ๑ คู่
๑๐. ด้ายมงคลสำหรับผูกข้อมือ (ประมาณเท่าที่แขกผู้มาร่วมงาน)

การเตรียมตัวของฝ่ายชาย ก็จะคล้ายๆ กับบ้านฝ่ายหญิงจะมีการบอกแขกให้มาร่วมงาน เตรียมพานบายศรี จีบหมากพลู พานขันหมาก ข้าวตอกดอกไม้ ที่จะใช้ในขบวนแห่ขันหมาก ตลอดจนการเตรียมข้าวปลาอาหาร เลี้ยงคนที่มาร่วมงาน

เรื่องการแต่งกายของเจ้าบ่าวกับเจ้าสาว ในอดีตนั้น เสื้อผ้าที่สวมใส่ในวันประกอบพิธีกรรมแต่งงาน โดยส่วนมากจะเป็นชุดแบบล้านนาที่ตัดเย็บกันเอง

^{๖๐} หานานแต่เจ้า, ประเพณีล้านนาไทยและพิธีกรรมต่างๆ, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ประเทืองวิทยา, มปป.), หน้า ๓๑๕-๓๑๖.

ปัจจุบัน นิยมเช่าจากร้านค้าในตัวเมือง ซึ่งจะเป็นชุดล้านนาประยุกต์ ผสมผสานความเป็นสากลสมัยใหม่ เนื่องจากมีความสะดวกสบายมากขึ้น^{๖๒}

พิธีขอเขย

วันแต่งงาน เวลาเช้าหลังจากทางเจ้าภาพฝ่ายเจ้าบ่าว ได้ทำการเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมขบวนแห่ขันหมากเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ในขณะเดียวกันที่บ้านของเจ้าสาว ทางพ่อแม่ญาติพี่น้อง ก็จะส่งตัวแทนนำเครื่องสักการะ มี พานดอกไม้ รูปเทียน ข้าวตอก เพื่อไปทำพิธี “ขอเขย” ที่บ้านของเจ้าบ่าว เมื่อตัวแทนฝ่ายเจ้าสาวไปถึงบ้านของเจ้าบ่าว จะมีการเจรจาทำนองว่า

ฝ่ายชาย ถาม “ท่านทั้งหลายมากันมากพวงหลวงหลาย มาจะได้หา” (ท่านทั้งหลายมากันมากมาย มาทำอะไรหรือ)

ฝ่ายหญิง ตอบ “เฮามาดีมาขอเขย” (พวกเรามาดีมาขอลูกเขย) “เพื่อไปสืบแทนเชื้อน” (เพื่อไปครองเรือน) “มาอยู่กินวันนี้เป็นวันมงคลเป็นวันดี” (มาอยู่กินวันนี้เป็นวันมงคลเป็นวันดี)

ฝ่ายชาย ตอบ “ก็ดีก้าเด็กเขยฮักกันเป่งกัน” (ก็ดีครับเด็กเขยรักกันชอบกัน) “เป็นคู่ผัวตัวเมียกันมาแต่ชาติปางก่อน” (เป็นคู่สามีภรรยา มาแต่ชาติปางก่อน)

เมื่อการเจรจาลง ตัวแทนฝ่ายเจ้าสาวก็จะส่งพานดอกไม้ รูปเทียน ข้าวตอก ให้กับเจ้าบ่าว จากนั้นก็จะกลับมาบ้านของฝ่ายเจ้าสาว เพื่อเตรียมตัวรอต้อนรับขบวนแห่ขันหมากของฝ่ายเจ้าบ่าวต่อไป

พิธีแห่ขันหมาก

หลังจากเสร็จพิธีขอเขยแล้ว เวลาประมาณ ๘.๐๐-๙.๐๐ น. ส่วนเสนาที่จะลงท้ายด้วยเลข ๘ เพราะถือว่าเป็นฤกษ์งามยามดี พ่อแม่พี่น้องและญาติๆ รวมถึงเพื่อนๆ ของเจ้าบ่าว จะช่วยกันจัดเตรียมขบวนขันหมาก ในขบวนประกอบไปด้วย พานบายศรี ซึ่งมีเจ้าบ่าวเป็นผู้ถือไปส่วนเครื่องประกอบพิธีกรรมอื่นๆ เช่น พานขันหมากผู้ร่วมขบวนจะเป็นผู้ถือ เมื่อได้ฤกษ์งามยามดี ขบวนขันหมากจะเริ่มเคลื่อนย้ายไปยังบ้านของเจ้าสาว โดยจะมีเพื่อนเจ้าบ่าวเป็นผู้กางร่มให้สำหรับการตั้งขบวนขันหมากจะเตรียมไว้ ณ จุดใดจุดหนึ่ง แต่ไม่ควรไกลจากบ้านเจ้าสาวมากนักหรือหากทั้งคู่เป็นคนหมู่บ้านเดียวกัน ก็จะนิยมตั้งขบวนขันหมากที่บ้านของเจ้าบ่าวเลย ในขบวนแห่ขันหมากจะใช้ดนตรีพื้นเมืองผสมผสานไปกับเครื่องดนตรีสากลสมัยใหม่ เป็นเครื่องแห่ประ โคมเพื่อให้เกิดความรื่นเริง ขณะที่ขบวนขันหมากกำลังเคลื่อนอยู่นั้น ญาติพี่น้องและผู้ที่มาร่วมงาน จะมีการโห่และร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน

^{๖๒} สัมภาษณ์ นางอนันญา ชัยสุวรรณ, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๒.

พิธีกั้นประตูเงินประตูทอง

เมื่อขบวนขันหมากแห่มาถึงบริเวณหน้าบ้านของเจ้าสาว ขบวนขันหมากจะหยุดอยู่แถวหน้าบ้าน เนื่องจากจะมีการปิดกั้นประตู เรียกว่า “ประตูเงินประตูทอง” จากการสังเกตของผู้วิจัย การกั้นประตูจะนิยมใช้ผ้าแพรสีสดใส หรือเข็มขัดผูกต่อกันยาว เพื่อไม่ให้ขบวนขันหมากของเจ้าบ่าวเข้าไปได้ การกั้นประตูเงินประตูทองนิยมใช้ผู้ใหญ่ที่มีการมคมคาย สามารถเจรจาพูดคุยตกลงถึงธรรมเนียมเรียกค่าผ่านประตูได้เป็นอย่างดี การเจรจาด່อรองจะมีการพูดโต้ตอบกันด้วยภาษาคำเมืองเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ดังนี้

ผู้แทนฝ่ายเจ้าสาว “จะไปที่ไหนกั้นปะล้าปะเหลื่อ” (พวกคุณจะไปไหนกั้นมากมายอย่างนี้)

ผู้แทนฝ่ายเจ้าบ่าว “หมูเฮเอาแก้วแสงติมาหื้อมาบั้นพี่น้องบ้านนี้” (พวกเราเอาคนดี มามอบให้พี่น้องบ้านนี้)

ผู้แทนฝ่ายเจ้าสาว “บ้านนี้ข้าเจ้าเขามีประตูเงินประตูทอง จะเข้าไปง่ายๆ บ่ได้ จะต้องซื้อเข้าไปก่อนเน้อ” (บ้านนี้มีประตูเงิน ประตูทอง จะเข้าไปง่ายๆ ไม่ได้ จะต้องซื้อเข้าไปก่อนนะ)

ผู้แทนฝ่ายเจ้าบ่าว “บ่เป็นหยั่ง จะเอาเต้าไค” (ไม่เป็นไร จะเอาเท่าไร)

การเรียกเก็บค่าผ่านประตูนิยมเรียกเป็นเงิน เช่น ฝ่ายเจ้าสาวเรียกเก็บค่าผ่านประตูจำนวน ๑,๐๐๐ บาท ทางฝ่ายเจ้าบ่าวก้จะมีการเจรจาด່อรองก่อน การด່อรองนั้นจะทำเป็นธรรมเนียม และโดยส่วนมากจะมีการต่อขึ้น ไม่นิยมต่อลงตัวอย่างเช่น ทางผู้เฝ้าประตูเรียกเก็บ ๑,๐๐๐ บาท ทางฝ่ายเจ้าบ่าวก้ต้องต่อขึ้นเป็น ๑,๐๕๕ บาท เป็นต้น และหลังจากที่ได้มีการเจรจาดกลงราคาเสร็จ เจ้าบ่าวก้จะจ่ายเงินเป็นค่าผ่านประตู และสามารถพาขบวนขันหมากเข้าไปในบ้านของเจ้าสาวได้ ในส่วนของผู้ที่ร่วมขบวนก็จะมีการโห่ร้องกันอย่างสนุกสนาน การกั้นประตูเงินประตูทองบางรายอาจจะมีการกั้นตรงบันไดอีกครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในเรื่องฐานะของฝ่ายเจ้าบ่าว และหลังจากที่ได้ตกลงเรื่องค่าผ่านประตูเป็นที่เรียบร้อยทางฝ่ายเจ้าบ่าวก้กับฝ่ายเจ้าสาวก้จะนำพานบายศรีของแต่ละคนมาแลกกันจากนั้นทั้งคู่ก้จะถือเข้าไปในปะรำพิธีตั้งไว้บนโต๊ะด้านหน้าที่นั่งของตน

ต่อจากนั้น พ่อแม่ของเจ้าสาวและผู้ดำเนินรายการ จะมาตรวจดูสินสอดทองหมั้นว่าครบหรือไม่ เมื่อตรวจดูแล้วเห็นว่าถูกต้องตามที่ได้ตกลงกันไว้ พิธีกรจะบอกให้ทั้งคู่ไปกราบพ่อแม่และแม่ของทั้งสองฝ่ายพร้อมๆ กัน เมื่อทั้งคู่กราบพ่อแม่เสร็จ ผู้ดำเนินรายการก้จะถามพ่อแม่ของเจ้าสาวทำนองว่า “จะอนุญาตให้ลูกสาวได้เข้าสู่พิธีวิวาห์หรือไม่” คือ จะขกลูกสาวให้กับเจ้าบ่าวหรือไม่” การถามเป็นการตอกย้ำพ่อแม่ของเจ้าสาวเพื่อความแน่ใจ และเมื่อเห็นว่าฝ่ายพ่อแม่ของเจ้าสาวไม่ปฏิเสธ พิธีกรก้จะเชิญทั้งคู่ไปนั่งที่โต๊ะที่วางบายศรีอยู่ก่อนแล้ว โดยเจ้าบ่าวนั่งทางขวาเจ้าสาวนั่งทางซ้าย นอกจากจะมีเจ้าบ่าวและเจ้าสาวแล้ว ในการประกอบพิธีกรรมการแต่งงานของชาวพุทธ

ล้านนาบ้านแม่ต้า ยังนิยมมีเพื่อนเจ้าบ่าวและเจ้าสาวที่ทั้งคู่มีความสนิทชิดเชื้อเข้าร่วมพิธีด้วย โดยที่เพื่อนเจ้าบ่าวกับเพื่อนเจ้าสาวจะยืนอยู่ข้างๆ ของแต่ละฝ่ายทั้งนี้เพื่อช่วยลดความประหม่าและลดการเงินอายของกลุ่มบ่าวสาว

พิธีบายศรีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว

พิธีบายศรีสู่ขวัญ แต่ละท้องถิ่นที่จะเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น พิธีบายศรี พิธีสู่ขวัญ พิธีทำขวัญ และ พิธีรับขวัญ ซึ่งเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของคนไทย ด้วยความเชื่อว่า ทุกคนเกิดมาพร้อมกับสิ่งติดตัวที่เป็นนามธรรม ที่เรียกว่า “ขวัญ” โดยมีหน้าที่รักษาคุ้มครองชีวิตและติดตามเจ้าของ ไปทุกหนทุกแห่ง การประกอบพิธีสู่ขวัญจึงเป็นการเชิญขวัญที่หนีหายไปให้เข้ามาอยู่กับตัว และยังเชื่อว่าเป็นการส่งเสริมพลังใจให้เข้มแข็ง มีสติอยู่กับตัวไม่เกิดความประมาท

ซึ่งคำว่า “ขวัญ” หมายถึง สิ่งที่ไม่มีความตัวตน เชื่อกันว่ามีอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมา และเชื่อกันว่าถ้าขวัญอยู่กับตัวจะเป็นสิริมงคล เป็นสุขสบายจิตใจมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็จะออกจากร่างไปเสีย ซึ่งเรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี หรือขวัญบิน เป็นต้น ทำให้คนนั้นคนนั้น ได้รับผลร้ายต่างๆ ขวัญจะแตกต่างจากคำว่า “วิญญาณ” ในกรณีที่ขวัญดีจะแสดงถึงการมีชีวิตอยู่ และวิญญาณจะเกี่ยวพันไปถึงความหมาย และชีวิตหลังการตายว่าตายไปแล้ววิญญาณ จะไปอยู่ที่ไหน เป็นอย่างไร^{๖๓}

ผู้ประกอบพิธีกรรมการแต่งงานของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า เรียกว่า “หมอลำขวัญ” หรือ “หมอลำขวัญ” ซึ่งกระทำโดย “ปุ๋จาร์ย” (มัคนายก) เมื่อเห็นว่าเรียบร้อยดีแล้ว ผู้ดำเนินรายการจะเล่าเรื่องประวัติความเป็นมาของเจ้าบ่าวเจ้าสาว เช่น ทั้งคู่เป็นใครมาจากไหน เป็นลูกเต้าเหล่าใครและเป็นการกล่าวทักทายแขกที่มาร่วมงาน เหล่านี้เป็นต้น เมื่อเห็นว่าเป็นเวลาอันสมควรผู้ดำเนินรายการก็จะกล่าวต่อไปถึงเรื่องราวความรักที่เจ้าบ่าวมีให้เจ้าสาว เรื่องคำสินสอดทองหมั้นที่ได้เตรียมมา จากนั้นก็จะบอกให้เจ้าบ่าวนำทองหมั้นไปสวมคอให้เจ้าสาว เสร็จแล้วผู้ดำเนินรายการก็จะเชิญบุคคลที่มีเกียรติในสังคม เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้เฒ่าผู้แก่เป็นที่เคารพของทั้งสอง ให้เกียรติมาสวมด้วยมงคลให้แก่คู่บ่าวสาว โดยด้วยมงคลทำจากฝ้าย ๕ เส้นเล็ก แล้วนำมาขวันรวมให้เป็นเส้นเดียวกัน จากการสัมภาษณ์พ่อสมควร กันจันนะ ซึ่งอดีตเคยเป็นกำนันในตำบลท่าก้อ แยกผู้มีเกียรติผู้นี้มักจะถูกเชิญให้เป็นผู้สวมด้วยมงคลในพิธีกรรมการแต่งงาน ได้กล่าวถึงคำอวยพรขณะที่กำลังสวมด้วยมงคลให้แก่คู่บ่าวสาวทำนองว่า “ขอความเป็นสิริมงคลจงเกิดแก่เธอทั้งสอง จงอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากทุกข์ทั้งปวง”^{๖๔}

^{๖๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๑๓๐.

^{๖๔} สัมภาษณ์ สมควร กันจันนะ, (กำนัน), ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒.

เมื่อทำการสวมด้ายมงคลให้คู่บ่าวสาวเสร็จ ก็จะเข้าสู่การทำพิธี “คู่ขวัญ” ซึ่งทางเจ้าภาพก็จะเตรียมเครื่องสักการะ “ขันตั้ง” มอบให้หมอบขวัญ ใช้ทำพิธีไหว้ครูก่อน เครื่องสักการะจะจัดใส่พานไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยประกอบไปด้วย

๑. ดอกไม้มีชื่อเป็นมงคล เช่น ดอกดาวเรือง
๒. เทียนหนัก ๑ บาท   จำนวน ๑ คู่
๓. เทียนเล็ก   จำนวน ๘ คู่
๔. หมาก   จำนวน ๑ คู่
๕. พลุ   จำนวน ๑ คู่
๖. ผ้าขาว   จำนวน ๑ ผืน
๗. ข้าวสารข้าวเปลือก ใต “ค็อก” (คล้ายกระทง) อย่างละ ๑ อัน
๘. ผ้าแดง   จำนวน ๑ ผืน
๙. เหล้าขาว   จำนวน ๑ ขวด
๑๐. เงิน   จำนวน ๖ บาท

ในขั้นตอนนี้หมอบขวัญจะนั่งตรงหน้าระหว่างเจ้าบ่าวกับเจ้าสาว เมื่อหมอบขวัญรับขันตั้งแล้ว ก่อนที่จะสวดคาถาขึ้นครูก็จะยกขันตั้งมาไว้บริเวณหน้าอก (ลักษณะประนมมือ) ตั้งนะโม ๓ จบ แล้วสวดต่อไปเป็นภาษาคำเมืองว่า

โอมสิทธิการ ครูบาหื้อแก่กูมาตังครูเก่าและครูปาย ครูต่ายและครูยัง สามสิบไปก่อนหน้า ห้าสิบมาตามหลัง มาเนอเจ้ากูเนอ เอหิ เอหิ พุทธัง เอหิ เอหิ รัมมัง เอหิ เอหิ สังฆัง พุทธะวะจะนะ รัมมะวะจะนะ สังฆะวะจะนะ อากัจเสยยะ อากัจจามิ โอมสิทธิการ ครูอาจารย์หื้อแก่กู กูจักเรียกตีพมณฑ์หื้อลูก กูจักปลุกตีพมณฑ์หื้อตั้น ตีพมณฑ์กูไปตั้นก็หื้อป็นมา มาเนอ พ่อมา โอภาสะ วันตามิ กันเต บัดนี้ ข้าพเจ้าขอโอกาสอาราธนา เอาคุณพระพุทธเจ้า คุณพระธรรมเจ้า คุณพระอริยะสังฆะเจ้า คุณปีตา คุณมารดา คุณพระอุปัชฌายะ คุณครูบาอาจารย์ ขอจุงมาอยู่เหนือชะหม่อมจ้อมหัวแห่งข้าพเจ้า บัดนี้ข้าพเจ้า จักกระทำการพิชิตคยนี้้านนัต พระพุทธมนต์หื้อแก่ นาย...และนาง...(ออกชื่อ) ในการละบัดนี้ก็ขอหื้อ ได้สมตั้งฤทธิมก ใฝ่จูนๆ แต่เดื่อะสิทธิกิจจั้ง สิทธิกัมมัง สิทธิการิยะ ตะถาคะโต สิทธิเตโฆ ชะโยเมนิจจั้ง สัพพะสิทธิ ประสิทธิเมฯ

คำไทยกลาง

โอมสิทธิการ (คำสวดพราหมณ์) อาจารย์ให้แก่ข้าพเจ้ามาทั้งครูคนแรกและคนสุดท้าย ครูที่ตายไปแล้วและครูที่ยังมีชีวิตอยู่ ล่วงไปแล้วสามสิบปีหรือผ่านมาแล้วห้าสิบปี มาละอะอาจารย์ของข้าพเจ้า (ภาษาบาลี “เอหิ เอหิ”) (ภาษาพราหมณ์ “โอมสิทธิการ”) ครูอาจารย์ให้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะเรียกตีพมณฑ์ให้ลูก ข้าพเจ้าจะปลุกตีพมณฑ์ให้ตั้น ตีพมณฑ์ของข้าพเจ้าไปตั้นก็ให้รับมา มาเนะ พ่อมา อุภาสะ วันตามิ กันเต บัดนี้ ข้าพเจ้าขอโอกาสอาราธนาเอาคุณพระพุทธเจ้า คุณ

พระธรรมเจ้า คุณพระอริยสังฆะเจ้า คุณบิดา คุณมารดา คุณพระอุปัชฌาย์ คุณครูบาอาจารย์ ขอให้มา
อยู่เหนือศีรษะของข้าพเจ้า บัดนี้ ข้าพเจ้าจะกระทำพิธีการรดน้ำมนต์ (น้ำพุทธมนต์) ให้แก่นาย...นาง
...ในกาลบัดนี้ขอให้ได้สมดังปรารถนาทุกประการเทอญฯ

เมื่อหมอขวัญ สวดคาถาขึ้นครุเสร็จ ก็จะนำปลายสายสิญจน์จุ่มไปที่ขันน้ำมนต์ “สลุง”
แล้วนำสายสิญจน์ผูกติดกับพานบายศรีจากนั้นก็จะนำมวนไปรอบตัวเจ้าบ่าวเจ้าสาวจำนวน ๓ รอบ
(การวนสายสิญจน์จะวนจากขวาไปซ้าย) เมื่อวนครบแล้วหมอขวัญ จะนำด้ายสายสิญจน์มาประนม
ไว้ในมือ พร้อมกับบอกให้คู่บ่าวสาวประนมมือ ทำการเรียกขวัญ ในบทสวด ดังนี้

อัชชะชัยโส อัชชะชัยโย อัชชะมังคะโล อัชชะในวันนี้ ก็เป็นวันดีเป็นวันไชยชาติอันใส
บ่เส้า เป็นวันมุลมั่งเต้าเรศลาภา พิมพาแม่จะนุ่นจิวมาได้เจ้าก่าคำก่า เจ้าเงาะได้แม่รงนา ก็เป็นวันนี้
เนอเจ้า เป็นวันมงคลดีแต่เล่าเลิศเนื่องนอง เจ้าสัพพะสิทธิ์หน่อตัว มาได้นางเทพไกรสรได้เสวยนคร
บุรีใหญ่กว้างเป็นสิริมงคลสะล้างเลิศ เนื่องนองนักปราชญ์กล่าวไว้ว่าเป็นวันหัวเรียงหมอนแมนมัน
สองเจ้าเจื่องจัน ได้สมเป็นคู่หน่อฝั้วเมีย ธรรมพระกล่าวไว้บ่คุ้มหายเสีย เหตุที่เราได้มาเป็นคู่เป็น
เมียตามธรรมพระเจ้า บุษเพสันนิวาตเจ็ดชั่วชาติล่วงแล้ว เคยได้เป็นคู่รักเมียแปง ธรรมพระกล่าวไว้
ท่านได้แถลง เหตุที่เราจักได้กันเป็นคู่เมียแปง ก็มีสองอย่างเนื้อเจ้าเคยได้เป็นคู่เมียกันแล้วเล่า
ในอะเนกะชากันเกิดมาในโลก้าโลกนี้ ก็ได้มาปะกันแถมแล้วไชรบ่โคคา อย่างหนึ่งนั้นนาเมื่ออยู่
ในโลก้าโลกนี้ ตามพระกล่าวชี้ไชบั้น ได้ช่วยเหลือกันและกันทุกสิ่งสองอย่างนี้จึงกลับกลายเป็น
คู่เมียไปทั่วหน้า อุปมาเหมือนดอกบัวบานงาม ไช้ช้ำก็อาศัยน้ำกับต้มตัวไปสมคือ ไคว่กรรมเวรได้
ติดตามก็เหมือนสองเจื่องเจ้าได้มาสมรสกันนี้เล่า เป็นกรรมแต่งสร้างหากพามา

คำไทยกลาง

ในวันนี้ก็เป็นวันดี เป็นวันสิริมงคลผ่องใส เป็นวันที่เกิดขึ้นแห่งทรัพย์อันประเสริฐ แม่
พิมพาผู้มีความงดงามอ่อนช้อยดั่งปุยนุ่น มาได้กับเจ้าก่าที่คำเหมือนนกกา เจ้าเงาะได้กับนางรงนา
ซึ่งในวันนี้เป็นวันมงคลดียิ่งกว่าวันไหน เจ้าสัพพะสิทธิ์ (ชายหนุ่มรูปงาม) มาได้กับนางเทพอัปสร
ครองคู่เสวยสิริราชสมบัติเมืองใหญ่กว้างถือเป็นสิริมงคลอย่างยิ่ง นักปราชญ์ท่านกล่าวไว้ว่า เป็นวัน
หัวเรียงหมอน (วันมงคลสมรสคู่หนุ่มสาว) ของเจ้าทั้งสองคน เหมาะสมกันดีเป็นคู่สามีภรรยา ดัง
คำพระท่านกล่าวไว้ว่า เหตุที่เราได้มาเป็นสามีภรรยากันนั้น เพราะเป็นบุพเพสันนิวาตในอดีตแต่เจ็ด
ชาติปางก่อนมาแล้ว เคยได้เป็นคู่รักสามีภรรยากันมาก่อน คำพระท่านกล่าวไว้ว่า เหตุที่เราได้เป็น
สามีภรรยา กัน มีเหตุอยู่สองประการ คือ เคยเป็นคู่สามีภรรยากันมาก่อนในอดีต และมาประสบพบ
เจอกันอีก ประการที่สอง คือ เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์อยู่บนโลกปัจจุบันนี้ ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกัน
และกัน ในกิจการต่างๆ จึงทำให้ได้เป็นคู่สามีภรรยา กัน อุปมาเหมือนดอกบัวที่เบ่งบานมีความ
งดงามก็เพราะอาศัยน้ำกับต้ม คือ ได้ก่อสร้างกุศลกรรมร่วมกัน (ทำบุญร่วมชาติ ตักบาตรร่วมขัน

เด็ดดอกไม้ร่วมต้น สร้างกุศลร่วมกัน) ของเจ้าทั้งสองคนจึงทำให้ได้มาสมรสกัน ซึ่งเป็นกรรมที่ได้กระทำมาร่วมกันจึงส่งผลตามมา

บัดนี้ ข้าพเจ้าจักปิดเคราะห์ออกจากกายาแห่งสองเจ้าตั้งเคราะห์ปีเดือนยามนั้นแล้วก็หือตจากกายัง ตัวเคราะห์ปีเดือนวันร้ายจากเคราะห์เมื่อไข่วัยกายา เคราะห์โรคอุบาทว์ตั้งเคราะห์นพมาตตัวจัน เคราะห์ลมฝนปีวเป่า เคราะห์ใหม่เก่าเหิงนา เคราะห์เมื่อคืนบ่หันเคราะห์วันบ่สู้อย่าได้มาชุกอยู่กายาสามสิบเคราะห์นั้นอาจอ้าง ตั้งเคราะห์เสือหมีและช้าง เคราะห์ช้างม้าหมูวัวควายหือตจากกายาของเจ้าไปวันนียามนี้ พรำคังน้ำตจากใบบัวใบบอนสมดังคำพระชินวรกล่าวไว้ว่า สัพพัตถะ สัพพะทา สัพพะทุกขา สัพพะภะยา สัพพะโรคา วินัสสะตุ

คำไทยกลาง

บัดนี้ข้าพเจ้า จะปิดเป่า (ไล่) เคราะห์ออกจากกายของคู่สามีภรรยา ขอให้เคราะห์ปีเคราะห์เดือน เคราะห์ยาม ทั้งหลายเหล่านี้ให้ออกจากตัวของเธทั้งสอง เคราะห์ปี เคราะห์เดือน เคราะห์วัน เคราะห์ยามตัวร้ายจาก เคราะห์ความเจ็บไข้ในร่างกาย เคราะห์โรคอุบาทว์ อีกทั้งเคราะห์นพมาต เคราะห์จากลม ฝนพัดมาให้ เคราะห์ตัวใหม่และเคราะห์ตัวเก่ามานานมาแล้ว เคราะห์กลางคืนที่ไม่เห็น เคราะห์กลางวันไม่รู้ อย่าย่าได้มาอยู่ในร่างกายของเธอ เคราะห์ทั้งหลายสามสิบประการต่างๆ ทั้งเคราะห์เสือ เคราะห์หมี เคราะห์ช้าง เคราะห์ม้า หมู วัว ควาย ให้หนีหายออกไปจากร่างกายของเธอในวันนี้ เวลานี้ เหมือนดั่งนำตจากใบบัว (ไม่ติดค้าง) ฉะนั้น สมดังองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้ว่า สัพพัตถะ สัพพะทา สัพพะทุกขา

เมื่อหมอขวัญสวดมาถึงคำว่า “วินัสสะตุ” ก็จะบอกให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวนำมือประกบกัน “คล้ายการประนมมือ” โดยเจ้าบ่าวใช้มือขวาส่วนเจ้าสาวใช้มือซ้าย แล้ววางพาดไปบนขันน้ำมนต์ แล้วหมอขวัญก็จะนำมือไปจับที่ขันน้ำมนต์ที่ทำด้วยกิ่งของต้นมะยม พรหมไปยังที่ศิรยะ ที่ใหญ่ และที่มือของทั้งสองที่ประกบกันอยู่ ตามลำดับ พร้อมกับสวด ต่อไปว่า

สามสิบเคราะห์ก็ตกลไป พร้อมเสียงพ่นองมิตรแก้วสหายคำ ก็มาตคแต่งงานดีเขาก็เย็บบายศรีมาแต่งขอบขันบิดเป็นมันหลายหลีบจัน ใส่ของพานสัพพะดวงดอกงามเขาก็เก็บมาแต่งมีตั้งดอกสะแลงอุณออมหอมไกลี มีตั้งดอกมะลิซ้อนและสะบันงา มีตั้งดอกเก็ดละว่าแลลาคำหือ มีตั้งดอกกาลอและกาหลง มีตั้งดอกชะโยงและดอกกุหลาบ หอมสะลาบถึงพรหม ปูนชมปูนพ่องามแต่หน่อเหลือเกิน ผู้ข้าขออัญเชิญสามสิบสองขวัญเจื่องเจ้าไปตคอยู่ยังทำน้ำ เป็นเพื่อนปูปลาแม่่นไปตคอยู่อัญญากลางเถือกวาง เพื่อนแก้วเสื่อสิงห์กระทิงแรดช้าง ก็เชิญรับเร็วมาก แม่่นไปตคเหวดกหาตตามผาลาดและคอยชัน ผู้ข้าจักเรียกร็อง เอาสามสิบสองขวัญเจื่องเจ้า หือมาในกาละบัดนี้เล่า เขาตคแต่งทำมีมา ขอเชิญขวัญเจ้ามารับลาภลาภา ขอเชิญมาตั้งสองขวัญเจื่องเจ้าผู้ข้าเรียกร็องเล่าจุงมาพลัน กันสามสิบสองขวัญมาพร้อมแล้ว ผู้ข้าจักผูกมือถือขวัญสองเจ้า ตั้งแต่นี้ต่อไปเล่า ขอหือสองเจ้าเจริญดี

คำไทยกลาง

สามสิบเคราะห์ของเธอทั้งสองตกไปหมดแล้ว ญาติพี่น้องรวมถึงมิตรสหาย มาช่วยกัน ประคับคองแต่งบายศรีมีทั้งมาตกแต่งขอบ เย็บบายศรีขอบชั้น จับกลีบวางใส่พาน ดอกไม้ทั้งหลายที่ ชาวบ้านเก็บมาตกแต่งมีทั้งดอกมะลิ ดอกสะบันงา ดอกกาสะลอง ดอกกาหลง และดอกกุหลาบ ซึ่ง มีความหอมไกลถึงชั้นพรหม บางคนชมบางคนดูงาม ข้าพเจ้าขออันเชิญสามสิบสองขวัญของเธอที่ ไปตกยังทำน้ำ ไปเป็นเพื่อนปลูกลา ไปตกอยู่ในกลางปากวัง เป็นเพื่อนเสื่อสิงห์ กระทิง แรด ช้างก็ เชิญรับมา หากไปตกเหว หน้าผา หรือคอยสูง ข้าพเจ้าจะเรียกร้องให้สามสิบสองขวัญของเธอให้มา ในกาลเวลานี้ ตามที่เขาทั้งหลายได้ตกแต่งรับเชิญ ขอขวัญของเธอมารับลาสักการะ ขอเชิญขวัญ ของเธอทั้งสอง ข้าพเจ้าเรียกร้องอยู่ในห้องรับมา หากสามสิบสองขวัญของเธอมาพร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าจะผูกข้อมือของเธอทั้งสอง ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป ขอให้เธอทั้งสองจงมีแต่ความสุขความเจริญ

มัดมือเบื้องซ้าย บ่หื้อขวัญเจ้าหนี หื้อมีความดีสมสู่สร้างอย่าเป็นหม้ายเป็นร้าง คู่หมั้นยา วะจิวัง เป็นคู่เป็นเมียกันแล้ว อย่าผิดเถียงกัน เป็น โกลานันอย่างอ้ออย่างอันกัน คู่เป็นไฟหื้อเมียสาย ใจจุงเป็นน้ำเที่ยงเจริญดี โกรธชังอันใดเล็กน้อยอย่าไปฟังพ่ายหนี หื้อพิจารณาดี ๆ หื้อมันถูกต้อง อย่า ไปเป็นค้อนค้ำแข่งบ่เป็นมงคล มัดมือเจ้าสองคนก็หื้อมีปราณีแผ่กว้าง อย่าไปคิดร้าย หื้อคิดเป็นคู่ หนึ่งเมียเดียว ช้างคู่กันเล่าก็หื้อเจ้าพ่อเลี้ยงเหลียว กระทำอันใดก็อย่าไปตามใจเองเดียวหื้อปรักษากัน หนอเจ้า สัจจะ ทมะ ชันดี จาคะ ธรรมสี่ประการนี้เล่าอย่าได้ประมาทหลงลืม เมื่อมีธรรม ๔ ประการนี้ไว้ บ่ได้ขัดขืน เที่ยงอายุยืนเจริญก้าวหน้า บ่ได้ตกต่ำช้าเที่ยงเจริญดี อย่าได้เป็นคู่เปรต เมียผีหื้อเป็นคู่แสงเมียแก้ว เที่ยงจักก้าวหน้าไปบ่แคล้ว เข้าสู่ความเจริญไป ชัยยะตุ ภาวะวัง ชัยยะมัง คะลังฯ

ศัพท์ดิโย วิวัชขันตุ

ศัพท์พะโรโค วินัสสะตุ

มา เต ภาวะวันตะราโย

สุจี ทีฆายูโก ภาวะ

อะภิวาทะนะสลิสสะ

นิจจิง วุฑฒาปะจายิโน

จัตตาโร รัมมา วัฑฒันติ

อายุ วัณ โณ สุขัง พะลัง ฯ”

คำไทยกลาง

ผูกมือข้างซ้ายไม่ให้ขวัญเธอหนี ให้มีความดีสมเป็นคู่สร้างคู่สม อย่าได้เป็นหม้ายหย่า ร้าง เป็นสามีภรรยากันแล้วอย่าทะเลาะวิวาท โมโหเสียงดังต่อกัน ถ้าหากสามีเป็นไฟให้ภรรยาเป็น น้ำ โกรธเกลียดเรื่องอะไรเล็กน้อยอย่าฟังรับควนสรุปหรือหนีจากกัน ให้พิจารณาให้ดีให้ถูกต้อง อย่าไปกล่าววาทะแข่งกันในเรื่องที่ไม่เป็นมงคล ผูกมือเธอทั้งสองคนขอให้มีความเมตตาปราณีแผ่ ขยายออกไป อย่าได้คิดหย่าร้าง ให้คิดแต่ความเป็นสามีภรรยาเดียว ฝ่ายสามีขอให้ตระหนักรู้ การณ์ไกล กระทำสิ่งใดอย่าทำตามใจตนเอง ขอให้ปรักษาหรือกัน สัจจะ ทมะ ชันดี จาคะ ธรรมสี่ ประการเหล่านี้อย่าได้ประมาทหลงลืม เมื่อมีธรรมสี่ประการนี้แล้ว ไม่ประพฤติดิตตามครรลอง

คลองธรรม ความเจริญก้าวหน้า อายุยืนยาว ไม่ตกต่ำไปจากศีลธรรม ย่อมทำให้เจริญ อยาได้เป็น
สามิเปรด ภรรยาดี ให้สามิเป็นผู้เข้มแข็ง ภรรยาเป็นผู้อ่อนโยน อย่างนี้จะมีความก้าวหน้าสู่ความ
เจริญสืบไป

เมื่อสวดคาถาเรียกขวัญเสร็จหมอบขวัญก็จะเก็บด้วยสายสิญจน์ แล้วนำมา “มัดมือ” (ผูก
ข้อมือ) เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวเป็นลำดับแรก โดยมีคำกล่าวขณะมัดมือเป็น ๒ อย่าง ดังนี้

๑. คำผูกมือขวา

อชชะในวันนี้ ก็เป็นวันดี ศรีชัยโชค วันนี้เป็นวันดีพัน โทย โสกา ข้าจักผูกมือขวาแห่งเจ้า
จักผูกมือไว้เถาคด้วยเส้นด้ายอันบริสุทธิ์ เพื่อหื้อเป็นมงคล หื้อพ้นจากกังวลทุกสิ่ง หื้อขวัญเจ้าจงอยู่
หมั่นยิ่งกับนตแต่ดีหลี หื้อหมั่นเหมือนดั่งปฐพีอันหนา ได้สองแสน โยชนาหมั่น โยชน์ หื้อหมั่น
เหมือนดั่งหินปัดทุกัมลผลศिलाอาสน์ อันเป็นที่นั่งแห่งพระยาอันดาธิราช หื้อหมั่นเหลือขนาดดั่งเสา
อินทชิล อันแฝงไว้หมั่นบรู้อโคคา หื้อหมั่นเหมือนมะหินสีมา อันพระสังฆะเจ้าหากปลูกไว้ข้าจักผูก
มือเจ้านี้ไชร์ หื้อเจ้าได้อยู่สุขสบาย ปลายมือเจ้ามีห้ากั๋ง หื้อมีเดชะยิ่งกว่าดาบศรีกัญไชยกัณเจ้าเหยียด
มือไปทางใด ก็หื้อฝึกกลัวเหมือนใจจะขาด สัพพะพยาธิเจ้าก็หื้อหาย คลายจากตนตัวเจ้าไปเสียววันนี้
ยามนี้ จุงจัดมีเที่ยงแต่ดีหลี แต่แต่อะ... โอม พุทโธ รักะคะติ รัมโม รักะคะติ สังโฆ รักะคะติ โอมระนัง
มะหาระนัง ลาภัง สวาหะฯ

คำไทยกลาง

ในวันนี้ก็เป็นวันดี เป็นวันมีโชคชัย เป็นวันพ้นจากโทย โสกาเศร้า ข้าพเจ้าจะผูกมือข้าง
ขวาของเธอ จะผูกมือไว้ด้วยเส้นด้ายอันบริสุทธิ์ เพื่อให้เป็นสิริมงคล ให้พ้นจากความกังวลทุกสิ่ง
ขอให้ขวัญของเธอจงอยู่หมั่นคงกับเนื้อกับตัวด้วยดี ให้หมั่นคงเหมือนดั่งพื้นดินที่มีความหนาได้สอง
แสนสี่หมื่น โยชน์ ให้หมั่นคงเหมือนดั่งที่นั่งพระอินทร์ก่อนหินพัณทุกัมลผลศिलाอาสน์ ให้หมั่นคง
เหมือนดั่งเสาอินทชิลที่ฝังไว้ไม่รู้สั่นคลอน ให้หมั่นคงเหมือนลูกพัทธสีมาที่พระสงฆ์ผูกเอาไว้
ข้าพเจ้าจะผูกมือของเธอให้มีความสุขความเจริญ ปลายมือของเธอมีห้านิ้ว ขอให้มิฤทธิ์เดชะยิ่งกว่า
ดาบอันวิเศษ ถ้าหากท่านชี้มือไปทางใดก็ขอให้ภูตผีปีศาจหวาดกลัวเหมือนดั่งใจจะขาด โรคาพยาธิ
ทั้งหลายของเธอขอให้หายออกไปจากตัวของเธอในวันนี้ เวลานี้ ด้วยเทอญ โอม พุทโธ รักะคะติฯ

๒. คำผูกมือซ้าย

ศรีสวัสดิ์ ลิริโยค อุตตะมะ โชคเนืองนอง เงินคำมีหลายกัองบรู้อคาย ข้าจักผูกมือซ้ายเจ้า
ไว้ บ่อหื้อขวัญเจ้าหนี จักผูกหื้อขวัญเจ้าอยู่ดียิ่งกว่าเก่า จักผูกหื้อขวัญเจ้าอยู่กับนต จักผูกด้วยฝ้าย
มงคลอันวิเศษ ฝ้ายขาวแต่ศอันบริสุทธิ์ ฝ้ายอันคนมนุษย์หาใช้อุปโภค เส้นฝ้ายมนุสสะ โลกาหาก
ดื้อแปงแมนจักผูกเป็กผูกแสงก็หมั่น บ่สั้นบ่ยาวมอกปอประมาณ แมนจักผูกข้างปลายสานก็อยู่ ผูก
เอาไว้ควายขี้ลูก็หน แมนจักผูกมือคนหายพยาธิ ดึกว่าเชือกบ่วงบาศแห่งพระยานาค ตนชื่อว่าวิรู
ปักกะ ฝ้ายเส้นนี้มีอานุภาพแควนวิเศษ อันประกอบด้วยศาตระเป็ศ อันได้แก่เมืองดักกะสิลามมา ข้า

จักผูกขวัญเจ้าไว้บ่หื้อไคคา ข้าจักผูกแขนเมืองซ้ายไว้บ่หื้อขวัญเจ้าหนีไปอยู่จิมผีในป่า บ่หื้อขวัญเจ้าป่าเดินคง บ่หื้อขวัญเจ้าล่าหลงไปแแล้วเล่น บ่หื้อตื่นตื่นตกใจ บ่หื้ออยู่กลางดงไพรในป่าเถื่อน บ่หื้อไปเป็นเพื่อนแรดช้างและเสือหมี บ่หื้อขวัญเจ้าไปอยู่จิมผียักษ์ผีเย็นตัวใหญ่ ข้าจักผูกขวัญเจ้าไว้หื้อเป็นมงคล คือแขนดวงประเสริฐ แขนงานกล้าเลิศเหมือนดังลาวดงามดี มีเล็บยาวรีเหมือนดังงาช้างเอราวัณ สัพพะภัยจะมีรอยพันแสนสา หรือหลังก้อยพราจิบหาย ปลายมือเจ้าเป็นอาวุธห้าเยื้องเฝ้ารักษาตน สัพพะอันตรายก็หื้อหายพราว เหมือนดังน้ำกลิ้งตกจากใบบัวนั้นแต่ดีหลี... โอม พุทโธ รัทชะติ รัมโม รัทชะติ สังโฆ รัทชะติ โอมระนัง มะหาระนัง ลาภัง สวาหะฯ^{๖๕}

คำไทยกลาง

ศรีสวัสดิ์ สิริ โขก อุตตะมะ โขกเนืองนอง เงินทองมีมากมายไม่รู้จักหมด ข้าพเจ้าจะผูกข้อมือซ้ายเธอไว้ไม่ให้ขวัญเธอหนี จะผูกให้ขวัญของเธออยู่ดีมีสุขยิ่งขึ้น จะผูกให้ขวัญของเธออยู่กับเนื้อกับตัว จะผูกด้วยด้ายมงคลอันวิเศษ ด้ายขาวซึ่งเป็นความบริสุทธิ์ เป็นด้ายที่มนุษย์หาใช้อุปโภค เส้นด้ายที่มนุษย์ในโลกนี้ทำขึ้นมาหากจะผูกเพชรพลอย ก็ให้มีความมั่นคง ไม่สั้นไม่ยาวเกินไปพอประมาณ หากจะผูกช้างคชสารที่ปลายงาก็เอาอยู่ ผูกเอาวัวเอาควายขี้ก็เชื่อง หากจะผูกมือคนป่วยก็หายจากโรคาพยาธิ ดีกว่าเชือกบ่วงของพญานาคที่ชื่อวิรูปักเข ด้ายเส้นนี้มีอาณาภาพิเศษ ซึ่งประกอบด้วยศาสตร์วิชาต่างๆ ได้มาจากเมืองตักกะสิลา ข้าพเจ้าจะผูกขวัญของเธอไว้ไม่ให้สั้นคลอน ข้าพเจ้าจะผูกมือข้างซ้ายไว้ไม่ให้ขวัญเธอหนีไปอยู่กับผีในป่าช้า ไม่ให้ขวัญเธอออกไปเดินป่ากลางดง ไม่ให้ขวัญเธอหลงไปเที่ยวเล่น ไม่ให้ตื่นตกใจ ไม่ให้อยู่กลางดงไพรป่าลึก ไม่ให้เป็นเพื่อนแรด ช้าง เสือและหมี ไม่ให้ขวัญเธอไปอยู่กับผี ยักษ์ตัวใหญ่ ข้าพเจ้าจะผูกขวัญเธอไว้ให้เป็นมงคล คือแขนข้างอันประเสริฐ งามเลิศเหมือนดังช้างที่สร้างมาดี มีเล็บยาวรีเหมือนดังงาช้างเอราวัณ อุปัทพหะภัยอันตรายทั้งหลายให้ออกไป เหมือนดังน้ำกลิ้งตกจากใบบัวนั้นนั่นเทอญ...

เมื่อหมอลูกขวัญมัดมือเสร็จ ทั้งเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวต่างจะยกมือที่ประกบกันอยู่ขึ้นไหว้พร้อมกับกล่าวคำว่า “ขอบคุณ” (โดยจะทำลักษณะนี้กับทุกคนที่มาร่วมมัดมือ) จากนั้นพิธีกรก็จะเชิญบิดามารดาของเจ้าบ่าวและเจ้าสาวรวมถึงญาติๆ ปู่ย่าตายาย และแขกผู้มีเกียรติที่มาร่วมงานร่วมมัดมือให้กับคู่บ่าวสาว (ลักษณะการผู้ข้อมือของกลุ่มชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ ทุกคนที่ร่วมผูกมือจะใช้ฝ้ายเส้นเดียวกัน จะไม่มีการตัดเป็นเส้นเหมือนกับพิธีการแต่งงานแบบภาคกลาง) และในขณะที่แขกผู้มีเกียรติกำลังมัดมืออยู่นั้นก็จะกล่าวคำอวยพรทำนองว่า “ให้ทั้งสองมีความสุขสมหวังใน

^{๖๕} ทวี เจ็อนแก้ว, ประเพณีเดิม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

ชีวิตการครองเรือน มีความสุขความเจริญ ให้อยู่กันจนถึไม่ทำยอดทอง กระบองยอดเพชร มีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมือง”

เมื่อแขกผู้มีเกียรติร่วมมดมือเสร็จเรียบร้อยทุกคนแล้ว ตอนนีเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวจะยังคงนั่งอยู่ตรงที่ประกอบพิธีกรรม โดยที่ยังมีค้ายมงคลที่สวมไว้บนศีรษะ และฝ่ายที่มดมือยังคงติดกับที่คู่อยู่เพื่อจะรอทำพิธีขั้นตอนต่อไป

พิธีส่งตัวเข้าหอ (จูงเข้าห้อง)

ก่อนที่จะถึงพิธีส่งตัวเข้าหอ (จูงเข้าหอ) ทางญาติของฝ่ายเจ้าสาวจะเตรียมบุคคลสำหรับทำหน้าที่จูงเจ้าบ่าวเจ้าสาวห้องหอ ในคติความเชื่อของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า จะกำหนดลักษณะเอาชื่อของคนที่เป็นมงคล เช่น ทองคำ ถูเงิน แก้ว รวย เป็นต้น หรือผู้ที่แต่งงานไปแล้วชีวิตคู่อยู่กันราบรื่น มีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มีเกียรติยศเป็นที่ปรากฏทั่วไป คนมีเกียรติเหล่านี้จะถูกเชิญมาเป็นผู้จูงเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าห้องหอ แต่ก่อนที่จะนำตัวเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าห้องหอ แขกผู้มีเกียรติที่ถูกเชิญมาทำหน้าที่นี้ จะทำการปูที่นอนให้เรียบร้อยเสียก่อน และก่อนที่จะปูที่นอนจะมีการพูดคุยถามตอบที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเคล็ด ดังนี้

ถาม บัดนี้ถึงเวลาฤกษ์งามยามดีแล้วหรือยัง

ตอบ ถึงแล้วและเป็นเวลาดีด้วยครับ

ถาม นายบุญมันมาแล้วหรือยัง

ตอบ มาถึงแล้วครับ

ถาม นายบุญคงมาแล้วหรือยัง

ตอบ มาแล้วขอรับ

แขกผู้มีเกียรติก็จะทำการปูที่นอนไปเรื่อยๆ จนเสร็จเรียบร้อย จากนั้นก็จะมีการถามตอบต่อไปอีกว่า

ถาม ที่นอนมีความนุ่มนวลทั้งน่านอนและมีความสวยงามอย่างนี้ ใผ่ได้นอนแล้วจะอยู่เย็นเป็นสุขสบาย อายุมันขวัญยืนแต่กา

ตอบ สบายนักแต่ๆ ถ้าใผ่คนใดได้นอนที่นอนแห่งนี้ จะเจริญรุ่งเรือง จะเกิดทรัพย์สินมากมุลพูนสุข มากกว่าคนอื่นเขา มีลูกเต้าน่ารักน่าชมจริงๆ

เมื่อทำการปูที่นอนเสร็จและถึงเวลาฤกษ์อันเป็นมงคล (ฤกษ์งามยามดี) ก่อนที่จะนำตัวเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าห้องหอ จะมีการเจรจาสอบถามกันตรงหน้าประตูห้องหอ ก่อน โดยทางเจ้าภาพจะจัดคนที่มีความรู้ความเข้าใจเป็นผู้ทำหน้าที่เฝ้าประตู เรียกว่า “นายประตู” โดยจะเป็นทั้งผู้ถามและผู้ตอบ ซึ่งมีข้อความ ดังนี้

นายประตุ ถาม ขอรบสวัสดิ์ครับ กระผมชื่อ.....เป็นผู้รักษาประตู ขอเรียนถามท่านที่พากันมามากปวงหลวงหลายเช่นนี้ และมีการส่งเสียงโห่ร้องก้องดังมาด้วยเหตุอันใด หรือจะมารบพุ่งชิงเอาสมบัติพิสดาน หรือท่านทั้งหลายจะมาผูกสัมพันธ์ไมตรี ที่ท่านทั้งหลายพากันมาในวันนี้ มาจากบ้านใดเมืองใด เขยใหม่ที่จะมาอยู่มีชื่อว่าอะไรขอท่านบอกมาให้รู้ ผมผู้รักษาประตูจะรอรับฟัง

นายประตุ ตอบ สวัสดิ์ครับ ท่านนายประตุ ข้าพเจ้าทั้งหลายที่ได้เดินทางมานี้ มิใช่จะมาตีชิงวิ่งราวเอาอะไรหรอก ที่ได้พากันมามากมายเช่นนี้ก็เพื่อปรารภจะมาขอติดต่อกับพันธมิตรอันดีกับเจ้าของบ้านหลังนี้ และเพื่อป้องกันโจรผู้ร้ายที่จะมาแย่งชิงเอาดวงแก้วที่จะนำมามอบให้แก่ลูกหลานของท่าน ข้าพเจ้าทั้งหลายได้เดินทางมาจาก บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....เขยใหม่มีชื่อว่า.....

นายประตุ ถาม แล้วประตุนี้มีชื่อว่าอะไร ขอให้ท่านจงเปิดประตูให้แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วยเถิดเพื่อให้ทันกับฤกษ์ชัย

นายประตุ ตอบ ประตุนี้มีนามชื่อว่า พุททมงคล ธรรมมงคล สังฆมงคล เรียกว่า มงคล ๓ ประการ ประตุนี้ได้ใส่กลอนปิดกุญแจไว้นานแล้ว และด้วยกุญแจนี้มีกลไกไขยากมาก เมื่อท่านทั้งหลายจะมาร่วมพิธีอันเป็นมงคลนี้ เพื่อให้ทันกับฤกษ์งามยามดีแล้ว ท่านทั้งหลายจะต้องซื้อเป็นค่าผ่านเสียดก่อน จึงจะเปิดให้เข้าไปได้

นายประตุ ถาม ราคาประตูมากน้อยเท่าใด

นายประตุ ตอบ ราคาหนึ่งพันบาท

นายประตุ ถาม เพิ่มให้หนึ่งพันเก้าสิบเก้าบาท

นายประตุ ตอบ ขอเพิ่มให้อีกรวมเป็นหนึ่งพันเก้าร้อยเก้าสิบเก้าบาท^{๖๖}

เมื่อนายประตุได้เจรจาถามตอบเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะจ่ายเงินตามที่ได้ตกลงกันไว้ ในการต่อรองของนายประตุนิยมต่อขึ้นห้ามต่อลงโดยเด็ดขาดเพราะถือเป็นการเอาเถิด

พิธีส่งตัวเข้าหอ ผู้ที่ถือพานบายศรีจะเข้าไปในห้องหอเป็นคนแรก นำไปวางไว้บนเตียงหรือฟูก ตามด้วยผู้มีเกียรติภรรยาของฝ่ายชายเป็นผู้จูงมือเจ้าสาว ผู้มีเกียรติสามีของฝ่ายหญิงเป็นผู้จูงมือเจ้าบ่าวเข้าไปตามลำดับ จากนั้นผู้ที่ถือสรวงเงินของขวัญจะตามเข้าไปทีหลัง โดยนำไปวางไว้บนฟูกข้างๆ กับพานบายศรี เมื่อเข้าไปอยู่ในห้องหอแล้วก็จะให้คู่บ่าวสาวนั่งบนฟูก โดยที่เจ้าบ่าวนั่งทางขวาเจ้าสาวนั่งทางซ้าย แล้วแขกผู้มีเกียรติคู่สามีภรรยาที่เป็นผู้จูงเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าห้องหอ ก็จะถอดค้ายมงคลและค้ายที่มัดมือของทั้งสองออก เมื่อเห็นว่าเรียบร้อยดีแล้วก็จะบอกให้คู่บ่าวสาวหันหน้าไปที่ท่านทั้งสองเพื่อจะให้โอวาท “สอนบ่าวสอนสาว” ดังนี้

^{๖๖} พ่อหนานอ้าย สุอาราม, พิธีกรรมท้องถิ่น, (เชียงราช : มปส., มปป.), (อัคราณา)

ดีและ अच्छะในวันนี้ก็หากเป็นวันดี ดิถีอันวิเศษ เหตุที่ว่าสุเจ้าตั้งสองจักได้มาอยู่ร่วมกันกันกะตั้งเกหะสะถัง ก็หื้อได้ตั้งอยู่ครอบครวอันชอบ หื้อประกอบด้วยทางธรรม แต่คำว่าธรรมนี้มีหลายอย่าง ผู้บู้สู้ก็บ่ช่างเลือกเอามาเป็นหลัก แต่เดี๋ยวนี้ผมจะนำมาบอกกล่าว เพื่อเตือนสติคู้บ่าวคู้สาวเมื่อกำลังเข้าสู่พิธีวิวาห์ ตั้งแรกแต่กลางวันไปหน้าันนั้นนา สุเจ้าตั้งสองก็จักได้อยู่ร่วมกันหมอนนอนร่วมผ้า ต่างก็ได้ชื่อว่าเป็นผัวและเป็นเมีย เป็นคู่ได้คู่เสียดูทุกข์คู่ยาก ถึงจะตกระกำลำบาก ก็หื้อเดินตางร่วมเส้นเดียวกัน ตางที่เป็นพ่อเรือนนั้น พระพุทธเจ้าไชนั้นไว้ว่ามีอยู่ ๕ อย่าง ต่างฝ่ายก็หื้อต่างช่างปฏิบัติต่อกัน ถ้าฝ่ายพ่อจายยังขาดตกบกพร่อง ก็อาจจักเป็นช่องหื้อผู้หญิงเห็นท่างเอาใจใกล้ ส่วนผู้หญิงถ้าขาดธรรมะข้อหนึ่งข้อใดก็จักเป็นเหตุหื้อผู้จายขาดความอาลัยรักบ่เหนียวแน่น มันช่างไปสะมักแก่นฮากออกเมื่อกกลางคัน ฉะนั้นเมื่อสุเจ้าตั้งสองได้มาอยู่ร่วมกันก็หื้อตั้งอยู่ในธรรม ของไผของมันหื้อครบครันโดยถูกต้อง จึงจักอยู่ร่วมกันในหอห้องอย่างมีความสุขสำราญใจ เดี๋ยวนี้จักไช้ของธรรมของพ่อจายก่อน ข้อ ๑ หื้อหมั้นยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา ข้อ ๒ นั้นน่าย่าได้ดูแลดูคูกุหมั้น ข้อ ๓ นั้นยังอย่าประพฤติดอกนอกอกนอกใจ ข้อ ๔ จำไช้หมอบความเป็นใหญ่หมอบสิ่งของไว้ไช้หื้อเมียปกครอง ข้อ ๕ หมอบเครื่องหย้องเครื่องแต่ง ส่วนธรรมะของของแม่หญิงนั้น เป็นก็ได้แบ่งไว้มี ๕ อย่างเหมือนกัน เมื่อผัวรุ่งเมียหื้อมีความสุขสันต์ ฝ่ายเมืองภริยาก็หื้อปฏิบัติธรรมสนองตอบ โดยดีโดยชอบอย่าหื้อผิดจากกองธรรม คือ ข้อที่ ๑ หื้อฉลาดช่างจัดการงานดี การเรือนเรามีจัดหื้อเรียบร้อย มีบ่ไช้บ่ช้อยหน้าทีของแม่เฮือน ข้อ ๒ อย่าเป้งหน้าเบือนหนีแบบบู้สู้แบก หื้อช่างต้อนรับแขกที่ท่างมาสู่มาหา ข้อ ๓ นั้นน่าย่าเอาศีลเป็นใหญ่ อย่ามีรักใหม่คนอื่นมาแอม อย่าไปแสดงเป็นคนกิดเดี่ยวใจกิดสองเกี้ยวอกใจสามี ข้อ ๔ หื้อยินดีรักษาทรัพย์สิ่งทีผัวจอมมิ่งหาได้มาสมบัติวัดถาเงินทองไช้จายอย่าได้มั่งง่ายจะเป็นเกินเหลือตัว กันคิดคำผัวก็เหมือนคำตัวเก่า ข้อ ๕ นั้นเล่าจงหื้อขยันอย่าไปจี้คร้านการงานในบ้านทุกสิ่งป็นอัน อย่าหลับเมื่อวันจัดการคอยพ่อ การมีต่อๆ หากถัดกัน ไป ตั้งเช้าถึงขวาย กลางวันยันค่ำ แม่หญิงหื้อพรัาคิรดรู้อเอา อย่าไปมัวเมาแ้วเล่นแ้วม่วน สนุกสุขม่วนช่างทุกข์ปายลุน หมั้นนิกถึงคู่พ่อแม่สองเฒ่าในเมื่อสองเจ้าได้มาร่วมกันแล้ว ผัวก็ขอหื้อเป็นผัวแก้วของเมียแปง เมียก็ขอหื้อเป็นเมียแสงของผัวล้ำยิ่งสมบัติทรัพย์สิ่งจิงไหลมาฮอม นี้คือคำสอนของโบราณเก่าก่อน เช่นเหมาะเช่นหมอนสอนสืบกันมา จูงตั้ง โสคำฟังหื้อถึ่าฟังแล้วคลี่จำไว้ในใจ กันว่าสงสัยหื้อถามเฒ่าแก่ ลำพ่อลำแม่จักบอกบั้นนาย คำสอนมีหลายฟังเท่าอื่ก่อน ขอหยุดยั้งพ่อนไปตามเวลา อย่าได้นินทาว่าหมอนี้โวปล่อย บ่ไช้มีบ่อยๆ หากเมินๆ มีต่อจากนี้ไปจักป็นปอนดี หื้อสุเจ้าตั้งสองก่อนและนา^{๖๓}

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน

คำไทยกลาง

ในวันนี้เป็นวันดี ดิถีพิเศษ ด้วยเหตุที่ว่าเธอทั้งสองจะต้องมาอยู่กินร่วมหอเรือนเดียวกัน ขอให้ตั้งอยู่ในครอบครัวอันชอบธรรม ให้ประกอบด้วยทางธรรม คำว่าธรรมนี้มีหลายประการ ผู้ไม่รู้จะมีรู้จักเลือกเอามาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต บัดนี้ข้าพเจ้าจะบอกกล่าวเพื่อเตือนสติคู่บ่าวสาวที่กำลังเข้าสู่พิธีวิวาห์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปและในอนาคตข้างหน้า เธอทั้งสองจะได้อยู่ร่วมหมอนนอนร่วมห้องเดียวกัน ต่างก็ได้ชื่อว่าเป็นคู่สามีภรรยา เป็นคู่ทุกข์คู่ยาก ถึงจะตระการกำล่ำบากก็ขอให้เดินทางร่วมเส้นทางเดียวกัน ฝ่ายชายผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่ามีหลักการดำเนินอยู่ ๕ ประการ ต่างฝ่ายก็ให้ปฏิบัติต่อกันด้วยดี ถ้าหากฝ่ายชายประพฤติขาดตกบกพร่องก็อาจจะเป็นเหตุให้ผู้หญิงเอาใจออกห่างได้ ส่วนผู้หญิงหากขาดธรรมะข้อหนึ่งข้อใดก็จะเป็นเหตุให้ผู้ชายขาดความรักความอาลัยในตัวของเธอได้ ทำให้ความรักขาดสะบั้นกลางคัน ฉะนั้นเมื่อเธอทั้งสองได้มาสมรสอยู่ร่วมกัน ขอให้ตั้งอยู่ในธรรมของแต่ละฝ่ายให้ถูกต้องชอบธรรม จะทำให้อยู่ร่วมบ้านเดียวกันอย่างมีความสุข บัดนี้จะบอกกล่าวหลักการดำเนินชีวิตของฝ่ายชายก่อน ข้อ ๑ ให้หมั่นยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา ข้อ ๒ ไม่ควรดูถูกเหยียดหยามภรรยาของตน ข้อ ๓ อย่าประพฤตินอกใจภรรยา ข้อ ๔ มอบความเป็นใหญ่ในของเครื่องใช้ให้ภรรยาปกครอง (ดูแล) ข้อ ๕ มอบสิ่งของที่ควรประดับตกแต่งให้แก่ภรรยา ส่วนหลักธรรมของผู้หญิงท่านได้กล่าวไว้มี ๕ ประการเหมือนกัน เมื่อฝ่ายสามีบำรุงภรรยาให้มีความสุขฝ่ายผู้หญิงให้ปฏิบัติสนองตอบโดยชอบ อย่าให้ผิดจากครรลองคลองธรรม คือ ข้อ ๑ ให้ฉลาดในการจัดการทางบ้านเรือนปฏิบัติให้เรียบร้อยดีงาม ให้เหมาะสมกับเป็นแม่ศรีเรือน ข้อ ๒ เมื่อมีแขกเหลื้อมาที่บ้านให้ต้อนรับด้วยดี ให้รู้จักวิธีการต้อนรับผู้ที่มาเยี่ยมเยือน ข้อ ๓ ให้เอาสิดเป็นใหญ่ อย่าไปคบขู้ผู้ชาย อย่าเป็นคนใจคดเคี้ยวคิดนอกใจสามี ข้อ ๔ ให้ยินดีรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ สมบัติเงินทองของเครื่องใช้อย่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยหรือใช้จ่ายเกินตัว หากคิดร้ายต่อสามีก็เสมือนคิดร้ายกับตัวเอง (ภรรยา) ด้วยเหมือนกัน ข้อ ๕ ขอให้ขยันไม่ควรเกียจคร้านกิจการงานในบ้านเรือน อย่านอนหลับตอนกลางวัน กิจการงานใดควรทำให้รีบทำ ไม่ควรผลัดวันประกันพรุ่ง อย่ามัวหลงระเริงเที่ยวเล่นหาความสนุกสนาน ให้ตระหนักคิดถึงพ่อแม่ผู้มีพระคุณ ที่เธอทั้งสองมาอยู่ร่วมกัน ผู้เป็นสามีขอให้เป็นผู้ที่ดีของภรรยา ผู้เป็นภรรยาขอให้เป็นผู้ที่ดีเลิศสมเป็นแม่บ้านที่ดีของสามี นี่คือการสอนโบราณนานมาแต่ก่อนที่ปู่ย่าตายายสอนบอกกล่าวสืบต่อกันมา จงตั้งใจฟังให้ชัดเจนแล้วจดจำไว้ดี หากมีความสงสัยให้ถามผู้เฒ่าผู้แก่ ท่านทั้งหลายจะบอกกล่าวกับเธอทั้งสอง คำสอนมีมากมายยิ่งนัก สดุดีรับฟังเพียงแค่นี้ก่อน ขอหยุดไว้แค่นี้ให้พอสมควรตามความเหมาะสม อย่าได้คิดนิทาว่ากล่าวตัวของข้าพเจ้า (หมอขวัญ) ว่ามาสั่งสอน ด้วยเหตุอย่างนี้มิได้เกิดขึ้นบ่อยนัก นานๆ จะมีสักครั้ง ต่อจากนี้ไปจะให้พรกับเธอทั้งสองแก่เธอต่อไป

เมื่อให้โอวาท “สอนบ่าวสอนสาว” เสร็จก็จะบอกให้เจ้าสาวกราบฝากตัวกับเจ้าบ่าวที่ตรงหน้าอก ฝ่ายเจ้าบ่าวจะนำมือมาโอบกอดเจ้าสาวไว้ เป็นการตอบรับว่ายินดีที่จะมอบความรักและจะปกป้องคุ้มครองเจ้าสาว

สำหรับแขกที่มาร่วมงาน ส่วนใหญ่จะบอกเฉพาะญาติพี่น้องของตน และคนที่มีความสนิทสนมกัน โดยแขกที่มาร่วมงานจะถูกเชิญโดยเจ้าภาพทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง การแต่งงานถือว่าเป็นงานสิริมงคลที่จัดขึ้นเพื่อประกาศให้สังคมรับรู้ ว่าหญิงชายคู่นี้ได้แต่งงานกันอย่างถูกต้องตามประเพณี แขกที่มาร่วมงานทางฝ่ายชายในตอนเช้า ฝ่ายชายจะต้องเตรียมการต้อนรับไว้ที่บ้านด้วย ไม่ว่าจะเป็นข้าวปลาอาหารและเครื่องดื่ม ในช่วงกลางวันหลังจากเสร็จพิธีแห่ขันหมาก ก็จะร่วมรับประทานอาหารที่บ้านฝ่ายหญิงด้วย ทั้งนี้ญาติที่มาร่วมงานและช่วยงาน ต่างจะมอบของขวัญตามความพอใจของแต่ละคน หรืออาจจะเป็นของขวัญที่ได้เตรียมมาพร้อมกับอวยพรให้คู่บ่าวสาวอีกครั้ง ในวันแต่งงานแขกที่มาร่วมงานจะแต่งตัวเรียบร้อยสวยงาม ส่วนใหญ่จะแต่งแบบพื้นเมืองล้านนา

การแต่งงานของชาวพุทธล้านนابقบ้านแม่ต้าในอดีต จะไม่นิยมนำดนตรีระโคม เพราะจะจัดพิธีแต่งงานกันธรรมดาบรรยากาศเงียบๆ ส่วนปัจจุบันนิยมที่จะนำดนตรีมาระโคม ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีสากลสมัยใหม่ ไม่ใช่เครื่องดนตรีล้านนาเหมือนในอดีต มีการสังสรรค์รื่นเริงเต็มราเสียงแขกที่มาร่วมงานกันอย่างสนุกสนาน ในขั้นตอนนี้ฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะมีการทักทาย กล่าวขอบคุณแขกผู้มาร่วมงานด้วย ส่วนการรื่นเริงจะกระทำได้น้อยเพียงใด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเจ้าภาพเป็นสำคัญ และอีกอย่างหนึ่งชาวพุทธล้านนابقบ้านแม่ต้า ไม่นิยมนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีกรรม แต่จะให้คู่บ่าวสาวไปทำบุญที่วัดหลังจากที่ได้จัดการแต่งงานเสร็จแล้วซึ่งจะเป็นวันรุ่งขึ้น แต่บางกรณีจะมีการนิมนต์พระสงฆ์ไปประกอบพิธีกรรมสืบชะตาที่บ้านของเจ้าสาวในเวลาเช้าของวันแต่งงาน ในกรณีนี้ไม่ค่อยมีบ่อยนัก^{๖๔} เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีกรรมการแต่งงานของกลุ่มชาวพุทธล้านนابقบ้านแม่ต้า

๓.๒.๖ พิธีกรรมหลังการแต่งงาน

ชีวิตหลังการแต่งงาน ฝ่ายชายก็จะย้ายเข้ามาอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิง ซึ่งชาวพุทธล้านนابقบ้านแม่ต้า ถือเป็นจารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เพราะฝ่ายชายจะต้องช่วยพ่อแม่ของฝ่ายหญิงทำงาน พ่อแม่ของฝ่ายหญิงจึงเป็นฝ่ายที่ได้ใช้แรงงานจากลูกเขย เรียกว่า “ได้ลูกย้ายหลานชาย” ชีวิตคู่หลังการแต่งงานทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงก็จะอยู่กันตามปกติ ช่วยกันประกอบอาชีพทำมาหากินของตนเอง

^{๖๔} สัมภาษณ์ นายอ้าย อาชีวะ, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒.

หลังแต่งงานอยู่ด้วยกัน ๗ วันไปแล้ว แต่ไม่ควรเกิน ๑๕ วัน ชายหญิงทั้งคู่จะพากันไปเยี่ยมพ่อแม่และญาติของฝ่ายชาย ในอดีตจะจัดเตรียมวันเสั้น ปลาย่าง ไล่หาบ ผัวนำเมียหาบของตามกันไป เมื่อไปถึงบ้านจะมอบห่อวันเสั้นและปลาย่างแก่ญาติในเรือนนั้นๆ ปัจจุบันจะจัดเตรียมเสื้อผ้าอาหารแห้ง วันเสั้น ปลาย่าง ขนมหวาน นำไปมอบให้ญาติทั้งสองฝ่าย พ่อแม่และญาติที่ได้รับของดังกล่าวจะให้ศีลให้พรและมอบเงินให้คนทั้ง ๒ เล็กน้อย เป็นเครื่องตอบแทน โดยบอกว่าเงินที่ให้ไว้เป็นเงินขวัญถุงหรือเงินทุนเพื่อให้ทั้งคู่ไปทำทุนก่อร่างสร้างตัว เสร็จจากเรือนหนึ่งก็ไปหาอีกเรือนหนึ่งจนกว่าจะทั่ว การที่นำวันเสั้นไปการวะญาติฝ่ายชายมีความเชื่อว่าเป็นการให้ญาติทั้ง ๒ ตระกูล มิมิตรไมตรีสืบสายกันยืดยาวตลอดไปเหมือนดั่งเส้นของวันเสั้นที่ยาวเป็นเส้นๆ ฉะนั้น

พิธีไหว้ผี

หลังจากที่ชายมาอยู่กับหญิงนานพอสมควรตั้งแต่ ๑ เดือนขึ้นไปแต่ไม่ควรเกิน ๑ ปี ฝ่ายหญิงจะนำเอาเครื่องประกอบพิธีกรรมคือ พานดอกไม้ ข้าวตอก หมาก ๑ ห้ว พลุ ๑ มัด และไก่ต้ม ๒ ตัว ไปที่บ้านพ่อแม่ของฝ่ายชายเพื่อไปทำพิธีเรียกว่า “ไหว้ผี” เมื่อเสร็จพิธีแล้วฝ่ายหญิงจะนำไก่ต้ม ๑ ตัว กลับไปบ้านของตัวเอง ประงันเป็นอาหารเลี้ยงคนในครัวเรือน และกรณีที่บ้านฝ่ายชายและฝ่ายหญิงอยู่ห่างกันมาก ต้องเดินทางไกล คือ ประมาณครึ่งวันหรือ ๑ วัน ก็จะไม่นิยมนำไก่ต้มกลับ โดยจะทำเป็นอาหารเลี้ยงญาติพี่น้องที่บ้านฝ่ายชายเลย การที่มีพิธีไหว้ผีนี้ ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้าเชื่อว่า เพื่อจะให้ผีของทั้ง ๒ ตระกูล ได้รู้จักคุ้นเคยกัน อาหารการกินที่ชาวพุทธบ้านแม่ต้ามักจะนำมาทำอาหารต้อนรับแขกหรือที่มาร่วมงาน ส่วนมากจะนำเอากล้วยมาทำเป็นอาหารทั้งอาหารคาวและของหวาน ซึ่งชาวล้านนามีความเชื่อที่กล้วยจะนำมาซึ่งการแตกหน่อแพร่ขยายพันธุ์ออกไป

บทที่ ๔

วิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชาวพุทธล้านนาเกี่ยวกับพิธีกรรมการแต่งงาน

การแต่งงานมีรูปแบบประเพณีที่แตกต่างกันออกไป ความแตกต่างที่ว่านี้สืบเนื่องมาจากลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละสังคมเอง แต่ความคล้ายคลึงกันของการแต่งงานคือ ทุกสังคมจะถือว่าการแต่งงานเป็นกิจกรรมหนึ่งทางสังคมที่มีเป้าประสงค์อย่างเดียวกัน ดังนั้นพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแต่งงาน จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทุกกลุ่มชาติพันธุ์นำมาเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความต้องการเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นแก่คนสองคน อีกทั้งยังเป็นการประกาศให้ชุมชนในสังคมได้รับรู้ เพื่อให้เกิดการยอมรับจากสังคม^{๖๕}

การประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน ต่างก็มีความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามและข้อควรประพฤติของคนไทยภาคต่างๆ ความเชื่อที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษแตกต่างกันตามลักษณะภูมิประเทศ การเชื่อถือแต่ละลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ทางวัฒนธรรม เช่น ภาคเหนือ ภาคอีสาน มีความคล้ายคลึงกัน ความเชื่อและการถือภาคกลางกับภาคใต้มีความคล้ายคลึงกัน ด้านความเชื่อถือข้อนี้เนื่องมาจากการยอมรับเอาวัฒนธรรมของกันในอดีตนั่นเอง สิ่งที่ถูกห้ามมิให้กระทำ หากทำไปก็จะไม่ถูกต้องผิดกฎหรือระเบียบข้อบังคับของสังคม ประชาชนถิ่นต่างๆ ของไทยจะเรียกความผิดนั้นต่างกันตามท้องถิ่น คือ

ภาคเหนือ เรียกสิ่งที่ไม่ควรกระทำว่า “มุลซิด” หากกระทำลงไปจะถูกซิด คือ สิ่งชั่วร้ายไม่ดีจะ “แพ้” ลูกหลาน หมายถึงจะทำให้บิบบายวอดวายแก่ลูกหลานในวันข้างหน้า^{๖๖}

ภาคอีสาน เรียกสิ่งที่ไม่ควรทำว่า “จะล่า” หากทำลงไปจะถูก “ขวง” คือสิ่งชั่วร้าย^{๖๗}

ภาคใต้ เรียกสิ่งที่ไม่ควรทำว่า “ต้องห้าม” หากทำลงไปแล้วจะเป็นเสนียด จัญไรไม่ดี

ภาคกลาง เรียกสิ่งที่ไม่ควรทำว่า “ผิด” หากกระทำลงไปจะทำให้เดือดร้อนใจภายหลัง เช่น ผิดกฎ ผิดใจ ผิดจารีต^{๖๘}

---

^{๖๕} นิรัญ สุขสวัสดิ์, “เปรียบเทียบพิธีกรรมการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์กูยและเขมร บ้านโพหนองกับบ้านโจรก ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), ๒๕๕๑, หน้า ๑๓๑.

^{๖๖} มณี พยอมยงค์, โคลงคติคำสอน, (เชียงใหม่ : มปส, ๒๕๑๖), (อัตถ์สำเนา)

^{๖๗} จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, ของดีอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๘), หน้า ๑๘.

^{๖๘} ฝ่ายวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๕.

ศรัทธา (Saddha) เป็นคำภาษาบาลี เขียนรูปศัพท์ว่า “สทฺฐา” ภาษาสันสกฤต เขียนรูปศัพท์ว่า “ศฺรทฺฐา” นำมาใช้ในภาษาไทยได้สองแบบ คือ สัทธา กับ ศรัทธา แต่ที่นิยมใช้กันมากคือเขียนแบบสันสกฤต^{๓๓} ศรัทธา (Saddha) หมายถึง ความเชื่อ^{๓๔} ในรูปศัพท์ภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า “Saddha” หมายถึง Faith, belief, confidence^{๓๕} และ Faith หมายถึง ความเชื่อถือ ความไว้วางใจ ความศรัทธา ความเลื่อมใส ความยึดมั่น ลัทธิความเชื่อถือ ศาสนา ศาสนาอันแท้จริง ศาสนาคริสต์ คำสัญญา ทำตามสัญญา ตรงตามความจริง จงรักภักดี เชื่อสัตย์ Belief หมายถึง เชื่อ เชื่อถือ ไว้วางใจ เชื่อว่ามีประโยชน์ ศรัทธา Confidence หมายถึง มอบ ไว้วางใจ ความไว้วางใจ ความมั่นใจ^{๓๖} ในพระพุทธศาสนา มีการใช้ศรัทธา ในความหมายที่พระพุทธศาสนาประสงค์หลายแห่ง ดังผู้วิจัยจะยกตัวอย่าง ต่อไปนี้

ศรัทธาจริต หมายถึง ฟิ้นนิตยหนักไปทางศรัทธา เชื่องาย

ศรัทธาจริยา หมายถึง ประพฤติด้วยศรัทธา

ศรัทธาวิมุตติ หมายถึง ความหลุดพ้นจากทุกข์เพราะอาศัยศรัทธาเป็นเครื่องนำ

ศรัทธินทรีย์ หมายถึง ความเป็นใหญ่ คือ ศรัทธา เป็นองค์ธรรมที่เป็นข้อใหญ่และมีความสำคัญมากข้อหนึ่งในองค์ธรรม ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เป็นองค์ธรรมที่ต้องใช้ให้ได้คุณภาพระหว่างกันและกัน จะเอียงมากไปข้อใดข้อหนึ่งไม่ควร

ศรัทธาสัมปทา หมายถึง ถึงพร้อมหรือประกอบด้วยศรัทธา คือ เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น (ข้อ ๑ ในสัมปรายกัตถฯ ๔)

ศรัทธาในโสภณสาธารณเจตสิก หมายถึง ศรัทธาที่เป็นเจตสิกที่ทั่วไปในกิจที่มีความสวยงามไม่มีโทษ ศรัทธาดังกล่าวเป็นกุศลธรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกับจิต

ศรัทธาไทย หมายถึง สิ่งของที่มีคนถวายให้ด้วยความเลื่อมใส

ทัสสนมุลิกศรัทธา หมายถึง ศรัทธาที่มีการเห็นเป็นมูลฐาน

อาการวดีศรัทธา หมายถึง ศรัทธาที่มีเหตุผล

^{๓๓} พระมหาอุทธร ปัญญาสิริ (สังจรัตนวงศ์), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖, หน้า ๕.

^{๓๔} จำลอง สารพัดนึก รศ., *พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๗๖๖.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ประยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), ข้อ ๑๗๗ หน้า ๑๖๔.

^{๓๖} SO SETHAPUTRA, *NEW MODEL ENGLISH-THAI DICTIONARY*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด), ๒๕๗, ๖๔, ๑๔๗.

อภิลิษาศรัทธา หมายถึง ศรัทธาที่ไม่ต้องพิจารณาเหตุผล
 ศรัทธาญาณสัมปยุต หมายถึง ศรัทธาที่ประกอบด้วยญาณ คือ ปัญญา
 ศรัทธาญาณวิปยุต หมายถึง ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยญาณ คือ ปัญญา
 โลกียโลกุตตรศรัทธา หมายถึง ฝ่ายโลกิยะและฝ่ายโลกุตตระ
 โอภป็นศรัทธา หมายถึง ศรัทธาที่ไม่กำเริบกลับกลายเป็นอย่างอื่นเป็นศรัทธาที่มั่นคง
 ศรัทธามูลิกา หมายถึง มีศรัทธาเป็นราก หรือมีศรัทธาเป็นพื้นฐาน
 ศรัทธโห หมายถึง บุคคลที่มีศรัทธา มีความเชื่อ
 ศรัทธานุสารี หมายถึง บุคคลที่ไปตามศรัทธา คือ มีความเชื่อ
 ศรัทธานุสารีบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีศรัทธามีความเชื่อ
 ศรัทธาลู หมายถึง หนักแน่นด้วยความเชื่อ เชื่อถือ
 ศรัทธาธิกะ หมายถึง บุคคลมีศรัทธา
 ศรัทธาธิมุติ หมายถึง ผู้ที่พ้นทุกข์เพราะอาศัยศรัทธานำ
 ศรัทธาธิมุตต์ หมายถึง บุคคลที่พ้นทุกข์เพราะอาศัยศรัทธานำ
 ศรัทธาวิมุตบุคคล หมายถึง บุคคลที่ปฏิบัติจนพ้นทุกข์ได้ด้วยอาศัยความศรัทธาเป็น
 เครื่องนำ^{๑๓}
 อเวจจำเป็นสาท หมายถึง ความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่นด้วยปัญญา^{๑๔}
 ศรัทธายุตโต หมายถึง ประกอบด้วยศรัทธา^{๑๕}
 อัสนัทธิระ หมายถึง ไม่ต้องเชื่อ ไม่ต้องศรัทธาหรือไม่ต้องอาศัยศรัทธา เพราะได้รู้เห็น
 แจ่มแจ้งประจักษ์ชัดเจนด้วยตนเองแล้ว รู้เองเห็นเองโดยไม่ต้องผ่านผู้อื่น จัดเป็นลักษณะทางปัญญา
 อย่างหนึ่งของผู้เข้าถึงสังขารม^{๑๖}
 ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีการแยกศรัทธาออกเป็น ๒ ประเภทที่ชัดเจน
 โดยแยกเอาศรัทธาที่ไม่สัมพันธ์กับปัญญากับศรัทธาที่สัมพันธ์กับปัญญา คือ

^{๑๓} พระมหาอุทธรกร ปญญาสิริ (สังฆรัตนพงศ์), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”, หน้า ๑๑-๑๒.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๐๕.

^{๑๕} พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า, *พระคัมภีร์อภิธานปิฎก* หรือ *พจนานุกรมภาษาบาลีแปลไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๐๖.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พุทธธรรม*, หน้า ๒๔๔.

๑. ศรัทธาญาณวิปยุต เป็นศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยญาณ คือ ความรู้ พบได้จากลักษณะต่อไปนี้

๑) โลกียศรัทธา : ศรัทธาฝ่ายโลก หรือศรัทธาของชาวโลก โดยทั่วไปเป็นศรัทธาที่ไม่มีความมั่นคง ไม่ตั้งมั่น หวั่นไหวและมีโอกาสเปลี่ยนแปลงได้เสมอ

๒) จลศรัทธา : ศรัทธาที่ยังหวั่นไหวและเปลี่ยนแปลงได้อยู่เสมอ ไม่มั่นคง ไม่แน่นอน

๓) อวาทศรัทธา : ศรัทธาที่มุ่งร่ำอาภรณ์ ปลูกกระดมความรู้สึก ไม่เกี่ยวข้องกับเหตุผล

๔) อนาคารวดีศรัทธา : ศรัทธาที่ไม่มีเหตุผล ไม่มีบ่อเกิด

๕) อทัสสนมุลิกศรัทธา : ศรัทธาที่ไม่มีการเห็นเป็นมูลฐาน

๖) อมุลิกาศรัทธา : ศรัทธาไม่มีมูลเหตุ หรือเชื่ออย่างลอยๆ

๗) ปสาทศรัทธา : ศรัทธาชนิดเลื่อมใส ขึ้นอยู่กับบุคคล ร่ำอาภรณ์และเป็นอัตตวิสัย

๒. ศรัทธาญาณสัมปยุต เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา คือ “ปัญญาความรู้” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทัสสนมุลิกา ศรัทธา” เป็นศรัทธาที่มีเห็นความเข้าใจอันเกิดจากปัญญาเป็นมูลฐานรองรับ ศรัทธาประเภทนี้จะมีปัญญาคอยกำกับและตรวจสอบความคิดถูกของสิ่งที่เชื่อว่าเชื่อได้หรือไม่ได้ ศรัทธาที่มีเหตุผลที่เรียกว่า “อการวดี ศรัทธา” ก็จัดอยู่ในประเภทนี้ ศรัทธาประเภทนี้จึงเป็นศรัทธาที่เปิดกว้างทางปัญญา ไม่มีการกั้นปัญญา แต่เป็นสื่อนำไปสู่ปัญญา ดังนั้น ศรัทธาญาณสัมปยุต จึงเป็นศรัทธาที่มีเหตุผล ที่เรียกว่า “อการวดี ศรัทธา” เพราะหมายถึงศรัทธาที่มีการใคร่ครวญ กิจครวญอย่างรอบคอบด้วยดี ชอบเหตุผล และศรัทธาที่มีการเห็นเป็นมูลฐาน ที่เรียกว่า “ทัสสนมุลิกา ศรัทธา” หมายถึง ศรัทธาที่แจ้งประจักษ์ชัด เข้าใจแจ่มแจ้งเป็นพื้นฐานหรือเป็นเบื้องต้น^{๕๑}

สังคมของของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้และชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ปัจจุบันยังคงยึดถือจารีตประเพณีพิธีกรรมรวมถึงความเชื่อต่างๆ ในพิธีกรรมการแต่งงานไว้ทุกขั้นตอน นับตั้งแต่ การเลือกคู่ครอง การทาบทามสู่ขอการหมั้น การแต่งงาน และพิธีกรรมหลังการแต่งงาน ทั้งนี้เพราะทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีความเชื่อว่า ถ้าได้กระทำในสิ่งที่ถูกต้อง เหมาะสม ตามที่บรรพบุรุษได้ทำตามกันมา จะทำให้ชีวิตคู่สมรสมีความร่มเย็นเป็นสุข ผู้วิจัยจึงนำเสนอความเหมือนและความแตกต่าง ในทุกขั้นตอนของพิธีกรรม รวมทั้งการรับเอารูปแบบอิทธิพลที่ปรากฏในปัจจุบันนั้นคือ วัฒนธรรมจากภายนอกชุมชนที่เข้ามา

^{๕๑} พระมหาพุทธกร ปัญญาสิริ (สังจรัตนพงศ์), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”, หน้า ๑๕-๑๖.

ผสมผสานกับพิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิมของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ โดยกำหนดประเด็นที่จะเปรียบเทียบดังนี้

๑. ความเชื่อการเลือกคู่ครอง
๒. ความเชื่อการเกี่ยวพาราสิ
๓. ความเชื่อการทาบทามคู่ขอ
๔. ความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับการหมั้น
๕. ความเชื่อพิธีกรรมการแต่งงาน โดยแบ่งรายละเอียด ดังนี้
  - ๕.๑ ฤกษ์ยาม
  - ๕.๒ เครื่องประกอบพิธีกรรม
  - ๕.๓ ผู้ประกอบพิธีกรรม
  - ๕.๔ ขั้นตอนพิธีกรรม

๖. ความเชื่อพิธีกรรมหลังการแต่งงาน

โดยแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมนั้น ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบความเชื่อที่มีความเหมือนและแตกต่างกัน ของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ ดังต่อไปนี้

๔.๑ ความเชื่อการเลือกคู่ครอง

ความเหมือน

ความเชื่อการเลือกคู่ครอง ของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์สิ่งที่เหมือนกัน คือ หนุ่มสาวจะมีอิสระในการเลือกคู่ครองด้วยตัวเองเป็นส่วนใหญ่ โดยถือความรักความพึงพอใจเป็นสำคัญ ลักษณะคู่ครอง ต้องเป็นคนนิสัยดีมีความอดสาหะในการประกอบอาชีพและต้องไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข เพราะต่างก็มีความเชื่อว่าหากคู่ครองมีคุณสมบัติเหล่านี้เมื่อแต่งงานกันไปแล้วสามารถสร้างฐานะให้มั่นคงได้ จะทำให้ครอบครัวมีความสุขความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งตรงกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมี หรือความสุขที่ชาวบ้านควรพยายามทำให้เกิดขึ้นแก่ตนเรียกว่า สุขของคฤหัสถ์ ๔ ประการ คือ

๑. อัถติสุข (สุขเกิดจากการมีทรัพย์)
๒. โภคสุข (สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์)
๓. อานันยสุข (สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้)
๔. อนวัชชสุข (สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ)^{๔๒}

^{๔๒} คุรยละเอียดใน อัง.จตุก. (ไทย) ๒๑/ ๖๒/ ๑๐๕

สำหรับคู่ครองที่ข้องเกี่ยวกับ อบายมุข ๖ เป็นทางแห่งความเสื่อม ที่ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ไม่นิยมเลือกถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี ได้แก่

๑. การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่ง ความประมาท เป็นอบายมุขแห่ง โทคะทั้งหลาย

๒. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่ง โทคะทั้งหลาย

๓. การเที่ยวคุมหฺรสป เป็นอบายมุขแห่ง โทคะทั้งหลาย

๔. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่ง โทคะทั้งหลาย

๕. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่ง โทคะทั้งหลาย

๖. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่ง โทคะทั้งหลาย^{๘๓}

พระพุทธเจ้าทรงตรัสปากทางแห่งความเสื่อมแห่ง โทคะทรัพย์ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมด้วยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นนักเลงหญิง   ๒. เป็นนักเลงสุรา

๓. เป็นนักเลงการพนัน   ๔. เป็นผู้มึนมิตรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว^{๘๔}

และทรงตรัสเกี่ยวกับ โทคะทรัพย์ที่เกิดขึ้น โดยชอบแล้วย่อมมีทางเจริญ ๔ ประการ คือ

๑. ไม่เป็นนักเลงหญิง   ๒. ไม่เป็นนักเลงสุรา

๓. ไม่เป็นนักเลงการพนัน   ๔. เป็นผู้มึนมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี^{๘๕}

เมื่อวิเคราะห์หลักธรรมเกี่ยวกับผู้ครองเรือนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ จะเห็นได้ว่า ถ้าผู้ครองเรือนศึกษาธรรมเหล่านี้และปฏิบัติตาม ก็จะทำให้เกิดความสุขทางโลกได้ แสดงให้เห็นทุกแง่ทุกมุมของพระพุทธเจ้าที่มีหลักคำสอนครอบคลุม ทั้งทางพระสงฆ์และฝ่ายฆราวาส

ความแตกต่าง

ความเชื่อในการเลือกคู่ครองของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ ทั้งชายและหญิงไม่นิยมเลือกคู่ครองที่ต่างฝ่ายต่างเป็นลูกคนสุดท้อง เพราะถือว่า ลูกคนสุดท้องจะถูกตามใจ จะไม่มีวุฒิภาวะการควบคุมอารมณ์ ความเป็นผู้ใหญ่ยังไม่มี ทำให้การครองเรือนอาจจะเกิดการแตกแยกอยู่กัน ไปไม่ยั่งยืน และไม่นิยมเลือกคนในวงศ์ตระกูลเดียวกัน จากการสัมภาษณ์นายหล่อกำ กับ

^{๘๓} คุราชละเอียดย ใน ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๘/๒๐๑๒.

^{๘๔} คุราชละเอียดย ใน (ไทย) อ.อ.อ.อ.อ. ๒๓/๕๔/๓๔๒

^{๘๕} เรื่องเดียวกัน

นางหมีมะ เชอมือ ที่เป็นคนวงศ์ตระกูลเดียวกันแล้วได้แต่งงานกัน จะต้องมีการทำพิธีแยกตระกูลออกจากกัน โดยจะทำภายหลังที่ได้แต่งงานไปแล้ว เพราะมีความเชื่อว่าหากไม่ทำพิธี จะทำให้ชีวิตการครองเรือนไม่ราบรื่น จะพบอุปสรรคต่างๆ เช่น ทำมาหากินไม่ขึ้น ไม่มีความเจริญก้าวหน้า บุตรที่เกิดมาจะมีร่างกายพิการ หรืออาจจะมีแต่บุตรชายหรือบุตรหญิงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้นหรือเป็นหมัน^{๕๖}

แต่ก็ยังมีบางสังคม ที่นิยมสมรสในวงศ์วานเดียวกัน คือ อาจจะเป็นชั้นเดียวกัน ผิดเดียวกัน อาชีพเดียวกัน ชาติเดียวกัน เช่น พวกราชวงศ์สมรสกับพวกเดียวกันเพื่อรักษาเลือดให้บริสุทธิ์ หรือพวกที่มีวรรณะมักจะสมรสกับพวกวรรณะเดียวกัน ดังที่ปฏิบัติกันอยู่ในประเทศอินเดีย^{๕๗}

แนวคิดของผู้วิจัย การที่กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเลือกคู่ครองเป็นคนวงศ์ตระกูลเดียวกัน อาจมาจากการที่ต้องการจะขยายเผ่าพันธุ์ เพราะหากวิเคราะห์ในอดีต จะมีการอพยพเพื่อตั้งถิ่นฐานไปเรื่อยๆ ดังนั้นคู่ครองที่จะเลือกจึงมีน้อย เป็นสาเหตุทำให้สามารถเลือกคู่ครองที่เป็นคนในวงศ์ตระกูลเดียวกันได้ แต่กรณีนี้พบเห็นน้อยนัก

อีกประเด็นหนึ่ง ไม่นิยมเลือกคู่ครองต่างชาติพันธุ์ เพราะเชื่อว่าการปฏิบัติตนตามกฎจารีตประเพณีไม่สามารถเข้ากันได้ ซึ่งในกรณีนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นายสมชาย เชอมือ ที่ได้แต่งงานกับหญิงสาวชาวจังหวัดสุรินทร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ แล้วได้ข้อคิดเป็นเครื่องยืนยันว่า มีความติดขัดในเรื่องวิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงข้อปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณี เช่น ภาษา ที่อยู่อาศัย อาหาร การกิน รวมถึงการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ทำให้ไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้^{๕๘} การเลือกคู่ครองนี้สอดคล้องกับ พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ กล่าวว่า เชื่อชาติ สัญชาติ ศาสนา โดยทั่วไปคนส่วนใหญ่ นิยมทำการสมรสกับคนที่มีความเชื่อชาติเดียวกัน เพราะวัฒนธรรมใกล้เคียงกันปรับตัวเข้าหากันง่ายกว่าคนที่มีความเชื่อแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง^{๕๙}

ส่วนความเชื่อการเลือกคู่ครองของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า เฉพาะหนุ่มสาวที่มีสถานภาพทางสังคมสูง ปกติจะไม่มียศระในการเลือกคู่ครองด้วยตนเอง เพราะต้องให้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจให้ข้อคิดหรือข้อเสนอแนะในการเลือกคู่ครอง เพราะเชื่อว่า พ่อแม่หรือคนที่ตนนับถือนั้นเป็นผู้มีประสบการณ์มาก่อนดังคำกล่าวที่ว่า “อาบน้ำร้อนมาก่อน” สามารถชี้แนะแนวทางให้บุตรหลานของตนประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามครรลองแห่งจารีตนั้นๆ

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายหล่อท่า เชอมือ, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

^{๕๗} สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, หน้า ๗๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายสมชาย เชอมือ, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

^{๕๙} พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, จิตวิทยาครอบครัว, หน้า ๔๕.

แต่ในกรณีนี้ก็ไม่ได้เสมอไป เช่น หากหนุ่มสาวมีวุฒิภาวะที่เป็นผู้ใหญ่แล้ว มีหน้าที่การทำงานที่มั่นคง พ่อแม่ก็จะตามใจให้เกียรติในการตัดสินใจการเลือกคู่ครองแก่บุตรของตน เพราะในความเป็นจริงแล้ว ชายหญิงที่จะสมรสกันนั้นต้องการเลือกบุคคลที่ตนพึงพอใจอยู่แล้ว

เกี่ยวกับการเลือกคู่ครอง พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงองค์ประกอบหรือคุณสมบัติของสตรีที่พึงพอใจของบุรุษ และองค์ประกอบของบุรุษที่เป็นที่พึงพอใจของสตรีไว้หลายประการ ซึ่งจะสามารถเห็นความสำคัญของการมีทรัพย์สินสมบัติมากได้เป็นอย่างดี คือ

มาตุคามประกอบด้วยองค์ ๕ ย่อมน่าพอใจอย่างยิ่งสำหรับบุรุษ

๑. รูปร่างสวย	๒. มีโภคทรัพย์
๓. มีศีล	๔. ขยัน ไม่เกียจคร้าน
	๕. ให้นุตรแก่เธอได้ ^{๕๐}

บุรุษประกอบด้วยองค์ ๕ ย่อมน่าพอใจอย่างยิ่งสำหรับมาตุคาม

๑. รูปร่างหล่อ	๒. มีโภคทรัพย์
๓. มีศีล	๔. ขยัน ไม่เกียจคร้าน
	๕. ให้นุตรแก่เธอได้ ^{๕๑}

๔.๒ ความเชื่อการเกี่ยวพาราตี

ความเหมือน

การเกี่ยวพาราตีของสองกลุ่มชาติพันธุ์สิ่งที่เหมือนกัน คือ มีการไปช่วยกันลงแรงทำงาน เช่น งานไร่ งานนา และระหว่างเดินทางกลับบ้าน เนื่องจากทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ จะมีการประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นจะใช้เครื่องดนตรีสำหรับเกี่ยวพาราตี โดยกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าบ้านแม่จันใต้ ฝ่ายหนุ่มจะใช้เสียงดนตรีเป็นสื่อแนะนำให้หญิงสาวออกมาพบนอกบ้านช่วงเวลากลางคืน ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ฝ่ายหนุ่มจะนำเครื่องดนตรีไปเล่นที่บ้านหญิงสาวเวลากลางคืน และสิ่งที่เหมือนกันมากที่สุด คือ หนุ่มสาวนิยมใช้โทรศัพท์มือถือในการติดต่อสื่อสารกัน กรณีนี้จึงทำให้ไม่ต้องคำนึงถึง เวลา สถานที่ ข้อห้าม รวมถึงความเชื่อต่างๆ และอาจเป็นสาเหตุทำให้มีการเลือกคู่ครองต่างหมู่บ้าน ต่างชาติพันธุ์ เนื่องจากมีความสะดวกสบาย โดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นเครื่องติดต่อสื่อสาร นั่นเอง

ความแตกต่าง

สิ่งที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมา สรุปลงแต่ละประเด็น ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนี้

^{๕๐} คูรายละเอียดยใน (ไทย) ส.สพ. ๑๘/๒๕๐/๓๑๓.

^{๕๑} คูรายละเอียดยใน (ไทย) ส.สพ. ๑๘/๒๕๑/๓๑๔.

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้

๑. ปิดบัง ไม่เปิดเผยให้พ่อแม่รับรู้เนื่องจากจะมีความอาย ซึ่งตรงกับงานวิจัยของสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติว่า

อีก็อมีข้อห้ามการเกี่ยวพาราสักกันในบ้าน เพราะถือว่าเป็นการไม่เคารพต่อผีบรรพบุรุษ และจะถูกสาปแช่งให้ได้รับเคราะห์ร้าย การเกี่ยวพาราสีต่อหน้าพ่อแม่ ก็ถือว่าเป็นการสมควร เพราะเป็นการไม่ให้เกียรติแก่พ่อแม่ และโดยสภาพความเป็นจริงแล้วหนุ่มสาวก็ไม่นิยมที่จะทำเช่นนั้นด้วย เพราะว่าหญิงสาวจะอายพ่อ และเด็กหนุ่มจะอายแม่ หนุ่มสาวจึงพอใจที่จะนัดแนะไปพบกันที่นอกบ้าน บริเวณลานในหมู่บ้านซึ่งเรียกว่า “ແຂ່ງ”^{๕๒}

๒. ห้ามเกี่ยวพาราสักกันบนบ้านของทั้งสองฝ่าย เพราะมีความเชื่อว่าเป็นการไม่เคารพผีบรรพบุรุษ จะถูกลงโทษให้มีอันเป็นไป

๓. มีสถานที่ที่เรียกว่า “ແຂ່ງ” ซึ่งเป็นลานเที่ยวที่มีอยู่ในหมู่บ้าน โดยจะไปเฉพาะเวลากลางคืนหนุ่มสาวจะมีโอกาสพบกัน ศึกษาเรียนรู้เรื่องราวประเพณี วัฒนธรรมวิถีชีวิต ซึ่งเรื่องราวเหล่านี้จะมีอยู่ในบทเพลง ยกเว้นคืนที่มีฝนตกหรือมีคนตาย หนุ่มสาวจะงดไปทำกิจกรรม

๔. มีการมอบสิ่งของให้กันและกัน เช่นกำไลข้อมือ หรือเครื่องประดับต่างๆ คติความเชื่อในส่วนนี้ เปรียบเสมือนเป็นการหมั่นหมาย ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่เรียกว่า ธรรมเนียมประเพณี (Convention) หมายถึง ประเพณีที่นิยมปฏิบัติกันโดยทั่วไปจนถือเป็นเรื่องธรรมดา^{๕๓} เพราะเป็น“วิถีชาวบ้าน (folkways) เป็นบรรทัดฐานที่เรายอมรับปฏิบัติตามจนเป็นประเพณี แนวทางในการปฏิบัติที่ทุกคนปฏิบัติกันโดยทั่วไป”^{๕๔}

ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ

๑. เปิดเผย โดยฝ่ายชายจะไปเที่ยวหาฝ่ายหญิงที่บ้านช่วงเวลากลางคืน ฝ่ายหญิงก็จะออกมานั่งรออยู่นอกเรือน พร้อมทั้งนำงานบ้านออกมาทำด้วย เช่น บั่นฝ้าย ไปดোক และหนุ่มก็จะมี การช่วยงานไปด้วย การกระทำเช่นนี้ ทำให้ทั้งคู่สามารถที่จะศึกษานิสัยใจคอ ทักษะคติ ความประพฤติกของแต่ละฝ่ายได้ดียิ่งขึ้น

๒. ใช้สถานที่ของวัด ช่วงเวลาว่างเทศกาลประเพณีต่างๆ เช่น งานปอยหลวง งานสลากภัต เป็นต้น

^{๕๒} สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, ชาวเขาเผ่าอีก็อ, หน้า ๒๑.

^{๕๓} วิเชียร รักการ, วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๘.

^{๕๔} สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, หน้า ๒๑.

๓. มีคำเกี่ยวพาราสีที่เป็นเอกลักษณ์ มีลักษณะเป็นสำนวน คำกลอน หรือ คำคร่ำว ซึ่งมีเนื้อหาความหมายเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับเรื่องความรักความพึงพอใจ ของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาว

๔. ไม่มีการล่วงเกิน เพราะถือคติว่าไม่ดีเป็นการผิดผีบูยา ผีตายาย ที่คอยเป็นอารักษ์ ฝ้าหวงแหนรักษาบ้านเรือนและลูกหลาน หากหนุ่มสาวจะสมสู่โดยผู้ใหญ่ไม่ทราบ ประเภทลักลอบ เรียกว่า “ผิดผีเรือน” ขาดความเคารพยำเกรงและหากมีการกระทำแบบทำนองนี้ ฝ่ายหญิงจะต้องบอกกับญาติผู้ใหญ่ ให้ฝ่ายชายมาทำการขอขมาสักการะผีจึงจะพ้นความผิด หากไม่บอกกล่าวทำล่วงเกินแล้วปิดเงียบ ผีจะมาทำร้ายคนในบ้านให้เจ็บไข้ได้ป่วย มีอันเป็นไปในสิ่งไม่ดี^{๕๕}

การเกี่ยวพาราสีทั้งของกลุ่มชาติพันธุ์อ่าข่าบ้านแม่จันใต้และชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ไม่ว่าจะวิถีการที่เหมือนหรือแตกต่างแต่ก็ต้องคำนึงว่า ธรรมชาติของมนุษย์ไม่ว่าชนชาติไหนเมื่อมีการพบปะพูดคุยกัน โดยเฉพาะหนุ่มสาวย่อมมีความสนใจในเพศตรงข้าม และก่อนที่จะก่อเกิดเป็นความรักก็จะต้องมีการเกี่ยวพาราสีก่อน จะเป็นคำพูด คนตรี บทเพลง บทกลอน หรือด้วยกริยาท่าทาง เมื่อมีความใกล้ชิดได้สัมผัสหรือพูดคุย ย่อมก่อให้เกิดแรงปรารถนา นำใคร่นำพอใจในกามคุณ ๕ คือ

๑. รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ที่นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

๒. เสียงที่จะพึงรู้แจ้งทางหู

๓. กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งทางจมูก

๔. รสที่จะพึงรู้แจ้งทางลิ้น

๕. โภภะที่จะพึงรู้แจ้งทางกาย ที่นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด^{๕๖}

ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า อายตนะ หมายถึง เครื่องรู้และสิ่งรู้^{๕๗} ซึ่งมี ๒ ประการ คือ อายตนะภายใน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และอายตนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โภภะ ชัมมารมณฺ์ ดังที่หลวงพ่อบุญทาส ได้แสดงทัศนะไว้ว่า “ตา” เมื่อได้สัมผัสกับรูปข้างนอก ก็เกิดการเห็นทางตาขึ้นมา เรียกว่า จักขุวิญญาณ คือ การเห็นทางตา จักขุกับรูปเนื่องกันเข้าก็เกิดการเห็นทางตา คือ จักขุวิญญาณ ; ๓ ประการนี้ ทำหน้าที่ครบอย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่า ผัสสะ หรือ

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายอ้าย แสนสุรินทร์, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๕๖} คุรยละเอียดใน (ไทย) ม.ม. ๑๒/๑๖๖/๑๖๗-๑๖๘.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๑๑.

อาจจะเรียกเต็มๆ ว่า จักขุสัมผัส พอมีสัมผัสอย่างนี้แล้วก็มีสิ่งที่เรียกว่าเวทนา^{๕๘} : เรียกเต็มๆ ว่า จักขุสัมผัสเวทนา^{๕๙} จากนั้นก็จะเกิดความต้องการ คือ ตัณหา จะด้านบวกหรือด้านลบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ความพึงพอใจของแต่ละบุคคล และเมื่อเกิดความต้องการ อันสืบเนื่องจากการได้ ไปสัมผัส เช่น การพูดคุย ก็จะทำให้เกิดเป็นความชอบ จากนั้นก็เกิดความต้องการที่จะจับจองความ เป็นเจ้าของ ความต้องการเป็นเจ้าของขั้นตอนนี้ หลักทางพุทธศาสนาเรียกว่า อุปาทาน คือ การเข้าไปยึดมั่นถือมั่น ว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นของเรา

ตามหลักทฤษฎีความรู้ทางพระพุทธศาสนา แสดงจุดเริ่มต้นของความรู้ คือ เริ่มต้นด้วยตัวเอง ไม่ใช่จากที่อื่น เป็นการสำรวจตรวจสอบตนเอง มีจุดเริ่มต้นจากตัวเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “อตุคณา ว ชาเนยยาถ” ซึ่งแปลว่า ควรรู้ด้วยตัวเองเท่านั้น การรู้ด้วยตนเองบ่งบอกถึงความรู้ที่ได้มา ด้วยตนเอง ต้องสัมผัสด้วยตนเอง คนเพียงผู้เดียวที่จะทำให้เกิดความรู้ชนิดนี้ขึ้นได้ มีความรู้ที่ปรากฏชื่ออย่างอื่น แต่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ที่แสดงถึงความรู้ด้วยตนเอง ดังนี้

อตุตปะจจุกุข เป็นความรู้ที่ประจักษ์ชัดแก่ตนเอง เป็นอตุตปะระจักษ์ ไม่ต้องผ่านบุคคล ผู้ใดหรือสิ่งใด **สมยภิญญาคัม** เป็นความรู้ที่รู้ได้เฉพาะเอง รู้ได้ด้วยตนเอง **สมยภิญญาหรือสักกัชธรรม** เป็นความรู้ที่รู้แจ้งชัดประจักษ์เป็นอตุตปะระจักษ์ ขยายความว่า เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นต่อตนเอง โดยตรงหรือ “ความรู้ที่เห็นจริง ได้รู้จริง ได้ซึ่งเหตุผลแล้ว ได้ไตร่ตรองแล้ว ได้ทำให้แจ่มชัด ปรากฏชัดแล้ว”^{๖๐} **สนุทธิฐฐโก** เป็นความรู้ที่เห็นได้เอง ได้ทำให้เห็นแทนกันไม่ได้ อยากเห็นก็ต้องดูด้วยตนเองจึงจะเห็นและเข้าใจได้เอง **เอหิปัสสิโก** เป็นความรู้ที่ควรเรียกให้มาดู ไม่ใช่เรียกให้มาเชื่อ ให้มาตรวจสอบพิจารณาด้วยตนเอง **ปะจจตุตถ เวทิตัพโพ วิญญูหิ** เป็นความรู้ที่จะต้องรู้ได้เฉพาะตน เราต้องรู้ได้ด้วยตนเอง ไม่มีใครทำให้เรารู้ด้วย **ภาวานามยปะญญา** เป็นความรู้ที่ทำให้เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง คือความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ตรง **สักกัชธรรม** คือ ธรรมที่ประจักษ์แก่ตน ที่ตนได้เห็น ได้พบเห็น ได้แทงตลอด ตามพุทธพจน์ที่ว่า

คำว่า ธรรมที่เป็นพยาน ในคำว่า ได้เห็นธรรมที่เป็นพยานซึ่งไม่ต้องเชื่อใคร อธิบายว่าได้เห็น คือ ได้แลเห็น ได้แทงตลอดธรรมที่ประจักษ์แก่ตน ธรรมที่รู้ด้วยตนเอง มิใช่โดยอาการ เชื่อผู้อื่นว่า ธรรมนี้เป็นดังนี้ ธรรมนี้เป็นดังนี้ มิใช่โดยการเล่าลือ มิใช่โดยการถือสืบๆ กันมา มิใช่โดยการอ้างตำรา มิใช่โดยตรรก มิใช่โดยการอนุมาน มิใช่โดยการคิดตรงตามแนว

^{๕๘} เวทนา คือ ความรู้สึก

^{๕๙} พุทธทาส อินทปัญโญ, บางแง่มุมของกาม ในทัศนะพุทธทาสภิกขุ, เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๘๔.

^{๖๐} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พหุกรรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๕๔.

เหตุผล มิใช่เพราะเข้าไต่กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว รวมความว่า ได้เห็นธรรมที่เป็นพยาน ซึ่งไม่ต้องเชื่อใคร^{๑๑๑}

ญาณ คือ ความรู้ที่ชัดแจ้งหรือที่เข้าใจชัดจากภายใน ปรีชากำหนดรู้ได้เอง ความหยั่งรู้หรือปรีชาหยั่งรู้^{๑๑๒} และอธิบายไว้ว่า “ญาณ ความรู้ ความหยั่งรู้ ความรู้บริสุทธิ์ ความรู้ตรงตามสภาวะ หรือปัญญาที่ทำงานออกผลเป็นเรื่องราว หรือมองเห็นตลอดสายในด้านหนึ่งๆ ญาณเป็นความรู้ระดับสุดยอดของปัญญามนุษย์และเป็นผลสำเร็จสำคัญของมนุษย์”^{๑๑๓}

ตามหลักพระพุทธศาสนา มนุษย์เป็นผู้รับรู้โลก โดยจิตทำหน้าที่รับรู้ผ่านอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ การรับรู้ปกติทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ กระทบการรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย โดยต้องประกอบพร้อมปัจจัยสามประการด้วยกัน คือ ๑. อายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นทางผ่านให้จิตออกไปรับรู้อารมณ์ภายนอก ๒. อารมณ์ ได้แก่สิ่งที่ถูกรู้ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสทางกาย ๓. วิญญาณ คือ จิต การประจวบกันของปัจจัยทั้ง ๓ ประการ เรียกว่า เกิดผัสสะ เมื่อเกิดผัสสะต่อมาก็เกิดเวทนา สัญญาความจำได้หมายรู้ และสังขารการคิดปรุงแต่ง และ การรับรู้ทางใจหรือการรับรู้ทางจิต เป็นการรับรู้เหนือประสาทสัมผัส ที่เกิดขึ้นจากการบำเพ็ญปฏิบัติทางจิต รับรู้ได้โดยตรงโดยไม่ต้องผ่านตัวกลาง”^{๑๑๔}

การรับรู้ลักษณะนี้ คือการรับรู้ด้วยใจและการรับรู้ด้วยปัญญา

๔.๓ ความเชื่อการทาบทามสู่ขอ

ความแตกต่าง

ความเชื่อในการทาบทามสู่ขอ ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ไม่มีข้อที่เหมือนกัน โดยที่กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ กำหนดว่าผู้ที่ทำหน้าที่ทาบทามสู่ขอต้องเป็นชายเท่านั้น จะใช้เพื่อนหรือญาติที่มีความสนิทคุ้นเคยกันและนิยมไปช่วงเวลาพลบค่ำ เพราะถือว่าเป็นเวลาที่ว่างเว้นจากการทำงานแล้ว ครอบครัวยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา สามารถที่จะเจรจากันได้ทั้งสองฝ่าย มีการนำเหล้าขาวไปมอบให้กับพ่อของฝ่ายหญิงจำนวน ๑ ขวด เป็นการแสดงความคารวะที่เป็นธรรมเนียมการปฏิบัติสืบต่อกันมา จากการสัมภาษณ์ นายอาซา จือปา ที่ได้แต่งงานกับนางอาหมี อางี เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๕ ถึงความเชื่อเกี่ยวกับผู้ที่ทำหน้าที่ไปเจรจาสู่ขอว่า เนื่องจากจะมีความอายต่อพ่อแม่

^{๑๑๑} ดูรายละเอียดใน (ไทย) ชุมหา. ๒๕/๑๖๕/๔๗๘

^{๑๑๒} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๐.

^{๑๑๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๔.

^{๑๑๔} ลัทธิวัด ปาละรัตน์, “ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วารสารพุทธศาสนศึกษา, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑, (มกราคม-เมษายน), (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๗๖.

และในส่วนความเป็นจริงแล้ว เพื่อนหรือญาติสนิทก็จะนำเรื่องราวของตนไปบอกกับพ่อแม่อยู่ดี^{๑๑๕} เกี่ยวกับการทาบตามคู่ขอ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมัย สุทธิธรรม “การแต่งงานเริ่มต้นด้วยเมื่อหนุ่มอีก็อพิงพอใจในหญิงคนรัก ก็จะพาเพื่อนๆ ไปสู่ขอหญิงนั้นด้วยตนเองโดยมอบสุรา ๑ ขวด ให้พ่อแม่ฝ่ายหญิงสาวเพื่อเป็นการคารวะ^{๑๑๖}

ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ตำ ในการทาบตามคู่ขอจะไม่กำหนดเวลาและไม่เจาะจงว่าจะ เป็นหญิงหรือชาย โดยนิยมใช้ญาติผู้ใหญ่ที่มีความเคารพ เช่น ลุง ป้า น้า อา หรือ ผู้มีฐานะทางสังคม ที่เชื่อถือได้ เพราะเชื่อว่าจะทำให้เป็นที่ยอมรับและน่าเชื่อถือต่อฝ่ายหญิง สิ่งที่สำคัญเป็นการให้ เกียรติแก่พ่อแม่ของฝ่ายหญิง เนื่องจากการทาบตามคู่ขอ นับว่าเป็นขั้นตอนแรกของการเข้าสู่ พิธีกรรม ที่มีรูปแบบสืบเนื่องมาจากการรักใคร่ชอบพอกันของหนุ่มสาว ที่มอบความไว้วางใจให้แก่ กันและกัน เป็นสัญญาที่บ่งบอกนิมิตหมายที่ดี ที่คนทั้งสองตระกูลจะเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ กันหรือที่เรียกว่า “เป็นทองแผ่นเดียวกัน” ถือได้ว่าเป็นการสร้างระบบเครือญาติให้เกิดขึ้นในสังคม นั้นๆ โดยมีหลักการคล้ายคลึงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สัปปริสธรรม ๘ (ธรรมของ สัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, ธรรมของผู้ดี)

๑. ทัมมัญญตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่า หลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราช ประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะ ให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายอันนั้นๆ เป็นต้น

๒. อัถตัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่ง หมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภายิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง ดังนี้ เป็นต้น

๓. อัถตัญญตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น โดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสมและ รู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นายอาษา จือปา, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

^{๑๑๖} สมัย สุทธิธรรม, อีก็อ, หน้า ๕๗.

๔. มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

๕. กาลัญญูตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติการต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๖. ปริสัจญูตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๗. ปุคคลัญญูตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญูตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอรรถาศัย ความสามารถ และคุณธรรมเป็นต้น ใครๆ ยิงหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิ ขกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น^{๑๑๑}

การทาบตามสู่ขอมีลักษณะคำพูดเปรียบเปรยโต้ตอบกัน ระหว่างผู้ไปทาบตามสู่ขอและหากยังตกลงกันไม่ได้ในครั้งแรก ฝ่ายชายก็จะจัดตัวแทนไปทาบตามอีกเป็นครั้งที่สอง แต่ไม่เกินสามครั้งเพราะถือเป็นธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา เนื่องจากฝ่ายชายจะรู้สึกอับอาย และหากมีการตกลงกันได้ก็จะทำพิธี เรียกว่า “ใส่ผีค้ำไว้ก่อน” โดยทั้งสองฝ่ายจะเตรียมเครื่องสักการะประกอบไปด้วย หมาก พลู และเงิน ๑๒ บาท เพราะมีความเชื่อว่าเป็นการบอกกล่าวผีปู่ย่าของทั้งสองฝ่ายให้รับรู้ ในการเกี่ยวดองเป็นเครือญาติเดียวกัน และยังเป็น การแสดงความเคารพต่อวิญญาณของบรรพบุรุษ นอกจากนั้นยังถือว่าเป็นการมัดใจกันไว้ก่อน กล่าวฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะบิดพลิ้ว ไม่ทำตามคำมั่นสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้ และหากได้ทำพิธี “ใส่ผีค้ำไว้ก่อน” แล้ว เชื่อว่าเป็นการยินยอมทั้งสองฝ่าย เปรียบเสมือนเป็นการหมั้นหมายไปในตัว และจะไม่นิยมสร้างเรือนหอก่อนแต่งงาน เพราะมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องอาถรรพณ์ว่า จะทำให้คู่รักเกิดการแตกแยกพลัดพรากจากกัน มีอันเป็นไปไม่สามารถแต่งงานกันได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมชัย ใจดี ว่า ตามประเพณีโบราณนั้น เรือนหอจะไปเที่ยวปลูกเอาไว้ก่อนการสู่ขอแบบเรือนหอหรือรักอะไรนั้นไม่ได้เด็ดขาด เพราะฝ่ายหญิงเขากลัวว่าเรือนหอที่ฝ่ายชายมีอยู่แล้วนั้น จะเคยเป็นเรือนหอชั่วคราวของหญิงอื่นมาก่อน ฝ่ายหญิงเขาถือนักไม่ยอมเด็ดขาด^{๑๑๒}

^{๑๑๑} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๘๗.

^{๑๑๒} สมชัย ใจดี, ประเพณีและวัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๑.

๔.๔ ความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับการหมั้น

พิธีกรรมการหมั้น ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ไม่มี เนื่องจากหนุ่มสาวจะมอบสิ่งของให้แก่กันและกันในขณะที่เกี่ยวพาราสีก่อนแล้ว ซึ่งเปรียบได้กับเป็นการหมั้นหมายตามความเชื่อที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา สำหรับความเชื่อของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่จัน ในขั้นตอนการหมั้นมีประเด็น ดังนี้

๑. เมื่อชายหญิงได้ทำพิธีหมั้นกันแล้ว หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำผิดสัญญา จะถือว่าเป็นบุคคลที่ไม่น่าคบหาสมาคม เพราะเป็นคนไม่มีสัจจะมีจิตใจวุ่นเร จะมีการปรับสินไหม เช่น หากฝ่ายชายเป็นผู้ผิดสัญญาฝ่ายหญิงจะได้เป็นผู้ครอบครองของหมั้นไปโดยทันที แต่หากฝ่ายหญิงเป็นผู้ผิดสัญญา ฝ่ายชายจะยึดของหมั้นคืนและปรับค่าเสียหาย หรือขึ้นอยู่กับข้อความรายละเอียดที่ได้ตกลงกันได้

๒. มีการทำพิธีบอกกล่าวผีปู่ย่า ผิดตายาย ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะขาดไม่ได้ โดยฝ่ายหญิงจะมีการจัดเตรียมเครื่องสักการะ คือ ดอกไม้ ธูปเทียน เพราะถือคติความเชื่อว่าเป็นการขอความคุ้มครองเพื่อความเป็นสิริมงคลในการจัดงานและชีวิตในการครองเรือนของทั้งสอง ความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ย่า ผิดตายาย สอดคล้องกับผลการศึกษาของ กาญจนา แก้วเทพ กล่าวไว้ว่า ความเชื่อเรื่อง “ผีปู่ย่า” ซึ่งเป็นผีของตระกูลเป็นจุดเชื่อมในครอบครัวและเครือญาติ^{๑๑๕}

จากประเพณีการแต่งงานที่จัดทำเป็นพิธีโดยมีขั้นตอนต่างๆ นั้น จึงนับว่ามีความสำคัญมาก และเป็นประเพณีที่งดงามเหมาะสม แสดงถึงความเจริญงอกงามทางวัฒนธรรมด้านจิตใจ และวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ ที่บรรพบุรุษของไทยเรามองการณ์ไกล และมีความละเอียดอ่อน โดยธรรมชาติของสิ่งที่มีชีวิตแล้วย่อมมีความต้องการทางเพศสัมพันธ์และต้องการสืบสกุลต่อไป ทำให้เกิดความแตกต่างกันระหว่างคนกับสัตว์ขณะเดียวกันกฎหมายและประเพณีไทยของเรา จำต้องกำหนดคกฏเกณฑ์ของบุคคลที่จะทำการแต่งงานกันได้ไว้ด้วยโดยจะต้องมีเงื่อนไขอีกหลายอย่าง ดังนี้

๑. การแต่งงานจะกระทำได้ ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุครบ ๑๗ ปี บริบูรณ์ แต่ในกรณีที่มิเหตุสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการแต่งงานก่อนนั้นได้ (ป.พ.พ. ม. ๑๔๔๘)

๒. การแต่งงานจะกระทำมิได้ ถ้าชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ (ม. ๑๔๔๕)

^{๑๑๕} กาญจนา แก้วเทพ, มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาพลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สภาคาทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๓๑.

๓. ชายหญิงซึ่งเป็นญาติสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมาก็ดี เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาก็ดี จะแต่งงานกันไม่ได้ โดยให้ถือความเป็นญาติตามสายโลหิตไม่คำนึงว่าจะชอบด้วยกฎหมายหรือไม่

๔. ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะแต่งงานกันไม่ได้ (ม. ๑๔๕๑)

๕. ชายหรือหญิงจะทำการแต่งงานในขณะที่ตนมีคู่แต่งงานอยู่ไม่ได้ (ม. ๑๔๕๒)

๖. หญิงที่สามีตายหรือที่การแต่งงานสิ้นสุดลงด้วยประการอื่น จะทำการแต่งงานใหม่ได้ต่อเมื่อการสิ้นสุดแห่งการแต่งงานได้ผ่านพ้นไปแล้วไม่น้อยกว่า ๓๑๐ วัน หรือคลอดบุตรแล้วในระหว่างนั้น หรือแต่งงานกับคู่คนเดิม หรือได้มีใบรับรองของแพทย์ประกาศนียบัตร หรือปริญญาบัตรระบุไว้ว่าไม่มีครรภ์ตลอดจนมีคำสั่งของศาลให้ทำการแต่งงานได้

๗. เงื่อนไขเกี่ยวกับความยินยอมของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง (ตาม ม. ๑๔๗๖) มาตรา ๑๔๕๕ การให้ความยินยอมให้ทำการแต่งงานกระทำได้ แต่จะต้องมีการลงลายมือชื่อในทะเบียนขณะจดทะเบียนสมรส และผู้ปกครองจะต้องทำเป็นหนังสือแสดงความยินยอม โดยระบุชื่อผู้แต่งงานและผู้ปกครองทั้งสองฝ่ายและลงลายมือชื่อของผู้ให้ความยินยอมด้วย สุดท้ายถ้าหากมีเหตุที่จำเป็น จะให้ความยินยอมด้วยวาจาต่อหน้าพยานอย่างน้อย ๒ คนก็ได้ ความยินยอมนั้นเมื่อเซ็นให้แล้วถอนไม่ได้

๘. การแต่งงานตามประมวลกฎหมายนี้ จะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียนแต่งงานแล้วเท่านั้น^{๑๑๑}

๔.๕ ความเชื่อพิธีกรรมการแต่งงาน โดยแบ่งรายละเอียดขั้นตอน ดังนี้

๔.๕.๑ ฤกษ์ยาม

ความแตกต่าง

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์มีความแตกต่างกัน กลุ่มชาติพันธุ์ชวาบ้านแม่จันใต้ สามารถกำหนดวันแต่งงานได้ทุกเดือนแต่ที่นิยมคือ เดือนธันวาคมถึงเดือนพฤษภาคม เพราะถือว่าเป็นช่วงเวลาว่างเว้นจากการงาน เนื่องจากส่วนใหญ่จะมีอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรกรรม และมีข้อห้ามจัดพิธีแต่งงานโดยดูจากวันเกิดของชายและหญิงและดูจากวันย้อนหลังที่เกี่ยวข้องกับคนในครอบครัวทั้งสองฝ่าย ดังนี้

^{๑๑๑} [ออนไลน์], “แต่งงาน” คลังปัญญาไทย, <<http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php>>, [19 June 2009].

๑. วันเกิดของทั้งสองฝ่ายที่มีระยะห่างกัน ๗ วัน เรียกว่า “น้องสิ” ตัวอย่างเช่น ฝ่ายชายเกิดวันเสื่อฝ่ายหญิงเกิดวันแคะ หรือฝ่ายหญิงเกิดวันลิงฝ่ายชายเกิดวันล่อ

เนื่องจากมีความเชื่อว่า ดวงจะไม่สมพงศ์กัน จะข่มกัน เสื่อจะกัดแคะ ทำให้ชีวิตการครองเรือนจะอยู่กันไม่ราบรื่น เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง

๒. ลำดับวันเกิดของฝ่ายหญิงนำหน้าฝ่ายชายที่ติดกัน ๑ วัน เรียกว่า “หนอแต่” ตัวอย่างเช่น ฝ่ายหญิงเกิดวันลิงฝ่ายชายเกิดวันไก่อ

เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเคล็ด เนื่องจากผู้ชายถือว่าเป็นผู้นำครอบครัว จะต้องเป็นผู้สืบสายสกุล จึงห้ามไม่ให้ฝ่ายชายที่มีวันเกิดตามหลังของฝ่ายหญิง ๑ วัน แต่งงานกัน

๓. วันเกิดของพ่อ แม่ พี่ชาย น้องชาย ของทั้งสองฝ่าย

๔. วันแรกที่พ่อ แม่ ของทั้งสองฝ่ายแต่งงาน

เป็นความเชื่อที่ว่า ทุกคนต้องมีวันสำคัญเป็นส่วนตัว จึงไม่ควรจัดงานตรงกับวันที่สมาชิกในครอบครัวเคยจัดมาแล้ว

๕. วันตายของสมาชิกในครอบครัว ของทั้งสองฝ่าย

เป็นความเชื่อที่ว่า เป็นวันอวมงคล เพราะเคยเศร้าโศกเสียใจมาก่อน จึงไม่ควรจัดงานที่เป็นงานมงคล

ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ฤกษ์สำหรับแต่งงาน มีทั้งเดือน วัน และเวลา ในส่วนที่เป็นเดือน จะกำหนดให้เป็นเดือนคู่ เพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้คู่สามีภรรยา อยู่เป็นคู่คู่ตัวเมียกัน ไม่แยกจากกันเหมือนกับเดือนที่เป็นเลขคู่ และไม่นิยมแต่งงานในช่วงเข้าพรรษาถึงแม้จะตรงกับเดือนคู่ เนื่องจากเป็นช่วงการรักษาศีลเจริญภาวนา ซึ่งหากมองในส่วนนี้จะพบได้ว่า ผู้มีความรู้เรื่องพิธีกรรมส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ ดังนั้นหากมีการจัดงานแต่งงาน จะทำให้ไม่มีเวลามาร่วมงาน หรือมาช่วยดูแลเกี่ยวกับการจัดงานได้ ส่วนฤกษ์ที่เป็นวัน จะถือเอา “วันหัวเรียงหมอน” ซึ่งจะมีอยู่ทุกเดือนทั้งข้างขึ้นข้างแรมและในแต่ละเดือนก็จะมี “วันจุม” (วันไม่ดี) “วันฟู” (วันดี) โดยปุจารย์จะเป็นผู้กำหนดให้ว่า วันไหนเหมาะแก่การประกอบพิธีกรรม เพราะมีความเชื่อว่าหากจัดงานตรงกับวันที่ดีจะเกิดความเป็นมงคล ทำให้คู่สมรสมีความสุขความเจริญรุ่งเรืองอยู่กันยืนนาน

สำหรับฤกษ์ที่เป็นเวลา จะกำหนดให้ตรงกับเลข ๕ เพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้คู่สมรสมีความสุขเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า เหมือนเลข ๕ ดังที่คนไทยมักพูดกันติดปากว่า “ก้าวหน้าก้าวหน้าหลัง” ความเชื่อเกี่ยวกับเลข ๕ สอดคล้องกับงานของ แก้ว ชิดตะขบ

ชาวบ้านโดยมากถือกันว่า เลข ๕ นั้น หมายถึงความเจริญรุ่งเรือง หรือถือกันตามทฤษฎีพยากรณ์ว่า เลข ๕ นั้นเท่ากับกำลังพระเกตุ ๕ ซึ่งอาจคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายได้นานาประการ และถือตามคติทางพระพุทธศาสนาว่า เลข ๕ นั้น เท่ากับบวรคุณ ๕ ประการ

อันเป็นสิริมงคลอย่างสูง และ เท่ากับโลกุตตรธรรม ๘ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ซึ่งเป็นผลยอดเยี่ยมสูงสุดในพระพุทธศาสนา^{๑๑๑} ความจริงเรื่องเกี่ยวกับฤกษ์ยาม พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดประพฤติกายสุจริต วาจาสุจริต และ มโนสุจริต ในเวลาเย็นเวลาเย็นก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น สัตว์ทั้งหลายประพฤติกอบในเวลาใด เวลานั้นถือว่าเป็นฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ยามดี และบูชาดีในพรหมจารีบุคคล กายกรรมเป็นส่วนเบื้องขวา วาจากรรมเป็นส่วนเบื้องขวา มโนกรรมเป็นส่วนเบื้องขวา ความปรารถนาของท่านเป็นส่วนเบื้องขวา สัตว์ทั้งหลายทำกรรมอันเป็นส่วนเบื้องขวาแล้ว ย่อมได้ประโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องขวาท่านเหล่านั้นได้ประโยชน์แล้ว จึงได้รับความสุข งอกงามในพุทธศาสนา จึงไม่มีโรค ถึงความสุขพร้อมด้วยญาติทั้งมวล^{๑๑๒}

ซึ่งพระพุทธเจ้าสอนอย่างมีเหตุผล ในเรื่องเกี่ยวกับการประพฤติกปฏิบัติตนของบุคคล จึงไม่จำกัดว่าเวลาใดเป็นฤกษ์ดี และเวลาใดเป็นฤกษ์ไม่ดี จะเห็นได้ว่าให้เชื่อผลของการกระทำ คือ “กรรม” ถ้าทำความดีงาม สุจริตกายวาจาใจแล้วทำในเวลาเช้าก็เป็นเช้าที่ดี ทำในเวลาเที่ยงก็เป็นเที่ยงที่ดี ทำในเวลาเย็นก็เป็นเย็นที่ดี ตรงกันข้ามถ้าทำชั่วแล้ว ไม่ว่าจะทำในเวลาไหนก็เป็นฤกษ์ร้าย ยามร้ายทั้งสิ้น หลักเช่นนี้ก็คือ ถือเหตุผล “อาการวดี” สามารถสืบสาวหาเหตุผลได้ตรงตามเหตุผล ไม่ผิดพลาดไปจากเหตุผล และอธิบายได้ด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อไม่อาศัยบุคคล หรือสิ่งอื่นใด ไม่ได้อ้างเอาสิ่งอื่นใดมาทำให้เกิดศรัทธา ไม่มีการอ้างพระพรหม เทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ แต่มุ่งตรงต่อความจริง มีสถานะเป็นองค์ธรรม ทำให้เกิดพลัง ความกล้าหาญ ความเจริญ เป็นต้น แสดงให้เห็นความเป็น “อภิปุทธิ” ในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ ทนสม้ยอยู่เสมอและใช้ได้ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับ Humphreys กล่าวว่า ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเข้าใจบนพื้นฐานแห่งเหตุผล ไม่ใช่ถูกบังคับให้เชื่อ^{๑๑๓} และ อานนท์ อานาภิรมย์ กล่าวว่า คำสอนของพระพุทธศาสนาจะสอนไว้ไม่ให้เชื่อเรื่องฤกษ์ยาม เพราะทำให้เสียเวลาที่ล่วงเลยไปแล้วก็ตาม ฤกษ์จะช่วยเหลืออะไรไม่ได้^{๑๑๔}

^{๑๑๑} แก้ว จิตตะขบ, **พุทธศาสนพิธี กุศลบุญพิธีของชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๘๖.

^{๑๑๒} คูรายละเอียดใน (ไทย) อัง ทุก. ๒๐/๑๐/๓๕๕.

^{๑๑๓} Humphreys, **A Popular Dictionary of Buddhism**, (London : Curzonpress, 1975), P.42.

^{๑๑๔} อานนท์ อานาภิรมย์, **มนุษย์กับสังคม:สังคมและวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญผล, ๒๕๑๔), หน้า ๔๑.

เกี่ยวกับฤกษ์ยาม ถึงแม้ในกลุ่มชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้าจะนับถือศาสนาพระพุทธ แต่ก็ยังมีความเชื่ออย่างแน่นแฟ้น โดยมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ จนกลายเป็นแบบอย่างหรือธรรมเนียมในสังคม ซึ่งสอดคล้องผลการศึกษาของ สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ “ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิด และพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนนั้นๆ อย่างลึกซึ้ง เพราะมีการสืบทอดความเชื่อมีการปลูกฝังสืบต่อกันมาหลายชั่วคน”^{๑๕} และ ธนาภิต กล่าวไว้ว่า ในการทำงานพิธีมงคลใดๆ ก็ตาม การกำหนดฤกษ์ยามถือเป็นเรื่องสำคัญอันดับแรก เพราะคนไทยมีคติความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมงคล ดังนั้นเมื่อมีความประสงค์จะประกอบงานการพิธี จะต้องไปหาท่านผู้รู้หรือพระผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือให้ช่วยดูฤกษ์ยามที่ดีหรือวันอันเป็นมงคล^{๑๖}

๔.๕.๒ เครื่องประกอบพิธีกรรม

ความเหมือน

ไขไก่ ในกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ ถือเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมอย่างแรกที่เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวรับประทานร่วมกัน และสังเกตได้ว่าขั้นตอนใดก็ตามที่มีการนำไขและข้าวเหนียวมาใช้ในการประกอบพิธีกรรม จะให้เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวรับประทานร่วมกันตลอด ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า จะใช้สำหรับเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมเท่านั้น ไม่มีการรับประทานร่วมกัน โดยต่างก็มีความเชื่อเกี่ยวข้องกับไขและข้าวเหนียว ดังนี้

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ เชื่อว่า “ไขไก่” เป็นสัญลักษณ์หรือเป็นตัวแทนของความรัก และความเจริญพันธุ์ (Love and fertility) ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า จะใช้ไขต้มสุกแล้วสำหรับเป็นเครื่องประดับบายศรี จำนวน ๒ ลูก

ข้าวเหนียว ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างก็มีความเชื่อว่า ต้องการให้คู่บ่าวสาวมีความรักกันอย่างเหนียวแน่น เหมือนกับข้าวเหนียว

เครื่องประกอบพิธีกรรม ของสองกลุ่มชาติพันธุ์ถือว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดขวัญกำลังใจ ที่เป็นความเชื่อที่ทำให้พิธีกรรมมีความขลังศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นต่อผลที่ได้กระทำว่าจะทำให้ชีวิตคู่บ่าวสาวประสบผลสำเร็จในการครองเรือน เกิดความเจริญรุ่งเรือง ศักดิ์สิทธิ์ สอดคล้อง

^{๑๕} สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, (สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ๒๕๒๕), หน้า ๔๖๖.

^{๑๖} ธนาภิต, ประเพณี พิธีมงคลและวันสำคัญของไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ปิรามิด, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓๖.

กับ Emile Durkeim กล่าวว่า พิธีกรรมที่กำหนดไว้ด้วยกฎเกณฑ์หรือธรรมเนียมประเพณีหรือศาสนา ให้กระทำและเพื่อให้มีความขลัง ซึ่งมีความหมายมีความศักดิ์สิทธิ์^{๑๑๗} และจรรยา หยุทอง กล่าวว่า

ส่วนประกอบของศาสนาและความเชื่อที่สำคัญมี ๓ ส่วน ส่วนแรก คือ ความเชื่อในส่วนประมุขหรือส่วนที่สมาชิกของกลุ่มถือว่าเป็นความจริงสูงสุดที่ไม่มีสิ่งใดมาลบล้างได้ ในกรณีของพุทธศาสนาหมายถึงคำสอน ศาสนาอิสลามหมายถึงคำสอนของพระอัลลาห์ ส่วนที่สอง คือ ส่วนพิธีกรรม เมื่อมีความเชื่อซึ่งเป็นภาคทฤษฎี ก็มีพิธีกรรมซึ่งเป็นภาคปฏิบัติ พิธีกรรม ทางศาสนานี้อาจเป็นสิ่งเดียวกันกับขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งสมาชิกของสังคมยึดถือสืบเนื่องกันมา หมายความว่าในสังคมนั้นศาสนามีบทบาทในสังคมมาก และคนในสังคมนั้นมีความเชื่อในศาสนาเดียวกัน ส่วนที่สาม คือ ผู้ประกอบพิธีกรรม หมายถึงพระสงฆ์ในศาสนาพุทธและคริสต์ ไต่ตะครู ในศาสนาอิสลาม พราหมณ์ในศาสนาฮินดู และคนทรงหรือหมอผีในสังคมที่เชื่อในผีบางเทวดา โปรดสังเกตดูว่า ผู้ประกอบพิธีกรรมนี้ไม่ใช่ศาสดาผู้สอนปรัชญาของศาสนานั้นๆ^{๑๑๘}

ความแตกต่าง

ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีกรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ ในการประกอบพิธีกรรมการแต่งงานตลอดระยะเวลาทั้ง ๓ วัน จะมีทั้งข้อห้ามและข้อที่ต้องปฏิบัติทั้งที่เป็นอาหาร เครื่องแต่งกาย เครื่องอุปกรณ์ ผู้วิจัยจะได้แจกแจงรายละเอียด ดังนี้

ข้อห้าม

อาหาร ประเภทเนื้อสัตว์กับผัก การประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ สิ่งที่เป็นเนื้อสัตว์จะมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ไก่กับหมู ซึ่งทั้งเนื้อสัตว์และผักจะต้องมีการคัดเลือกให้ถูกต้องตามลักษณะ ดังนี้

๑. ห้ามนำเนื้อสัตว์ป่าทุกชนิด มาทำเป็นอาหารตลอดระยะเวลา ๓ วัน

๒. ห้ามใช้ผักที่เกิดจากธรรมชาติที่อยู่ในป่าทุกชนิดนำมาทำเป็นอาหาร ตลอดระยะเวลาทั้ง ๓ วัน

เนื่องจากมีความเชื่อว่า จะมีวิญญาณชั่วร้ายติดตามมาด้วย ถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทีมงานศูนย์การศึกษาชนเผ่า ชาวอาข่าเชื่อว่า ทุกหนทุกแห่งจะมีวิญญาณหรือภูตผีสิงอยู่ ดังนั้นสถานที่ต่างๆ ที่อาข่าเชื่อว่า มีวิญญาณสถิตอยู่นั้น ถ้าไม่มีความจำเป็นพวกเขาจะไม่

^{๑๑๗} Emile Durkeim, *The Elementary Forms of the Religious Life : A Study in Religious Sociology*, (London : George Allen and Unwin, 1997), p. 47.

^{๑๑๘} จรรยา หยุทอง, *ศาสนา วัฒนธรรมและสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๗๓.

ไป เช่น ถ้ำ น้ำพุ น้ำตก ฯลฯ เพราะถ้าไปแล้ว วิญญาณที่สถิตอยู่ที่นั่น อาจจะทำให้พวกเขาได้รับความเจ็บป่วยหรือไม่สบายได้^{๑๑๕}

ข้อปฏิบัติ

อาหาร หยวกกล้วยเผา เป็นอาหารที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน จะเห็นได้ว่าในช่วงเช้าของการประกอบพิธีกรรมวันที่ ๓ เจ้าสาวจะต้องทำอาหาร โดยไปตัดหยวกกล้วยนำมาเผาไฟ ถือเป็นการทำอาหารครั้งแรกและอย่างแรกของเจ้าสาว หยวกกล้วยเผา ถือได้ว่าเป็นอาหารที่เป็นความเชื่อที่สำคัญที่ต้องจัดให้มีในพิธีกรรมการแต่งงานเพราะเชื่อว่า กล้วยหมายถึงการแตกหน่อแตกกอ เป็นกุศโลบายให้คู่บ่าวสาว มีความเจริญรุ่งเรือง ขยายเผ่าพันธุ์ แตกหน่อแตกกอเหมือนต้นกล้วย ในแนวคิดของผู้วิจัย เกี่ยวกับเรื่องหยวกกล้วยเผา อาจจะเป็นกุศโลบายในการสอน ๒ ประการ คือ

๑. หยวกกล้วย ก่อนเผาจะมีสีขาวย และเมื่อเผาแล้วจะมีสีดำ เป็นกุศโลบายสอนให้เห็นว่าชีวิตคู่ย่อมมีความกระทบกระทั่งเหมือนดินกับฟันเป็นเรื่องธรรมดา เหมือนกับหยวกกล้วย ก่อนเผามีสีขาวย ต่อเมื่อเผาแล้วจะมีสีดำ

๒. หยวกกล้วย เป็นพืชที่มีการอุ้มน้ำได้ดีมาก เป็นกุศโลบายสอนให้คู่บ่าวสาวมีความอดทนรักษาน้ำใจซึ่งกันและกัน เหมือนกล้วยที่อุ้มน้ำเพราะน้ำทำให้เกิดความชุ่มฉ่ำเยือกเย็น

ไก่อ้วที่ไ้ทำพิธีกรรม เป็นความเชื่อที่สำคัญมาก ผู้วิจัยสรุปได้ ๖ ประการ คือ

ประการที่ ๑ เป็นตัวเมีย เพราะมีความเชื่อว่า ไก่อ้วเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของฝ่ายหญิงคือ เจ้าสาว โดยธรรมชาติแล้วไก่อ้วจะเข้านอนเร็วและตื่นเช้าจะขันปลุกคนให้ตื่น ให้ฝ่ายหญิงมีการกระทำแบบไก่อ้วคือ มีความขยันการบ้านการเรือนและทำมาหากิน ตรงกับสำนวนไทยที่ว่า “ตื่นก่อนนอนทีหลัง”

ประการที่ ๒ มีสีดำ เพราะถือว่าเป็นสีที่เป็นมงคล

ประการที่ ๓ ไม่พิกการ เพราะมีความเชื่อว่าสิ่งที่เกิดมาผิดไปจากธรรมชาติ เป็นการกระทำของผีร้าย จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่าหากบ้านใดที่มีสัตว์เกิดมาพิการ ชาวบ้านจะทำการฆ่าทันที หรือหากบ้านใดหมูคลอดลูกออกมาตัวเดียว ก็จะทำการฆ่าเช่นเดียวกัน

ประการที่ ๔ มีขั้นตอนในการฆ่า ก่อนที่จะทำการฆ่าไก่อ้ว จะต้องนำน้ำที่อยู่ในกระบอกลมักเหล้า ราวไปที่ตัวของไก่อ้วก่อน ๓ ส่วน คือ ส่วนขา ส่วนปีก ส่วนหัว อย่างละ ๑ ครั้ง เนื่องจากมีความเชื่อว่าน้ำในกระบอกลมักเหล้าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถที่จะขับไล่ผีชั่วร้ายที่อยู่ตามป่าเขาแม่น้ำลำธาร ที่ติดมากับตัวไก่อ้วได้ สิ่งที่สำคัญจะราดน้ำจากส่วนล่างไปหาส่วนบน เนื่องจากเป็นข้อ

^{๑๑๕} ทีมงานศูนย์การศึกษาชนเผ่า, สรุปข้อมูลการศึกษา ประเด็น กลไกองค์ความรู้ ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมอาข่า, (เชียงใหม่ : มปส, มปป.), หน้า ๑๑, (อัคราณา).

ปฏิบัติที่ว่า หากมีการจัดงานที่เป็นมงคลต้องรดน้ำจากส่วนที่อยู่ล่างสุดของตัวสัตว์ไปหาส่วนบนสุด เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเคล็ดว่าจะทำให้ชีวิตประสบแต่ความเจริญก้าวหน้า สูงส่งไม่ตกต่ำ เหมือนกับการรดน้ำจากส่วนล่างขึ้นหาส่วนบน เมื่อไก่ตายลงจะนำไปเผาไฟก่อนถนอมขนเพราะมีความเชื่อว่า หากนำไปต้มแล้วนำมาถนอมขนเปรียบกับเป็นการรดน้ำร้อนให้แก่เทพเจ้า ซึ่งเปรียบกับกระทะทองแดงในความรู้สึกของคนทั่วไป และห้ามให้เลือดไก่ไหลไปถูกตาเพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้สายตาสั้นหรือตาบอดได้

ประการที่ ๕ มีวิธีการชำแหละให้ถูกต้อง การชำแหละต้องให้เครื่องในติดทางซี่โครง ห้ามติดไปกับส่วนหน้าอกเพราะมีความเชื่อว่า หากเครื่องในติดไปกับหน้าอก ถือว่าเป็นการชำแหละผิดในความเป็นจริงไม่เป็นธรรมชาติเป็นสิ่งไม่ดี จะพบแต่ความชั่วร้าย เป็นความอัปมงคล

ประการที่ ๖ มีการกำหนดเครื่องปรุง การปรุงอาหารโดยนำไปต้มกับข้าวสาร จึงและเกลือ มีความเชื่อว่า เครื่องประกอบอาหารอย่างอื่นไม่บริสุทธิ์ ไม่ควรนำมาปรุงรวมด้วย เพราะจะทำให้รสชาติอาหารเปลี่ยนไป

หมู ตัวที่ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรม ในขั้นตอนที่ ๕ คือ พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ “อ่าก่าผ่า” มีความสำคัญมากจึงต้องมีการกำหนดลักษณะ ให้ถูกต้องตามความเชื่อ ผู้วิจัยสรุปได้ ๖ ประการ คือ

๑. เป็นตัวผู้ การที่ต้องมีการกำหนดว่าต้องเป็นตัวผู้ เพราะถือว่าหมูใช้เป็นสัญลักษณ์แทนตัวเจ้าบ่าว ดังนั้นหากมีการแต่งงานจึงต้องมีการคัดเลือกหมูตัวนี้เป็นพิเศษ นอกจากจะมีลักษณะถูกต้องตามความเชื่อแล้ว หมูตัวนี้จะตัวใหญ่หรือตัวเล็ก อ้วนหรือผอม สามารถแสดงออกให้เห็นฐานะและพฤติกรรมความประพฤติทางฝ่ายชายทำนองว่า เป็นคนฐานะดีก็จะใช้หมูตัวใหญ่ ส่วนด้านความประพฤติ เป็นคนขยันเอางานเอาการหรือไม่ เพราะถ้าขยันก็แสดงให้เห็นว่าสามารถเลี้ยงหมูได้ตัวใหญ่ เมื่อแต่งงานไปแล้วจะเป็นผู้นำครอบครัวที่ดีได้ ตั้งใจทำมาหากิน สามารถสร้างครอบครัวให้มั่นคงมีความสุขก้าวหน้า

๒. มีสีดำ (ดูรายละเอียด หน้า ๑๒๙)

๓. ต้องไม่พิการ (ดูรายละเอียด หน้า ๑๒๙)

๔. มีขั้นตอนในการฆ่า ดังนี้

๑) ฆ่าบนบ้านข้างเตาไฟ

๒) เปลี่ยนชื่อเรียกกระบอกลมักเหล้า “จีป่าจีลี” เป็น “หะเย่เส่ฝู” เนื่องจากต้องการเน้นให้เห็นความสำคัญ ของขั้นตอนการทำพิธีกรรม

๓) รดน้ำไปที่ ขา ไหล่ หัว จุดละ ๓ ครั้ง เพราะกลัวผีชั่วร้ายจะติดมากับตัวหมู

๕. นำคัมภีร์มาทำนายคู่สมรส จะทำนายโดยดูจากเส้นสีขาวเล็กๆ ที่ติดอยู่กับคัมภีร์ ดังนั้น เมื่อหมุดตายลงจะต้องรืบนำคัมภีร์ออกมาทำนายทันที ความเชื่อเกี่ยวกับการทำนายคัมภีร์สอดคล้องกับ ผลการศึกษาของ ทีมงานศูนย์การศึกษาชนเผ่า ชาวอาข่า นั้น มีความเชื่อโชคลางและคำทำนายอยู่มาก ในการทำพิธีต่างๆ นั้นจะมีการดูคัมภีร์ และทำนายว่าดีหรือไม่ โดยมีผู้อาวุโสที่มีความรู้ทางด้านนี้จะเป็นคนดูให้^{๑๒๐} ในการทำนายเท่าที่ผู้วิจัยสังเกตเห็น ถึงแม้ว่าเส้นสีขาวที่ติดอยู่กับคัมภีร์ จะไม่มีความสวยงามและไม่ได้ลักษณะตรงตามความเชื่อ แต่ก็จะถูกทำนายไปในทางที่ดีงาม เพราะเชื่อว่าพิธีกรรมการแต่งงาน ต้องการความเป็นสิริมงคล

๖. นำมอบให้ตามจารีตประเพณี โดยมีการชำแหละออกเป็น ๔ ส่วน จำนวน ๑๑ ชิ้น จะมอบให้ตามลำดับความสำคัญ และเวลาที่ได้รับก็จะแตกต่างกัน สำหรับผู้ได้รับมอบเนื้อหมูมีดังนี้

๑) ให้กับเครือญาติฝ่ายชายที่เป็นชายเท่านั้น

๒) ผู้ประกอบพิธีกรรม คือ “แย้หม่อ” จะได้รับ ๒ ชิ้น คือ ซี่โครงคู่ และ ชายโครง ๑ ข้าง ชิ้นนี้ต้องแบ่งให้เพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาว “หมีเาะ” ด้วย

๓) ผู้เปิดตะกร้าเก็บหมู “ข่าเบอะ”

๔) ไม่จำกัดว่าต้องเป็นใคร ชิ้นส่วนนี้ถือว่าเป็นชิ้นที่ไม่มีใครต้องการ คล้ายกับว่าเป็นชิ้นที่เหลือเดน แต่ในความเชื่อแล้วจำเป็นต้องแบ่ง ดังนั้นเจ้าภาพจึงนำมาทำเป็นอาหารสำหรับเลี้ยงคนที่มาร่วมงาน เท่าที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงความเชื่อของหมูในชิ้นนี้ อาจมาจากสาเหตุ ๒ ประการ คือ ๑. เป็นกุศโลบายทำให้หมูเหลือ ๒. เป็นกุศโลบายในการทำทาน จึงไม่มีใครอยากได้ เพราะคิดว่าเป็นหมูเหลือเดนหรือให้กับคนจนดังนั้นเจ้าภาพจึงนำไปทำอาหารเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน

๕) ผู้ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้าน “แจ่วมา” (ดูรายละเอียดการมอบหมูทั้งหมดหน้า ๑๒๒-๑๒๓)

๖) ใช้เป็นสัญลักษณ์เชิญแขกให้อยู่ร่วมงาน โดยเจ้าภาพจะนำเนื้อหมูที่ต้มสุกแล้ว เรียกว่า “แย้หู่” มอบให้กับผู้ที่ต้องการให้อยู่ร่วมงานทั้ง ๓ วัน โดยจะทำการมอบให้หลังจากที่เสร็จจากการเลี้ยงอาหารภาคค่ำแล้ว

เครื่องแต่งกาย กระโปรงสีขาว เป็นสิ่งที่เจ้าสาวต้องใส่ ตลอดทั้ง ๓ วัน โดยเน้นช่วงขั้นตอนการทำพิธีกรรม เนื่องจากเป็นความเชื่อที่แสดงออกถึงสัญลักษณ์สถานะของบุคคล ทำนองที่ว่า จากสาวโสดจะเปลี่ยนมาเป็นมีคู่ หรือ จากนางสาวจะเป็นนาง ในความเชื่อเกี่ยวกับกระโปรงสีขาวนี้ โดยทั่วไปแล้วผู้ที่สามารถใส่ได้จะมี ๒ กรณี คือ ๑. หญิงสาวที่กำลังแต่งงาน ๒. ผู้ประกอบ

^{๑๒๐} ทีมงานศูนย์การศึกษาชนเผ่า, สรุปข้อมูลการศึกษา ประเด็น กลไกองค์ความรู้ ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมอาข่า, หน้า ๕.

พิธีกรรมในหมู่บ้านที่เป็นผู้หญิง จากการสังเกตของผู้วิจัย เกี่ยวกับกระโปรงสีขาวที่เจ้าใส่ จะให้ความสำคัญเฉพาะช่วงการประกอบพิธีกรรมในวันที่ ๑ กับ วันที่ ๒ ส่วนวันที่ ๓ เจ้าสาวไม่ได้ใส่ ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัยไม่สามารถที่จะนำมาอธิบายได้ ในแนวคิดของผู้วิจัย เกี่ยวกับการที่เจ้าสาวต้องใส่กระโปรงสีขาวอาจมีสาเหตุมาจากการที่ ในอดีตกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ามักจะนิยมแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าทั้งชายและหญิง โดยปกติผู้หญิงจะใส่กระโปรงสีดำ ไม่นิยมแต่งแบบสากลเหมือนกับปัจจุบัน เมื่อมีการจัดงานแต่งงานอาจจะทำให้ผู้ร่วมงาน ที่เป็นคนต่างหมู่บ้านสับสนได้ คือไม่ทราบว่าเป็นเจ้าสาว ดังนั้นเจ้าสาวจึงต้องใส่กระโปรงสีขาวเพื่อให้เห็นความแตกต่าง หรืออีกกรณีหนึ่ง เป็นธรรมเนียมทั่วไปของคนทุกเชื้อชาติ เมื่อมีการแต่งงานทางฝ่ายเจ้าบ่าวกับเจ้าสาว จะต้องแต่งตัวที่แตกต่างกว่าคนอื่น เพื่อเป็นที่รู้จักของคนที่มาร่วมงานหรือเพื่อเป็นจุดเด่น นั่นเอง

เครื่องอุปกรณ์ “จิบ่าจิสี่” “จิบ่าจิติอะ” “จิเฉาะ” เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ทั้ง ๓ อย่างนี้รวมด้วยกัน เนื่องจากเป็นเครื่องอุปกรณ์ที่ใช้ทำพิธีร่วมกัน จิบ่าจิสี่ คือ กระบอกหมักเหล้า ทำจากไม้ไผ่ มีขนาดเท่ากับประมาณขวดกระทิงแดง จิบ่าจิติอะ คือ หลอดดูดทำจากไม้ไผ่ มีขนาดเท่ากับหลอดทั่วไป ส่วนจิเฉาะ เป็นไม้ผ่าซีกคล้ายดอกความยาวประมาณ ๑ ฟุต สำหรับไว้คนเพื่อให้คุณน้ำได้ง่าย จะสังเกตได้จากพิธีกรรมการแต่งงาน หากเป็นขั้นตอนประกอบพิธีกรรม การนำไม้ไผ่หรือฆ่าหมูจะต้องนำหลอดดูดทำจากไม้ไผ่ คุณน้ำในกระบอกหมักเหล้ามาใส่ช้อนที่ทำจากลูกน้ำเต้า แล้วจึงนำไปราดที่ตัวไก่หรือหมู ก่อนฆ่าทุกครั้งไป และการราดน้ำไปที่ตัวสัตว์ก็จะมีกำหนดจุดที่จะราดและต้องราดจุดละ ๓ ครั้ง เนื่องจากมีความเชื่อว่า น้ำที่อยู่ในกระบอกหมักเหล้า “จิบ่าจิสี่” มีความศักดิ์สิทธิ์สามารถขับไล่สิ่งชั่วร้ายได้ และสิ่งที่สำคัญมีอยู่สองขั้นตอนที่ทำพิธีกรรม ที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีกรรมในส่วนนี้ คือ พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ และพิธีเจ้าบ่าวล้างเท้า ล้างแขน และล้างในหน้าให้กับเจ้าสาว ในขั้นตอนนี้จะเปลี่ยนชื่อเรียกกระบอกหมักเหล้า “จิบ่าจิสี่” มาเรียกเป็น “หยะแสผู้”

ลูกน้ำเต้า ในพิธีแต่งงานจะมีการนำลูกน้ำเต้ามาเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมอยู่ ๒ พิธี คือ พิธีเจ้าบ่าวล้างเท้าล้างแขนและล้างใบหน้าให้กับเจ้าสาวและพิธีตักน้ำบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ คิดความเชื่อว่า เป็นภาชนะศักดิ์สิทธิ์ สำหรับใช้ตักหรือใส่น้ำ

ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีกรรม ของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า มีความแตกต่างกับกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอาหารจำพวกเนื้อสัตว์และพืชผักต่างๆ ไม่มีความเชื่อเรื่องสิ่งของต้องห้ามเหล่านี้ นอกจากนั้น เครื่องประกอบพิธีกรรมประเภท ดอกไม้ รูปเทียน ผลไม้ ขนมหวานและด้ายมงคล กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าก็ไม่มีการใช้ประกอบพิธีกรรมเช่นเดียวกัน

พานบายศรี ถือเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมในงานแต่งงานสำคัญที่จะขาดไม่ได้ เนื่องจากเป็นสิ่งที่เปี่ยมมงคล หรือเครื่องเชิญขวัญหรือรับขวัญคู่บ่าวสาว “บายศรี” จึงหมายถึงเครื่องเชิญขวัญรับขวัญ ทำด้วยใบตองรูปคล้ายกระทงเป็นชั้นๆ มีแกนปักไว้ตรงกลาง ข้างในมีเครื่องสังเวย^{๑๒๑} บายศรีจะทำด้วยใบตองประดับประดาไปด้วยดอกไม้ นานาชนิด ดอกไม้ต่างๆ ที่นำมาประดับก็ล้วนแต่มีแต่ชื่อเป็นมงคล จากการสังเกตของผู้วิจัย ก่อนที่จะถึงวันแต่งงานหนึ่งวันเรียกว่า “วันดา” ที่บ้านของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ต่างก็จะมีผู้คนมาช่วยงานที่บ้านของทั้งคู่ สิ่งที่สังเกตเห็นคือการทำพานบายศรีคู่ขวัญ จากการสัมภาษณ์นางวันดี เทพประสาน ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้ให้ความหมายที่เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีกรรม ดังนี้

ข้าวเหนียวสุกปั้นเป็นลูกกลมๆ ๑ คู่ หมายถึง ให้คู่สมรสมีความรักแน่นเหนียว อยู่คู่กันไปจนแก่จนเฒ่า ไม่พรางจากกัน เหมือนกับข้าวเหนียว

ขนมหวานชื่อเป็นมงคล ทองหยิบ ฝอยทอง ๑ คู่ หมายถึง ให้ทั้งคู่มีความรักหวานสดชื่น ร่ำรวยเงินทอง เหมือนชื่อขนมทองหยิบและฝอยทอง

ผลไม้ชื่อเป็นมงคล เช่น ส้ม กล้วย ๑ คู่ หมายถึง ให้ทั้งคู่มีความรักหวานสดชื่น แดกหน่อแตกกอเหมือนกับต้นกล้วย

หมาก ๑ คู่ พลู ๑ คู่ บุหรี่ ๑ คู่ เมี่ยง ๑ คู่ หมายถึง การใช้เป็นเครื่องสักการะ ปู ยา ตา ยาย ซึ่งสอดคล้องกับ ศิริรัตน์ อาสนะและคณะ ได้ให้ความหมายว่า เครื่องสักการะในพิธีกินแขก แต่งงานทำขึ้นเพื่อสักการะ ปู ยา ตา ยาย และเป็นเครื่องสัมมานะ คือ เครื่องแสดงความนับถือแก่เจ้าภาพทั้ง ๒ ฝ่าย แต่ประชาชนทั่วไปเข้าใจว่า เป็นเครื่องนำไปสู่ความสุขสวัสดิ์แก่คู่สมรสและวงศาคณาญาติทั้งหมด^{๑๒๒}

ดอกไม้ที่ใช้ประดับพานบายศรีคู่ขวัญ เช่น ดอกตะล่อม ดอกบานไม่รู้โรย ดอกรัก ดอกกุหลาบ และดอกไม้หอมชนิดต่างๆ ถือเป็นดอกไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เป็นเครื่องยืนยันความรักของคู่บ่าวสาวไม่รู้ส่างสา และยังมีความเชื่อเพื่อให้ขวัญของคู่บ่าวสาวได้มาสูดดมความหอมของดอกไม้

^{๑๒๑} คุรุสภา, พจนานุกรมนักเขียน ฉบับปรับปรุง, (กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุรุสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗๕.

^{๑๒๒} ศิริรัตน์ อาสนะ, เครื่องสักการะในล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๕๘.

ด้วยมงคลสำหรับผูกข้อมือ หมายถึง ความเป็นสิริมงคล ความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งคำว่า “มงคล” หมายถึง สิ่งที่น่ามาซึ่งความสุขความเจริญ ด้ายที่ทำเป็นวงสำหรับสวมศีรษะเพื่อความเป็นสิริมงคล^{๑๒๓}

ดอกไม้ รูปเทียน ข้าวตอก เป็นเครื่องสักการะในพิธีขอเขย โดยที่ตัวแทนฝ่ายเจ้าสาวนำไปมอบให้แก่เจ้าบ่าว เป็นการเชื่อเชิญทำนองที่ว่า เต็มใจยินดีให้เจ้าบ่าวไปเป็นเครือญาติ คือ “ลูกเขย” เครื่องสักการะที่ฝ่ายเจ้าสาวมอบให้กับเจ้าบ่าว เป็นความเชื่อที่แสดงออกถึงการเคารพนอบน้อม ส่วนข้าวตอกมีความเชื่อว่า จะทำให้เกิดความเจริญงอกงาม

ขันน้ำมนต์ นิยมนำฝักส้มป่อยใส่ไปในบาตรน้ำมนต์ เพราะเชื่อว่าจะมีความศักดิ์สิทธิ์สามารถที่จะขับไล่สิ่งที่ไม่ดีออกไปได้ ซึ่งความเชื่อเรื่องน้ำส้มป่อย มณี พยอมยงค์ กล่าวว่า

ชาวล้านนาไทยมีความเชื่อมาแต่โบราณว่า ในโลกนี้เต็มไปด้วยเสนียดจัญไรและอาถรรพ์สามารถที่จะทำให้เกิดความเดือดร้อนได้ เมื่อเกิดขึ้นจะต้องแก้ไขและป้องกันมิให้เกิด ด้วยการทำพิธีต่างๆ ในสมัยโบราณนิยมให้พระทำพิธีปลงความโลภเสนียดจัญไร ด้วยน้ำพระพุทธมนต์จากการสวดของพระสงฆ์ และน้ำพุทธมนต์นั้น ต้องใส่ใบส้มป่อย ถือว่าเป็นผลไม้วิเศษ ใช้เป็นเครื่องขับไล่เสนียดจัญไรได้^{๑๒๔}

และมียุอยู่ในตำนานพระปริตว่า “พระอานนท์ได้เรียนจากพระพุทธเจ้า แล้วถือเอาบาตรน้ำมนต์ขึ้นที่ประตูเมืองไพสาลี แล้วสาคน้ำมนต์ไปทั่ว ทำให้ชาวเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บ”^{๑๒๕}

๔.๕.๓ ผู้ประกอบพิธีกรรม

ความแตกต่าง

ทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้และชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ต่างก็มีตัวแทนในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ และสิ่งหนึ่งที่ผู้ประกอบพิธีกรรมจะขาดไม่ได้ คือ การกำหนดคุณสมบัติที่มีในแต่ละบุคคล เช่น เพศ อายุ ความประพฤติ รวมถึงความรู้ความเชี่ยวชาญ ทำให้คู่บ่าวสาวเกิดความมั่นใจ หรือเกิดความสบายใจ ในพิธีกรรมที่ได้กระทำลงไปว่ามีความถูกต้อง

ผู้ประกอบพิธีกรรมกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ เรียกว่า “แย้หม่อ” ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า เรียกว่า “ปู่จารย์” ความแตกต่างคือ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ไม่มีการกำหนดว่า

^{๑๒๓} คุรุสภา, พจนานุกรมนักเขียน ฉบับปรับปรุง, หน้า ๓๘๐.

^{๑๒๔} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, หน้า ๑๗.

^{๑๒๕} พระครูวิสุทธพัฒนพิธาน, “การศึกษาพิธีกรรมงานศพในจังหวัดลำปางและอิทธิพลพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

ต้องเป็นหญิงหรือชายแต่มีข้อห้าม ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ตำกำหนดว่าต้องเป็นชายเท่านั้น ข้อห้ามของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้มี ดังนี้

๑. ไม่เป็นเครือญาติของทั้งสองฝ่าย เพราะมีความเชื่อว่า จะไม่ได้บุญ จะทำมาหากินไม่ขึ้น เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง

๒. ไม่เคยมีลูกแฝด เนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งอัปมงคลเพราะการเกิดลูกแฝดเกิดจากการกระทำของผีร้าย

เมื่อวิเคราะห์ถึงการที่ต้องกำหนดคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ นั้นเกิดจาก “ศรัทธาปสาท” คำว่า ปสาทะ แปลว่า “ความเลื่อมใส” ซึ่งหมายถึงความนิยมชมชอบ ความเคารพบูชาอย่างแรง มีลักษณะคล้าย (Fait) จึงใช้คำนี้ควบกับ “ศรัทธา” เป็นศรัทธาปสาท ดังที่ศาสตราจารย์ (พิเศษ) แสง จันทร์งาม แสดงทัศนะไว้ว่า

ปสาทศรัทธา (Faith) เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยอารมณ์ เช่น ความรัก หรือความรัก ประกอบด้วยความเชื่อถือไว้วางใจ ความจงรักภักดี อาจจะถึงขั้นหลงใหลมันใจ และมักจะ เป็นความเชื่อแบบอัตวิสัย (Subjective) คือเป็นเรื่องของผู้เชื่อ เชื่อเพราะมีความกระตือรือร้น ที่อยากเชื่อ (Subjective) ราเชียลอาเบิ้ลสัน (Raziel Abelson) เห็นว่า ปสาทศรัทธาเป็นสภาพจิตที่ไม่เกี่ยวกับเหตุผล คริสต์ศาสนิกชนทั้งฝ่ายคาทอลิกและฝ่ายโปรเตสแตนต์ ต่างยอมรับข้อนี้ สำหรับคาทอลิก ปสาทศรัทธา หมายถึง “ความเชื่อที่พิสูจน์ไม่ได้” เพราะเป็นการเชื่อตามอำนาจของศาสนจักรหรือพระคัมภีร์ โดยไม่เกี่ยวกับหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วย ประสบการณ์ สำหรับชาวโปรเตสแตนต์ ปสาทเป็นเรื่องของภาวะทางอารมณ์ มากกว่าจะเป็นความเชื่อในข้อยืนยันหรือหลักการบางอย่าง^{๑๒๖} สอดคล้องกับผลการศึกษาของ นำพวัลย์ กิจรักษ์กุล กล่าวว่า

ทุกศาสนาย่อมมีพิธีกรรมเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐาน อันเป็นระเบียบแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติของบุคคล โดยมีผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นตัวแทนที่กำหนดไว้ และโดยทั่วไปแล้วไม่อาจให้ผู้อื่นประกอบพิธีแทนได้ แต่พิธีกรรมบางอย่างผู้ประกอบพิธีสามารถประกอบพิธีได้^{๑๒๗}

^{๑๒๖} แสง จันทร์งาม, ศาสนศาสตร์, หน้า ๕๖.

^{๑๒๗} นำพวัลย์ กิจรักษ์กุล, การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ประชากร เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของลาวโซ่ง ในจังหวัดนครปฐม, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕), หน้า ๔๕.

๔.๕.๔ ขั้นตอนพิธีกรรม

ในพิธีกรรมการแต่งงาน ทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จัน ได้กับชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ ไม่มีขั้นตอนการทำพิธีกรรมที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน โดยกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้มีการจัดงาน ๓ วัน ที่บ้านของฝ่ายชาย ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ มีการจัดงาน ๑ วันที่บ้านของฝ่ายหญิง ดังนั้นผู้วิจัยจะได้อธิบายในส่วนที่เป็นความเชื่อของแต่ละกลุ่ม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้

ห้ามญาติทางฝ่ายเจ้าสาวเข้าร่วมพิธีกรรมตลอดระยะเวลา ๓ วัน เนื่องจากมีความเชื่อว่า บุตรที่เกิดมาจะเป็นใบ้หรือพิการ

ห้ามทั้งเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวอาบน้ำตลอดระยะเวลา ๓ วัน แต่สามารถล้างหน้า ล้างตาล้างแขนและล้างเท้าได้ เนื่องจากมีความเชื่อว่า มีผีร้ายสิงอยู่ในน้ำ ดังนั้นช่วงจัดพิธีแต่งงานเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวไม่ควรอาบน้ำ เพราะเกรงว่าผีร้ายที่อยู่ในน้ำจะมากกระทำให้มีอันเป็นไป

การประกอบพิธีกรรมวันที่ ๑

พิธีนำเจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว “หมี่สี่เสื่อคะ-เออ”

ก่อนที่เจ้าสาวจะออกจากบ้านเพื่อไปแต่งงานที่บ้านของเจ้าบ่าว ฝ่ายผู้เป็นแม่จะทำการอบรมสั่งสอนบุตรสาวของตน ซึ่งมีลักษณะอาการร้องไห้อาลัยอาวรณ์ประหนึ่งจะขาดใจ ในคำสอนมีทั้งอวยพรและเสียใจ ตัวอย่างเช่น “มีบุตรสาวคนแรกรู้สึกสบาย อายุ ๑๑ ปี ก็สนใจอยากมีครอบครัว เมื่อถูกไปแต่งงานอยู่กับผู้อื่นที่มารดาผู้ให้กำเนิด ให้ไปเรียกมารดาผู้อื่นว่าแม่นะ ทั้งบิดาผู้ให้กำเนิดไปเรียกคนอื่นว่าพ่อ พ่อผู้ให้กำเนิดไม่ใหญ่พอคนอื่นเป็นใหญ่” ลักษณะการร้องไห้ของแม่ของเจ้าสาว เป็นความเชื่อที่ว่า เมื่อบุตรสาวได้ไปแต่งงานแล้วก็จะขาดจาก “อีจี้” ซึ่งหมายถึงชาติตระกูลของพ่อแม่ โดยไปถือสกุลของฝ่ายสามีดังสุภาษิต “หย่าหมี่ เบ้วหมี่ ชู้ช้อ” หมายถึง ชีวิตเป็นของผู้อื่น เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า จะมีการสืบสายสกุลทางบิดา เช่นเดียวกับคนไทย เมื่อหญิงแต่งงานก็ต้องไปใช้นามสกุลของฝ่ายสามี สิ่งที่สำคัญหากแม้ว่าลูกสาวจะหย่าขาดกับสามีในภายหลัง ก็ไม่สามารถที่จะกลับไปถือสกุลเดิมของบิดาคนได้อีก จึงทำให้ผู้เป็นแม่มีการร้องไห้อาลัยอาวรณ์ในตัวลูกสาว ตรงกับผลการศึกษาของ Kammere การสืบสายสกุลของชาวอาข่า เป็นการสืบสายสกุลทางสายพ่อ (patrilineages) ผู้หญิงอาข่าที่แต่งงานถือได้ออกมาจากสายสกุลของบิดาตัวเองและเข้ามาอยู่ในสายสกุลของสามี^{๑๒๘}

^{๑๒๘} Kammere Cornelia Ann, *Gateway to the Akha World : Kinship, and Community Among Highlanders of Thailand*, (Ph.D Thesis, The University of Chicago, 1986), p. 173.

ลักษณะขั้นตอนการแต่งงานมีรูปแบบเหมือนกับ ฌันชญชัยเศรษฐี ที่ได้ให้โอวาทเกี่ยวกับ การครองเรือน แก่บุตรสาว คือ “นางวิสาขา” แต่มีคำสอนแตกต่างกัน โอวาท ๑๐ ประการ คือ

๑. ไฟนอย่านำออก หมายถึง ไม่ควรนำความลับหรือเรื่องไม่ดีงามภายในครอบครัวไป บอกเล่าให้คนภายนอกรับรู้

๒. ไฟนอย่านำเข้า หมายถึง ไม่ควรนำคำนิทาว่าร้ายเสียชื่อเสียงด้วยความอิจฉาริษยา จากบุคคลภายนอกเข้ามาสู่ครอบครัว อันจะเป็นเหตุให้เกิดเรื่องไม่ดีงามและความบาดหมาง

๓. ฟิงให้แก่คนที่ให้ หมายถึง เมื่อมีผู้มาหยิบยืมข้าวของเงินทอง ควรให้แก่คนที่นำมา คินเท่านั้น

๔. ฟิงอย่าให้แก่คนที่ไม่ให้ หมายถึง ผู้ที่เคยหยิบยืมแล้วไม่นำมาคืน คราวต่อไปหากยัง กลับมาหยิบยืมอีก ไม่ควรให้

๕. ฟิงให้แก่คนที่ให้และไม่ให้ หมายถึง การสงเคราะห์ญาติ แม้เขาจะนำมาคืนหรือไม่ เมื่อเห็นว่าเป็นการสมควร ก็ควรให้

๖. ฟิงนั่งให้เป็นสุข หมายถึง การนั่งในที่อันเหมาะสมอันควร ไม่เกะกะขวางทาง ไม่ต้อง คอยลุกหลีกเลี่ยงเมื่อพ่อพี่แม่พี่เดินผ่าน และมีการจัดงานบ้านให้เรียบร้อย

๗. ฟิงนอนให้เป็นสุข หมายถึง ควรนอนที่หลังพ่อพี่แม่พี่และสามีได้เข้านอนแล้ว คือ ต้องตรวจดูข้าวของกลอนประตูหน้าต่างและไฟไฟให้เป็นที่เรียบร้อย

๘. ฟิงกินให้เป็นสุข หมายถึง ควรจัดข้าวปลาอาหารสำหรับพ่อพี่แม่พี่สามีและบุตรให้ เป็นที่เรียบร้อย

๙. ฟิงบูชาไฟ หมายถึง การให้ความเคารพยำเกรงสามี และบิดามารดาของสามี

๑๐. ฟิงบูชาเทวดา หมายถึง ให้นับถือบิดามารดาสามี^{๑๒๕}

พิธีต้อนรับเจ้าสาวเข้าสู่ประตูหมู่บ้าน “หมี่หย่าเนื้อ-เออ”

เมื่อขบวนเจ้าสาวไปถึงหน้าประตูหมู่บ้าน แม่เจ้าบ่าวจะทำการป้อนอาหารให้กับเจ้าสาว ด้วยไข่มุกสักกับข้าวเหนียวหนึ่งสุกอย่างละเล็กน้อย จากนั้นจะนำเสื้อของตนมาคลุมที่หมวกของ เจ้าสาว แล้วจึงพาไปพักผ่อนที่บ้านญาติทางฝ่ายของสามีก่อน และในวันนี้ขณะที่เจ้าสาวกำลัง พักผ่อนอยู่ หากมีปรากฏการณ์ไม่ดีต่างๆ เกิดขึ้น เช่น เกิดสุริยุปราคาหรือมีคนในหมู่บ้านตาย จะจด ทำพิธีนี้เนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งอัปมงคล เกิดจากการกระทำของผีร้าย เช่นเดียวกับชาวล้านนา ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง “จิด”

^{๑๒๕} ธนาภิต, ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย, หน้า ๑๓๑.

เมื่อคณะตัวแทนของเจ้าบ่าวที่ไปรับเจ้าสาว ได้พาเจ้าสาวมาถึงหน้าบันไดบ้าน เจ้าสาวจะต้องเปลี่ยนเครื่องแต่งตัว โดยถอดหมวกอาข่าแล้วใช้ผ้าสีดำโพกหัวแทน เปลี่ยนกระโปรงจากสีดำเป็นสีขา และก่อนที่เจ้าสาวจะขึ้นบันไดผู้เป็นแม่ของเจ้าบ่าว จะตัดผมของเจ้าสาวเล็กน้อย ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้มีความเชื่อว่า นับตั้งแต่นี้ไปตัวเจ้าสาวจะขาดจากความรับผิดชอบดูแลจากพ่อแม่ของตน และต้องมาอยู่ในความดูแลทางฝ่ายพ่อแม่ของสามี โดยที่แม่ของเจ้าบ่าวสามารถเรียกชื่อเจ้าสาวได้ ๒ อย่าง คือ ๑. “เขอมา” หมายถึงได้บุตรของคนอื่นมาเป็นลูกของตนซึ่งคนไทยเรียกว่า “ลูกสะใภ้” ๒. “อาซุ” หมายถึงผู้หญิงที่ถูกเชิดชู เพราะต้องมาทำหน้าที่งานบ้านงานเรือนแทนแม่ของสามีดังสุภาษิต “หย่าหมี่ เจ้ซ่า อ่ามา อ่าม้อง เจ้ซ่า ข่าหล่า” หมายถึงผู้หญิงเป็นนักจัดหา ผู้ชายเป็นเสือนั่งกิน

พิธีรับประทานอาหารร่วมชีวิต “ยะตะจะ-เออ”

ไขไก่ต้มสุก ถือว่าเป็นอาหารร่วมชีวิตที่เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวรับประทานร่วมกันเป็นครั้งแรก ตรงกับการแต่งงานในรูปแบบที่ ๒ เรียกพิธีนี้ว่า การแต่งงานแบบให้ห่อไข “ห่อจ่ยอ่าซุคา” ความสำคัญของพิธีนี้ก็คือ เมื่อเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวรับประทานไขร่วมกันเสร็จแล้ว ฝ่ายเจ้าสาวถือได้ว่าเป็นภรรยาของเจ้าบ่าวอย่างถูกต้องตามจารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังนั้นถึงแม้ว่าพ่อแม่ของฝ่ายหญิงจะไม่ยินยอมยกลูกสาวให้ ก็ไม่สามารถที่จะนำลูกสาวกลับมาอยู่ในความครอบครองของตนได้ เสร็จแล้วจะมีการรับประทานอาหารร่วมกันกับเครือญาติและผู้ประกอบพิธีกรรม อาหารที่นำมาจัดเลี้ยงจะใช้ไก่ตัวเมียมีสีดำและไม่พิการ โดยจะนำไปต้มรวมกับ ข้าวสารขิง เกลือ

พิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ “อ่าก่าผ่า”

พิธีกรรมการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ หมูตัวผู้สีดำ “อ่าก่าผ่า” ในพิธีนี้ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ต้องมีการคัดเลือกหมูให้ถูกต้องตามลักษณะตามความเชื่อ คือ เป็นตัวผู้มีสีดำ ไม่พิการ และต้องนำไปฆ่าบนบ้านตรงปลายเท้าห้องนอนของฝ่ายชาย และก่อนที่จะทำการฆ่าจะต้องนำกระบอกหมักเหล้า “จิบ่าจิลี่” มาตั้งไว้ด้วย และจะต้องเปลี่ยนชื่อเรียกใหม่เป็น “หยะแ่ผู้” เนื่องจากต้องการเน้นให้เห็นความสำคัญในพิธีที่ใช้หมูตัวนี้ จากนั้นก็จะมีการทำนายดวงชะตาชีวิตของคู่สมรส โดยดูจากเส้นสีขาที่ติดอยู่กับตัวหมู แล้วนำมาอบให้ผู้เกี่ยวข้องตามจารีตประเพณี ในขณะที่แขกกำลังรับประทานอาหาร จะมีกลุ่มผู้อาวุโสที่เป็นชาย ร้องเพลงสวดที่เรียกว่า “ส่ายียิเยอะ” โดยเนื้อหาของเพลงสวดเป็นการสอนคู่บ่าวสาว ลักษณะการร้องเพลงสวดจะร้องเป็นช่วงทิ้งระยะห่าง ไม่ร้องแบบต่อเนื่อง และก่อนที่จะจบพิธีจะมีการปาข้าวสุก เรียกว่า “ห่อสิเบียะ-เออ” ถือเป็นการเล่นให้เกิดความสนุกสนาน เมื่อทำการเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงานเสร็จ ทางเจ้าภาพจะมีการมอบเนื้อหมูที่ต้มสุกแล้ว เรียกว่า “แยหู่” ให้กับแขกที่มาร่วมงาน การมอบเนื้อหมูนี้จะไม่ให้

ทุกคน ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเจ้าภาพที่ต้องการให้ใคร ถือเป็นการเชื่อที่เป็นสัญลักษณ์ เชิญให้แขกอยู่ร่วมงานจนกว่าจะเสร็จพิธีแต่งงานทั้ง ๓ วัน แนวคิดของผู้วิจัย ความเชื่อการมอบเนื้อหมูนี้มีความคล้ายกับธรรมเนียมของคนไทยโดยทั่วไป ที่นิยมใช้การ์ดหรือบัตรเชิญแขกให้มาร่วมงาน จะแตกต่างกันตรงที่คนไทยเชิญก่อนงาน ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้เชิญในขณะที่จัดงาน ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาอันยอดเยี่ยมของบรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า เพราะหากวิเคราะห์ในอดีต กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า จะไม่มีภาษาเขียนเป็นของตัวเองมีแต่ภาษาพูด จึงไม่มีการเชื่อเชิญเป็นตัวอักษร (ลายลักษณ์อักษร) การถ่ายทอดภูมิปัญญาต่างๆ จึงต้องใช้สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แทน เช่น บทเพลงหรือนิทาน เป็นต้น ไม่เหมือนกับคนไทยหรือคนทั่วไป ไปในสังคมบนพื้นโลก ที่มีภาษาเขียนอันเป็นเอกลักษณ์ของชนชาตินั้นๆ

การประกอบพิธีกรรมวันที่ ๒

เวลาเช้าตรู่ “ข้าเบอะ” จะเป็นผู้มาเปิดตะกร้าเก็บหมูและเจ้าภาพก็จะมอบเนื้อหมู คือซี่โครงซี่ จำนวน ๑ ซีน ในส่วนของความเชื่อเกี่ยวกับผู้เปิดตะกร้าเก็บหมู “ข้าเบอะ” กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้มีความเชื่อว่า เพื่อไม่ให้หมูถูกนำไปใช้อย่างอื่นเพราะจะเป็นสิ่งไม่ดี เนื่องจากหมูตัวนี้มีความสำคัญมาก จะต้องนำมาเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรม ดังนั้นจึงต้องจัดให้มีคนทำหน้าที่ดูแลตะกร้าเก็บหมู และอาหารที่เจ้าภาพทำการจัดเลี้ยงมีเนื้อถือว่าเป็นอาหารพิเศษ จึงต้องมีการร่ำหนังหมูออกจากเนื้อเสียก่อนเรียกว่า “โฮแหละป้อ-เออ” โดยจะจัดเลี้ยงเฉพาะบุคคลที่สำคัญๆ ซึ่งผู้วิจัยสังเกตเห็น แยกส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายและหญิง สำหรับหมูที่นำมาทำเป็นอาหารจะไม่มีการทำพิธีฆ่า เหมือนกับตัวที่ทำพิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ “อ่าก่าผ่า” แต่ในความเชื่อก็จะต้องนำเนื้อหมูตัวนี้มาผสมด้วยเล็กน้อย

พิธีเจ้าบ่าวเจ้าสาวขอพร “ก้อหล่องข้า-เออ”

การทำพิธีขอพรของเจ้าบ่าว จะใช้เหล้าขาวกับเนื้อหมูต้มสุกแล้วหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ เสียบไว้ที่ไม่จำนวน ๓ ซีน จากนั้นจะไปขอพรกับ “แย้หม่อ” เป็นคนแรก ลักษณะการขอพรจะรินเหล้าส่งให้เป็นอย่างแรก เมื่อผู้ถูกขอพรได้รับแก้วเหล้าก็จะนำมาดื่ม เมื่อดื่มเสร็จเจ้าบ่าวจะส่งหมูชิ้นแรกให้ ผู้ที่ถูกขอพรก็จะนำมารับประทาน เมื่อรับประทานเสร็จก็จะอวยพรพร้อมกับมอบเงินให้ จากนั้นผู้ถูกขอพรก็จะนำเหล้าที่เจ้าบ่าวถือมารินใส่แก้วให้เจ้าบ่าวดื่ม เป็นสิ่งแรกและส่งหมูชิ้นที่ ๒ ให้กับเจ้าบ่าว เจ้าบ่าวก็จะนำหมูมารับประทาน เสร็จแล้วก็กล่าวขอบคุณ จะสังเกตได้ว่า หมูที่ขอพรต้องทำการหั่นแล้วนำมาเสียบไม้ จำนวน ๓ ซีน ชิ้นที่ ๑ จะมอบให้กับผู้ที่เจ้าบ่าวไปขอพร และชิ้นที่ ๒ จะเป็นของเจ้าบ่าว ส่วนชิ้นที่ ๓ ไม่ถูกนำไปใช้จะอยู่คงที่ แต่จะนำมาร่วมประกอบทำเป็นอาหาร การขอพรที่ต้องเหลือหมูชิ้นที่ ๓ ไว้ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ มีความเชื่อว่าหมู

ชั้นที่ ๓ นี้ คือ “พร” หรือ “บุญ” หรือสิ่งที่ดีๆ ที่เป็นของเจ้าบ่าว ดังนั้นจึงต้องเหลือหมูชั้นนี้ไว้ เพื่อให้คงอยู่กับตัวไม่ให้หมดไป คล้ายกับคนไทยล้านนาทั่วไปมักทำบุญที่เรียกว่า “ตาน” จะทำไว้ให้กับตัวตนกายภาคหน้า คือ มีบุญเพื่อเหลือไว้กับตัวกับตนทั้งโลกนี้และโลกหน้า

การขอพรของเจ้าสาว จะแตกต่างกับการขอพรของเจ้าบ่าวตรงที่ ไม่ต้องใช้เนื้อหมู จะใช้เหล้าเป็นการขอพรเท่านั้น และจะไม่มีกรรณเหล้าตอบกลับ ในความเชื่อส่วนนี้ที่เจ้าสาวไม่ต้องใช้เนื้อหมู เนื่องจากหมูเป็นสัญลักษณ์ของผู้ชาย ดังนั้นเจ้าสาวจึงใช้เหล้าเป็นการขอพรเท่านั้น

พิธีขึ้นบ้านใหม่ “ยุ่มตะตะ-เออ”

ความเชื่อที่อยู่อาศัย ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ หากบุตรชายได้แต่งงานจะไม่สามารถมีที่หลับนอนกับภรรยาอยู่บนบ้านของพ่อแม่ได้ ส่วนวิถีชีวิตประจำวัน โดยทั่วไป เช่น การหุงต้มประกอบอาหาร การรับประทานอาหาร สามารถปฏิบัติร่วมกันได้ยกเว้นตอนหลับนอนเท่านั้น ดังนั้นเมื่อมีการแต่งงานทางฝ่ายชายจะต้องปลูกบ้านเหมือนกระท่อมหลังเล็กๆ อยู่บริเวณบ้านจะทิศใดก็ได้ เพราะมีความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ว่าเป็นผีคอยคุ้มครองบ้านเรือน การไปหลับนอนบนบ้านถือเป็นการไม่เคารพผู้เป็นพ่อกับแม่ เพราะจะทำให้ผีบรรพบุรุษโกรธได้ ดังนั้นทางฝ่ายลูกชายกับลูกสะใภ้ จึงต้องสร้างบ้านที่มีลักษณะคล้ายกระท่อมในเขตบริเวณบ้านเพื่อใช้เป็นที่พักหลับนอน และสามารถขึ้นมาหลับนอนได้ก็ต่อเมื่อ พ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งเสียชีวิตหรือเสียชีวิตทั้งสองคนแล้ว

การทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ ก่อนเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวจะกินไข่ต้มกับข้าวเหนียว ผู้ร่วมพิธีจะนำไข่กับข้าวเหนียวไปวางไว้ที่ก้นดินขนาดเท่าก้นเส้าก่อน โดยหยิบไปวางไว้ ๓ ครั้ง เพียงเล็กน้อย ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีนี้เป็นการบอกกล่าวผีเตาไฟให้รับรู้ เพื่อขอความคุ้มครอง มีกินมีใช้ไม่อดอยาก เนื่องจากเตาไฟเปรียบเสมือนที่เผาผลาญทุกสรรพสิ่ง คล้ายกับคนไทยทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ต้องการให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้าน หรือคล้ายกับความเชื่อของคนจีนที่ว่า เตาไฟเปรียบเสมือนดวงตา ที่คอยสอดส่องดูแลพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อมนุษย์รู้จักบูชาเตาไฟหรือทำดี ก็จะประทานความโชคดี ความมีกินมีใช้ไม่อดไม่อยาก การประกอบอาชีพจะมีความเจริญรุ่งเรือง

พิธีเจ้าบ่าวล้างเท้า ล้างแขน และล้างใบหน้าให้กับเจ้าสาว “อ้อจ้อจ้อ-เออ”

พิธีนี้จะทำข้างบันไดบ้าน สิ่งที่สำคัญ คือ กระจกหมักเหล้า เพราะจะต้องเปลี่ยนชื่อเรียกจาก “จีบ่าจีลี” เป็น “หะยะสะผู้” เนื่องจากต้องการเน้นให้เห็นความสำคัญของพิธีกรรม โดยที่เจ้าบ่าวจะนำน้ำในกระจกหมักเหล้า ไปล้างที่ร่างกายเจ้าสาว คือ ที่เท้า ๒ ข้าง ที่มือ ๒ ข้าง ที่แก้ม ๒ ข้าง โดยล้างข้างละ ๑ ครั้ง และต้องล้างข้างด้านขวา ก่อน ไล่ไปตามลำดับเพราะกลัวว่าผีชั่วร้ายที่อยู่ตามป่าตามเขา ตามแม่น้ำลำธาร ตามต้นไม้ ตามน้ำตก จะแอบแฝงมากับตัวเจ้าสาว ดังนั้น

จึงใช้น้ำในกระบอกหมักเหล้า “หยะสะผู้” ที่มีความเชื่อว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถขับผีชั่วร้ายต่างๆ ได้ มาล้างตัวเจ้าสาว

พิธีส่งผู้ประกอบพิธีกรรม “แย้หม่อ” กลับบ้าน

ผู้ที่เป็นส่ง คือ แม่ของเจ้าบ่าวและจะมอบเนื้อหมู คือ ชายโครง ๑ ข้าง ให้กับ “แย้หม่อ” กับ “หมีเาะะ” โดย “แย้หม่อ” จะเป็นผู้ตัดลึงใจแบ่งเนื้อหมูให้กับ “หมีเาะะ” ด้วยตัวเอง การที่เจ้าภาพมอบเนื้อหมูส่วนนี้ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติเพื่อแสดงความขอบคุณทั้ง “แย้หม่อ” กับ “หมีเาะะ” ที่ให้เกียรติมาร่วมงานโดยรับตำแหน่งที่สำคัญ

พิธีแลกเปลี่ยนข้าวระหว่างเจ้าสาวกับผู้ประกอบพิธีกรรม “แย้หม่อ” (ห่อสี่ลิพะจ่าแล-เออ)

พิธีนี้ จะทำที่บ้านของ “แย้หม่อ” โดยที่ต่างฝ่ายต่างจะเตรียมเครื่องประกอบพิธี คือ ข้าวเหนียวหนึ่งสูก ๑ งาน เหล้าขาว ๑ ขวด ไช้ไก่ต้ม ๑ ฟอง แตกต่างก็ตรงที่ “แย้หม่อ” จะต้องเตรียม ไช้ต้มมากกว่าเจ้าสาว ๑ ฟอง ขั้นตอนการทำพิธี เมื่อเจ้าสาวไปถึงบ้านของ “แย้หม่อ” จะถูกเชิญขึ้นไปบนบ้านนั่งล้อมวงที่ขันโตก จากนั้นเจ้าสาวกับ “แย้หม่อ” จะแลกของกัน เมื่อแลกของเสร็จ “แย้หม่อ” ก็จะป้อนไช้ให้เจ้าสาวรับประทาน

พิธีตัดฟืน “หมีจ่าแกจ้อจ้อ-เออ”

การตัดฟืน เป็นการสอนให้ฝ่ายเจ้าสาวรู้หน้าที่ของการใช้ชีวิตคู่ ทำนองว่า การทำงานบ้าน หุงหาอาหาร เลี้ยงหมูไก่ เจ้าสาวจะต้องเป็นผู้ดูแลเมื่อมาอยู่บ้านของเจ้าบ่าว ดังสุภาษิตอาข่า “หย่าหมี อะฉ่อ อะบู” หมายถึง มีลูกผู้หญิง ให้เป็นแรงงานคนอื่น

พิธีตักน้ำบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ “อีซอลอซ่อ”

ในการประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ พิธีตักน้ำบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการประกอบพิธีกรรมในวันที่สอง อุปกรณ์ที่เจ้าต้องนำไป คือ ลูกน้ำเต้าสำหรับใส่น้ำ จำนวน ๓ ลูก ตะกร้า ๑ ใบ ขันตักน้ำที่ทำจากลูกน้ำเต้า ๑ ใบ ก่อนที่เจ้าสาวจะตักน้ำจะต้องนำน้ำในบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ มาล้างเท้า ล้างมือ และล้างหน้า ตามลำดับ พิธีตักน้ำบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่เป็นความเชื่อในพิธีกรรมนี้มี ๒ อย่าง คือ

๑. ต่อไปนี้เจ้าสาวสามารถมาใช้น้ำในบ่อน้ำนี้ได้ ดังนั้นเจ้าสาวจึงต้องนำน้ำในบ่อมาชำระล้างร่างกายเพื่อความบริสุทธิ์เสียก่อน

๒. ทุกครั้งเมื่อมีการทำพิธีที่ต้องใช้น้ำศักดิ์สิทธิ์ เจ้าสาวจะต้องเป็นผู้มาตักเอง

เกี่ยวกับเรื่องการหลับนอนทั้งคู่ยังไม่สามารถนอนร่วมกันได้ เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่สมควร ไม่ถูกกาลเทศะ เนื่องจากยังอยู่ในช่วงเวลาของการจัดงาน คือ ยังไม่เสร็จจุลวงโดยสมบูรณ์ ภายหลังจากแต่งงานเสร็จแล้ว ๑ วัน ทั้งคู่จึงสามารถหลับนอนร่วมกันได้

การประกอบพิธีกรรมวันที่ ๓

เช้าตรู่ เจ้าสาวจะต้องตื่นมาทำงานบ้าน เช่น หุงข้าว กวาดบ้าน จากนั้นจะไปตัดหยวกกล้วยมาเผาไฟ เรียกว่า “หย่อซอ” ทำเป็นอาหารสำหรับเลี้ยงแขก หยวกกล้วยเผาจึงถือได้ว่าเป็นอาหารที่เจ้าสาวทำเป็นครั้งแรก และอาหารอีกอย่างหนึ่ง คือ ไก่ตัวเมียสีดำ ในส่วนที่เป็นไก่จะไม่นำไปทำอาหารจนหมดโดยจะเก็บส่วนหน้าอกไว้ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเคล็ด เมื่อมีการจัดงานมงคล ควรเก็บอาหารไว้เพื่อจะได้มีกินมิใช่เพิ่มพูนขึ้นไปเรื่อยๆ

การจำลองการทำงานนอกบ้านของเจ้าสาว “ย่าแงอีโต้-เออ”

การจำลองทำงานของเจ้าสาว เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการแต่งงานในส่วนของเจ้าสาว การทำงานนั้นจะทำเป็นพิธี เช่น ชูดิน ถอนหญ้า เป็นต้น สิ่งที่สำคัญที่เป็นความเชื่อ คือ อาหารที่เตรียมไปสำหรับรับประทานมือกลางวัน ก่อนกลับเจ้าสาวจะรับประทานเพียงเล็กน้อยเป็นพิธี จะไม่กินจนหมดให้เหลือกลับมาบ้าน เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเคล็ดว่า จะได้มีกินมิใช่ผลิตเพิ่มพูนในปีต่อไป ในแนวคิดของผู้วิจัย การที่เจ้าสาวต้องเก็บหน้าอกไก่ไว้ในวันที่ทำอาหารมือเช้าของวันที่ ๓ และไม่ควรรับประทานอาหารจนหมดในขั้นตอนนี้ น่าจะเป็นกุศโลบายการสอนให้ผู้รู้จักประหยัดอดออม

พิธีเจ้าบ่าวไปเที่ยวบ้านเจ้าสาว “อำหม่อซ้าคะ-เออ”

การไปเที่ยวบ้านเจ้าสาว เป็นขั้นตอนสุดท้ายของขั้นตอนการแต่งงานในส่วนของเจ้าบ่าว ส่วนใหญ่นิยมไปตอนพลบค่ำ สิ่งที่ต้องนำไป คือ เหล้าขาว เพียงอย่างเดียว เมื่อไปถึงเจ้าบ่าวจะส่งเหล้าให้กับพ่อของเจ้าสาว และสามารถเรียกพ่อของเจ้าสาวว่า “พ่อตา” ได้เป็นครั้งแรก สำหรับเหล้าที่เจ้าบาวนำมามอบให้กับพ่อของเจ้าสาว จะสังเกตได้ว่าในพิธีที่ไปทาบตามสู่ขอ ก็มีการนำไปใช้เช่นกัน การปฏิบัติเช่นนี้ ถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมา เพราะเหล้าถือว่าเป็นเครื่องแสดงความคารวะ ซึ่งเปรียบได้ว่าต่อไปนี้เป็นความผูกพันในระบบเครือญาติทางสังคมจารีตประเพณีได้ทำอย่างถูกต้อง เพราะได้ผ่านขั้นตอนพิธีกรรมการแต่งงานโดยสมบูรณ์แล้ว คล้ายกับคนไทยเมื่อหญิงชายได้จดทะเบียนสมรสกันแล้ว ความเป็นสามีภรรยา ก็จะต้องตามกฎหมายโดยสมบูรณ์

ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ในพิธีแต่งงานมีขั้นตอนพิธีกรรม ดังนี้

พิธีขอเขย

พิธีขอเขย เป็นขั้นตอนแรกของวันแต่งงาน ก่อนที่ขบวนขันหมากของเจ้าบ่าวจะเคลื่อนไปบ้านของเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าสาวจะส่งตัวแทนนำเครื่องสักการะมี ดอกไม้ รูป ข้าวตอก ไปมอบให้กับเจ้าบ่าวก่อน พร้อมกับกล่าวคำเชิญทำนองว่า ต้องการให้เจ้าบ่าวไปผูกสัมพันธ์เป็นเครือญาติ คือ “ลูกเขย” ดังคำพูดตัวแทนของฝ่ายหญิงที่ว่า “เฮมาดีมาขอเขย เพื่อไปสืบแทนเฮือน มาอยู่กินวันนี้เป็นวันมงคลเป็นวันดี” เนื่องจากเป็นธรรมเนียมประเพณี ที่ฝ่ายหญิงแสดงออกถึงความเคารพในตัวเจ้าบ่าวและเป็นการแสดงความเต็มใจและยินดี ที่จะให้ขบวนขันหมากแห่ไปบ้านของเจ้าสาว

พิธีแห่ขันหมาก

ในพิธีแห่ขันหมากสิ่งที่สำคัญที่เป็นความเชื่อ คือ พานบายศรี ซึ่งเจ้าบ่าวจะต้องเป็นผู้ถือไป ในคติความเชื่อของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ส่วนนี้ถือว่าพานบายศรีเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรม ที่มีความสำคัญโดยเฉพาะระหว่างเจ้าบ่าวกับเจ้าสาว ซึ่งในพานบายศรีจะจัดเครื่องสักการะที่เป็นมงคล ดังนั้นทางเจ้าบ่าวจึงต้องเป็นผู้ถือไป และขบวนแห่ขันหมากจะมีเครื่องดนตรีประโคม ผู้ร่วมขบวนจะมีการร้องรำทำเพลงเพื่อให้เกิดความสนุกสนานครื้นเครงแล้ว ยังเป็นการแสดงออกให้เห็นว่าเป็นงานที่เป็นมงคล ในส่วนความเชื่อเกี่ยวกับที่เจ้าบ่าวที่เป็นผู้ถือพานบายศรีเปรียบเสมือนว่าเป็นเครื่องสักการะแทนตัวผู้ที่ประกอบพิธีกรรม เช่น งานบรรพชาอุปสมบท ผู้เป็นนาคก็จะเป็นผู้ถือกรวยถวายพระอุปัชฌาย์ด้วยตัวเอง

พิธีกั้นประตูเงินประตูทอง

การกั้นประตูเงินประตูทอง ถือว่าเป็นขั้นตอนที่มีอยู่ในการประกอบพิธีกรรมการแต่งงานของคนไทยพุทธทั่วทุกภาค ในพิธีกรรมการแต่งงานของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้าก็เช่นเดียวกัน หลังจากที่ขบวนขันหมากของฝ่ายเจ้าบ่าวมาถึงบริเวณหน้าบ้านของเจ้าสาว ขบวนขันหมากยังไม่สามารถที่จะเข้าไปในบริเวณบ้านของเจ้าสาวได้ โดยจะหยุดอยู่ตรงรั้วหน้าบ้านของเจ้าสาวก่อน เนื่องจากฝ่ายเจ้าสาวจะมีการกั้นประตูเงินประตูทองเรียกเก็บค่าผ่านประตู โดยนิยมใช้ผู้ที่มีคารมคมคาย สามารถเจรจาพูดคุยกับฝ่ายเจ้าบ่าวได้อย่างมีหลักการ สิ่งนิยมนำมากั้น คือ ผ้าแพร มีสีสันสวยสดใส บางบ้านนิยมใช้เข็มขัดต่อกันเป็นเส้นยาวๆ จากการสัมภาษณ์นายบุญยั้ง โมงยาม เรื่องการกั้นประตูเงินประตูทองว่า “อดีตจะนิยมใช้เข็มขัดเงินเข็มขัดทอง แต่ในปัจจุบันเป็นสิ่งหายากจึงมีการประยุกต์อุปกรณ์ที่กล่าวมาใช้แทน”^{๑๑๑} การกั้นประตูเงินประตูทองเป็นคติ

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ นายบุญยั้ง โมงยาม, ผู้ใหญ่บ้าน, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒.

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเคล็ด หมายถึงให้คู่บ่าวสาวมีทรัพย์สินงอกเงยยิ่งขึ้นเหมือนกับที่ฝ่ายเจ้าสาวเรียกเก็บค่าผ่านประตู ๑,๐๐๐ บาท ส่วนเจ้าบ่าวจะต่อขึ้น ๑,๐๕๕ บาท

พิธีบายศรีสู่ขวัญ

สิ่งที่สำคัญก่อนที่จะเข้าสู่การประกอบกรรมพิธีบายศรีสู่ขวัญจะมีการนำด้ายมงคลมาสวมให้กับคู่บ่าวสาวโดยจะเชิญแขกผู้มีเกียรติในสังคม เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้เฒ่าผู้แก่เป็นที่เคารพของทั้งสอง ให้เกียรติมาสวมด้ายมงคลให้กับคู่บ่าวสาว คติความเชื่อในส่วนนี้ถือว่าด้ายมงคลเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถเป็นเกาะคุ้มกันสิ่งไม่ดีที่ทั้งปวงได้ ดังคำพูดขณะสวมด้ายมงคล “ขอความเป็นสิริมงคลจงเกิดแก่เธอทั้งสอง จงอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากทุกข์ทั้งปวง” ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมสิงหบุราจารย์ กล่าวว่า “สุจิตา โหนตุ อะโรคา โหนตุ โสคติโว โหนตุ สัพพะทา ขอท่านทั้งสองจงเป็นสุข ขอท่านทั้งหลายจงมีโชค ขอความสวัสดิ์จงมีแก่เธอทั้งสองตลอดกาลทั้งปวง”^{๑๑๑} และก่อนที่หมอขวัญ จะทำพิธีเรียกขวัญให้กับคู่บ่าวสาว หมอขวัญจะทำพิธี “ขึ้นครุ” ก่อน โดยเจ้าภาพจะเตรียมเครื่องสักการะ “ขันตั้ง” มอบให้กับหมอขวัญ จากการสัมภาษณ์นายบุญส่ง ศรีอ่อนาค ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเกี่ยวกับการทำพิธีขึ้นครุว่า เป็นการบูชาบอกกล่าวครุที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคล มีความเข้มแข็งในการประกอบพิธีกรรม

เมื่อหมอขวัญสวดคาถาขึ้นครุเสร็จ ก็จะนำสายสิญจน์ไปผูกติดกับพานบายศรี จากนั้นก็จะนำไปวนขวารอบตัวเจ้าบ่าวเจ้าสาว ๓ รอบ เชื่อว่าเป็นการผูกขวัญให้ติดกัน ส่วนสายสิญจน์ที่วนรอบตัวมีความเชื่อว่าเป็นการกำหนดอาณาเขตผู้อยู่ในด้ายสายสิญจน์ คือ เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวให้อาณูภาพของบพทสวดที่จะคุ้มครองปกป้องรักษา เมื่อหมอขวัญสวดมาถึงคำว่า “วันสสะตุ” ก็จะบอกให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวนำมือมาประกบกัน โดยที่เจ้าบ่าวใช้มือขวาเจ้าสาวใช้มือซ้าย จากนั้นหมอขวัญก็จะทำการพรมน้ำมนต์ให้กับคู่บ่าวสาว

ในบพทสวดหรือคำเรียกขวัญเป็นการนำหลักการทางศาสนา ๒ ศาสนา คือ ศาสนาพุทธกับศาสนาพราหมณ์เข้ามาผสมผสานกัน จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ จะมีการนำความเชื่อแบบดั้งเดิม ทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ เข้ามาปฏิบัติรวมกันอยู่หลายขั้นตอน สอดคล้องกับ บุญมี แทนแก้ว

การจัดงานอันเป็นแบบอย่างหรือตามธรรมเนียมของคนในกลุ่มนั้น หรือสังคมนั้นได้กำหนดจัดขึ้น เพื่อเป็นวิธีการนำไปสู่ผลสำเร็จที่ตนต้องการ อันเป็นพิธีกรรมที่ได้ปฏิบัติสืบ

^{๑๑๑} พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรรย์ ฐิตธมฺโม), คู่มือการอบรมพัฒนาจิต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพลัสเพลส จำกัด), ๒๕๒๕, หน้า ๘๑.

ทอดกันมาแต่อดีต แต่มีบางส่วนที่ได้รับมาจากอารยธรรมของชาติอื่น และได้หล่อหลอมจนกลายเป็นของไทย ส่วนใหญ่ได้มาจากอิทธิพลหรือคติทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู^{๑๑๒} และเนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาต่างๆ ที่มีมาแต่อดีต ทำให้เกิดการผสมระหว่างพิธีกรรมของศาสนาต่างๆ และมีการรวมเอาพิธีกรรมของศาสนาหลายศาสนาเอาไว้ด้วยกัน^{๑๑๓} บทเรียกขวัญเป็นหลักการของศาสนาพุทธกับศาสนาพราหมณ์ มีรายละเอียด ดังนี้

๑. ศาสนาพุทธ พบว่ามีการนำเอาภาษาบาลี และหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้ามาผูกเป็นคำเรียกขวัญ เริ่มต้นด้วย “อัชชะ ชัยโส อัชชะ ชัยโย อัชชะ มังคโล” ซึ่งหมายถึง ในวันนี้เป็นวันดี เป็นวันไชยคติ เป็นวันมุลมังหรือวันเจริญลาภ ต่อด้วย “สัพพัตถะ สัพพะทา สัพพะทุกขา สัพพะภะยา สัพพะโรคา วินัสสะตุ” แปลความได้ว่า สิ่งของที่ไม่เกิดประโยชน์ทั้งปวง ทุกข์ทั้งปวง ภัยร้ายทั้งปวง โรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง จมกลายหายไป ต่อด้วยข้อความที่ว่า “ยาวะ ชีวัง” ซึ่งเป็นคำบาลีที่ปรากฏในหนังสือมนต์พิธี ค้ายบทสวดไตรสรณคมน์ที่ใช้สวดในกรณีสะเดาะเคราะห์ ต่อชะตา หรือต่ออายุผู้ป่วยใกล้จะเสียชีวิต โดยบทเต็มจะเขียนไว้ว่า

	พุทฺธัง	ชีวิตัง	ยาวะ	นิพพานัง	สระระณังคัจฉามิ
	ธัมมํ	ชีวิตัง	ยาวะ	นิพพานัง	สระระณังคัจฉามิ
	สังฆัง	ชีวิตัง	ยาวะ	นิพพานัง	สระระณังคัจฉามิ
ทุติยัมปิ	พุทฺธัง	ชีวิตัง	ยาวะ	นิพพานัง	สระระณังคัจฉามิ
ทุติยัมปิ	ธัมมํ	ชีวิตัง	ยาวะ	นิพพานัง	สระระณังคัจฉามิ
ทุติยัมปิ	สังฆัง	ชีวิตัง	ยาวะ	นิพพานัง	สระระณังคัจฉามิ
ตติยัมปิ	พุทฺธัง	ชีวิตัง	ยาวะ	นิพพานัง	สระระณังคัจฉามิ
ตติยัมปิ	ธัมมํ	ชีวิตัง	ยาวะ	นิพพานัง	สระระณังคัจฉามิ
ตติยัมปิ	สังฆัง	ชีวิตัง	ยาวะ	นิพพานัง	สระระณังคัจฉามิ ^{๑๑๔}

สิ่งที่เด่นชัดที่สุดเป็นที่คุ้นเคย คือ บทสวดท้ายของคำเรียกขวัญ คือ ชัยยะตุ ภาวะังชัยยะมัง

คะลิ่งๆ

สัพพีติโย วิวัชชันตุ สัพพะโรโค วินัสสะตุ

^{๑๑๒} บุญมี แทนแก้ว, ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๖.

^{๑๑๓} อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๔๖.

^{๑๑๔} พระครูอรุณธรรมรังสี (เอี่ยม สิริวิบูล โณ), มนต์พิธี, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มปป), หน้า ๕๒.

มา เต ภาวัตวันตะราโย สุจี ที่มาโยโก ภาวะ
 อะภิวาพะนะลีลิสสะ นิจัจจุทมาปะจาโยโน
 จัตตาโร ชัมมา วัทตันติ อายุ วัณ โณ สุขัง พะลังฯ

บทอนุโมทนาภาทีกล่าวมานี้ โดยปกติแล้วพระสงฆ์จะเป็นผู้สวด แต่เนื่องจากประเพณี
 การแต่งงานแบบล้านนา จะไม่นิมนต์พระสงฆ์สำหรับทำพิธีโดยจะใช้ “ปุ๋จารย์” หรือ “หมอขวัญ”
 เพราะถือว่าเป็นบุคคลที่ผ่านการบวชเรียนมาหลายพรรษา จนเป็นที่ยอมรับนับถือของชาวบ้าน ให้
 ความไว้เนื้อเชื่อใจ มีการปฏิบัติตนใกล้เคียงกับพระสงฆ์ รักษาศีล ๕ อยู่ในกรอบในธรรมคำสอน
 ของพระพุทธศาสนา จึงเหมาะสมในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนแทนพระสงฆ์ได้เช่นกัน

ด้านหลักธรรมที่สำคัญที่กล่าวถึงคือ หลักมราวาสธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมเกี่ยวกับการ
 ครองเรือน ที่สอดแทรกอยู่ในคำเรียกขวัญ ประกอบด้วย สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ^{๑๓๕}

๑. สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน
๒. ทมะ ความรู้จักข่มจิตของตน
๓. ขันติ ความรู้จักอดทน
๔. จาคะ ความรู้จักให้ปันเพื่อแผ่^{๑๓๖}

มีสรุปไว้ว่า ถ้าปฏิบัติได้ก็จะมีอายุยืน เจริญก้าวหน้าไม่มีการตกต่ำ เป็นผิวแสงเมียบแก้ว มี
 ความก้าวหน้า จนถึงกับเจริญรุ่งเรืองในที่สุด และยัง ได้กล่าวถึงเหตุแห่งการได้มาเป็นผิวเมียบแก้ว
 เพราะเหตุ ๒ ประการ คือ “บุพเพสันนิวาส เจ็ดชั่วชาติที่ผ่านมา และได้ช่วยเหลือกันและกันทุกสิ่ง
 ในโลกปัจจุบัน จึงได้มารักกันและแต่งงานกัน” ซึ่งพระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ว่า “ความรักนั้นเกิดด้วย
 สาเหตุ ๒ ประการ” คือ

๑. ด้วยการอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน
๒. ด้วยการเกื้อกูลกันและกันในปัจจุบัน เหมือนดอกอุบลเกิดในน้ำ^{๑๓๗}

๒. ศาสนาพราหมณ์ ไบบทสวดเรียกขวัญพบว่ามีความเชื่อของศาสนาพราหมณ์
 สรุปได้ ๒ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ เรื่องเคราะห์ โดยเชื่อว่า คนเรานั้นมีเคราะห์ห้ามขามร้ายอยู่ถึง
 ๓๐ เคราะห์ ดังบทสวดที่ว่า “สามสิบเคราะห์ก็ตกไป”

^{๑๓๕} คู่มือระเบียบคน (ไทย) ศ.ศ. ๑๕/๑๗๒/๓๕๔.

^{๑๓๖} สุชีพ ปุญญานุภาพ, หลักพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ
 ศาสนา, ๒๕๒๐), หน้า ๔๕.

^{๑๓๗} คู่มือระเบียบคน (ไทย) พ.ช. ๒๗/๒๓๗/๑๑.

ประการที่ ๒ เรื่องวันหัวเรียงหมอน ดังบทสวดที่ว่า “วันนี้ก็เป็นวันดี เป็นวันไชยชาติอันไสป่อเสร้า เป็นวันมุลมั่งเต้าเรศลาภา พิมพาแม่ขะนุ่นจิวมาได้เจ้ากำด้ากำ เจ้าเงาะได้แม่รงนา ก็เป็นวันนี้เนอเจ้า เป็นวันมงคลดีแต่เล่าเลิศเนืองนอง เจ้าสัพพะสิทธิ์หน่อตัว มาได้นางเทพไกสรเสวย นครบุรี ใหญ่กว้างเป็นสิริมงคลสะล้างเลิศเนืองนองนักปราชญ์กล่าวไว้ว่าเป็นวันหัวเรียงหมอนแมนมัน สองเจ้าเจื่องจันได้สมเป็นคู่หน่อแก้วเมีย”

หลังจากที่เรียกขวัญเสร็จ “หมอขวัญ” ก็จะนำค้ายสายสิญจน์มัดมือให้กับคู่บ่าวสาว พร้อมกับให้พรที่เป็นบทสวด ๒ อย่าง คือบทผูกมือขวา “ของเจ้าบ่าว” กับบทผูกมือซ้าย “ของเจ้าสาว” ซึ่งเนื้อหาในบทสวดเป็นการกล่าวคำเรียกขวัญ จะแตกต่างกันตรงบทผูกมือขวา เป็นการเรียกขวัญให้มาอยู่ที่มือและนิ้วทำนองว่า ให้มีความแข็งแรง มีเดชมีฤทธิ์ ดังบทสวดที่ว่า “ปลายมือเจ้ามีห้ากิ่ง ห้อมมีเดชยิ่งกว่าดาบศรีกัญไชย เจ้าเหยียดมือไปทางใด ก็หือฝึกกลัวเหมือนใจจะขาด” ส่วนบทผูกมือซ้าย เป็นการเรียกขวัญให้มาอยู่ที่แขน ดังบทสวดที่ว่า “ข้าจักผูกขวัญเจ้าไว้หือเป็นมงคลคือแขนดวงประเสริฐ”

พิธีส่งตัวเข้าหอ “จูงเข้าห้อง”

ก่อนที่จะนำตัวเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าสู่ห้องหอ ทางเจ้าภาพจะเชิญแขกที่มาร่วมงาน โดยกำหนดคู่สามีภรรยา ที่มีชื่อเป็นมงคล มีฐานะมั่นคงเป็นที่ยอมรับ เข้าไปปูที่นอนในห้องหอก่อนซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเคล็ด เกี่ยวกับความเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว ชีวิตจะมีความสุขความเจริญรุ่งเรือง เหมือนกับผู้ที่มาปูที่นอน

ในขณะที่กำลังทำการปูที่นอนอยู่นั้น จะมีการพูดโต้ตอบเกี่ยวกับสิ่งอันเป็นมงคล โดยผู้ถามจะถามแต่สิ่งที่ดีที่เป็นมงคล ส่วนผู้ตอบก็จะตอบแต่สิ่งที่ดีที่เป็นมงคลเช่นเดียวกัน การพูดและการตอบเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเคล็ด เพื่อให้เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวเกิดความรักที่มั่นคง การครองชีวิตคู่จะอยู่เย็นเป็นสุข อายุมั่นขวัญยืน มีความเจริญรุ่งเรือง อุดมสมบูรณ์ไปด้วยโภคทรัพย์เมื่อมีลูกเต้าก็จะน่ารักเลี้ยงง่าย ดังคำถามตอบที่ว่า

นายบุญมั่นมาแล้วหรือยัง และ นายบุญคงเล่ามาแล้วหรือยัง ที่นอนมีความนุ่มนวลทั้งนำนอนและมีความสวยงามอย่างนี้ ไฟได้นอนแล้วจะอยู่เย็นเป็นสุขสบาย อายุมั่นขวัญยืนแต่กา ถ้าไฟคนใดได้นอนที่นอนแห่งนี้ จะเจริญรุ่งเรือง จะเกิดทรัพย์สินมากมุลพูนสุข มากกว่าคนอื่นเขา มีลูกเต้าน่ารักน่าชมจริงๆ

เมื่อได้ฤกษ์ยามยามดีที่ได้กำหนดไว้ คู่สามีภรรยา ก็จะจูงเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าห้องหอ และเมื่อเดินมาถึงหน้าประตูห้อง ก็จะมีการถามและการตอบ โดยเจ้าภาพจะกำหนดผู้มีความรู้ความเข้าใจ เป็นทั้งผู้ถามและผู้ตอบ มีลักษณะคล้ายกับขั้นตอนการปูที่นอน คือ สิ่งที่ดีที่เป็นมงคล โดยยกเอา พระรัตนตรัย มาเป็นชื่อของประตู ดังคำที่กล่าวว่า “ประตูนี้มีชื่อว่า พุทธมงคล ธรรมมงคล

สังฆมณฑล” และก่อนที่จะมีการจูบเข้าบ่ากับเจ้าสาวเข้าห้อง จะมีการเรียกเก็บค่าผ่านประตู ซึ่งเป็นความเชื่อเรื่องเคล็ด เหมือนกับพิธีแห่ขันหมาก ในขั้นตอนการกั้นประตูเงินประตูทอง เมื่อเจรจากันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว คู่สามีภรรยาที่จะพาเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าไปนั่งบนฟูก โดยที่เจ้าบ่าวนั่งทางขวา เจ้าสาวนั่งทางซ้าย จากนั้นก็จะทำการให้โอวาท “สอนบ่าวสอนสาว” ในการให้โอวาท มีการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา เรื่องทิส ๖ ว่าด้วยหน้าที่ของสามีและภรรยา ดังนี้

หน้าที่ของสามีที่จะพึงปฏิบัติต่อภรรยา

๑. ให้เกียรติยกย่อง
๒. ไม่ดูหมิ่น
๓. ไม่ประพฤตินอกใจ
๔. มอบความเป็นใหญ่ให้
๕. ให้เครื่องแต่งตัว

หน้าที่ของภรรยาที่จะพึงปฏิบัติต่อสามี

๑. จัดการงานดี
๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงดี
๓. ไม่ประพฤตินอกใจ
๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง^{๑๓๘}

การแต่งงาน ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ไม่นิยมนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีกรรม เนื่องจากมีความเชื่อว่าการแต่งงานเป็นเรื่องเกี่ยวกับฆราวาส การครองเรือน ส่วนพระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้จากออกเรือนแล้ว ดังนั้นจึงไม่ควรไปยุ่งเกี่ยวเพราะเป็นการเสี่ยงต่อหลักวินัย^{๑๓๙} แต่จะให้คู่บ่าวสาวไปทำบุญที่วัดหลังจากที่ได้จัดการแต่งงานเสร็จแล้วส่วนมากนิยมในวันรุ่งขึ้น บางกรณีจะมีการนิมนต์พระสงฆ์ไปประกอบพิธีกรรมสืบทอดที่บ้านของเจ้าสาว ในช่วงเช้าของวันแต่งงาน

๔.๖ ความเชื่อพิธีกรรมหลังการแต่งงาน

ความเหมือน

สิ่งที่เหมือนกัน คือ “ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ” กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ มีข้อปฏิบัติในการประกอบพิธีกรรม ดังภาษิต “หย่าหมี อ่าเซี่ยเถ่ หย่าโยหง่า เซี่ยคา” ผู้หญิงมีอายุอย่างน้อย ๔๐ ปี ผู้ชายมีอายุอย่างน้อย ๕๐ ปี เมื่อนำอายุมาบวกกัน แล้วหาร ๒ จะได้ ผลลัพธ์เท่ากับ

^{๑๓๘} คูรายละเอียดยใน (ไทย) ที่.ปา. ๑๑/๒๗๐/๒๑๔.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการทศพร ฐานิสฺสโร, วัดแต่ต้า, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒.

๔๕ ปี จึงจะไปประกอบพิธีกรรม ไหว้ผีบรรพบุรุษ “อะพีเปาะเลาะ” ในการทำพิธีนี้จึงต้องรอเวลา จนกว่าฝ่ายชายและหญิงจะมีอายุ ๔๕ ถึง ๕๐ ปี และการทำพิธีนี้ถือว่าอยู่ในขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมแต่งงานแบบพิธีใหญ่ เรียกว่า “ข้าเบอะเตอะ-เออ” โดยจะต้องไปทำที่บ้านของฝ่ายหญิง และฝ่ายหญิงจะต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายด้วย จากการสัมภาษณ์นายชิตา จือปา ที่ได้แต่งงานกับนางหมีมะ จือปา ได้กล่าวว่า “ผมกับแฟนก็แต่งงานกันมานานหลายสิบปี จนพ่อแม่ของฝ่ายหญิงเสียชีวิตหมดแล้ว เพิ่งจะได้ไปทำพิธีในปีนี้อะ (๒๕๕๒)” เครื่องประกอบพิธีกรรมที่สำคัญที่เป็นความเชื่อในการทำพิธี คือ “หมู” จะกำหนดลักษณะและขั้นตอนการฆ่าเหมือนกับตัวที่ทำพิธี เลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ “อาก่าผ่า” ในวันแรกของการจัดพิธีแต่งงาน ความสำคัญของหมูตัวนี้จะต้องมอบให้กับเครือญาติที่เป็นชายของฝ่ายหญิง รวมถึงผู้ที่จะได้รับตามจารีตประเพณีด้วย ชิ้นส่วนของหมูจะชำแหละออกเป็น ๔ ส่วน จำนวน ๑๑ ชิ้น (ดูรายละเอียดการมอบหมูทั้งหมดหน้า ๘๐-๘๑)

เมื่อทำการแบ่งหมูให้กับเครือญาติเสร็จแล้ว ฝ่ายหญิงจะนำหมูที่ไม่เกี่ยวข้อง แยกใส่ตะกร้ากลับมาบ้านของสามี ในขณะที่เดินกลับมาบ้านจะนำขามูที่อยู่ “ลูป่อง” ออกมารับประทานให้หมด และหากมั่นใจว่ารับประทานไม่หมดจะต้องทิ้งก่อนถึงบ้าน คือห้ามนำหมูชิ้นนี้เข้าบ้าน เนื่องจากเป็นความเชื่อว่าเป็นสิ่งอัปมงคล “กือหล่อง หมะบือ” เพราะไม่ได้ทำพิธีฆ่าที่บ้านของฝ่ายชาย ความเชื่อมีลักษณะคล้ายกับข้อห้ามในวันแต่งงานที่ห้ามญาติฝ่ายเจ้าสาวเข้าร่วมงาน

เมื่อมาถึงบ้าน “ข้าเบอะ” จะเป็นผู้มาเปิดตะกร้า และจะได้รับชิ้นส่วนของหมูรวมถึง “แย้หม่อ” ด้วย สำหรับ “ข้าเบอะ” และ “แย้หม่อ” ไม่จำเป็นต้องเป็นคนเก่าจะเป็นคนใหม่ก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทางเจ้าภาพจะแต่งตั้งใคร เมื่อได้เวลาก็จะเตรียมเครื่องประกอบพิธี มี น้ำชา ๑ แก้ว น้ำจิบ่าจี้ ๑ แก้ว ข้าวปึก ๓ ชิ้น ขามูท่อนบนหันแล้ว ๑ ถ้วย โดยผู้ทำพิธีกำหนดให้คนในครอบครัวหรือเครือญาติของสามีที่เป็นชายเท่านั้น

ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า จะมีการทำพิธี “ไหว้ผี” ในการทำพิธีนี้ จะใช้เวลาหลังจากที่ได้แต่งงานกันแล้ว ๑ เดือนขึ้นไป แต่ไม่นิยมให้เกิน ๑ ปี เครื่องประกอบพิธีที่ฝ่ายหญิงต้องเตรียมไป มี พานดอกไม้ ข้าวตอก หมาก ๑ ห้ว พลุ ๑ มัด ไก่ต้ม ๒ ตัว โดยมีความเชื่อว่าเป็นการทำให้ผีทั้งสองตระกูลรู้จักคุ้นเคยกัน ส่วนอาหารที่มีการทำเลี้ยงทั้งของคาวและของหวานส่วนใหญ่จะทำจากกล้วย เพราะมีความเชื่อว่า กล้วยจะนำมาซึ่งความแตกหน่อแตกกอแพร่ขยายพันธุ์ออกไป

ความแตกต่าง

กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ หลังจากแต่งงานกันแล้ว ฝ่ายหญิงจะย้ายมาอยู่กับครอบครัวฝ่ายสามี (Patrilocal) ดังนั้นพ่อแม่ของฝ่ายชายจึงเป็นฝ่ายได้แรงงานของลูกสะใภ้และจะมีการทำพิธี ขอพรจากพ่อแม่ของเจ้าสาว “ค้อแดหยะซอซออี” ในการทำพิธีนี้ไม่ควรนานเกิน

๑ เดือน หลังจากที่ได้แต่งงานกันแล้ว ในการไปทำพิธีฝ่ายสามีจะไม่ไปด้วย โดยฝ่ายภรรยาจะไปกับญาติของสามี สิ่งที่ฝ่ายหญิงต้องนำไปมี ไก่ต้มสุก ๑ ตัว แป้งข้าวเหนียวปั้นเป็นลูกกลมๆ ๗ ลูกหรือ ๕ ลูก ไข่ไก่ต้ม ๑ ฟอง เหล้าขาว ๑ ขวด จิง ไบชา ข้าวคั่ว และเมื่อทำพิธีเสร็จ ก่อนที่ลูกสาวจะกลับ ฝ่ายพ่อแม่จะมอบเครื่องอุปกรณ์ทำมาหากิน เช่น จอบ มีด และเครื่องแต่งกายอาข่า ประกอบไปด้วย เครื่องเงิน เครื่องประดับหมวก ผ้าคลุมผม ในส่วนที่เป็นของมีค่าพ่อแม่จะยังไม่มอบให้หมดเลยทีเดียว โดยจะรอดูความประพฤติของลูกเขยก่อน ในทำนองว่า เป็นคนขยันเอาการเอางาน และรู้จักหา รู้จักเก็บหรือไม่ ต่อเมื่อภายหลังเห็นว่าลูกเขยมีความประพฤติดี ก็จะมอบของให้ตามสมควร เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า การนับถือศาสนาอยู่ประเภท นับถือผีบางเทวดา เชื่อว่าวิญญาณมีอำนาจไปแต่ละอย่างอาจบันดาลความดี ความชั่ว ความสุข ความทุกข์ ให้แก่มนุษย์ได้^{๑๔๑} จึงไม่มีคำสอนที่ชัดเจน การดูความประพฤติของลูกเขย ในทำนองนี้คล้ายกับหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นประโยชน์เพื่อความสุขในปัจจุบัน หรือหลักกรรมอำนวยความสุขขั้นต้น ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น)
๒. อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา)
๓. กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี)
๔. สมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม)^{๑๔๒}

จะเห็นได้ว่าพ่อแม่ของฝ่ายหญิง มีหลักการมองดูความประพฤติของลูกเขยก่อนที่จะตัดสินใจมอบสมบัติให้กับลูกสาว เนื่องจากไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการเลือกคู่ครองให้กับลูกของตน จึงไม่รู้ว่าลูกเขยเป็นคนเช่นไร และหากเห็นว่าลูกเขยเป็นคนดีหมั่นเอาการเอางาน รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ อันจะเป็นประโยชน์ทำให้เกิดความสุขแก่ครอบครัว ในภายหน้าจึงจะมอบให้ ซึ่งพ่อแม่ของฝ่ายหญิงมีลักษณะการดูคนคล้ายกับคนไทย ที่มีสุภาษิต “สามีเป็นช่างทำหน้าภรรยา เป็นช่างทำหลัง” สุภาษิตนี้ตรงกับวิธีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่ถือว่าผู้ชายเป็นใหญ่ ในเรือน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ แดงอ่อน มั่นใจตรง “ผู้ชายที่มีอายุมากที่สุดในบ้านจะรับหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว พร้อมกับเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในระดับครัวเรือน”^{๑๔๓} ดังนั้นคู่ครองที่ดีในความหมายของพ่อแม่ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ ที่เป็นคู่ร่วมชีวิตร่วมทุกข์ร่วมสุข ปกป้องลูกสาวได้ มีลักษณะคล้ายกับ พระพรหมคุณาภรณ์ กล่าวไว้ว่า “คู่สร้างคู่สม ควรมีหลักกรรม

^{๑๔๑} จรุงกู หยุทอง, ศาสนา วัฒนธรรมและสังคมไทย, หน้า ๒๑.

^{๑๔๒} คุราชละเอียดยุคใหม่ (ไทย) อัง.อภุชกุล. ๒๓/๕๔/๓๔๐.

^{๑๔๓} แดงอ่อน มั่นใจตรง พร้อมคณะ, “การวิเคราะห์ระบบค่านิยมเชื่อ ศาสนาและค่านิยมกรณีศึกษา ความเชื่อของชาวไทยภูเขาเผ่าอาข่า”, (เชียงใหม่ : มปส.มปป.), หน้า ๒๕. (อัคราเนนา)

ของคู่ชีวิต ที่จะทำให้คู่สมรสมีชีวิตสอดคล้องกลมกลืนกัน เป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้อยู่ครองกัน ได้ชั่วนิรันดร์^{๑๔๓} ตรงกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา สมชีวิธรรม ๔ ประการ คือ

๑. สัทธาสัมปทา มีศรัทธาเสมอกัน
๒. สีลสัมปทา มีศีลเสมอกัน
๓. จาคสัมปทา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
๔. ปัญญาสัมปทา มีสติปัญญาเสมอกัน^{๑๔๔}

ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ตำ หลังจากแต่งงานกันแล้ว ฝ่ายชายจะย้ายมาอยู่กับครอบครัวฝ่ายภรรยา (Matrilocal) พ่อแม่ของฝ่ายหญิงจึงเป็นฝ่ายที่ได้แรงงานจากลูกเขย เมื่อพิธีแต่งงานผ่านพ้นไปแล้ว ๗ วัน แต่ไม่เกิน ๑๕ วัน ทั้งสามีภรรยาจะพากัน ไปเยี่ยมพ่อแม่และญาติของฝ่ายชาย ในอดีตมีการเตรียม ฐานเส้น ปลาแห้ง ไปมอบให้ด้วย ส่วนปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ นายวิวัฒน์ กับ นางอนันญา ชัยสุวรรณ ที่ได้แต่งงานกันเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๔๔ ได้กล่าวว่า “สิ่งของที่นำไปมอบก็ยังคงเป็นเหมือนเดิมทุกอย่าง แต่จะเพิ่ม เสื้อผ้า ขนมหวาน อาหารแห้งต่างๆ เพราะว่าหาง่ายขึ้นการเดินทางก็มีความสะดวกขึ้น”^{๑๔๕} เมื่อพ่อแม่และญาติพี่น้องได้รับของดังกล่าว ก็จะให้ศีลให้พร และมอบเงินขวัญถุงเล็กน้อยให้แก่กันทั้งสอง โดยทั้งสองจะนำมาเก็บไว้ เพราะเชื่อว่าเป็นเงินนำโชค เมื่อเก็บไว้จะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคล

เมื่อวิเคราะห์ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ ในทุกขั้นตอน สาเหตุหลักเกิดจากความกลัว ตามหลักทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อวิชชา” คือ ความไม่รู้จริง หรือ ความหลงอันเป็นเหตุไม่รู้จริง^{๑๔๖} หรือความไม่รู้ในเหตุในผล ดังพระคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “มนุษย์จำนวนมาก ผู้ถูกภัยคุกคาม ต่างถือภูเขา ป่าไม้ อาราม และรุกขเจดีย์เป็นสรณะ” และทรงตรัสต่อไปว่า “นั่นมิใช่สรณะอันเกษม นั่นมิใช่สรณะอันสูงสุด เพราะผู้อาศัยสรณะเช่นนั้นย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวง”^{๑๔๗} ทุกสิ่งทุกอย่างมีเหตุมีปัจจัย มีบ่อเกิด ไม่ได้มีอะไรเกิดขึ้นเอง ศรัทธาหรือความเชื่อก็เหมือนกับองค์ธรรมอื่นๆ ที่ต้องอาศัยเหตุปัจจัยหรือสาเหตุจึงทำให้เกิดขึ้นมาได้ โดยผู้วิจัยจะขอเรียกว่า “บ่อเกิดของศรัทธา” โดยพิจารณาคุณสมบัติของบุคคล ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และประสบการณ์ มีดังนี้

^{๑๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมมัญญูชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัททิงส์เซอร์วิส เซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕.

^{๑๔๔} คูรายละเอียดใน (ไทย) อัง. อฎฐก.๒๓/๕๔/๓๔๐.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ นายวิวัฒน์ ชัยสุวรรณ, ส.อบต., ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๒.

^{๑๔๖} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๘๕.

^{๑๔๗} คูรายละเอียดใน (ไทย) พุ.ธ. ๒๔/๑๘๘-๑๘๙/๕๒.

๑. ศรัทธามีป้อเกิดจากการถือประมาณในด้านต่างๆ คุณสมบัติของบุคคลเป็นเหตุปัจจัยด้านหนึ่งที่เป็นเครื่องให้เกิดศรัทธาได้ โดยแสดงไว้ในประมาณ คือ ปมาณิกา ๔ ประการ คือ

๑) รูปประมาณ : ผู้ถือประมาณในรูป บุคคลที่มองเห็นรูปร่างสวยงามทรวดทรงดี อวัยวะสมส่วน ท่าทางสง่า สมบูรณ์พร้อม จึงชอบใจเลื่อมใสที่จะเชื่อถือ

๒) โขสประมาณ : ผู้ถือประมาณในเสียง บุคคลที่ได้ยินได้ฟังเสียงสรรเสริญเกียรติคุณหรือเสียงพูดจาที่ไพเราะจึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ

๓) ฌูปประมาณ : ผู้ถือประมาณในความคร่ำหรือเศร้าหมอง บุคคลที่มองเห็นสิ่งของเครื่องใช้ความเป็นอยู่ที่เศร้าหมอง เช่น จีวรคร่ำๆ เป็นต้น หรือมองเห็นการกระทำคร่ำครึเคยเป็นทุณกริยา ประพฤติเคร่งครัดเข้มงวดขูดเกลาคตน จึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ

๔) ธรรมประมาณ : ผู้ถือประมาณในธรรม บุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญาเห็นสารธรรมหรือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คือ สีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ

ในอรรถถา เรียกบุคคล ๔ ประเภทนี้ว่า รูปปมาณิกา โขสปมาณิกา ฌูปปมาณิกา และฌัมมปมาณิกา ตามลำดับ^{๑๔๘}

๒. ศรัทธามีป้อเกิดจากการสดับเสียงจากภายนอก การสดับเสียงจากภายนอกหรือข้อมูลจากภายนอก “ปรโตโฆสะ” คือ การได้ยินได้ฟังมาจากคนอื่น ซึ่งอาจเป็นครู ผู้สอนศาสนา นักวิชาการ เพื่อน ฯลฯ หรือจากการได้อ่านคัมภีร์ ตำรา หนังสือประเภทต่างๆ รวมทั้งข้อมูลที่ถูกถ่ายทอดมาทางสื่อแขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็สื่อทางโทรทัศน์ สื่อวิทยุ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ เมื่อบุคคลได้ยินได้ฟังหรือได้อ่านข้อมูลจากแหล่งภายนอกดังกล่าว หากเรื่องนั้นเหมาะแก่อุปนิสัยใจคอ หรือเป็น เรื่องที่มุ่งเร้าอารมณ์ให้คล้อยตามไป ก็สามารถทำให้ผู้รับข้อมูลในฐานะผู้บริโภคนเกิดการคล้อยตาม และเชื่อตามว่า ข้อมูลที่ตนได้รับมาเป็นเรื่องจริงตามนั้นได้ การสดับจากปรโตโฆสะนี้ เป็นการอาศัยบุคคลอื่นโดยเชื่อต่อปัญญาของผู้อื่น และเชื่อต่อสื่อต่างๆ จากภายนอกเป็นหลัก ส่วนวิธีการที่ไม่ใช่ว่าจะเป็นการฟัง การอ่าน การถาม สามารถให้เกิดความรู้ได้ในระดับสุดมยปัญญา (ปัญญาเกิดจากการสดับรับฟัง) ความรู้ดังกล่าวทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อ ความศรัทธาได้

๓. ศรัทธามีป้อเกิดจากการคิดด้วยตนเอง การคิดด้วยตนเองเป็นเรื่องของการคิดหาเหตุผลด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการคิดอุปมาอุปมัย การคิดด้วยเหตุผล การคิดด้วยตรรกะ การคิดด้วยการอุปมาน อนุমান การตรึกตรองตามอาการที่ปรากฏให้เห็น เมื่อความรู้จากการคิดด้วยตนเองสนองความอยากรู้อยากเห็นในระดับต้นๆ ก็ทำให้มนุษย์เชื่อมั่นในความคิดของตนเอง เชื่อในสิ่งที่ตนเองคิดและทำอยู่ ความเชื่อที่เกิดจากการคิดด้วยตนเองดังกล่าวนี้ จัดเป็ความเชื่อที่เข้มข้นมาก

^{๑๔๘} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

ขึ้น มีพลังมีความมั่นคงและเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้ยาก ดังปรากฏในเรื่องความเชื่อของเจ้าลัทธิต่างๆ ที่มีศรัทธาเชื่อมั่นเฉพาะแต่ลัทธิตองตนๆ อันเกิดจากความรู้ที่ตนคิดได้ แต่ไม่ยอมรับ ไม่ยอมเชื่อต่อลัทธิตองตนเกิดจากความคิดของคนอื่นหรือเจ้าลัทธิตองตน การคิดด้วยตนเองนี้ เป็นการอาศัยตนเองเป็นหลัก ทำให้เกิดความรู้ในระดับจินตตามยปัญญา และความรู้ดังกล่าวสามารถทำให้มนุษย์เกิดความศรัทธาเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ตนคิดได้ การคิดด้วยตนเองอันเป็นสาเหตุจากภายใน (ปัจจัยภายใน)

๔. ศรัทธามีบ่อเกิดจากการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นการนำความรู้ที่ได้จากการสวดจากภายนอกหรือการคิดไตร่ตรองด้วยตนเองจากภายใน มาทดลองปฏิบัติ เป็นการนำสิ่งที่ตนรู้มาพิสูจน์หาความจริง เมื่อผลปรากฏออกมาเป็นที่น่าพอใจก็จะเชื่อต่อสิ่งนั้นอย่างมั่นคง การมีประสบการณ์จากการได้ทดลองปฏิบัติดังกล่าว จึงทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้

สรุปได้ว่า ศรัทธา หรือ ความเชื่อ มีบ่อเกิดจากสาเหตุใหญ่ๆ อยู่ ๔ ประการ บุคคลบางคนอาศัยเพียงการได้เห็นรูปหรือสวดเสียงจากผู้อื่นก็เชื่อ บุคคลบางคนยังไม่เชื่อในทันที แต่จะเชื่อหลังจากได้คิดไตร่ตรองด้วยตนเองเป็นอย่างดีแล้ว และบางคนแม้สวดมาจากคนอื่นก็ยังไม่เชื่อแม้คิดไตร่ตรองด้วยตนเองเป็นอย่างดีแล้วก็ยังคงไม่เชื่อ แต่จะเชื่อก็ต่อเมื่อได้ปฏิบัติทดลองดูผลที่เกิดขึ้นเป็นเช่นไรจึงจะยอมเชื่อต่อผลที่ปรากฏ ซึ่งบุคคลประเภทหลังนี้ เป็นบุคคลที่ไม่เชื่อ้ง่ายมีศรัทธาตั้งมั่นอยู่บนฐานของปัญญาอย่างแท้จริง เพราะตราบใจที่ยังไม่ได้พิสูจน์ทดลองความรู้ที่ตนได้สวดรับฟังมาหรือได้คิดค้นด้วยตนเอง จนรู้ด้วยใจรู้ด้วยปัญญา ก็จะยังไม่เชื่อในทันที หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา จึงเป็นศาสนาที่มีเหตุมีผล ไม่สอนให้เชื่ออย่างมกมาย ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก กล่าวว่

พระพุทธศาสนาจึงไม่ให้เชื่อหรือมีศรัทธาอย่างเดียว ในการเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ แต่จะสอนปัญญาที่รู้ถึงความเป็นจริงและความเป็นประโยชน์ ในทุกๆ ที่ที่สอนเรื่องศรัทธากล่าวคือเมื่อสอนธรรมข้อศรัทธา คือ ความเชื่อไว้ที่ใด ก็จะแสดงปัญญาให้คอยกำกับควบคุมศรัทธาอีกทีหนึ่ง^{๑๔๕} ดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอดยิ่ง”^{๑๕๐}

ที่มีหลักปัญญาเป็นสำคัญนั้น ก็เพราะว่าปัญญาเป็นตัวตัดสินศรัทธาในการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา เพราะปัญญาเท่านั้นที่จะทำงานรู้เท่าทันสังขาร ที่จะตัดสังขารเครื่องผูกมัดตัวไว้กับวัฏฏสงสารไว้กับความทุกข์ได้แก่ปัญญาที่มีชื่อเรียกเฉพาะว่า “วิปัสสนา” ดังพุทธพจน์ว่า “บุคคลข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา”^{๑๕๑} ข้ามโอฆะสงสารก็คือข้ามวัฏฏสงสาร

^{๑๔๕} พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ประยูรค์โต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, เรื่องพละ ๕ ข้อ ๒๒๐ หน้า ๑๕๘.

^{๑๕๐} คูรายละเอียดยใน (ไทย) อภ.ทสก.๒๔/๕๘/๑๒๖.

^{๑๕๑} คูรายละเอียดยใน (ไทย) ส.ศ. ๑๕/๒๔๖/๓๕๓.

หมายความว่า “การเวียนว่ายในความทุกข์ นี้แสดงว่าพระพุทธเจ้ายอมรับว่าเราจะพ้นทุกข์ได้ก็ด้วยศรัทธา”^{๑๕๒} แม้แต่ความเชื่อใน “กาลามสูตร” ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พวกชนกาลามโคตร ชาวเกสปุตตนิคม ที่กล่าวถึงวิธีปฏิบัติต่อความเชื่อ ลักษณะอาการที่ถูกต้อง ๑๐ อย่าง

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์

อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง)

อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล

อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าไต่กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว

อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้

อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา^{๑๕๓}

เมื่อวิเคราะห์ดูสิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนไม่ให้เชื่อทั้ง ๑๐ อย่าง ถือได้ว่าพระพุทธเจ้าให้ไตร่ตรองด้วยปัญญาก่อนที่จะเชื่อ ก่อนที่จะยอมรับเอามาปฏิบัติ ในพระพุทธศาสนาให้ใช้ปัญญาญาณสัมปยุต คือ มีเหตุผลหรือวิจารณ์ญาณ (อาการวดี) พระพุทธเจ้าสอนแม้กระทั่งไม่ให้เชื่อพระพุทธองค์เอง ดังพุทธพจน์ว่า

เธอทั้งหลายควรทำความเพียรเองเถิด

ตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้บอกเท่านั้น

ผู้บำเพ็ญภาวนา ดำเนินตามทางนี้แล้ว เฟ่งพินิจอยู่

จักพ้นจากเครื่องผูกแห่งมารได้^{๑๕๔}

ความเชื่อที่ถูกต้องทางพระพุทธศาสนาจึงต่างจากศาสนาอื่นๆ เพราะพระพุทธเจ้าเปิดน้ำพระหฤทัยกว้างให้ปฏิบัติก่อนเชื่อ ดังที่พระธรรมปิฎก ได้แสดงทัศนะว่า “ซึ่งส่วนมากเป็นศาสนาแห่งศรัทธา ห้ามสงสัย ไม่ต้องถาม ฉันบอกอย่างนี้ เธอทำไปก็แล้วกัน ฉะนั้น เขาจึงมีแบบแผนที่กำหนดไว้ชัดเจน มีข้อปฏิบัติที่ตายตัว ถ้าเป็นศาสนิกของศาสนานั้นจะต้องปฏิบัติอย่างนั้นๆ”^{๑๕๕}

^{๑๕๒} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ประยุตโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๓๕.

^{๑๕๓} คุรยละเอียดใน (ไทย) อัง.ทก. ๒๐/๖๖/๒๕๗.

^{๑๕๔} เครื่องผูกแห่งมาร หมายถึง วัฏฏะอันเป็นไปในภูมิ ๓ (กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ)

^{๑๕๕} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ประยุตโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, หน้า ๓๖-๓๗.

แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาสอนหลักกรรม (การกระทำ) เพื่อให้รู้จักพึ่งตนเอง ไม่ฝากโชคชะตาไว้กับปัจจัยภายนอก ไม่ให้หวังผลจากการอ่อนวอนคอยโชค ให้หวังจากการกระทำ คนใจต่ำทราบดีเพราะชาติกำเนิด แต่จะเป็นคนต่ำทราบดีเพราะการกระทำ เพราะหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาสอนว่า ความสำเร็จเกิดขึ้นจากการกระทำตามเหตุผล ดังพุทธพจน์รับรองว่า

คนเป็นพราหมณ์ ไม่ใช่เพราะเกด้าชฎา

ไม่ใช่เพราะโคตร ไม่ใช่เพราะชาติกำเนิด

แต่สัจจะ^{๑๕๖} และธรรม^{๑๕๗} มีอยู่ในผู้ใด

ผู้นั้น เป็นผู้สะอาด และผู้นั้น เป็นพราหมณ์^{๑๕๘}

---

^{๑๕๖} สัจจะ หมายถึงสัญญาอันหยั่งรู้สัจจะ ๔ โดยอาการ ๑๖

^{๑๕๗} ธรรม หมายถึงโลกุตตรธรรม ๘

^{๑๕๘} คูรายนละเอียดใน (ไทย) พ.ศ. ๒๕/๓๕๑/๑๕๖.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ากับชาวพุทธล้านนา ข้อมูลส่วนใหญ่จะได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตเป็นหลัก ผู้วิจัยได้อาศัยเยาวชนที่มีความรู้ พุศุภภาษากลางได้ช่วยสอบถามเชิงลึกผู้มีความรู้เฉพาะในเรื่องนั้นให้ช่วยอธิบายความหมาย พร้อมกับนำหลักวิชาการมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ แล้วนำเสนอผลการศึกษาวิจัยเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) นับตั้งแต่ ความเชื่อการเลือกคู่ครอง ความเชื่อการเกี่ยวพาราตี ความเชื่อการทาบทามคู่ขอ ความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับการหมั้น ความเชื่อพิธีกรรมแต่งงาน ถกษัยาม เครื่องประกอบพิธีกรรม ผู้ประกอบพิธีกรรม ขั้นตอนพิธีกรรม และความเชื่อพิธีกรรมหลังการแต่งงาน ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้

ความเชื่อการเลือกคู่ครอง โดยภาพรวมแล้วทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ จะเลือกจากความพึงพอใจของตนเองเป็นหลัก สิ่งที่สำคัญต้องเป็นคนดีไม่เกี่ยวข้องกับอายุขุมต่างๆ เพราะต่างก็มีความเชื่อว่า เมื่อแต่งงานกันไปแล้วสามารถสร้างฐานะให้มั่นคงได้ ส่วนที่แตกต่างกันกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ ไม่นิยมเลือกคู่ครองที่ต่างฝ่ายต่างเป็นลูกคนสุดท้าย เพราะถือว่า ลูกคนสุดท้ายจะถูกตามใจ จะไม่มีวุฒิภาวะการควบคุมอารมณ์ อาจเป็นสาเหตุทำให้อยู่กินกันไม่ยาวนานและไม่นิยมเลือกคนที่เป็นวงศ์ตระกูลเดียวกันเพราะเชื่อว่า จะทำให้ชีวิตครองเรือนไม่ราบรื่นจะพบกับอุปสรรคต่างๆ นอกจากนั้น ไม่นิยมเลือกคู่ครองต่างชาติพันธุ์ เพราะการดำเนินชีวิตไม่สามารถเข้ากันได้ ซึ่งมีปัจจัยหลายประการเช่น ความเป็นอยู่ ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนาความเชื่อ ชาวพุทธล้านนากับบ้านแม่จัน โดยเฉพาะผู้มีสถานะทางสังคมสูง ถึงหนุ่มสาวจะเลือกคู่ครองที่ตนพึงพอใจ แต่ขั้นสุดท้ายพ่อแม่จะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจ เป็นการบ่งบอกการเคารพผู้อาวุโสและระบบเครือญาติ ทำให้มองเห็นบรรทัดฐานทางสังคมว่ายังใช้ระบบควบคุมสังคม โดยอาศัยจารีตประเพณีพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง

ความเชื่อการเกี่ยวพาราตี สิ่งที่เหมือนกันคือการช่วยงานลงแรง และมีการใช้เครื่องดนตรีเป็นสื่อโดยที่กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ ใช้เป็นสื่อนัดแนะหญิงสาวให้ออกมาพบ ส่วนชาวพุทธล้านนากับบ้านแม่จัน นำไปเล่นที่บ้านของฝ่ายหญิง และที่เหมือนกันมากที่สุดคือ มีการนำโทรศัพท์มือถือเข้ามาเป็นสื่อในการพูดคุย ทำให้สะดวกสบายไม่ต้องคำนึงถึง เวลา สถานที่ รวมถึงข้อปฏิบัติและข้อห้ามที่เป็นความเชื่อต่างๆ ส่วนที่แตกต่างกันกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ จะ

ปิดบังพ่อแม่เพราะมีความอายและห้ามเกี่ยวพาสีในบ้าน เพราะมีความเชื่อว่าจะถูกผีบรรพบุรุษลงโทษให้มีอันเป็นไป โดยจะมีสถานที่เฉพาะเป็นลานเที่ยวในชุมชนที่เรียกว่า “ແຂ່ວງ” พร้อมกับมีการมอบสิ่งของให้กันและกัน ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของการหมั้น ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้าจะเปิดเผยให้พ่อแม่พี่น้องรับรู้ โดยใช้สถานที่ที่บ้านของฝ่ายหญิงกับสถานที่ของวัดช่วงมีงานเทศกาลมีคำเกี่ยวพาสีที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น เป็นสำนวน คำกลอน และคำคร่ำว สิ่งสำคัญไม่มีการวิ่งเล่น เพราะมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งไม่ดีผิดผีปู่ย่าตายาย

ความเชื่อการทาบทามคู่ขอ ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ไม่มีลักษณะที่เหมือนกัน โดยกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ จะใช้เพื่อนหรือญาติที่เป็นชายเท่านั้น ในวันที่ไปทาบทามคู่ขอมีการนำเหล้าขาวไปมอบให้กับพ่อของฝ่ายหญิง การกระทำเช่นนี้เปรียบเสมือนพ่อแม่ของฝ่ายหญิงเป็นการจ่ายอมยกลูกสาวให้ แต่ในความเป็นจริงแล้วหนุ่มสาวน่าจะมีการตกลงกันมาก่อนแล้ว ดังนั้นในส่วนพ่อแม่หรือเครือญาติ จึงถือได้ว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจเรื่องคู่ครองของลูกสาว ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ผู้ทำหน้าที่คู่ขอจะเป็นญาติผู้ใหญ่ไม่จำกัดว่าหญิงหรือชาย เป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ เพราะเชื่อว่าจะทำให้เป็นที่ยอมรับของฝ่ายหญิง เมื่อมีการตกลงกันได้ จะทำพิธี “ใส่ผีค้ำไว้ก่อน” เปรียบเสมือนเป็นการตกลงหมั้นหมายไปในตัว และก่อนการแต่งงานห้ามมีการสร้างเรือนหอ เพราะกลัวจะเกิดอาถรรพ์จะทำให้คู่รักเกิดการแตกแยกพลัดพรากจากกันมีอันเป็นไปไม่สามารถแต่งงานกันได้

ความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับการหมั้น กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าไม่มีพิธีหมั้น ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า ในวันที่หมั้นจะมีการทำพิธีบอกกล่าวผีปู่ย่าตายาย เพื่อขอความคุ้มครองในการจัดงานและความเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว

ความเชื่อพิธีกรรมการแต่งงาน มีดังนี้

ฤกษ์ยาม ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์มีความแตกต่างกันมาก กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้ จะไม่ให้ความสำคัญกับเดือนและเวลา สามารถแต่งงานได้ทุกเดือนแต่ที่นิยมคือ เดือนธันวาคมถึงเดือนพฤษภาคม แต่มีข้อห้ามตายตัว โดยจะดูจากวันเกิดของชายกับหญิง และดูวันย้อนหลังของคนในครอบครัวทั้งสองฝ่าย ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ต้า กำหนดให้ตรงกับเดือนคู่แต่ไม่นิยมแต่งงานช่วงเข้าพรรษา วันที่แต่งงานจะกำหนดให้ตรงกับ “วันหัวเรียงหมอน” ส่วนฤกษ์ที่เป็นเวลาจะถือเอาเลข ๕ เป็นสำคัญ

เครื่องประกอบพิธีกรรม กล่าวโดยภาพรวมแล้ว ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์มีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก โดยกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันใต้มีทั้งข้อห้ามและข้อต้องปฏิบัติให้มีข้อห้ามได้แก่ เนื้อสัตว์ป่าทุกชนิดและผักที่เกิดจากธรรมชาติในป่า เพราะมีความเชื่อว่าจะมีวิญญาณชั่วร้ายติดตามมาด้วย ส่วนข้อที่ต้องปฏิบัติให้มี คือหยกกล้วยเผา เพราะมีความเชื่อว่าจะนำมาซึ่งการแตกหน่อแตกกอ สิ่งที่สำคัญคือ ไก่ตัวเมียสีดำ ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนตัวฝ่ายเจ้าสาว

และหมูตัวผู้สีดำใช้เป็นสัญลักษณ์แทนตัวฝ่ายเจ้าบ่าว และต้องนำคัมหมูมาทำนายดวงชะตาคู่สมรส โดยจะดูจากเส้นสีขาที่ติดอยู่กับคัมหมู นอกจากนั้นจะต้องนำหมูมอบให้กับเครือญาติที่เป็นชายของฝ่ายเจ้าบ่าวโดยที่เจ้าสาวต้องใส่กระโปรงสีขาว ซึ่งจะเน้นช่วงขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม และ “จีบ่าจีสี” ที่มีความเชื่อว่าน้ำที่อยู่ในนี้เป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถขับไล่สิ่งชั่วร้ายได้ เครื่องประกอบพิธีกรรมอย่างสุดท้าย คือ ลูกน้ำเต้า เพราะมีความเชื่อเป็นภาษาชะศักดิ์สิทธิ์ สำหรับตักและใส่น้ำ ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ ให้ความสำคัญกับพานบายศรี ที่ใช้สำหรับเป็นเครื่องเชิญขวัญของคู่บ่าวสาว โดยมีการประดับตกแต่งตามความเชื่อ เช่น ดอกไม้รูปเทียนข้าวตอก สำหรับสักการะผีปู่ย่าผีตายาย และขันนํ้ามนต์ที่นิยมใส่ฝักส้มป่อย เพราะเชื่อว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์ สามารถที่จะขับไล่สิ่งที่ไม่ดีออกไปได้

ผู้ประกอบพิธีกรรม ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์จะให้ความสำคัญกับผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมเป็นอย่างมาก จึงต้องมีการกำหนดคุณสมบัติ เป็นการบ่งบอกถึงความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละกลุ่ม ผู้ประกอบพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ในการแต่งงานแต่ละครั้งสามารถที่จะกำหนดบุคคลใดก็ได้ โดยไม่จำเป็นต้องเป็นคนเก่าเสมอไป ในขณะที่ผู้ประกอบพิธีกรรมของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ เป็นผู้มึบทบาทในการทำพิธีกรรมเป็นอย่างมากและมีเพียงคนเดียวในหมู่บ้าน ดังนั้นจึงต้องมีการกำหนดคุณสมบัติเฉพาะ และเป็นผู้ได้รับการแต่งตั้งจากชาวบ้านหรือพระสงฆ์ผู้เป็นเจ้าของ

ขั้นตอนพิธีกรรม โดยภาพรวมแล้วขั้นตอนการแต่งงานของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์มีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ จัดพิธีแต่งงาน ๓ วัน ที่บ้านของฝ่ายชาย และค่าใช้จ่ายฝ่ายชายเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด โดยมีข้อห้ามที่เป็นความเชื่อในขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม ดังนี้

๑) ห้ามญาติ ทางฝ่ายเจ้าสาวเข้าร่วมพิธีกรรมตลอดทั้ง ๓ วัน เพราะเชื่อว่าบุตรที่เกิดมาจะเป็นใบ้หรือพิการ

๒) ห้ามเจ้าบ่าวเจ้าสาวอาบน้ำทั้ง ๓ วัน เพราะเชื่อว่าจะมีผีร้ายสิงอยู่ในน้ำเกรงว่าจะมาทำให้มีอันเป็นไป

ชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ จัดพิธีแต่งงาน ๑ วัน ที่บ้านของฝ่ายหญิง สิ่งที่เป็นข้อห้ามที่เป็นความเชื่อไม่มี

ความเชื่อพิธีกรรมหลังการแต่งงาน สิ่งที่มีเหมือนกันมากที่สุดทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ คือ “ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ” ในรูปแบบพิธีแต่งงานใหญ่ “ข้าเบะเดาะ-เออะ” กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ จะให้ความสำคัญกับเครื่องประกอบพิธีกรรม คือ หมู โดยมีการกำหนดลักษณะและขั้นตอนการฆ่าเหมือนกับวันแต่งงาน อยู่ในพิธีเลี้ยงอาหารด้วยหมูตัวผู้ “อ่าก่าผ่า” นอกจากนั้นยังมีการมอบชิ้นส่วนของหมูให้ผู้เกี่ยวข้องตามจารีตประเพณี สิ่งที่สำคัญ คือ ผู้ที่ได้รับมอบจะต้องเป็น

เครื่องญาติของฝ่ายหญิงและกำหนดว่าต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ จะทำพิธี “ไขว่ผี” จะให้ความสำคัญกับเครื่องประกอบพิธี คือ ไก่ การทำพิธีนี้มีความเชื่อว่าเป็นการทำให้ผีสองตระกูลคุ้นเคยกัน ส่วนที่เป็นข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดคือ กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ หลังจากแต่งงานแล้วฝ่ายหญิงจะย้ายมาอยู่กับครอบครัวของสามี ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ ฝ่ายชายจะย้ายมาอยู่กับครอบครัวของภรรยา

เมื่อวิเคราะห์รูปแบบพิธีกรรมการแต่งงาน ตลอดทั้งความเชื่อของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว จะพบว่ามียุทธศาสตร์การแต่งงานที่เป็นส่วนสำคัญๆ ของพิธีกรรมและความเชื่อมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก โดยที่กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าบ้านแม่จันได้ จะมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งของที่ใช้เป็นอาหารเครื่องประกอบพิธีกรรม ทั้งที่เป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติอยู่หลายอย่าง เป็นการบ่งบอกให้เห็นถึงความเชื่อทางเคล็ดกลางอาถรรพ์มีมากกว่าชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ เนื่องจากการนับถือศาสนาอยู่ในประเภทวิญญาณนิยม จึงไม่มีหลักคำสอนที่ชัดเจน

ส่วนชาวพุทธล้านนาบ้านแม่คำ ถึงแม้จะนับถือพระพุทธศาสนาที่มีหลักคำสอนชัดเจน โดยเฉพาะหลักศรัทธาหรือความเชื่อที่ล้วนมีเหตุมีผล ดังที่ พระปริยัติโมลี ได้แสดงทัศนะว่า

พระพุทธศาสนา เป็นการผสมผสานกันเข้าระหว่างปรัชญาแบบภาคการณ และปรัชญาแบบวิทยาศาสตร์ พระพุทธศาสนาสนับสนุนวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และดำเนินวิธีนั้นสู่เป้าหมายสูงสุด ซึ่งอาจเรียกว่าวิธีการแบบเหตุผล...พระพุทธศาสนาได้ลงมือทำในสิ่งๆ วิทยาศาสตร์ไม่อาจทำได้ เพราะว่าการจำกัดของสมรรถนะทางเครื่องมือ แสวงหาความจริงของวิทยาศาสตร์ ชัยชนะสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การชนะใจตนเอง^{๑๕๕}

แต่พบว่ามี การนำหลักความเชื่อแบบดั้งเดิม พระพุทธศาสนาและของศาสนาพราหมณ์ มาผสมผสานอยู่ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ กล่าวว่า

แม้พระพุทธศาสนาจะได้รับการนับถืออย่างแน่นแฟ้น และมีบทบาทอย่างสำคัญเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวล้านนาเป็นอย่างมาก แต่อิทธิพลของพระพุทธศาสนาก็ไม่มีมากพอที่จะกลบเคลื่อนคติความเชื่อแบบดั้งเดิมได้หมด ดังนั้นในสังคมล้านนาก่อนการนับถือผีก็ยังคงมีอยู่และปะปนไปกับพระพุทธศาสนา ดังสะท้อนให้เห็นประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ด้วยเหตุนี้ประเพณีพุทธศาสนาของล้านนาในทุกวันนี้จึงมิได้เป็นพระพุทธศาสนาแบบปรัชญา แต่จะเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างพุทธ พราหมณ์ และผี^{๑๖๐}

^{๑๕๕} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), พระพุทธเจ้าในสายตานักปราชญ์โลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๐.

^{๑๖๐} ฉลาดชาย รมิตานนท์, ผีเจ้านาย, (กรุงเทพมหานคร : พายัพออฟเซตพริ้นท์, ๒๕๒๗), หน้า ๓๓-๓๕.

สิ่งที่สำคัญรูปแบบของพิธีกรรมของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ที่แสดงออกให้เห็นทางความเชื่อ ล้วนมาจากพื้นฐานที่เป็นความเชื่อทางศาสนาที่เรียกว่า “ศรัทธาปสาท” คือ ความเชื่อและความเลื่อมใส โดยมีขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่างเป็นตัวกำหนด การประกอบพิธีกรรมจึงมีการสืบทอดจนกลายเป็นประเพณี โดยมีแบบแผนที่เห็นว่าดีงามและถูกต้อง ตามความเชื่อและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกของคนในชุมชน ให้เกิดความหวงแหนและช่วยกันอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรมด้านต่างๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมการแต่งงานให้คงอยู่เป็นมรดกแก่ลูกหลานตลอดไป

๒. พิธีกรรมต่างๆ ที่มีความสำคัญและควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ นั้น หน่วยงานราชการที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ควรให้การส่งเสริม สนับสนุน และเร่งฟื้นฟู ให้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์รักษาความเป็นเอกลักษณ์ด้านพิธีกรรมของตนเอาไว้

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยใคร่เสนอให้ผู้สนใจที่จะศึกษา ได้ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน แต่ต่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ เป็นตัวกำหนด

๒. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการแต่งงาน ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์กัน เพราะคนกลุ่มนี้จะต้องมีการปรับทัศนคติ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของตนเข้าหากัน

๓. ควรมีการศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมการแต่งงาน ของชาวพุทธล้านนาโดยใช้หลักความเชื่อทางกาลามสูตร เพื่อที่จะเห็นถึงความเชื่อที่ถูกต้อง

๔. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบศรัทธาในพระพุทธศาสนา กับ ศรัทธาในศาสนาเทวนิยม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๕.

ข. ทุตยภูมิ

(๑) หนังสือ

กาญจนา แก้วเทพ. มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท. กรุงเทพมหานคร : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๒๕.

แก้ว ชิตตะขบ. พุทธศาสนพิธี กุศลบุญพิธีของชาวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒.

ขจักษ์ บุรุษพัฒน์. ชาวเขา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพร่พิทยา อินเตอร์เนชั่นแนล, ๑๕๑๘.

คุรุสภา. พจนานุกรมนักเขียน ฉบับปรับปรุง. กรุงเทพมหานคร : องค์การคุรุสภา, ๒๕๔๔.

จารุบุตร เรืองสุวรรณ. ของดีอีสาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๘.

จรรยา หุยกอง. ศาสนา วัฒนธรรมและสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

จันทร์ ไพจิตร ป. ๕. ประมวลพิธีมงคลของไทย ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๐๕.

จำลอง สารพดณีก รศ.. พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๐.

จรัส สิริ. ยามอัฐกาลและดวงปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : อาศรมคั่นคว้าวิทยาการทางโหราศาสตร์, ๒๕๐๘.

ฉลาดชาย รมิดานนท์. ผีเจ้านาย. กรุงเทพมหานคร : พายัพออฟเซตพริ้นท์, ๒๕๒๗.

ชมรมบริการวิชาการ สถาบันวิจัยชาวเขา. ความเข้าใจกับชนเผ่าต่างวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : กรมประชาสงเคราะห์, ๒๕๒๘.

ญาณสมฺปนฺโน. ของดีจากป่า. ลำพูน : ร้านภิญโญ, มปป.

ณรงค์ เส็งประชา. สัมคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๓๗.

- คณัย ไชโยธา. **ลัทธิ ศาสนา ความเชื่อกับประเพณีในท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘.
- เดือนใจ ดีเทศน์. **คู่มือทำงานกับชาวเขาเผ่าอีโก้**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โครงการศูนย์ การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.), ๒๕๓๑.
- ทวี เขื่อนแก้ว. **ประเพณีเดิม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๑.
- ชนากิต. **ประเพณี พิธีมงคลและวันสำคัญของไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : พีรามิด, ๒๕๔๓.
- นียบรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.
- นำพวัลย์ กิจรักย์กุล. **การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ประชากร เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของลาว โข่ง ในจังหวัดนครปฐม**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๓๕.
- บุญมี แทนแก้ว. **ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : อมรการ พิมพ์, ๒๕๓๕.
- เบญจรัตน์ อติชาตนาทนัท. **ไสยศาสตร์ในลัทธิศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สากลศึกษาจำกัด, ๒๕๓๐.
- ประเสริฐ ชัยพิภุสิต. **สิบสองชนเผ่าในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์พี.ดี.เพรส, ๒๕๔๗.
- ปรีชา นุ่นสุข. **มานุษยวิทยาเบื้องต้น**. สงขลา : โรงพิมพ์สงขลา, ๒๕๓๐.
- ฝ่ายวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- พระครูอรุณธรรมรังสี (เอี่ยม สิริวณฺโณ). **มนต์พิธี**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : มปส, มปป.
- พุทธทาส อินฺทปญฺโญ. **บางแง่มุมของกาม ในทัศนะพุทธทาสภิกขุ**. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์สุภาพ ใจ, ๒๕๔๒.
- พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า. **พระคัมภีร์อภิธานปทีปกา หรือ พจนานุกรมภาษาล้านนาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรง พิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.
- _____ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

- _____ (ประยูทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
- _____ (ประยูทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ (ประยูทธ์ ปยุตโต). **ลักษณะแห่งพระพุทธรูป**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.
- _____ (ประยูทธ์ ปยุตโต). **เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๒๘.
- _____ (ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมนุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คิงส์เซอร์วิส เซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๘.
- พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจัญญ์ จิตฺตมโฆ). **คู่มือการอบรมพัฒนาจิต**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พลัสเพลส จำกัด, ๒๕๒๕.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). **พระพุทธเจ้าในสายตานักปราชญ์โลก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระอรียนันทมุนี (พุทธทาส อินทปญโญ). **บรมธรรม พุทธทาสภิกขุ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๑๕.
- พรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์. **จิตวิทยาครอบครัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๕.
- มณี พยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๑.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นาม มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๒๖.
- รัชนีกร เศรษฐโฐ. **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๒.
- รัชนีกร เศรษฐโฐ. **โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๒.
- วศิน อันทสระ. **ชาวพุทธกับวิกฤตศรัทธา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๗.
- วิเชียร รักการ. **วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรี้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๒๕.
- สมัย สุทธิธรรม. **อีโก้**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เลิฟ แอนด์ ลิฟเพรส จำกัด ๒๕๔๑.

สมชัย ใจดี. **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทย
วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๓.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. “ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน”. **งานวิจัยลำดับที่ ๑๘**
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. โครงการเผยแพร่งานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. **ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พรีนติ้ง
เฮ้าส์, ๒๕๓๖.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **ประมวลสารคดีธรรม**. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการ
อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์ในงานพระ
ราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ. ๒๕๓๐.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
จำกัด, ๒๕๔๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **หลักพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๒๐.

สุนทรี พรหมเมศ. **ชาวเขาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๔๐.

สุเมธ เมธาวิทยกุล. **สังคมและพิธีกรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์. **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ๒๕๒๕.

สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ. **ชาวเขาเผ่าอีโก้**. กรุงเทพมหานคร :
มปส, ๒๕๑๘,

แสง จันทร์งาม. **ศาสนศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

ศิริรัตน์ อาสนะ. **เครื่องสักการะในล้านนาไทย**. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘.

หนานแต่เจ้า. **ประเพณีล้านนาไทยและพิธีกรรมต่างๆ**. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ประเทืองวิทยา, มปป..

อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

อานนท์ อานาภิรมย์. **มนุษย์กับสังคม:สังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญ
ผล, ๒๕๑๔.

(๒) เอกสาร (อัคราณา) :

แดงอ่อน มั่นใจตรง พร้อมคณะ. การวิเคราะห์ระบบความเชื่อ ศาสนาและค่านิยมกรณีศึกษาความเชื่อ
ของชาวไทยภูเขาเผ่าอาข่า. เชียงราย : มปส. มปป., (อัคราณา).

ทีมงานศูนย์การศึกษาชนเผ่า. สรุปข้อมูลการศึกษา ประเด็น กลไกองค์ความรู้ ความเชื่อ ประเพณี
วัฒนธรรมอาข่า. เชียงราย : ทีมงานศูนย์การศึกษาชนเผ่า. ม.ป.ป., (อัคราณา).

พ่อหนานอ้าย สุอาราม. พิธีกรรมท้องถิ่น. เชียงราย : มปส., มปป., (อัคราณา).

พระพยับ ธีรจิตโต. โครงการสืบสานประเพณีปีใหม่อาข่าสร้างความสุข. เชียงราย : มปส., ๒๕๕๑. (อัคราณา).

มณี พะยอมยงค์. โคลงคติคำสอน. เชียงใหม่ : มปส., ๒๕๑๖. (อัคราณา).

โรงเรียนบ้านแม่ต้า. รายงานการจัดการศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงรายเขต ๒.
(เชียงราย : โรงเรียนบ้านแม่ต้า, ๒๕๕๑. (อัคราณา).

ลัทธิวัด ปาละรัตน์. “ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วารสารพุทธศาสนศึกษา. ปีที่ ๑ ฉบับ
ที่ ๑. (มกราคม-เมษายน). กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

สมทบ พาจรทิศ และคณะ. “พิธีกรรมกับความเชื่อ”. คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๔๗. (อัคราณา).

สมาคมชาวอาข่าเชียงราย. “พิธีกรรมประเพณีรอบปีอาข่า”. เชียงราย : สมาคมชาวอาข่าเชียงราย,
มปป.

สมาคมชาวอาข่า เชียงราย. “ศาสนา ความเชื่อ มารยาทอาข่า”. เชียงราย : สมาคมชาวอาข่า เชียงราย,
มปป. (อัคราณา).

สมาคมชาวอาข่า เชียงราย. “โครงสร้าง และการปกครองอาข่า”. เชียงราย : สมาคมชาวอาข่าเชียงราย,
มปป. (อัคราณา).

สมาคมชาวอาข่า เชียงราย. “พิธีกรรม ประเพณีรอบปีอาข่า”. เชียงราย : สมาคมชาวอาข่า เชียงราย,
มปป. (อัคราณา).

สมาคมชาวอาข่า เชียงราย. การแต่งงานอาข่า. เชียงราย : สมาคมชาวอาข่าเชียงราย, มปป. (อัคราณา).

(๓) งานวิจัย :

นิรัญ สุขสวัสดิ์. “เปรียบเทียบพิธีกรรมการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์กูยและเขมร บ้านโพนทองกับ
บ้านโจรก ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์”. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต. บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑.

พระครูวิสุทธิพัฒนพิธาน (ประพันธ์ ภูทฤตสิริ). การศึกษาพิธีกรรมงานศพในจังหวัดลำปางและ
อิทธิพลจากพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต

วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาอุทธร ปัญญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”.

วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

อังสนา ช่างแก้ว. “การศึกษาอิทธิพลของการเผยแพร่พุทธศาสนาที่มีผลต่อพฤติกรรมและ
แนวความคิดของชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ ศึกษาเฉพาะกรณีที่วัดศรีโสดา ตำบลสุ
เทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๘.

(๔) สัมภาษณ์ :

นายแลจือ	จื่อปา, ๑๐ กุมภาพันธ์, ๒๕๕๑.
นายหล่อหุ่ม	มาเยอะ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.
นางหมิมมี	จื่อปา, ๑ มีนาคม ๒๕๕๑.
น.ส.บุญแผ่	มาเยอะ, ๑ มีนาคม ๒๕๕๑.
นายอ้าย	ต๋องใจ, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๒.
นางเปง	ชัยจอมกุล, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๒.
นางหมีมะ	เซอมือ, ๕ มีนาคม ๒๕๕๑.
นายเบทู	เซอมือ, ๕ มีนาคม ๒๕๕๑.
นายแม่ก่อ	เซอมือ, ๕ มีนาคม ๒๕๕๑.
นายชิตา	จื่อปา, ๕ มีนาคม ๒๕๕๑.
นายอายุ	จื่อปา, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.
นางวันดี	เทพประสาน, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๒.
นายอ้าย	กันทะนันท์, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๒.
นางเจียว	กันทะนันท์, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๒.
นายบุญส่ง	สร้อยนาค, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒.
นางอนันญา	ชัยสุวรรณ, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๒.
สมควร	กันจินะ, กำนันตำบลท่าก้อ, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒.
นายอ้าย	อาชีวะ, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒.
นายหล่อก่อ	เซอมือ, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

- นายสมชาย   เชอมีอ, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.
 นายอ้าย   แสนสุรินทร์, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒.
 นายอาชา   จือป่า, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๒.
 นายบุญยิ่ง   โมงยาม, ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่ต๋ำ, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒.
 เจ้าอธิการทศพร ฐานิสฺสโร, วัดแต่ต๋ำ, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒.
 นายวิวัฒน์   ชัยสุวรรณ, ส.อบต.บ้านแม่ต๋ำ, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๒.

๒. ภาษาอังกฤษ

- Emile Durkeim. **The Elementary Forms of the Religious Life : A Study in Religious Sociology.** London : George Allen and Unwin, 1997.
- Humphreys. **A popular Dictionary of Buddhism.** London : Curzonpress, 1975.
- John E. Conklin. **Sociology An Introduction.** New York : Macmillan Publishing Co., Inc., 1984.
- Kammere Cornelia Ann. **Gateway to the Akha World : Kinship, and Community Among Highlanders of Thailand.** Ph.D Thesis, The University of Chicago, 1986.
- Mavis. Hiltunen Biesanz and John Biesanz. **Introduction to Sociology.** 3 Ed. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1987.
- Popeonoe David. **Sociology.** 4 Ed. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1980.
- SO SETHAPUTRA. **NEW MODEL ENGLISH-THAI DICTIONARY.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- [ออนไลน์]. “แต่งงาน” คลังปัญญาไทย. <<http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php>>, [19 June 2009].

ภาคผนวก

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์การแต่งงาน

แบบสัมภาษณ์การแต่งงาน

๑. ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....น.

ชื่อ.....นามสกุล.....ตำแหน่ง (ถ้ามี).....

บ้านเลขที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

๒. กรอบคำถาม

ในการสัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและชาวพุทธล้านนา บ้านแม่จันได้กับบ้านแม่ต้า แนวคำถามเหล่านี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญหรือผู้รู้ (Key Informants) ที่สามารถบอกข้อมูลเกี่ยวกับสภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ และสภาพการดำรงชีวิตในชีวิตประจำวัน รวมถึงความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงาน ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ากับชาวพุทธล้านนา ทั้ง ๒ หมู่บ้าน โดยแบ่งรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ ประวัติและสภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้าน

๑) หมู่บ้านแห่งนี้ตั้งขึ้นเมื่อใด เหตุใดจึงเรียกชื่อว่าหมู่บ้านนี้ ทำไมจึงตั้งหมู่บ้านขึ้นที่นี่

๒) ตระกูลที่เข้ามาอยู่หมู่บ้านนี้เป็นตระกูลแรกอยู่บริเวณไหนของหมู่บ้าน

๓) มีการอพยพครอบครัวออกไปอยู่หมู่บ้านอื่นหรือไม่ ถ้ามีแยกไปอยู่หมู่บ้านใด

๔) สาเหตุที่อพยพไปอยู่ที่แห่งอื่นเพราะเหตุใด

๕) ในหมู่บ้านนี้มีคนที่ไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์อาข่า / คนล้านนา มาตั้งถิ่นฐานหรือไม่ ถ้ามีเป็นกลุ่มใด มาจากหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดอะไร

๖) เหตุใดจึงเรียกตนเองว่า “อาข่า” / “ชาวล้านนา” คำว่า “อาข่า” / “ล้านนา” ท่านหมายถึงอะไร

๒.๒ สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน

๑) สภาพโดยทั่วไปที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตในชีวิตประจำวัน หน้าที่ของหัวหน้าครอบครัว หน้าที่ของแม่บ้าน ระบบครอบครัว การทำมาหากิน อาชีพหลัก อาชีพรอง รายได้ การประกอบอาชีพหลังฤดูเก็บเกี่ยว

๒) หมู่บ้านนี้มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน เช่น วัด โบสถ์ (คริสต์) ศาลปู่ตา ศาลพระภูมิ

๓) หมู่บ้านของท่านได้ปฏิบัติตามจารีตประเพณีทั้งสิบสองเดือนหรือไม่ มีประเพณีอะไรบ้าง ปฏิบัติเป็นประจำหรือไม่ มีใครเป็นผู้นำปฏิบัติ พิธีเหล่านั้นมีอะไรบ้าง

๔) ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ การเกิด การตาย ฯ

๕) ความต้องการทางด้านปัจจัยสี่ ได้แก่

๑) อาหาร ได้มาจากแหล่งใด มีสิ่งใดที่เป็นข้อห้าม อาหารอะไรที่ใช้เกี่ยวกับงานมงคล และอาหารอะไรที่ห้ามมีในวันมงคล

๒) เครื่องนุ่งห่ม มีการจัดทำใช้เอง แต่งกายในพิธีมงคลอย่างไร (เน้นงานแต่งงาน)

๓) ที่อยู่อาศัย สิ่งปลูกสร้างได้มาอย่างไร การอยู่ร่วมกันในลักษณะครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย ลักษณะการแบ่งกันที่อยู่อาศัยมีข้อห้ามหรือไม่ (เน้นเกี่ยวกับลูกเขย ลูกสะใภ้)

๔) ยารักษาโรค รักษาทางไสยศาสตร์หรือแพทย์สมัยใหม่ มีผู้ยาประจำบ้านหรือไม่

๒.๓ ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงาน ของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่ากับชาวพุทธ ล้านนา บ้านแม่จันใต้กับบ้านแม่คำ

๑. การเลือกคู่ครอง

๑) คู่ครองในความรู้สึของท่านควรมีลักษณะแบบใด เพราะเหตุใด

๒) กลุ่มชาติพันธุ์ของท่านมีข้อห้ามในการเลือกคู่ครองหรือไม่ เพราะเหตุใด

๒. การเกี่ยวพาราตี

๑) การเกี่ยวพาราตีในกลุ่มชาติพันธุ์ของท่านนิยมเปิดเผยหรือปิดบัง เพราะเหตุใด

๒) สถานที่ที่นิยมเกี่ยวพาราตีคือที่ใดบ้าง

๓) ช่วงระยะเวลาใดที่นิยมเกี่ยวพาราตี

๔) สื่อที่ใช้ในการเกี่ยวพาราตีมีอะไรบ้าง

๕) ข้อห้ามในการเกี่ยวพาราตีมีหรือไม่ ถ้ามีเพราะเหตุใด

๓. การทบทวนผู้ขอ

- ๑) กลุ่มชาติพันธุ์ของท่านนิยมให้ใครเป็นผู้ไปเจรจาทบทวนผู้ขอ
- ๒) กลุ่มชาติพันธุ์ของท่านมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ทบทวนผู้ขอหรือไม่เพราะเหตุใด
  - ๓) พานขันหมากผู้ขอประกอบไปด้วยอะไรบ้าง
  - ๔) ท่านหาฤกษ์ในวันผู้ขอหรือไม่เพราะเหตุใด
  - ๕) หลังจากที่อยู่แล้วท่านมีการเตรียมการอย่างไร

๔. การหมั้น

- ๑) กลุ่มชาติพันธุ์ของท่านกำหนดให้มีการหมั้นหรือไม่เพราะเหตุใด
- ๒) พานขันหมั้นประกอบไปด้วยอะไรบ้าง
- ๓) ในวันหมั้นท่านจัดอาหารเลี้ยงหรือไม่ เพราะเหตุใด
- ๔) ท่านคิดว่าการหมั้นมีความหมายอย่างไร
- ๕) หลังการหมั้นท่านปฏิบัติตัวอย่างไร

๕. การแต่งงาน

- ๑) ในพิธีกรรมการแต่งงาน หากขาดขั้นตอนหนึ่งขั้นตอนใดได้หรือไม่ เพราะเชื่ออย่างไร
- ๒) ในพิธีกรรมการแต่งงาน มีข้อห้ามอย่างไรในสิ่งต่อไปนี้
  - ๑) บุคคล มีข้อห้ามอย่างไร
  - ๒) เวลา มีข้อห้ามอย่างไร
  - ๓) สถานที่ มีข้อห้ามอย่างไร
  - ๔) สิ่งของ มีข้อห้ามอย่างไร
- ๓) ในพิธีกรรมการแต่งงานมีการกำหนดฤกษ์หรือไม่
  - ๑) มีอย่างไร
  - ๒) ไม่มีอย่างไร
- ๔) อาหารที่ต้องมีในวันแต่งงานมีอะไรบ้าง เพราะอะไรจึงต้องมี
- ๕) อาหารที่ห้ามมีในวันแต่งงานมีอะไร เพราะอะไรจึงห้าม
- ๖) เครื่องประกอบพิธีกรรมในวันแต่งงาน มีอะไรบ้าง และมีความเชื่ออย่างไร

- เครื่องเสียงท่าย
- ๗) มีการเสียงท่ายในพิธีกรรมการแต่งงานหรือไม่ ถ้ามีใช้อะไรเป็น
- ๘) สิ่งของที่ใช้เสียงท่ายมีความหมายว่าอย่างไร
- ๙) กลุ่มชาติพันธุ์ของท่านมีการกำหนดคุณสมบัติผู้ประกอบพิธีกรรมหรือไม่ ถ้ามีกำหนดอย่างไร
- ๑๐) ท่านมีความเชื่อมั่นผู้ประกอบพิธีกรรมอย่างไร
- ๑๑) กลุ่มชาติพันธุ์ท่านนิมนต์พระมาทำพิธีด้วยหรือไม่
- ๑) นิมนต์ ก็รูป
- ๒) ไม่นิมนต์ เพราะเหตุใด
- ๑๒) ในงานแต่งงานของท่านมีคนตรีมาประกอบหรือไม่เพราะเหตุใด

๖. พิธีกรรมหลังการแต่งงาน

- หรือไม่มี
- ๑) หลังการแต่งงานแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ของท่าน มีการทำพิธีกรรม
- ๒) ถ้ามีทำพิธีอะไร ที่ไหน เครื่องประกอบพิธีกรรมมีอะไรบ้าง และมีความเชื่ออย่างไร
- ๓) ท่านใช้หลักกรรมอะไรในการครองเรือน
- ๔) กลุ่มชาติพันธุ์ของท่านเชื่อในเรื่อง “ผีบรรพบุรุษ” หรือไม่ เพราะอะไร

ภาคผนวก ข

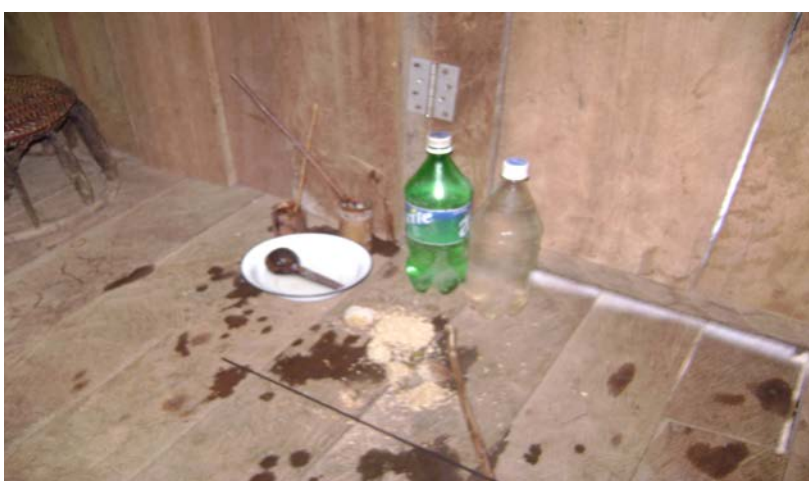
ภาคผนวก ข รูปภาพการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า บ้านแม่จันใต้

ภาพที่ ๑ การแต่งตัวของเจ้าบ่าวกับเจ้าสาว

ภาพที่ ๒ เช้าของการแต่งงานวันที่ ๒
เจ้าบ่าวเจ้าสาวนำอาหารมาถวายพระบัณฑิตอาสาฯ

ภาพที่ ๓ กระบอกลมักเหี่ยว “จีบ่าจีลี”

ภาพที่ ๔ การขอพรของเจ้าปาว

ภาพที่ ๕ การขอพรของเจ้าสาว

ภาพที่ ๖ เจ้าสาวตัดหยวกกล้วย
เพื่อไปทำอาหาร “หยวกกล้วยเผา”

ภาคผนวก ค

ภาคผนวก ค รูปภาพการแต่งงานของชาวพุทธล้านนาบ้านแม่ตำ

ภาพที่ ๑ การกั้นประตูเงินประตูทอง

ภาพที่ ๒ เจ้าบ่าวเจ้าสาวแลกเปลี่ยนพานบายศรี

ภาพที่ ๓ เจ้าบ่าวเจ้าสาวกราบญาติทั้งสองฝ่าย

ภาพที่ ๔ แยกผู้มีเกียรติผูกข้อมือให้คู่บ่าวสาว

ภาพที่ ๕ พิธีจูงเข้าหอ

ภาพที่ ๖ การให้พรสอนบ่าวสอนสาว

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระภาสน ธีรจิตโต (สงฺศรี)

วัน/เดือน/ปีเกิด ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

สถานที่เกิด ๑๕๒ หมู่ ๒ บ้านโรงช้าง ตำบลโรงช้าง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๔   นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดจอมคีรีนาคพรต จังหวัดนครสวรรค์

พ.ศ. ๒๕๔๖   พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ. ๒๕๔๔   ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำนักเรียนวัดจอมคีรีนาคพรต จังหวัด
นครสวรรค์

พ.ศ. ๒๕๔๕ – พ.ศ. ๒๕๕๔   พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

อุปสมบท

๒๘ เมษายน ๒๕๔๑   วัดโรงช้าง ตำบลโรงช้าง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร ๖๖๐๐๐

หน้าที่

พระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) บ้านแม่จันใต้กับบ้านแม่ฝักเหละ ตำบลท่าก้อ
อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ๕๗๑๘๐

ปีที่เข้าศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๕

ปีที่สำเร็จการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๔

ที่อยู่ปัจจุบัน

อาศรมพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (ธรรมจาริก) บ้านแม่จันใต้กับบ้านแม่ฝักเหละ
ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ๕๗๑๘๐